

Besluitenlijst en beknopt verslag van de Presidiumvergadering van woensdag 10 april 2013, aanvang 09.45 uur

Besluitenlijst Presidium n.a.v. vergadering 10 april 2013:

- Het Presidium stemt in met de beslispunten 1 t/m 3 uit de notitie besluitvorming verantwoording fractiekosten, waarbij ten aanzien van het tweede beslispunt een maximum oplage van 150 wordt toegevoegd. Het vierde beslispunt wordt opgenomen in de herziene fractiekostenregeling, waarover het Presidium vóór het a.s. zomerreces besluit.
- Het Presidium stemt in met de concept-Raming 2014. Deze wordt doorgeleid naar de commissie BZK.
- Het Presidium stemt in met de notitie evaluatie formatie 2012.
- Het Presidium stemt in met het voorstel van de tijdelijke commissie Woningcorporaties. De notitie wordt ter stemming doorgeleid aan de Kamer.
- Het Presidium stemt in met het voorstel t.a.v. het Verantwoordingsdebat 2013 en voorts met de uiterste inbrengtermijn. De notitie wordt ter stemming doorgeleid aan de Kamer.
- Het Presidium stemt, conform eerdere afspraken om werkbezoeken niet op Kamerdagen te houden, niet in met het verzoek van de commissie V&J inzake een werkbezoek aan Groot Brittannië.
- Het Presidium stemt in met de vergaderplanning 2014-2015. Vanaf 24 april a.s. beginnen de Presidiumvergaderingen om 09.15 uur en wordt als eindtijd 10.45 uur aangehouden. De planning wordt (ook) op de Presidiumpagina van Plein2 gepubliceerd.

Brw

Beknopt verslag:

Aanwezig zijn:

De Voorzitter, Mevrouw Vermeij, de heer Elias, mevrouw Van Veldhoven (tot 11.10 uur), de heer Van Raak (tot 10.40 uur), de heer Bosma, de heer Voordewind (vanaf 10.02 uur), de heer Knops (09.55-11.02 uur), de Griffier, de dBV, F en P&O, de dIB, het hVoorlichting, en de secretaris MT (verslag). Bij agendapunt 4 en 6 was het 5.1.2e 5.1.2e aanwezig.

1. Inventarisatie rondvraag

Brw

2. Beknopt verslag van de Presidiumvergadering van 20 maart 2013 (nr. 4)

Brw

3. Kamerwerkzaamheden.

Brw

4. Besluitvorming verantwoording fractiekosten

Brw

5. Sfeer en politisering Presidiumbijeenkomsten

Brw

6. Concept Raming 2014

Brw

7. Evaluatie formatie 2012

De heer Bosma acht het goed dat een evaluatie wordt uitgevoerd; wel lijkt het hem lastig hiervoor de juiste personen te vinden. Zelf wordt hij ook graag gehoord over dit proces. Mevrouw Van Veldhoven en de heer Voordewind stemmen in met het voorstel en zijn benieuwd naar het voorstel voor de werkwijze. ***Mevrouw Van Veldhoven voegt toe dat zij nog wel graag in de gelegenheid wordt gesteld om aanvullende vragen te kunnen stellen; de stappen moeten helder zijn.*** De heer Elias vindt het wat vroeg om na één formatie te evalueren en wijst erop dat als dit plaatsvindt, 'neutrale' wetenschappers moeten evalueren. De heer Knops sluit zich hierbij aan en wijst op het belang van een goede vraagstelling, zodat geleerd kan worden voor een volgende keer. ***Mevrouw Vermeij merkt op dat, indien dit mogelijk is, het haar verstandig lijkt om tussentijds te evalueren. Voorts wijst zij op het belang van goed onderzoek doen. De Griffier verzoekt het Presidium om mogelijke aandachtspunten ten behoeve van het stappenplan bij haar aan te leveren***

Het Presidium wordt nader geïnformeerd over de vervolgstappen.

Het Presidium stemt in met de notie.

8. aangenomen Motie Heijen (28 844 nr. 69)

Brw

9. Voorstel Tijdelijke commissie Woningcorporaties

Brw

10. Notitie afsluiten werkkamers

Brw

11. Verantwoordingsdebat 2013 en uiterste inbrengtermijn

Brw

12. Voorstel Presidiumvergaderdata januari 2014 – juli 2015

Brw

13. Werkbezoek cie V&J aan Engeland

Brw

14. Rondvraag

Brw

De Voorzitter sluit de vergadering om 11.16 uur.

Aan de commissie voor de Werkwijze

Den Haag, 4 februari 2015

Geachte leden van de Commissie voor de Werkwijze,

Op 9 december jl. heeft de externe commissie die in opdracht van het Presidium de kabinetsformatie 2012 heeft geëvalueerd haar rapport aangeboden aan het Presidium (Kamerstuk 33 410 nr. 72, zie bijlage).

Het Presidium heeft in zijn vergadering van 4 februari 2015 besloten om het rapport in handen te stellen van uw commissie. Het betreft immers de toepassing van artikel 139a van het Reglement van Orde. De commissie, die tot de algemene conclusie komt dat het artikel goed gefunctioneerd heeft, adviseert maar een zeer beperkte aanpassing van het artikel, alsmede een kleine wijziging van art. 139b.

Namens het Presidium,
De Griffier,

Verslag CWW

Staf Griffier

Commissie voor de Werkwijze

5.1.2.e

Binnenhof 1a

2513 AA Den Haag

T 5.1.2.e

M 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

datum 25 februari 2015

betreft verslag vergadering CWW

vergaderdatum 25 februari 2015

aanwezig Van Miltenburg, Neppérus, Fokke, Bosma, Bruins Slot, Van Veldhoven,
Van der Staaij, Klein, 5.1.2.e

voorzitter Van Miltenburg

verantw. griffier 5.1.2.e

Onderwerpen

1. Opening

* Het lid en plaatsvervangend lid van D66 zijn verhinderd. De commissie stemt in met het feit dat het lid Van Veldhoven namens D66 de vergadering bijwoont.

* Bruins Slot stelt voor om de vergadering van de CWW openbaar te maken n.a.v. het artikel in de Volkskrant over openbaar maken fractiekosten. De commissie besluit om de vergadering van vandaag in beslotenheid te laten plaatsvinden en dit punt over al dan niet openbaar maken van de vergadering van de Commissie voor de Werkwijze voor de volgende vergadering te agenderen.

2. Verslag van de vergadering van 3 december 2014 (CWW 2015/001)

Het verslag wordt op een kleine wijziging na vastgesteld. (agendapunt 3: "De motie" wordt vervangen door "De notitie" zal op deze punten enz.)

3. Voortgang uitwerking van de Motie-Neppérus c.s. over het uitwerken van voorstellen voor het vragenuur en het aanvragen van debatten (330924, nr. 8) (CWW 2015/002)

Er is onvoldoende steun voor de pilot. De commissie wacht verdere initiatieven het lid-Neppérus op dit onderwerp af.

4. Notitie inzake het onderbreken van een stemming (CWW 2015/003)

Voor kennisgeving aangenomen. Het Reglement van Orde wordt niet aangepast.

5. Notitie inzake (het afvoeren van) dertigledendebatten (CWW 2015/004)

De aanleiding van deze notitie was een incident, voortvloeiend uit een unieke situatie ontstaan door afsplitsing. De commissie besluit dat het Reglement van Orde geen aanpassing behoeft.

6. Brief inzake eindrapport "Evaluatie van de kabinetsformatie 2012" (CWW 2015/005)

Voor de volgende vergadering volgt een toelichting in een deelnotitie met betrekking tot mogelijke wijzigingen van de artikelen 139a en 139b RvO. Verder worden alle wijzigingen verwerkt en wordt de vraag openbaar of niet opgenomen in de notitie.

7. Brief inzake artikel 4 Regeling vertrouwelijke stukken (CWW 2015/006)

De wijzigingen worden verder uitgewerkt en de notitie komt volgende vergadering terug op agenda.

8. Rondvraag

- Neppérus: bespreking fractiekosten in CWW: de commissie besluit dat dit niet in de Commissie Werkwijze, maar in het Presidium dient te worden besproken. De commissie kan wel spreken over de transparantie van de fractiekosten en daarover advies uitbrengen.

9. Sluiting

De Voorzitter sluit de vergadering om 11.35 uur.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

CWW 2015/010

Memo Evaluatie kabinetsformatie 2012
Verdere behandeling in de Kamer

aan Commissie voor de Werkwijze

datum 18 maart YYYY

Geachte leden van de commissie voor de Werkwijze,

In uw vergadering van 25 februari jl. hebt u besloten in te stemmen met de aanbevelingen die zijn opgenomen in het rapport van de (externe) commissie Evaluatie kabinetsformatie 2012 (Kamerstuk 33 410 nr. 72)(de commissie Bovend'Eert) en mij verzocht een voorstel te doen voor de verdere behandeling van dit rapport in de Kamer. Daarvoor doe ik een tweeledig voorstel:

1. een voorstel tot aanpassing, conform de aanbevelingen van de commissie, van de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde aan de Kamer voor te leggen; bij de behandeling van dit voorstel kan de Kamer zich ook uitspreken over het rapport in den brede, dus ook over de overige aanbevelingen;
2. de Griffier te verzoeken om, na ommekomst van het Kamerdebat bedoeld onder 1, een Draaiboek Kabinetsformatie op te stellen, op basis van het evaluatierapport en uiteraard van de opmerkingen die in het debat daarover zijn gemaakt.

Ad 1

De commissie Bovend'Eert adviseert om in artikel 139a consequent te spreken van 'aanwijzen' in plaats van 'benoemen'.

Verder beveelt zij aan om, in een toe te voegen vijfde lid aan dit artikel, te bepalen dat de aanwijzing van een informateur of formateur geschiedt met toepassing van de artikelen 69 tot en met 73 RvO (d.w.z.: met handopsteken of hoofdelijk indien gewenst of noodzakelijk). Daarmee wordt die benoeming een uitdrukkelijk besluit.

De commissie beveelt ook aan om in artikel 139b toe te voegen dat een informateur of formateur ook uitgenodigd kan worden om tussentijds, dus vóór afronding van hun opdracht, inlichtingen te verschaffen aan de Kamer. Daarbij tekent de commissie overigens aan dat door deze toevoeging recht gedaan zou worden aan een ontstane praktijk, maar dat het de voorkeur verdient een dergelijk verzoek alleen na afloop te doen.

De artikelen 139a en 139b zouden als volgt kunnen komen te luiden (de nieuwe tekst is gemarkeerd en de oude tekst staat cursief tussen haken):

datum 18 maart YYYY
kenmerk CWW 2015/010

Artikel 139a. Aanwijzing van kabinets(in)formateur(s)

1. Onverwijld na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer, maar uiterlijk een week na de installatie, beraadslaagt de Kamer in plenaire zitting over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs **aan te wijzen** (*te benoemen*) en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de desbetreffende vergadering kan worden bereikt, besluit de Kamer daarover in een volgende vergadering, zo spoedig als dat mogelijk is.
2. Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.
3. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.
4. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met het derde lid zijn van overeenkomstige toepassing.
5. De aanwijzing van een informateur dan wel formateur geschiedt met toepassing van de artikelen 69 tot en met 73.

Artikel 139b. Vragen van inlichtingen aan kabinets(in)formateur(s)

De Kamer kan **tijdens de uitvoering** en na afronding van een opdracht tot kabinets(in)formatie besluiten om een formateur of informateur dan wel formateurs of informateurs uit te nodigen om over het verloop van die kabinets(in)formatie inlichtingen te verschaffen.

Ad 2

Tijdens de kabinetsformatie 2012 is art. 139a RvO voor het eerst in de kort daarvoor geherformuleerde versie toegepast en hebben de opeenvolgende Voorzitters (de vertrekkende, de waarnemende en de nieuwe Voorzitter) en de Griffier deels gewerkt met een 'draaiboek in wording'. De toen opgedane ervaringen, gevoegd bij de bevindingen en aanbevelingen van de commissie Bovend'Eert, bieden voldoende basis voor een door het Presidium vast te stellen 'Draaiboek kabinetsformatie' voor zover het de rol van de Tweede Kamer betreft.

De commissie beveelt aan een aantal in 2012 beproefde elementen te handhaven, zoals:

datum 18 maart YYYY
kenmerk CWW 2015/010

- het inventariseren van de wensen van de fractievoorzitters met betrekking tot een debat over de verkiezingsuitslag;
- het inventariseren van de wensen met betrekking tot de invulling van de periode van 8 dagen van de dag van de verkiezingen tot het aantreden van de nieuwe Kamer;
- het in ieder geval laten uitvoeren van een verkennende opdracht in die periode;
- het bepalen van een informatieregime tussen Voorzitter en Koning over het verloop van de formatie;
- het treffen van een regeling met het ministerie van Algemene Zaken ten behoeve van de ondersteuning van de (in)formateur(s);
- het treffen van een regeling met hetzelfde ministerie inzake de archivering van de stukken die in de (in)formatie een rol hebben gespeeld.

Deze elementen kunnen dus in het Draaiboek worden opgenomen, zij het, zoals boven reeds gesteld, zo nodig aangepast en aangevuld op basis van de ervaringen en aanbevelingen.

De commissie beveelt ook aan een vergoedingsregeling voor informateurs vast te stellen, waar zij al dan niet gebruik van kunnen maken.

Met vriendelijke groet,

de Voorzitter,

Anouchka van Miltenburg

Verslag CWW

Staf Griffier

datum 9 april 2015
 betreft verslag vergadering CWW
 vergaderdatum 8 april 2015
 aanwezig Van Miltenburg, Neppérus, Fokke, Van Raak, Beertema, Van Meenen,
 Klaver, Van der Staaij, Klein, 5.1.2.e 5.1.2.e
 (verslag)
 voorzitter Van Miltenburg
 verantw. griffier 5.1.2.e

Commissie voor de Werkwijze
5.1.2.e
 Binnenhof 1a
 2513 AA Den Haag
 T 5.1.2.e
 M 5.1.2.e
 E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:>@tweedekamer.nl)

Onderwerpen

1. **Verslag van de vergadering van 25 februari 2015 (CWW 2015/008)**
 Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.
2. **Conceptbrief aan Presidium inzake uitwerking Motie-Neppérus c.s. over uitwerking voorstellen vragenuur en aanvragen van debatten (CWW 2015/009)**
 De commissie stemt in met de brief aan het Presidium. Deze zal worden geagendeerd worden op de Presidiumagenda van 15 april 2015 en vervolgens worden gepubliceerd.
3. **Memo inzake eindrapport "Evaluatie van de kabinetsformatie 2012" (CWW 2015/010)**
 De commissie stemt in met het indienen van een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde.
4. **Conceptvoorstel wijziging RvO i.v.m. aanmelding presentielijst (CWW 2015/011)**
 De wijzigingen worden uitgewerkt en een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde zal aanhangig worden gemaakt.
5. **Conceptvoorstellen tot wijziging Regeling vertrouwelijke stukken (CWW2015/012)**
 De voorgestelde varianten uit de notitie worden besproken. De commissie merkt op dat variant 1 het meest helder lijkt. Variant 2 is beter werkbaar maar biedt meer ruimte voor misverstanden. Er wordt besloten juridisch advies te vragen aan het College van procureurs-generaal van het Openbaar Ministerie op beide varianten van de voorgestelde conceptregeling. Wanneer de regeling is vastgesteld zal het ter kennisneming worden doorgeleid naar alle vaste Kamercommissies om de leden hiervoor extra aandacht te vragen.

6. Brief Presidium inzake evaluatie Toekomst- en onderzoeksagenda (CWW2015/013)

Het BOR wordt verzocht voorstellen te doen voor mogelijke alternatieven voor de Toekomst- en Onderzoeksagenda (T&O-agenda). Deze notitie zal worden geagendeerd voor een volgende vergadering van de commissie voor de Werkwijze.

7. Notitie inzake openbaarheid vergaderingen Commissie Werkwijze (CWW2015/014)

Het agendapunt wordt aangehouden tot de volgende vergadering.

Rondvraag

- Het lid Nepperus geeft aan dat Taverne (VVD) een notitie voorbereidt inzake de instelling van een commissie voor voor Constitutionele zaken

8. Sluiting

De Voorzitter sluit de vergadering om 11.35 uur.

Handleiding kabinetsformatie

De parlementaire betrokkenheid bij de kabinetsformatie is vastgelegd in de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvO).

Sinds 1 juli 2015 luidt de tekst van deze artikelen als volgt:

Art. 139a

1. *Onverwijld na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer, maar uiterlijk een week na de installatie, beraadslaagt de Kamer in plenaire zitting over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de desbetreffende vergadering kan worden bereikt, besluit de Kamer daarover in een volgende vergadering, zo spoedig als dat mogelijk is.*
2. *Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.*
3. *Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.*
4. *Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met het derde lid zijn van overeenkomstige toepassing.*
5. *De aanwijzing van een informateur dan wel formateur geschiedt onder toepassing van de artikelen 69 tot en met 73.*

Art. 139b

De Kamer kan tijdens de uitvoering en na afronding van een opdracht tot kabinets(in)formatie besluiten om een formateur of informateur dan wel formateurs of informateurs uit te nodigen om over het verloop van die kabinets(in)formatie inlichtingen te verschaffen.

Deze handleiding strekt ertoe om de toepassing van deze artikelen in de praktijk te verduidelijken.

1. Voorbereiding (dag van de Tweede Kamerverkiezingen):

- Belronde Voorzitter (als procesbegeleider) met fractievoorzitters / lijsttrekkers:

Bespreekpunt:

- Voorstel voor overleg met fractievoorzitters/ lijsttrekkers nieuw in de Kamer verkozen fractie(s), bij voorkeur de volgende middag.

2. Start (in)formatie (één dag na de verkiezingen):

- *Ochtend: fractievergaderingen*

- *Middag*: overleg Voorzitter en fractievoorzitters / lijsttrekkers nieuw verkozen fractie(s) in de Kamer:

Bespreekpunten:

- Uitleg over procedure kabinetsformatie (art. 139a en 139b RvO)
- Wenselijkheid debat over uitslag verkiezingen en benoeming (in)formateur(s)?
Zo ja,
* direct na de installatie van de nieuwe Kamer of één week daarna
* vaststelling spreektijden: naar fractiegrootte of alle fracties gelijk aantal minuten?
* vaststelling sprekersvolgorde: fractie grootte?
* anders
- Wenselijkheid voorbereiding van dit debat door een Verkenner?
Zo ja,
* eerste voorstel door de grootste fractie?
* wordt dit voorstel voldoende ondersteund?
Zo ja,
✓ aanwijzing Verkenner,
✓ invulling opdracht Verkenner,
✓ vaststellen termijn voor de uitvoering van de opdracht;
✓ anders.....
- Wenselijkheid informeren ZMK (zie art. 43 GW¹):
Zo ja,
* waarover en wanneer
* door de Voorzitter (als procesbegeleider) of door voorzitter grootste fractie of door alle fractievoorzitters
* anders.....
- Communicatie naar buiten:
 - * De Kamer wordt altijd, in elke fase van de (in)formatie als eerste geïnformeerd
 - * Wat?
 - ✓ start formatie / persconferentie Verkenner
 - ✓ alle documenten en adviezen die van belang zijn voor de (in)formatie
 - ✓ alle (eind)verslagen van Verkenner en (in)formateur(s)
 - ✓ alle besluiten die door de fractievoorzitters in het kader van de (in)formatie in gemeen overleg genomen worden
 - ✓ alle debatten over (de voortgang) van de (in)formatie.
 - * Wie?
 - ✓ de fractievoorzitters (inhoudelijk),
 - ✓ de Voorzitter (als procesbegeleider),
 - ✓ of door de voorzitter van de grootste fractie?
 - * Wanneer?
 - ✓ In ieder geval op de transitie momenten d.w.z. als de (eind)verslagen van de (in)formateur(s) worden uitgebracht aan (de Voorzitter van) de Kamer. (Doel: de verschillende rollen van de betrokkenen duidelijk maken voor het publiek).

¹ Art. 43 GW: De minister-president en de overige ministers worden bij koninklijk besluit benoemd en ontslagen.

* Hoe?

✓ Persbericht, persconferentie, of anders?

- Enkele praktische punten inzake de formatie
 - ✓ Informateurs krijgen de mogelijkheid om gebruik te maken van een vergoedingsregeling (die door het Presidium is vastgesteld en door de Griffier wordt uitgevoerd). Zie bijlage.
 - ✓ De Griffier is verantwoordelijk voor de ambtelijke ondersteuning (samenstelling, honorering en huisvesting) van de (in)formateur(s); bij voorkeur in overleg met de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken.
 - ✓ Zowel bij de Tweede Kamer als op het ministerie van Algemene Zaken komt (een afschrift van) het formatiedossier te berusten.
 - ✓ Op de (in)formateur rust de verplichting tenminste bij zijn eindverslag alle documenten openbaar te maken, die relevant zijn voor de beoordeling van dat verslag.
 - ✓ Bij de aanvang van de onderhandelingen dienen de betrokken partijen ook afspraken te maken over de bestemming van het dossier in het geval van een mislukking van de informatiepoging. De aldus gemaakte afspraken worden meegedeeld aan de Tweede Kamer.

3. Binnen acht dagen na de Tweede Kamerverkiezingen:

Vaststellen uitslag door Centraal Stembureau.

4. Acht dagen na de Tweede Kamerverkiezingen:

Laatste vergadering Tweede Kamer in oude samenstelling:

- *Stemmingen (?)*
- *Vaststellen ontwerp-profielschets Voorzitter*
- *Afscheid vertrekkende Leden (en Voorzitter)*

5. Debat over uitslag verkiezingen en benoeming (negen dagen na de verkiezingen):

Eerste vergadering Tweede Kamer in nieuwe samenstelling:

- *Onderzoek Geloofsbriefen*
- *Beëdiging tijdelijk Voorzitter en Leden*
- *Vaststelling profielschets Voorzitter*
- *Vaststelling termijn kandidaatstelling*

- Openbaar debat over de verkiezingsuitslag (art. 139a RvO) (tenzij besloten is/wordt tot een debat uiterlijk een week later):

Kernpunten bij dit debat:

- verslag Verkenner indien eerder aangewezen;
- duiding verkiezingsuitslag en verkenning coalitiemogelijkheden;
- formulering opdracht (in)formateur(s):

- ✓ profiel
- ✓ aanwijzing (in)formateur(s))
- ✓ termijnstelling

Mogelijke uitkomsten van dit debat:

- instemming met het verslag, de conclusies en het advies van de Verkenner;
- instemming met de aanwijzing van (in-)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, zo spoedig mogelijk te agenderen;
- een besluit over de wijze waarop ZMK wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)
- een besluit over de wijze waarop ZMK als staatshoofd door informateurs en formateurs tijdens de (in)formatie regelmatig, op gezette tijden, wordt geïnformeerd omtrent het verloop van de formatie.

6. 13 dagen na de verkiezingen

- ✓ *Verkiezing Voorzitter*
- ✓ (Tweede optie voor een) openbaar debat over de Verkiezingsuitslag (art. 139a RvO). (Zie hierboven, onder punt 5)

7. Verloop (in)formatie

De (in)formateur(s) informeren omtrent het verloop van de formatie de Kamer en ZMK en doen daarvan verslag aan de Kamer.

A. Openbaar debat tijdens (eerste en volgende) (in)formatieopdracht (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door (in)formateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - a. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - ✓ de agendering
 - ✓ spreektijden
 - ✓ sprekersvolgorde
 - b. informeren ZMK, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- (deel)verslag (in)formateur(s);
- duiding verloop (in)formatie;
- (her)formulering (nieuwe) opdracht (in)formateur(s):
 - ✓ profiel nieuwe (in)formateur(s)
 - ✓ aanwijzing (nieuwe) (in)formateur(s)
 - ✓ termijnstelling

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het (deel)verslag en het advies van de (in)formateur(s);
- instemming met de voortzetting door de (in)formateur(s) van de opdracht;
- verduidelijking of aanvulling van de opdracht;
- aanwijzing van nieuwe (in)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; art. 69 - 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, zo spoedig mogelijk te agenderen;
- een besluit over de wijze waarop ZMK wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)

B. Openbaar debat na afronding van de informatieopdracht (art. 139b RvO) (binnen een week na de dag van afronding)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door informateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - a) de wenselijkheid van een openbaar debat
 - ✓ de agendering
 - ✓ spreektijden
 - ✓ sprekersvolgorde
 - b) informeren ZMK, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- eindverslag informateur(s);
- duiding verloop informatie, conclusies en advies van de informateur(s);
- formulering opdracht formateur(s):
 - ✓ profiel
 - ✓ aanwijzing formateur(s)
 - ✓ termijnstelling

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het eindverslag, de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met de voortzetting door formateur(s);
- formulering van de opdracht;
- aanwijzing van nieuwe formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 - 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, zo spoedig mogelijk te agenderen;
- een besluit over de wijze waarop ZMK wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)

8. Eindfase formatie

Openbaar debat na afronding van de formatie (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door formateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - a. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - ✓ de agendering
 - ✓ spreektijden
 - ✓ sprekersvolgorde
 - b. informeren ZMK, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- eindverslag formateur(s);
- duiding verloop formatie, conclusies en advies van de formateur(s);

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het eindverslag, de conclusies en het advies van de formateur(s);
- instemming met voordracht formateur aan ZMK
 - ➔ formateur neemt, na succesvol afronden van zijn opdracht en aan het slot van het debat, de opdracht aan
 - ZMK benoemt MP en ministers (art. 43 GW). (N.B. de minister-president en de ministers zijn verantwoordelijk voor de aanvaarding van hun benoeming (art. 48 GW²)).
 - (Na constitutioneel beraad: afleggen Regeringsverklaring gevolgd door een debat)
- Indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur(s) kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen (zie hierboven bij verloop (in)formatie, onder punt 7).
- indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolg debat, zo spoedig mogelijk te agenderen;
- een besluit over de wijze waarop ZMK wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)

---0--0--0---

N.B. Een “terugvaloptie” waarbij de Koning opnieuw (in)formateurs benoemt in plaats van de Kamer, wordt niet uitgesloten door art. 139a RvO. Het is aan de fractievoorzitters en fracties om zo veel mogelijk te vermijden dat een politieke impasse ontstaat in de formatie waardoor de Koning in de positie gebracht wordt om zo’n impasse te doorbreken. Vooropstaat dat de

² Art. 48 GW: Het koninklijk besluit waarbij de minister-president wordt benoemd, wordt mede door hem ondertekend. De koninklijke besluiten waarbij de overige ministers en de staatssecretarissen worden benoemd of ontslagen, worden mede door de minister-president ondertekend.

fractievoorzitters en fracties zelf de verantwoordelijkheid nemen voor de vorming van een kabinet.

From: "5.1.2.e"
Sent: Wed, 4 Nov 2015 15:57:27 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: doorgeleiden draaiboek formatie aan cie WW
Attachments: 2015- 121 oplegnotitie laatste drie toezeggingen Raming 2016.docx, 2015- 121 beknopte tijdlijn gedetilleerd uit draaiboek Kabinetsformatie.docx, 2015- 121 5.1.2.e Handleiding_kabinetsformatie_21.07.2015.docx

Ha 5.1.2.e

Het Presidium heeft vanochtend ingestemd met bijgaande oplegnotitie: het ter advisering doorgeleiden van het draaiboek formatie aan de cie voor de WW.

Ik denk dat e.e.a. voor zich spreekt. Ik voeg de beknopte tijdlijn, maar ook het originele door 5.1.2.e opgestelde draaiboek hierbij ook toe. We spreken er nog over.

Hartelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+ 5.1.2.e) | M (+31) 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

B e k n o p t e t i j d l i j n u i t d r a a i b o e k K a b i n e t s f o r m a t i e

opgesteld door ^{5.1.2e} [REDACTED], oud-Griffier van de Kamer

Dag	Onderwerp	Actie	Actor	Bijzonderheden
01.	Verkiezingsdag	Belronde Voorzitter met lijsttrekkers	Voorzitter als procesbegeleider	• Uitleg over procedure Kabinetsformatie (Art. 139a en 139b) • Uitnodiging voor overleg met alle lijsttrekkers morgenmiddag
02.	Dag na verkiezing	Start van de informatie	Voorzitter en Fractievoorzitters	• In de ochtend: fractievergaderingen; • Middag: overleg met Voorzitter en lijsttrekkers in de Eerste Commissiekamer. Bespreekpunten: - Wenselijkheid debat over verkiezingsuitslag; benoeming (in-)formateurs; wenselijkheid voorbereiding van dit debat door een Verkenner; wenselijkheid informeren ZM de Koning; Wijze van communicatie naar buiten toe.
03.	Binnen acht dagen na verkiezingsuitslag	Vaststellen uitslag door Centraal Stembureau	Ambtelijke organisatie (facilitering)	
04.	Acht dagen na verkiezingsuitslag	Laatste vergadering TK in oude samenstelling	Voorzitter en Griffier	• Stemmingen (?) • Vaststellen ontwerpprofiel schets Voorzitter • Afscheid vertrekkende Leden
05.	Negen dagen na	- Openbaar debat	Conform Artikel	t.a.v. debat:

	verkiezingsuitslag	over uitslag verkiezingen - Benoeming Leden	4 lid 2 ¹	- verslag Verkenner; - duiding verkiezingsuitslag en coalitie mogelijkheden; - formulering opdracht (in)formateur(s): ☐ profiel ☐ benoeming persoon (in)formateur(s) ☐ termijn t.a.v. Eerste vergadering in nieuwe samenstelling • Onderzoek Geloofsbrieven • Beëdiging tijdelijk Voorzitter en Leden • Vaststelling profielschets Voorzitter • Vaststelling termijn kandidaatstelling
06.	13 dagen na verkiezingen	Verkiezing Voorzitter	Conform Artikel 4 lid 2 Reglement van Orde	<i>(tevens: tweede optie voor een openbaar debat over de verkiezingsuitslag)</i>

07. het verloop van de formatie en de eindfase

A. Openbaar debat tijdens (eerste en volgende) informatieopdracht (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door informateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - a. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - b. de agendering

¹ Zolang in een nieuwe zitting geen Voorzitter is benoemd, treedt een oud-Voorzitter als tijdelijk Voorzitter op, waarbij de laatstafgetredene voorrang heeft. Bij ontstentenis van een oud-Voorzitter treedt als tijdelijk Voorzitter op de laatst afgetreden oud-ondervoorzitter; bij aanwezigheid van twee of meer gelijktijdig afgetreden oud-ondervoorzitters wordt hun rangorde in het Presidium, waarin zij gelijktijdig zitting hadden, in acht genomen. Bij ontstentenis van een oud-ondervoorzitter treedt het lid dat het langst in de Kamer zitting heeft als tijdelijk Voorzitter op; bij gelijke zittingsduur gaat het oudste lid in leeftijd voor.

- c. spreektijden
- d. sprekersvolgorde
- e. informeren ZM De Koning

Kernpunten bij dit debat:

- o (deel)verslag informateur(s);
- o duiding verloop informatie;
- o (her)formulering (nieuwe) opdracht informateur(s):
- o profiel
- o benoeming (nieuwe) (in)formateur(s)
- o termijn

B. Openbaar debat na afronding van de informatieopdracht (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door informateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - f. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - g. de agendering
 - h. spreektijden
 - i. sprekersvolgorde
 - j. informeren ZM, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- o eindverslag informateur(s);
- o duiding verloop informatie, conclusies en advies van de informateur(s);
- o formulering opdracht formateur(s):
- o profiel
- o benoeming formateur(s)
- o termijn

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- o instemming met het eindverslag, de conclusies en het advies van de informateur(s);
- o instemming met voordracht formateur aan ZM de Koning
- Na afloop van het debat verslag door Voorzitter aan ZM de Koning,
- De formateur neemt, na succesvol afronden van zijn opdracht, de opdracht aan
- ZM de Koning benoemt de MP en de ministers (art. 43 GW).

Indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur(s) kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen (zie hierboven bij verloop (in-)formatie).

- een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat;
- o indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolgdebat, uiterlijk één week later, te agenderen;
- een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat

N.B. Een “terugvaloptie” waarbij de Koning opnieuw (in)formateurs benoemt in plaats van de Kamer wordt niet uitgesloten door art. 139a RvO. Het is aan de fractievoorzitters en fracties om zo veel mogelijk te vermijden dat een politieke impasse ontstaat in de formatie waardoor de Koning in de positie gebracht wordt om zo’n impasse te doorbreken. Vooropstaat dat de fractievoorzitters en fracties zelf de verantwoordelijkheid nemen voor de vorming van een kabinet.

Handleiding kabinetsformatie

De parlementaire betrokkenheid bij de kabinetsformatie is vastgelegd in de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvO).

Sinds 1 juli 2015 luidt de tekst van deze artikelen als volgt:

Art. 139a -----

Art. 139b -----

Deze handleiding strekt ertoe om de toepassing van deze artikelen in de praktijk te verduidelijken.

1. Voorbereiding (Dag van de Tweede Kamerverkiezingen):

- Belronde Voorzitter (als procesbegeleider) met fractievoorzitters / lijsttrekkers:

Bespreekpunten:

- Uitleg over procedure kabinetsformatie (artt. 139a en 139b RvO)
- Voorstel voor overleg met fractievoorzitters/ lijsttrekkers nieuw in de kamer verkozen fractie(s) volgende middag.

2. Start (in)formatie (Eén dag na de Tweede Kamerverkiezingen):

- *Ochtend: Fractievergaderingen.*
- *Middag: overleg Voorzitter en fractievoorzitters / lijsttrekkers nieuw verkozen fractie(s) in de Kamer:*

Bespreekpunten:

A. Wenselijkheid debat over uitslag verkiezingen en benoeming (in)formateur(s)?

Zo ja,

* met de oude of met de nieuwe Kamer?

* vaststelling spreektijden: naar fractiegrootte of alle fractie gelijk aantal minuten?

* vaststelling sprekersvolgorde: fractie grootte?

* anders

B. Wenselijkheid voorbereiding van dit debat door een Verkenner?

Zo ja,

* eerste voorstel door de grootste fractie?

* wordt dit voorstel voldoende ondersteund?

Zo ja,

- * aanwijzing/benoeming Verkenner,
- * invulling opdracht Verkenner,
- * vaststellen termijn voor de uitvoering van de opdracht;
- * anders.....

C. Wenselijkheid Informeren ZM (zie art. 43 GW):

Zo ja,

- * tijdig en regelmatig,
- * door de Voorzitter (één van de vaste adviseurs van ZM; de Voorzitter kan op verzoek van de Koning persoonlijk advies uitbrengen);
- * anders.....

D. Communicatie naar buiten:

* wat?

- * start formatie / persconferentie Verkenner
- * alle documenten en adviezen die van belang zijn voor de (in)formatie
- * alle (eind)verslagen van Verkenner en (in)formateur(s)
- * alle besluiten die door de fractievoorzitters in het kader van de (in)formatie in gemeen overleg genomen worden
- * alle debatten over (de voortgang) van de (in)formatie.

* wie?

- * de fractievoorzitters (inhoudelijk),
- * de Voorzitter (als procesbegeleider),
- * of door de voorzitter van de grootste fractie?

* wanneer?

* tijdig in elke fase van de formatie en zodanig dat de Kamer als eerste geïnformeerd wordt.

* hoe?

- *persbericht, persconferentie, of anders?

- *Middag/avond: optioneel (door de Kamer in oude samenstelling):*
 - debat over uitslag verkiezingen en benoeming (in)formateur(s). (zie verder hieronder)

3. Binnen acht dagen na de Tweede Kamerverkiezingen:

Vaststellen uitslag door Centraal Stembureau.

4. Acht dagen na de Tweede Kamerverkiezingen:

Laatste vergadering Tweede Kamer in oude samenstelling:

- *Stemmingen (?)*
- *Vaststellen ontwerp-profielschets Voorzitter*
- *Afscheid vertrekkende Leden en Voorzitter*

N.B. Deze dag leent zich niet voor een debat over de verkiezingsuitslag.

5. debat over uitslag verkiezingen en benoeming (Negen dagen na de Tweede Kamerverkiezingen):

Eerste vergadering Tweede Kamer in nieuwe samenstelling:

- *Onderzoek Geloofsbriefen*
- *Beëdiging tijdelijk Voorzitter en Leden*
- *Vaststelling profielschets Voorzitter*
- *Vaststelling termijn kandidaatstelling*
- Openbaar debat over de Verkiezingsuitslag (Art. 139a RvO) (tenzij besloten is/wordt tot een debat uiterlijk een week later):

Kernpunten bij dit debat:

- verslag Verkenner;
- duiding verkiezingsuitslag en coalitie mogelijkheden;
- formulering opdracht (in)formateur(s):
 - ✓ profiel
 - ✓ benoeming persoon (in)formateur(s))
 - ✓ termijn

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het verslag, de conclusies en het advies van de Verkenner;

- instemming met de benoeming van (in-)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen;
- een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)
- een besluit over de wijze waarop ZM gezien zijn positie in de regering en als staatshoofd door informateurs en formateurs tijdens de (in)formatie regelmatig, op gezette tijden, wordt geïnformeerd omtrent het verloop van de formatie.

6. 13 dagen na de Tweede Kamerverkiezingen

- ✓ *Verkiezing Voorzitter TK*
- ✓ (Tweede optie voor een) openbaar debat over de Verkiezingsuitslag (art. 139a RvO). Zie hierboven.

7. Verloop informatie

De (in)formateur(s) informeren omtrent het verloop van de formatie de Kamer en ZM en doen daarvan verslag aan de Kamer.

A. Openbaar debat tijdens (eerste en volgende) informatieopdracht (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door informateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - a. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - b. de agendering
 - c. spreektijden
 - d. sprekersvolgorde
 - e. informeren ZM, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- (deel)verslag informateur(s);
- duiding verloop informatie;
- (her)formulering (nieuwe) opdracht informateur(s):
 - profiel
 - benoeming (nieuwe) (in)formateur(s)
 - termijn

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het (deel)verslag en het advies van de (in)formateur(s);
- instemming met de voortzetting door de informateur(s) van de opdracht;
- verduidelijking of aanvulling van de opdracht;
- benoeming van nieuwe informateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen;
- een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)

B. Openbaar debat na afronding van de informatieopdracht (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door informateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - f. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - g. de agendering
 - h. spreektijden
 - i. sprekersvolgorde
 - j. informeren ZM, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- eindverslag informateur(s);
- duiding verloop informatie, conclusies en advies van de informateur(s);
- formulering opdracht formateur(s):
 - profiel
 - benoeming formateur(s)
 - termijn

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het eindverslag, de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met de voortzetting door formateur(s);
- formulering van de opdracht;
- benoeming van nieuwe formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen;;
- een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)

8. Eindfase formatie

Openbaar debat na afronding van de formatie (art. 139b RvO)

Voorafgaande aan dit debat:

1. aanbieding (deel)verslag door informateur(s) aan de Kamer(voorzitter) tijdens een openbare persconferentie;
2. overleg Voorzitter en fractievoorzitters over:
 - k. de wenselijkheid van een openbaar debat
 - l. de agendering
 - m. spreektijden
 - n. sprekersvolgorde
 - o. informeren ZM, zo ja wanneer en door wie.

Kernpunten bij dit debat:

- eindverslag formateur(s);
- duiding verloop formatie, conclusies en advies van de formateur(s);
- formulering opdracht formateur(s):
 - profiel
 - benoeming formateur(s)
 - termijn

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het eindverslag, de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met voordracht formateur aan ZM
 - → Na afloop van het debat verslag door Voorzitter aan ZM,
 - formateur neemt, na succesvol afronden van zijn opdracht, de opdracht aan
 - ZM benoemt MP en ministers (art. 43 GW). (N.B. De Minister-President en de ministers zijn verantwoordelijk voor de aanvaarding van hun benoeming (art. 48 GW)).
- Indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur(s) kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen (zie hierboven bij verloop (in)formatie).
 - een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)
- indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen;
 - een afspraak over de wijze waarop ZM wordt geïnformeerd over de uitkomst(en) van het debat; (Voorzitter als procesbegeleider, voorzitter grootste fractie en/of alle fractievoorzitters?)

N.B. Een “terugvaloptie” waarbij de Koning opnieuw (in)formateurs benoemt in plaats van de Kamer wordt niet uitgesloten door art. 139a RvO. Het is aan de fractievoorzitters en fracties om zo veel mogelijk te vermijden dat een politieke impasse ontstaat in de formatie waardoor de Koning in de positie gebracht wordt om zo’n impasse te doorbreken. Vooropstaat dat de fractievoorzitters en fracties zelf de verantwoordelijkheid nemen voor de vorming van een kabinet.

Tot slot enkele praktische punten inzake de formatie

Het verdient aanbeveling dat de ambtelijke ondersteuning van de Tweede Kamer bij de kennismaking met de informateur de mogelijkheid van een vergoeding aan de informateur aanbiedt.

De in 2012 gevolgde handelwijze waarbij (afschrift van) het formatiedossier zowel bij de Tweede Kamer als op het departement van Algemene Zaken kwam te berusten, verdient navolging.

Op de (in)formateur rust de verplichting tenminste bij zijn eindverslag alle documenten openbaar te maken, die relevant zijn voor de beoordeling van dat verslag.

Bij de aanvang van de onderhandelingen zouden de betrokken partijen ook afspraken moeten maken over de bestemming van het dossier in het geval van een mislukking van de informatiepoging. De aldus gemaakte afspraken zouden moeten worden meegedeeld aan de Tweede Kamer.

De transitie momenten aan het einde van de kabinetsformatie, wanneer de eindverslagen van de informateur(s) en de formateur worden uitgebracht aan de (Voorzitter van) de Tweede Kamer, verdienen meer aandacht. Ook op deze momenten moeten de verschillende rollen van de betrokkenen voor het publiek duidelijk worden. Bovendien dienen deze rituelen met gepaste zorgvuldigheid ter hand genomen te worden, zonder druk van de (politiek) agenda.

Verslag Commissie voor de Werkwijze

betreft Verslag vergadering CWW
 vergaderdatum 18 november 2015
 aanwezig Van Miltenburg, Van der Staaij, Van Raak, Bruins Slot, Van der Burg,
 Klein, Voss, Van Dijk, [5.1.2.e](#)
 voorzitter Van Miltenburg
 verantw. griffier [5.1.2.e](#)

Griffie Plenaire/Bureau Wetgeving
 Commissie voor de Werkwijze
[5.1.2.e](#)
 Plein 2
 2500 EA Den Haag
 T [5.1.2.e](#)
 E [5.1.2.e](#) @tweedekamer.nl

Onderwerpen

1. **Verslag van de vergadering van 1 juli 2015 (CWW 2015/019)**
 Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.
2. **Voorstel voor seminar/gesprek inzake het voorstel van het lid Taverne tot instelling van een commissie voor constitutionele zaken (CWW 2015/022)**
 De commissie stemt in met de organisatie van een conferentie. Het BOR zal worden gevraagd een wetenschappelijke netwerkverkenning te doen. Op basis van de uitkomst daarvan zal een nader uitgewerkt voorstel ter vaststelling aan de commissie voor de Werkwijze worden voorgelegd. De commissie geeft in meerderheid aan dat de conferentie niet zou moeten gaan over het toetsingsverbod ex. Art. 120Gw maar juist over mogelijkheden tot versterking van de Parlementaire constitutionele toetsing.
3. **Nadere notitie inzake het oplezen van motie-omschrijvingen (CWW 2015/023)**
 De commissie stemt ermee in het Presidium te adviseren niet standaard over te gaan tot het enkel oplezen van motienummers zonder omschrijvingen. Zodoende kan ook recht gedaan worden aan de wens de transparantie te vergroten. De commissie wijst er daarbij op dat dan wel bij uitzondering mogelijk blijft af te wijken van de bestaande werkwijze.
Klein vraagt of het mogelijk zou zijn dat fracties zelf verantwoordelijk worden gemaakt voor het aanleveren van motie-omschrijvingen. De **Voorzitter** geeft aan dat daar veel nadelen aan kleven.
4. **Notitie inzake rapporteurschappen in de Tweede Kamer (CWW 2015/024)**
 De commissie stemt in met het indienen van een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde.
5. **Brief Presidium inzake informatievoorziening aan de Kamer inzake verdragswijzigingen (CWW 2015/024)**
 De commissie vraagt eerst een ambtelijke inventarisatie te doen onder de Kamercommissies om te zien of deze problematiek vaker voorkomt. Op basis van die uitkomst zal een advies aan het Presidium worden geformuleerd.

6. Voorstel inzake openbaarheid vergaderingen Commissie Werkwijze (CWW 2015/026)

De commissie besluit als volgt:

- de agenda en de besluitenlijst van de vergadering voortaan openbaar worden gemaakt (via intranet/internet). Per agendapunt zal voortaan besloten worden of onderliggende stukken achteraf openbaar gemaakt kunnen worden.
- indien nodig kan besloten worden agendapunten niet toe te voegen aan de openbare agenda.
- de verspreiding van de stukken blijft digitaal geschieden (per e-mail).
- de vergaderingen van de commissie voor de Werkwijze blijven besloten.

7. Verzoek Presidium m.b.t. draaiboek Formatie (CWW 2015/027)

De Griffier geeft een toelichting op het draaiboek. De commissie concludeert dat het draaiboek niet een formele status zou moeten krijgen dan wel gepubliceerd zou moeten worden. Er moet dan ook van afgeweken kunnen worden als daar behoefte aan zou bestaan. De commissie merkt wel op dat er op twee punten nog nadere invulling zou moeten plaatsvinden:

- De informatiepositie van de Koning (hoe geïnformeerd, door wie?)
- Het moment van overdracht na het sluiten van het regeerakkoord en de rol die de Kamer daar bij heeft of zou moeten hebben.

8. Overzicht vergaderingen Commissie Werkwijze 1e helft 2016 (CWW 2015/028)

De vergaderdata worden als volgt vastgesteld:

- Woensdag 27 januari (10:15 tot 11:45)
- Woensdag 16 maart (10:15 tot 11:45)
- Woensdag 18 mei (10:15 tot 11:45)
- Woensdag 29 juni (10:15 tot 11:45)

9. Rondvraag

10. Sluiting

De Voorzitter sluit de vergadering om 10.45 uur.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Stappenplan kabinetsformatie

Opgesteld door :

Khadija Arib (Voorzitter) en 5.1.2.e

1. Aard van de bespreking ¹

Ter bespreking

2. Beknopte samenvatting

Het stappenplan kabinetsformatie is kort besproken in de presidiumvergadering van 6 juli jl. Besloten is toen het onderwerp opnieuw te agenderen op 14 september, om voldoende tijd te hebben voor zorgvuldige bespreking van het voorstel. Vooruitlopend op de bespreking zijn enkele vragen gesteld, die in de bijgevoegde notitie worden beantwoord (bijlage 1).

Het stappenplan voorziet vooral in momenten waarop de Kamer debatteert over voortgang en resultaat van de formatie, merkt het informeren van de Koning door Voorzitter en (in)formateurs aan als een uit diens grondwettelijke positie voortvloeiende vanzelfsprekendheid, merkt het voorkomen van een impasse aan als een inspanningsverplichting van de fractie(voorzitter)s en regelt momenten van overleg tussen Kamervoorzitter en fractievoorzitters.

Het stappenplan wordt geen openbaar document.

Zie de bijlage voor de antwoorden op de vragen die 6 juni jl. zijn gesteld.

3. Formulering te nemen besluit *(indien van toepassing)*

Instemming met uitgangspunten en stappenplan kabinetsformatie

4. Status besluit ²

C

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

2

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Memo Kabinetsformatie; stappenplan

aan Presidium
van Voorzitter
datum 27 juni 2016
pagina 1/1

Binnenhof 1a
2513 AA Den Haag

Aan het Presidium

Hierbij leg ik u een notitie en een stappenplan inzake de kabinetsformatie voor. Ik verzoek u in te stemmen met de hierin beschreven uitgangspunten en met het stappenplan.

I. Inleiding

Deze notitie en het bijgevoegde stappenplan vervangen het concept-draaiboek dat eerder is opgesteld en besproken in de commissie voor de Werkwijze¹. Had de commissie al geadviseerd om slechts een 'draaiboek op hoofdlijnen' vast te stellen en het zeker niet als openbaar document te doen verschijnen, in later door de Voorzitter ingewonnen adviezen van staatsrecht deskundigen over het concept-draaiboek is dit advies van de commissie door deze deskundigen onderstreept en zelfs sterker aangezet: beperk het draaiboek tot een stappenplan voor hoofdzakelijk de zgn. eerste acht dagen na de verkiezingen en enkele praktische aspecten inzake de ambtelijke ondersteuning gedurende de formatie, en noem het een stappenplan en geen draaiboek. Het opstellen en doen verschijnen van een openbaar toegankelijk 'draaiboek' doen het voorkomen alsof er een 'regeling' dient te worden nageleefd en doen geen recht aan de noodzakelijke wendbaarheid tijdens het formatieproces.

Alles afwegende stel ik het Presidium voor om :

- enkele uitgangspunten zoals hieronder omschreven vast te stellen;
- een beperkt en niet-openbaar te maken stappenplan vast te stellen.

II. Uitgangspunten

a. Het stappenplan 'kabinetsformatie' sluit zo nauw mogelijk aan bij de artt. 139a en 139b van het Reglement van Orde ofwel regelt vooral de besluitvorming over de momenten waarop de Kamer een debat voert over de voortgang van de formatie.

b. Het informeren van de Koning over de voortgang van de (in)formatie vloeit voort uit diens staatsrechtelijke en grondwettelijke positie; de Koning vertegenwoordigt in het formatieproces feitelijk ook de regering. Dit informeren is een taak van de Voorzitter

¹ Zie Kamerstukken 34 187.

datum 27 juni 2016

en van de (in)formateurs en behoeft geen nadere 'regeling' in het stappenplan (zie ook de conclusies daaromtrent van de commissie Kabinetsformatie 2012²)

c. Het is aan de fractievoorzitters en fracties om zo veel mogelijk te vermijden dat een politieke impasse ontstaat in de formatie waardoor de Koning in de positie gebracht wordt om zo'n impasse te doorbreken.

d. De vorige uitgangspunten en het stappenplan worden door de Voorzitter voorgelegd aan de fractievoorzitters, eerst individueel, later collectief. Gedurende de formatie kan de Voorzitter hen zowel individueel als collectief raadplegen over procedurele aangelegenheden.

III. Stappenplan

De parlementaire betrokkenheid bij de kabinetsformatie is vastgelegd in de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvO).

Sinds 1 juli 2015 luidt de tekst van deze artikelen als volgt:

HOOFDSTUK XIA. KABINETS(IN)FORMATIE

Artikel 139a. Aanwijzing van kabinets(in)formateur(s)

1. Onverwijld na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer, maar uiterlijk een week na de installatie, beraadslaagt de Kamer in plenaire zitting over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de desbetreffende vergadering kan worden bereikt, besluit

de Kamer daarover in een volgende vergadering, zo spoedig als dat mogelijk is.

2. Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.

3. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.

4. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met het derde lid zijn van overeenkomstige toepassing.

5. De aanwijzing van een informateur dan wel formateur geschiedt onder toepassing van de artikelen 69 tot en met 73.

Artikel 139b. Vragen van inlichtingen aan kabinets(in)formateur(s)

De Kamer kan tijdens de uitvoering en na afronding van een opdracht tot kabinets(in)formatie besluiten om een formateur of informateur dan wel formateurs of informateurs uit te nodigen om over het verloop van die kabinets(in)formatie inlichtingen te verschaffen.

² Kamerstuk 33 410 nr. 72.

datum 27 juni 2016

1. In de drie maanden voorafgaande aan de verkiezingen³:

a. de Voorzitter en de Griffier (of Plv. Griffier) bespreken de uitgangspunten en het stappenplan met de fractievoorzitters afzonderlijk. Daarbij komt in ieder geval aan de orde de vraag van wie een voorstel voor een 'verkenner' als bedoeld onder 2 wordt verwacht dan wel een ander voorstel inzake de voorbereiding van het Kamerdebat bedoeld onder 2.

b. de Voorzitter en de Griffier maken afspraken met de minister-president/minister van Algemene Zaken over de detachering van raadsadviseurs bij de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer vanaf de dag van de verkiezingen tot aan de beëdiging van een nieuw kabinet, om ondersteuning te bieden aan de (in)formateur(s)⁴.

2. Op de dag van de verkiezingen:

De Voorzitter stelt aan de fractievoorzitters voor om de volgende dag bijeen te komen (en daarvoor ook de lijsttrekkers van de waarschijnlijk nieuw gekozen fracties uit te nodigen) ter bespreking van:

-de datum van het Kamerdebat over de verkiezingsuitslag zoals bedoeld in art. 139a eerste lid RvO;

-de spreektijden tijdens dat debat en de volgorde van de sprekers;

-de voorbereiding van dat debat, al dan niet door een 'verkenner'.

3. Op de eerste dag na de verkiezingen:

a. de Voorzitter ontvangt, nadat in de ochtend de besprekingen in de fracties zijn gevoerd, van elke (beoogde) fractievoorzitter en lijststrekker een schriftelijke verklaring waarin deze kort antwoord op de volgende vragen:

-wat betekent de verkiezingsuitslag;

-welke opties zijn te onderscheiden;

-welke optie zou als eerste moeten worden onderzocht;

-door wie zou dit onderzoek moeten worden uitgevoerd?

b. de Voorzitter overlegt, nadat genoemde verklaringen zijn ontvangen, met de (beoogde) fractievoorzitters en lijsttrekkers aan de hand van de agenda vermeld onder 2.

c. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, wordt tevens bepaald wie daarvoor zal worden aangezocht door de Voorzitter, hoe de opdracht luidt, op welke

³ Ingevolge de Kieswet zullen ten minste drie maanden verstrijken tussen het besluit om Tweede Kamerverkiezingen uit te schrijven en de datum van deze verkiezingen.

⁴ De detachering van raadsadviseurs in 2012 is positief geëvalueerd. Niet alleen zijn dit ambtenaren met toegang tot de departementale informatiekkanalen, zij vormen voor de formateur, na diens aantreden als minister-president, ook de aansluiting bij het formatieproces.

datum 27 juni 2016

termijn de verkenning moet worden afgerond en hoe de werkzaamheden zullen worden vastgelegd. De 'verkenning' zal aan de Voorzitter worden aangeboden.

d. de Voorzitter zal in een persconferentie mededeling doen over de uitkomsten van het overleg en de verklaringen bedoeld onder a openbaar maken. Na het in ontvangst nemen van een 'verkenning' zal de Voorzitter ook die openbaar maken.

4. Op de achtste dag na de verkiezingen:

Laatste vergadering Tweede Kamer in oude samenstelling, waarin de ontwerp-profielschets voor de Voorzitter wordt vastgesteld en afscheid genomen wordt van de vertrekkende leden.

5. Op de negende dag na de verkiezingen (op zijn vroegst):

Eerste vergadering van de Kamer in nieuwe samenstelling, met daarin:

- o verslag van het onderzoek van de geloofsbrieven
- o beëdiging van een tijdelijk Voorzitter en van de Leden
- o vaststelling van de profielschets voor de Voorzitter
- o vaststelling termijn kandidaatstelling Voorzitterschap
- o debat over de verkiezingsuitslag (tenzij besloten wordt tot een debat uiterlijk een week later, zie art. 139a):

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- o instemming met conclusies en advies van de Verkenner;
- o instemming met de benoeming van (in-)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht, en bepaling van wijze van verslaglegging; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing⁵;
- o (indien besluitvorming niet mogelijk is) besluit tot een vervolg debat, uiterlijk één week later;

6. 13 dagen na de Tweede Kamerverkiezingen :

- a. verkiezing van een nieuwe Voorzitter
- b. (eventueel) debat over de verkiezingsuitslag (zie onder 5)

7. Tijdens de informatie:

- a. Aanbieding van het deelverslag door informateur(s) aan de Kamer tijdens een plenaire vergadering⁶.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde

⁵ Vanwege de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer kan aan een informateur een vergoeding worden aangeboden voor diens werkzaamheden.

⁶ Om de transitie momenten in het formatieproces duidelijker te markeren (een van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie), is het aanbieden van verslagen van (in)formateur(s) tijdens een plenaire vergadering te verkiezen boven het aanbieden tijdens een persconferentie.

datum 27 juni 2016

c. Debat over het deelverslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het advies van de (in)formateur(s);
- instemming met de voortzetting door de informateur(s) van de opdracht;
- verduidelijking of aanvulling van de opdracht;
- benoeming van nieuwe informateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

8. Na afronding van een informatieopdracht :

a. Aanbieding van het verslag door informateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.

b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde

c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met de voortzetting door formateur(s);
- formulering van de opdracht;
- benoeming van een formateur inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

9. In de eindfase van de formatie:

a. Aanbieding van het verslag van de formateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.

b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde

c. Debat over het verslag

datum 27 juni 2016

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de formateur(s);
- indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen; indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

Kanttekening: een debat over het verslag van een formateur kan worden beschouwd als een vooruitlopen op het debat over de regeringsverklaring van het nieuw gevormde kabinet en ligt daarom niet in de rede. In Nederland is het immers gebruik dat een nieuw kabinet geacht wordt het vertrouwen te genieten van de Staten-Generaal, zolang het tegendeel niet is gebleken. Indien de Kamer om deze reden afziet van een debat met de formateur, kan de Koning de minister-president en de ministers benoemen (art. 43 GW). (N.B. De minister-president en de ministers zijn verantwoordelijk voor de aanvaarding van hun benoeming (art. 48 GW)).

Tot slot

De in 2012 gevolgde handelwijze waarbij (afschrift van) het formatiedossier zowel bij de Tweede Kamer als op het departement van Algemene Zaken kwam te berusten, verdient navolging.

Op de (in)formateur rust de verplichting tenminste bij zijn eindverslag alle documenten openbaar te maken, die relevant zijn voor de beoordeling van dat verslag.

Bij de aanvang van de onderhandelingen zouden de betrokken partijen ook afspraken moeten maken over de bestemming van het dossier in het geval van een mislukking van de informatiepoging. Deze afspraken zouden moeten worden meegedeeld aan de Tweede Kamer.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Bijlage 1: Vragen n.a.v. het stappenplan kabinetsformatie

In de Presidiumvergadering van 6 juli jl. zijn enkele vragen gesteld naar aanleiding van de notitie en het stappenplan kabinetsformatie. In deze notitie treft u de antwoorden aan.

1.

Gevraagd is of en hoe er drie maanden vóór de verkiezingen al een 'verkenner' kan worden aangewezen. Hier is echter sprake van een misverstand. Er is niet voorgesteld om reeds drie maanden voor de verkiezingen een verkenner aan te wijzen. Er wordt uitsluitend voorgesteld om in de gesprekken van de Voorzitter met de fractievoorzitters in de drie maanden voor de verkiezingen aan de orde te stellen of en hoe zij direct na de verkiezingen tot de aanwijzing van een verkenner zouden willen komen.

2.

Ook is gevraagd of de schriftelijke verklaringen die, volgens het voorstel, op de dag na de verkiezingen van de fractievoorzitters verwacht worden richting Voorzitter, openbaar zullen worden. Dit wordt inderdaad uitdrukkelijk voorgesteld in het stappenplan, zodat het hele formatieproces zoveel mogelijk transparant verloopt en later reconstrueerbaar is. De verklaringen gaan behoren tot het formatiearchief.

3.

Ten slotte is gevraagd naar de implicaties van de verschillende stappen. Er is bewust afgezien van de term 'draaiboek' omdat dat teveel suggereert dat er volgens een vaste, nauw omschreven procedure gewerkt moet worden. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om alles gedetailleerd vast te leggen, vanwege de noodzakelijke wendbaarheid tijdens het formatieproces. Het stappenplan is een richtsnoer dat aansluit bij de bepalingen in het Reglement van Orde. Het moet echter de ruimte bieden aan de Voorzitter, Fractievoorzitters en Kamer om binnen de kaders naar bevind van zaken te kunnen handelen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidiumvergadering 010

Binnenhof 1a
2513 AA Den Haag

vergaderdatum 6 juli 2016

aanwezig Voorzitter, de heer Van Raak, de heer Elias, mevrouw Vermeij, mevrouw Van Veldhoven (tot 10.50 uur, in agendapunt 4.5), de heer Bosma, de heer Knops (tot 10.55 uur, agendapunt 4.6), de heer Voordewind (tot 10.15 uur), de Griffier, mevrouw [S.1.2.e](#)

Verslag Presidiumvergadering 6 juli 2016

1. **Opening**
2. **Bespreking besluitenlijst en verslag vergadering 22 juni 2016**

. Brw

3. **Constitutioneel**

Brw

Brw

3.2. Stand van zaken motie-Duthler c.s. (staatscommissie)

Brw

3.3. Stappenplan kabinetsformatie

Het Presidium heeft een aantal vragen over het Stappenplan.

* Onder punt 1.a.: In de drie maanden voorafgaande aan de verkiezingen: hoe zit het precies met het kiezen en benaderen van verkenner?

* Onder punt 3.a.: op de eerste dag na de verkiezingen: wat wordt wanneer schriftelijk vastgelegd? Worden deze verklaringen openbaar?

* Op laatste pagina debat over het verslag van een formateur: Wat doe je als dat debat niet doorgaat, je moet dan goed overleggen over de redenen.

* Wat zijn de implicaties van de verschillende stappen?

De Voorzitter geeft aan dat het nadrukkelijk niet de bedoeling is alles tevoren dicht te timmeren en in te vullen, juist vanwege de noodzakelijke wendbaarheid tijdens het formatieproces. De notitie zal voor de eerstvolgende Presidiumvergadering op 14 september a.s. worden geagendeerd, zodat uitgebreid op de opmerkingen kan worden ingegaan.

3.4. Rapport werkgroep Fractievorming

Brw

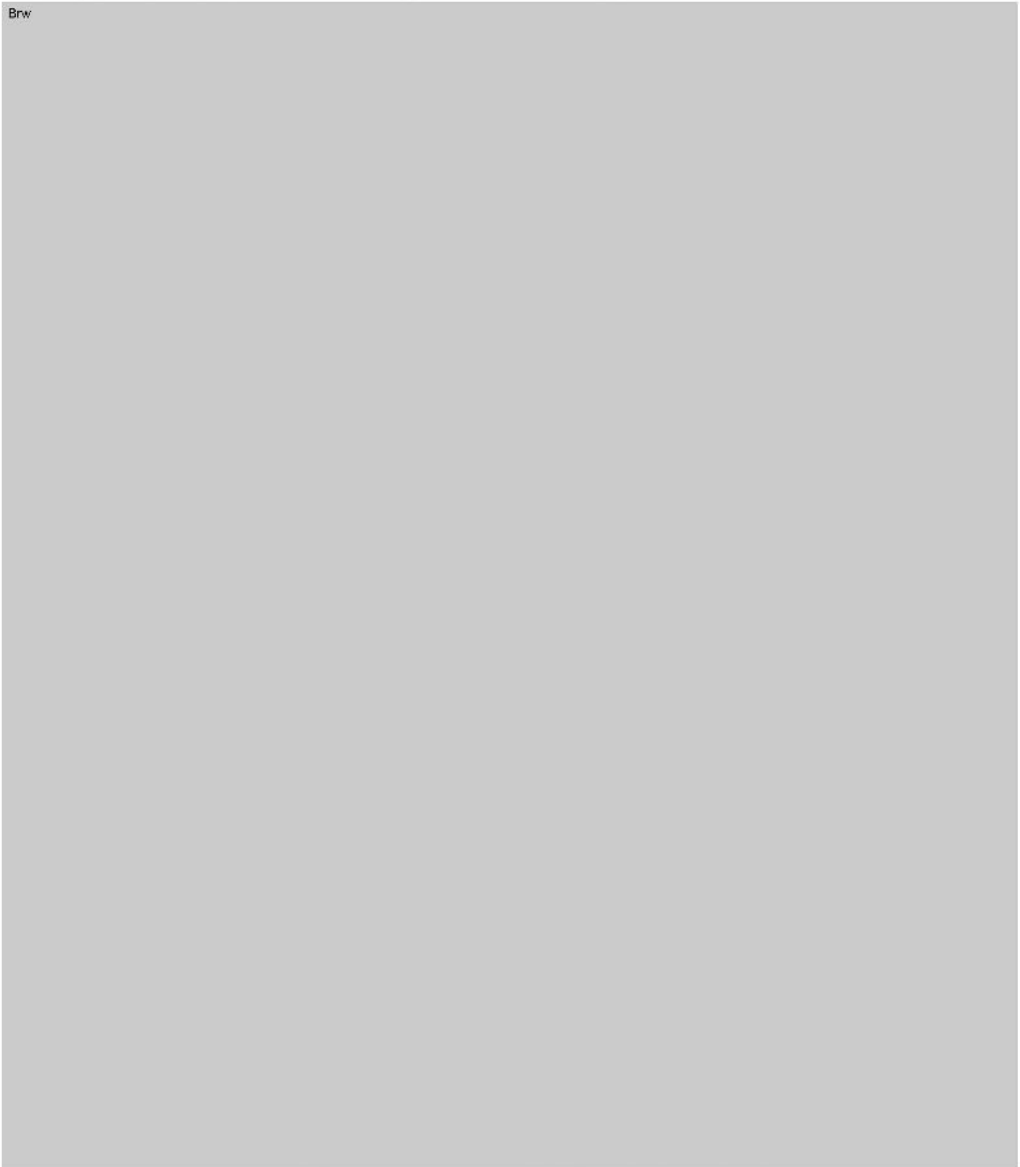

Brw

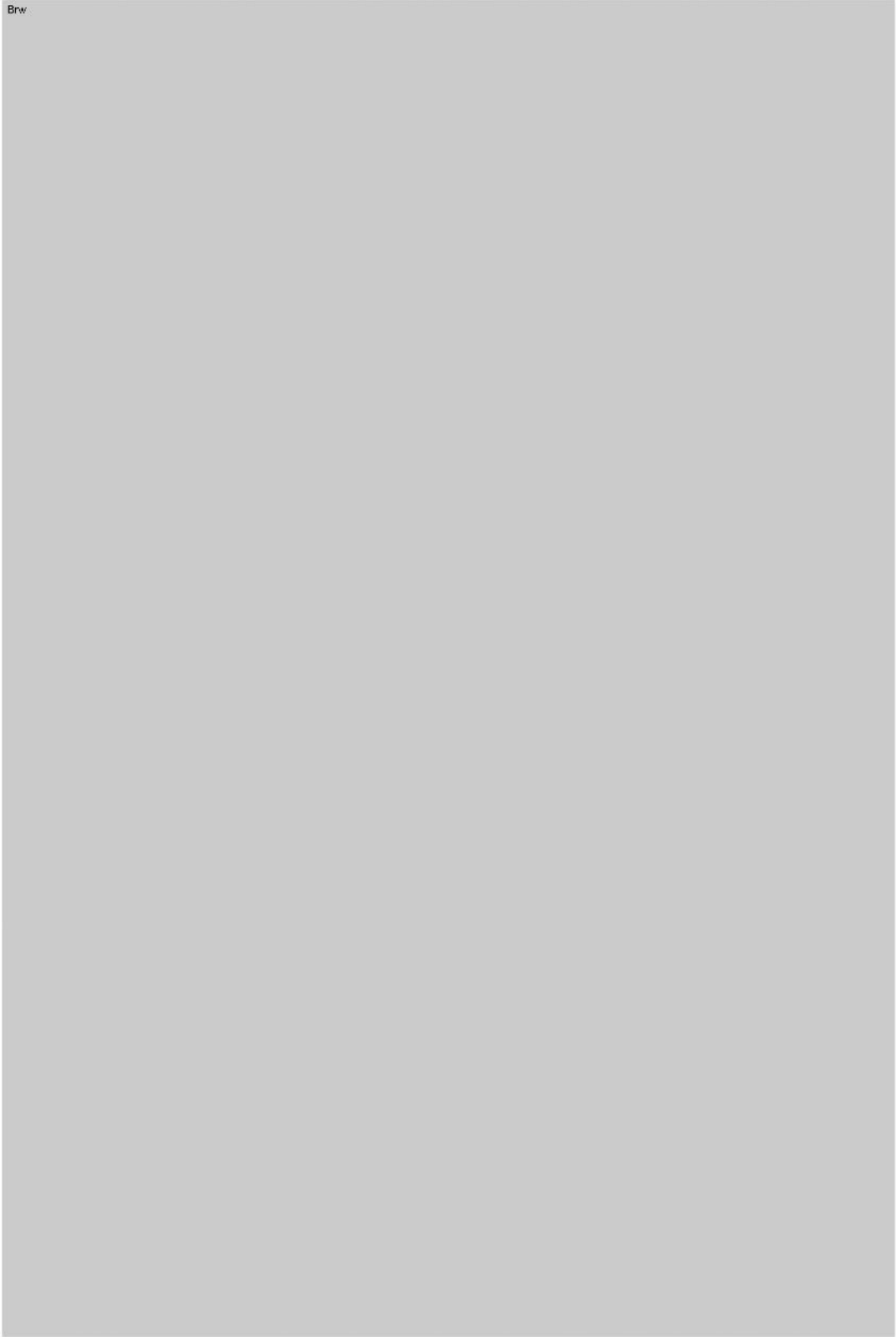
4. Kamerorganisatie

Brw

Brw

Brw

Gepubliceerde besluitenlijst Presidiumvergadering 6 juli 2016

1. Het Presidium besluit dat de begrotingsstukken op vrijdag 16 september 2016 onder embargo worden aangeleverd, zodat de Algemene Politieke Beschouwingen in de week van Prinsjesdag kunnen plaatsvinden. Het Belastingplan en de Macro-economische Verkenningen ontvangt de Kamer op Prinsjesdag zelf. Het Presidium gaat tevens akkoord met het voorgestelde behandelingschema voor de begrotingen 2017.
2. Het Presidium besluit de brief van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken over de motie-Duthler c.s. ([EK 34000-Q](#)) door te geleiden naar de Kamer voor plaatsing op de stemmingslijst.
3. Het Presidium stemt in met de aanpak om een protocol op te stellen voor het creëren en beëindigen van accounts van Kamerleden en andere kamerbewoners. Na bespreking met de ambtelijke secretarissen wordt het protocol geagendeerd in het Presidium.
4. Het Presidium stemt niet in met het werkbezoek van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan Canada, omdat dit werkbezoek buiten het reces plaatsvindt.
5. Het Presidium besluit de commissie van In- en Uitgeleide Leden Koninklijk Huis evenals voorgaande jaren samen te stellen op basis van de criteria anciënniteit in combinatie met fractiegrootte.
6. Het Presidium besluit geen toestemming te verlenen aan een expositie in het gebouw van de Tweede Kamer naar aanleiding van het herdenkingsjaar 65 jaar Molukkers in Nederland, omdat deze niet voldoet aan de criteria.
7. Het Presidium besluit een wijziging aan te brengen in de toelichting op het amendement ramingsbijstelling Voorjaarsnota.
8. Het Presidium besluit dat het de discretionaire bevoegdheid van de Voorzitter is om in de plenaire zaal te herdenken of stil te staan bij gebeurtenissen, en om de richtlijnen hiervoor te actualiseren.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidiumvergadering 013

Binnenhof 1a
2513 AA Den Haag

vergaderdatum 5 oktober YYYY

aanwezig Voorzitter, de heer Bosma, de heer Van Raak, de heer Elias, mevrouw Van Veldhoven (vanaf 09.50), mevrouw Vermeij, de heer Voordewind (tot 10.00), Griffier, dBI (bij agendapunt 3.1 en 3.3) de heer 5.1.2.e bij agendapunt 4.1) en Brw

afwezig de heer Knops

Verslag Presidiumvergadering 5 oktober 2016

1. **Opening**
2. **Bespreking besluitenlijst en verslag vergadering 14 september 2016**

Brw

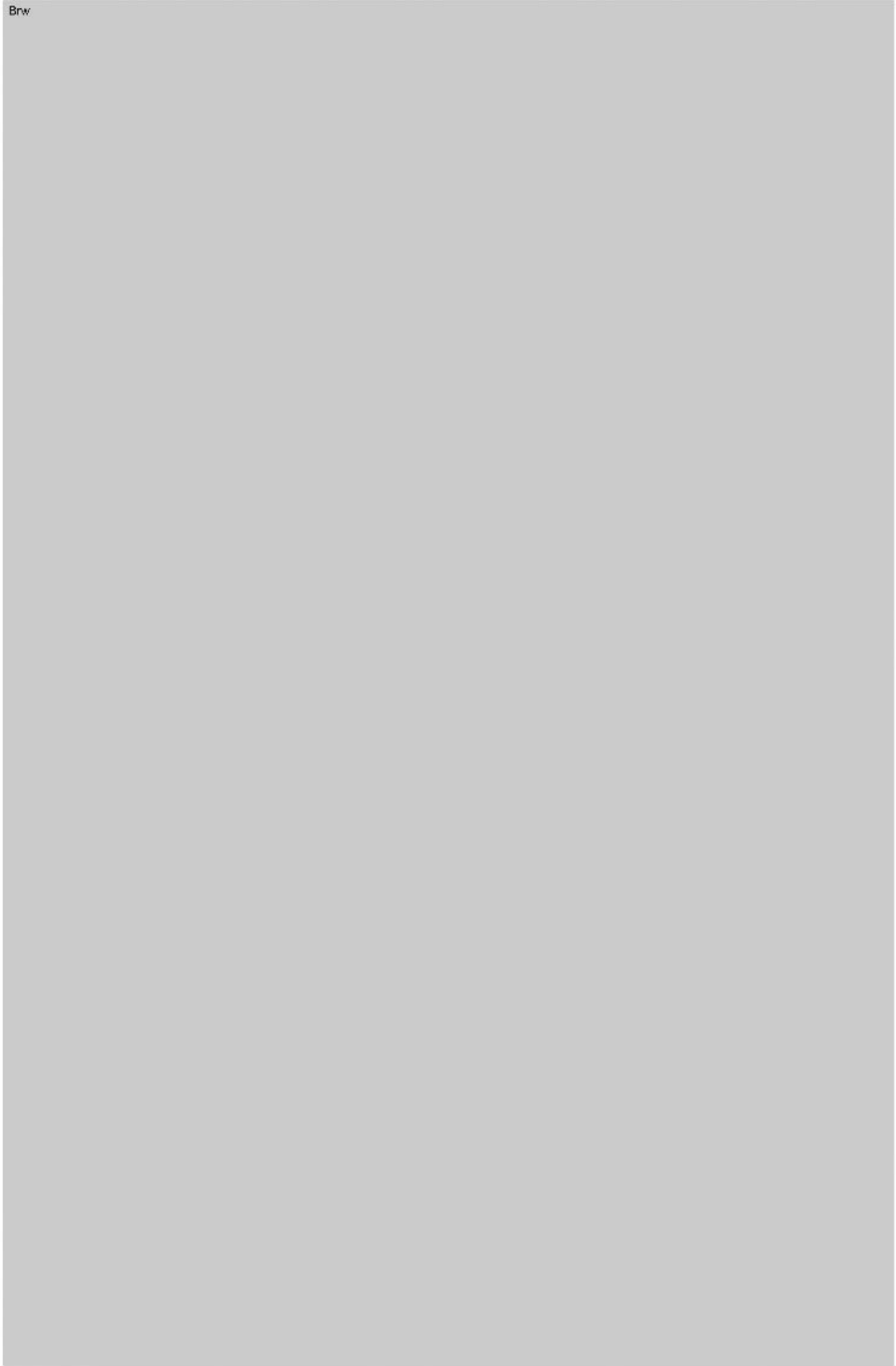
3. **Kamerorganisatie**

Brw

Bnw

3.2. Inrichting financiële controle en verantwoording

Brw

3.3. Stand van zaken Reorganisatie Dienst Automatisering en externe inhuur

Brw

4. **Constitutioneel**

4.1. Nadere notitie Stappenplan kabinetsformatie

De Voorzitter beantwoordt de vragen die in de vorige vergadering werden gesteld. Gevraagd is of en hoe er drie maanden vóór de verkiezingen al een 'verkenner' kan worden aangewezen. Hier is echter sprake van een misverstand. Er is niet voorgesteld om reeds drie maanden voor de verkiezingen een verkenner aan te wijzen. Er wordt uitsluitend voorgesteld om in de gesprekken van de Voorzitter met de fractievoorzitters in de drie maanden voor de verkiezingen aan de orde te stellen of en hoe zij direct na de verkiezingen tot de aanwijzing van een verkenner zouden willen komen. Ook is gevraagd of de schriftelijke verklaringen die, volgens het voorstel, op de dag na de verkiezingen van de fractievoorzitters verwacht worden richting Voorzitter, openbaar zullen worden. Dit wordt inderdaad uitdrukkelijk

voorgesteld in het stappenplan, zodat het hele formatieproces zoveel mogelijk transparant verloopt en later reconstrueerbaar is. De verklaringen gaan behoren tot het formatiearchief. Ten slotte is gevraagd naar de implicaties van de verschillende stappen. Er is bewust afgezien van de term 'draaiboek' omdat dat teveel suggereert dat er volgens een vaste, nauw omschreven procedure gewerkt moet worden. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om alles gedetailleerd vast te leggen, vanwege de noodzakelijke wendbaarheid tijdens het formatieproces. Het stappenplan is een richtsnoer dat aansluit bij de bepalingen in het Reglement van Orde. Het moet echter de ruimte bieden aan de Voorzitter, Fractievoorzitters en Kamer om binnen de kaders naar bevind van zaken te kunnen handelen.

Het Presidium dankt de opstellers van de notitie voor hun werkzaamheden. Het Presidium onderschrijft dat het hier niet gaat om een stappenplan of een draaiboek, maar om een (goede) handreiking bij het formatieproces. Alle keuzes en beslissingen tijdens het formatieproces moeten altijd op voldoende draagvlak in de Kamer kunnen rekenen. De persconferentie als middel waarmee de Kamervoorzitter communiceert naar de buitenwereld is te specifiek aangegeven en moet in het stuk algemener worden omschreven. Met deze kanttekeningen kan het stappenplan worden gebruikt bij de komende formatie.

4.2. Parlementaire ondervraging fiscale constructies

Brw

4.3. Voorstel wijzigingen RvO en Regeling financiële ondersteuning fracties n.a.v. rapport Fractievorming

Brw

5. Rondvraag

Brw

6. Ingekomen stukken

Brw

Gepubliceerde besluitenlijst Presidiumvergadering 5 oktober 2016

1. Het Presidium stemt in met de begrotingen behorende bij de voorstellen 'parlementaire ondervraging fiscale constructies' en legt beide voorstellen voor aan de Kamer ter plenaire besluitvorming.
2. Het Presidium besluit tot een nadere wijziging van het voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde, de Regeling financiële ondersteuning fracties en de Regeling vertrouwelijke stukken naar aanleiding van het voorstel van de werkgroep Bisschop en verzoekt het voorstel snel in te dienen bij de Kamer.
3. Het Presidium stemt in met het schriftelijke antwoord aan het lid Omtzigt aangaande de vraag over de IORP-richtlijn.
4. Het Presidium stemt in met het verzoek van de commissie I&M tot deelname aan de VN-klimaatconferentie te Marrakesh van 14 tot en met 18 november 2016.

Tweede Kamer

DER STATEN - GENERAAL

Memo Stappenplan Kabinetsformatie na fractievoorzittersoverleg

aan Voorzitter
datum 1 december 2016

Aan de Voorzitter

Vanochtend is het stappenplan Kabinetsformatie, zoals eerder in het Presidium besproken en akkoord bevonden, aan de orde geweest in een overleg van u met de fractievoorzitters. (Van hen waren aanwezig: Buma, Klaver, Krol, Roemer, Samsom, vd Staaij en Zijlstra).

Besloten is Oen verslag van deze bijeenkomst op te stellen. Voor u zijn echter de volgende conclusies van belang:

- de aanwezigen gingen akkoord met het stappenplan, op het onderdeel van de schriftelijke verklaringen van de fractievoorzitters voor het overleg onder uw leiding op de dag na de verkiezingen; tot het opstellen van deze verklaringen is men wel bereid, maar dan ten behoeve van een eventueel te benoemen verkenner;
- de aanwezigen vinden het informeren van de Koning en van diens adviseurs vanzelfsprekend en geven u de vrijheid om dit naar bevind van zaken te doen.

Het stappenplan luidt, aangepast naar aanleiding van het bovenstaande (de wijzigingen zijn verwerkt onder punt 3; ook is een overbodige voetnoot verwijderd):

Stappenplan

De parlementaire betrokkenheid bij de kabinetsformatie is vastgelegd in de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvO).

Sinds 1 juli 2015 luidt de tekst van deze artikelen als volgt:

HOOFDSTUK XIA. KABINETS(IN)FORMATIE

Artikel 139a. Aanwijzing van kabinets(in)formateur(s)

1. *Onverwijld na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer, maar uiterlijk een week na de installatie, beraadslaagt de Kamer in plenaire zitting over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de desbetreffende vergadering kan worden bereikt, besluit de Kamer daarover in een volgende vergadering, zo spoedig als dat mogelijk is.*
2. *Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.*
3. *Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe*

datum 27 juni 2016

opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.

4. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met het derde lid zijn van overeenkomstige toepassing.

5. De aanwijzing van een informateur dan wel formateur geschiedt onder toepassing van de artikelen 69 tot en met 73.

Artikel 139b. Vragen van inlichtingen aan kabinets(in)formateur(s)

De Kamer kan tijdens de uitvoering en na afronding van een opdracht tot kabinets(in)formatie besluiten om een formateur of informateur dan wel formateurs of informateurs uit te nodigen om over het verloop van die kabinets(in)formatie inlichtingen te verschaffen.

1. In de drie maanden voorafgaande aan de verkiezingen¹:

a. de Voorzitter en de Griffier (of Ply. Griffier) bespreken de uitgangspunten en het stappenplan met de fractievoorzitters afzonderlijk. Daarbij komt in ieder geval aan de orde de vraag van wie een voorstel voor een 'verkenner' als bedoeld onder 2 wordt verwacht dan wel een ander voorstel inzake de voorbereiding van het Kamerdebat bedoeld onder 2.

b. de Voorzitter en de Griffier maken afspraken met de minister-president/minister van Algemene Zaken over de detachering van raadsadviseurs bij de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer vanaf de dag van de verkiezingen tot aan de beediging van een nieuw kabinet, om ondersteuning te bieden aan de (in)formateur(s)².

2. Op de dag van de verkiezingen:

De Voorzitter stelt aan de fractievoorzitters voor om de volgende dag bijeen te komen (en daarvoor ook de lijsttrekkers van de waarschijnlijk nieuw gekozen fracties uit te nodigen) ter bespreking van:

-de datum van het Kamerdebat over de verkiezingsuitslag zoals bedoeld in art. 139a eerste lid RvO;

-de spreektijden tijdens dat debat en de volgorde van de sprekers;

-de voorbereiding van dat debat, al dan niet door een 'verkenner'.

3. Op de eerste dag na de verkiezingen:

a. de Voorzitter ontvangt, nadat in de ochtend de besprekingen in de fracties zijn gevoerd, 's middags de (beoogde) fractievoorzitters/ en lijsttrekkers voor een overleg als bedoeld onder 2;

¹ Ingevolge de Kieswet zullen ten minste drie maanden verstrijken tussen het besluit om Tweede Kamerverkiezingen uit te schrijven en de datum van deze verkiezingen.

² De detachering van raadsadviseurs in 2012 is positief gedvalueerd. Niet alleen zijn dit ambtenaren met toegang tot de departementale informatiekkanalen, zij vormen voor de formateur, na diens aantreden als minister-president, ook de aansluiting bij het formatieproces.

datum 27 juni 2016

b. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, wordt tevens bepaald wie daarvoor zal worden aangezocht door de Voorzitter, hoe de opdracht luidt, op welke termijn de verkenning moet worden afgerond en hoe de werkzaamheden zullen worden vastgelegd. De 'verkenning' zal aan de Voorzitter worden aangeboden;

c. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, verstrekken de fractievoorzitters/lijsttrekkers aan de verkenner een schriftelijke verklaring waarin deze ingaan op de volgende vragen:

- wat betekent de verkiezingsuitslag;
- welke opties zijn te onderscheiden;
- welke optie zou als eerste moeten worden

onderzocht; -door wie zou dit onderzoek moeten worden uitgevoerd?

d. de Voorzitter zal in een persconferentie mededeling doen over de uitkomsten van het overleg.

e. na het in ontvangst nemen van een 'verkenning' zal de Voorzitter die openbaar maken.

4. Op de achtste dag na de verkiezingen:

Laatste vergadering Tweede Kamer in oude samenstelling, waarin de ontwerp-profielchets voor de Voorzitter wordt vastgesteld en afscheid genomen wordt van de vertrekkende leden.

5. Op de negende dag na de verkiezingen (op zijn vroegst).: Eerste

vergadering van de Kamer in nieuwe samenstelling, met daarin:

- o verslag van het onderzoek van de geloofsbriefen
- o beediging van een tijdelijk Voorzitter en van de Leden
- o vaststelling van de profielchets voor de Voorzitter
- o vaststelling termijn kandidaatstelling Voorzitterschap
- o debat over de verkiezingsuitslag (tenzij besloten wordt tot een debat uiterlijk een week later, zie art. 139a):

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- o instemming met conclusies en advies van de Verkenner;
- o instemming met de benoeming van (in-)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht, en bepaling van wijze van verslaglegging; artt. 69 - 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- o (indien besluitvorming niet mogelijk is) besluit tot een vervolg debat, uiterlijk een week later;

6. 13 dagen na de Tweede Kamerverkiezingen :

a. verkiezing van een nieuwe Voorzitter

datum 27 juni 2016

b. (eventueel) debat over de verkiezingsuitslag (zie onder 5)

7. Tijdens de informatie:

a. Aanbieding van het deelverslag door informateur(s) aan de Kamer tijdens een plenaire vergadering³.

b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde

c. Debat over het deelverslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het advies van de (in)formateur(s);
- instemming met de voortzetting door de informateur(s) van de opdracht;
- verduidelijking of aanvulling van de opdracht;
- benoeming van nieuwe informateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 - 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk een week later, te agenderen.

8. Na afronding van een informatieopdracht :

a. Aanbieding van het verslag door informateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.

b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde

c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met de voortzetting door formateur(s);
- formulering van de opdracht;
- benoeming van een formateur inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 - 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk een week later, te agenderen.

³ Om de transitiemomenten in het formatieproces duidelijker te markeren (een van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie), is het aanbieden van verslagen van (in)formateur(s) tijdens een plenaire vergadering te verkiezen boven het aanbieden tijdens een persconferentie.

datum 27 juni 2016

9. In de eindfase van de formatie:

- a.- Aanbieding van het verslag van de formateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde
- c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- o instemming met de conclusies en het advies van de formateur(s);
- o indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen; indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolg debat, uiterlijk een week later, te agenderen.

Kanttekening: een debat over het verslag van een formateur kan worden beschouwd als een vooruitlopen op het debat over de regeringsverklaring van het nieuw gevormde kabinet en ligt daarom niet in de rede. In Nederland is het immers gebruik dat een nieuw kabinet geacht wordt het vertrouwen te genieten van de Staten-Generaal, zolang het tegendeel niet is gebleken. Indien de Kamer om deze reden afziet van een debat met de formateur, kan de Koning de minister-president en de ministers benoemen (art. 43 GW). (N.B. De minister-president en de ministers zijn verantwoordelijk voor de aanvaarding van hun benoeming (art. 48 GW)).

Tot slot

De in 2012 gevolgde handelwijze waarbij (afschrift Van) het formatiedossier zowel bij de Tweede Kamer als op het departement van Algemene Zaken kwam te berusten, verdient navolging.

Op de (in)formateur rust de verplichting tenminste bij zijn eindverslag alle documenten openbaar te maken, die relevant zijn voor de beoordeling van dat verslag.

Bij de aanvang van de onderhandelingen zouden de betrokken partijen ook afspraken moeten maken over de bestemming van het dossier in het geval van een mislukking van de informatiepoging. Deze afspraken zouden moeten worden meegedeeld aan de Tweede Kamer.

FvD
1 december 2016

O

O

Kabinetsformatie 2017: voorstel voor een evaluatie

Op 26 oktober 2017 trad, na een formatie van 225 dagen, het kabinet-Rutte III aan. Tijdens het debat over het eindverslag van informateur Zalm, op 12 oktober 2017, stelde de voorzitter van de Tweede Kamer een evaluatie van de toen nog lopende kabinetsformatie in het vooruitzicht.¹

Tijdens deze evaluatie zal worden getoetst in hoeverre de in artikel 139a van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvOTK) neergelegde procedure, waarin de Tweede Kamer de regierol heeft in de kabinetsformatie, naar behoren heeft gefunctioneerd. Daarbij is tevens de vraag aan de orde of dit artikel 139a nog aanpassing behoeft.² Voorts is de evaluatie gericht op de beantwoording van de vraag of de in de kabinetsformatie gevolgde stappen doelmatig hebben bijgedragen aan de realisatie van het einddoel: een kabinet dat geacht mag worden het vertrouwen te hebben van een parlementaire meerderheid. Daarbij zal worden gezien of de praktijk van het formatieproces aanpassing behoeft.

Bij de uitvoering van deze evaluatie komen in aansluiting hierop de volgende aspecten aan de orde:

1. Toepassing van de procedure van artikel 139a van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer

Bij de formatie van 2017 is voor de tweede keer de nieuwe procedure van artikel 139a RvOTK inzake de aanwijzing van (in)formateurs door de Tweede Kamer toegepast. Aansluitend op de evaluatie van de kabinetsformatie van 2012³ kan in het bijzonder aandacht worden besteed aan de volgende bijzondere vraagpunten ten aanzien van de formatie van 2017:

- (a) de ervaringen met de figuur van de verkenner;
- (b) de rol van de Kamervoorzitter in de begeleiding van het formatieproces;
- (c) de besluitvorming in de Tweede Kamer bij de aanwijzing van (in)formateurs;
- (d) de positie van de Koning bij de formatie;
- (e) de kwestie van de openbaarmaking van het formatiearchief;
- (f) de logistieke en praktische uitvoering, organisatie en vormgeving van de formatie (het 'decorum') door de Tweede Kamer.⁴

2. De praktijk van het formatieproces

Ten aanzien van de praktijk van het formatieproces van 2017 kunnen verschillende elementen bij de evaluatie worden betrokken.

Ten eerste valt te denken aan de werkwijze van de verkenner en de (in)formateur(s). Na de Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 zijn achtereenvolgens een verkenner, drie informateurs en één formateur opgetreden. Zij volgden elk min of meer hun eigen werkwijze, onder meer met betrekking tot de gesprekken met de onderhandelaars en de voorlichting van de media en het publiek.⁵ Hoe zijn deze uiteenlopende werkwijzen door betrokkenen beoordeeld?

¹ Handelingen II 2017/18, nr. 12, item 3, p. 38.

² Desgewenst kan met het oog op dit artikel contact worden opgenomen met de commissie-Van der Staaij, die zich richt op de algehele herziening van het RvOTK.

³ Zie: Kamerstukken II 2014/15, 33 410, nr. 72. Uitgegeven in boekvorm als: Paul Bovend'Eert, Carla van Baalen en Alexander van Kessel, *Zonder koningin. Het officiële evaluatierapport over de formatie van 2012* (Amsterdam 2015).

⁴ Zie bijvoorbeeld: Alexander van Kessel, 'Kinderziekten van het "nieuwe proces": Kabinetsformatie van 2017: het formatieproces' in: Aalt Willem Heringa en Jan Schinkelshoek (red.), *Stratego, risk en scrabble. Kabinetsformatie 2017* (Den Haag 2018) p. 29-36.

⁵ Zie de opmerkingen tijdens het Kamerdebat op 12 oktober 2017: Handelingen II 2017/18, nr. 12, item 3, p. 35 en 38 (Krol), 37 en 42 (Van der Staaij).

Een tweede element van de praktijk van het formatieproces van 2017 betreft de lange duur. Hoe is dit door betrokkenen beoordeeld? Zijn er mogelijkheden om het formatieproces te versnellen?

Een derde aspect betreft de transparantie tijdens en na afloop van de kabinetsformatie. De lange duur van de formatie van 2017 heeft dit vraagstuk nog geaccentueerd.⁶ De vraag is of wellicht door praktische aanpassingen meer transparantie ten aanzien van het verloop van de formatie bereikt zou kunnen worden.⁷

Uiteraard kunnen tijdens de evaluatie ook andere gezichtspunten ten aanzien van de formatiepraktijk van 2017 aan de orde komen.

3. Demissionair kabinet en controversieel verklaren van (wets)voorstellen

Bij een langdurig formatieproces is de vraag nijpender welke onderwerpen door het demissionaire kabinet in de Kamers wel of niet kunnen worden behandeld. Wat waren de ervaring met betrekking tot het controversieel verklaren van (wets)voorstellen in de Kamer tijdens de formatie van 2017?

4. Andere vraagpunten die tijdens de evaluatie opkomen

GESPREKKEN

Bovengenoemde aspecten kunnen worden voorgelegd aan diverse bij deze formatie betrokken personen. In een aantal gevallen zou, met het oog op eventueel gewenste vertrouwelijkheid, gedacht kunnen worden aan geanonimiseerde achtergrondgesprekken.

Voorzitter Tweede Kamer

Khadija Arib

Informateurs

Edith Schippers (tevens *Verkenner*), Herman Tjeenk Willink, Gerrit Zalm

Onderhandelaars

Mark Rutte (tevens *Formateur*), Sybrand Buma, Alexander Pechtold, Jesse Klaver, Gert-Jan Segers

Overige fractievoorzitters

Geert Wilders, Emile Roemer, Lodewijk Asscher, Marianne Thieme, Henk Krol, Tunahan Kuzu, Kees van der Staaij, Thierry Baudet

Ambtelijke ondersteuning Tweede Kamer

5.1.2.e

Ambtelijke ondersteuning Algemene Zaken

5.1.2.e

Andere te interviewen personen

⁶ Zie bijvoorbeeld de vragen die Wilders en anderen stelden op 10 mei 2017 over de voortgang van de formatie: Handelingen II 2016/17, nr. 73, item, 5, p. 3 en 4.

⁷ Vergelijk ook de ervaringen met informatievoorziening in de Bondsrepubliek Duitsland tijdens de lange formatie van 2017/2018.

Chris Breedveld (directeur Kabinet van de Koning)⁸, Stephan Schrover en/of Paul van Nunen (respectievelijk directeur-generaal en toenmalig plaatsvervangend directeur-generaal van de Rijksvoorlichtingsdienst)⁹, Ankie Broekers-Knol (voorzitter van de Eerste Kamer), Piet Hein Donner (vicepresident van de Raad van State), 5.1.2.e 5.1.2.e

BEOOGD TIJDPAD¹⁰

begin april: bespreking in presidium
 mei-augustus: interviews
 najaar 2018: afronding rapport

BEOOGDE UITVOERDERS

Prof. mr. Paul Bovend'Eert, hoogleraar staatsrecht aan de Radboud Universiteit (RU) – voorzitter

Dr. Alexander van Kessel, onderzoeker Centrum voor Parlementaire Geschiedenis (RU) – lid

Nog aan te zoeken derde onderzoeker – lid¹¹

Adviseur

Prof. dr. Carla van Baalen, hoogleraar parlementaire geschiedenis en directeur van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis

Nijmegen,
 April 2018

Bijlage: begroting

⁸ Met het oog op de contacten met de Koning, waarover het rapport-Bovend'Eert e.a. (2014) aanbevelingen bevat.

⁹ Met het oog op kwesties betreffende de informatievoorziening aan de media. Van Nunen heeft de meeste persconferenties begeleid.

¹⁰ Mede afhankelijk van de agenda van het derde commissielid.

¹¹ Gedacht wordt aan dr. Peter Bootsma, in maart 2017 gepromoveerd op het proefschrift *Coalitievorming. Een vergelijking tussen Duitsland en Nederland* (Amsterdam 2017).

Logboek kabinetsformatie 2017

Fase 0: Voor de Tweede Kamerverkiezingen			
<i>Datum</i>	<i>Tijd</i>	<i>Actie</i>	<i>Toelichting</i>
14 maart		- Voorzitter stuurt vooraankondiging bijeenkomst op 16 maart naar alle zittende fractievoorzitters - Stafdienst Communicatie stuurt vooraankondiging bijeenkomst op 16 maart naar fractievoorlichters	“Geachte fractievoorzitters, beste collega’s, langs deze weg wil ik jullie informeren over het feit dat ik voornemens ben om donderdag 16 maart aanstaande alle volgens de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers uit te nodigen voor een bijeenkomst, waarin zij hun opvattingen kenbaar kunnen maken over de inrichting van de kabinetsformatie. Die bijeenkomst vindt in principe plaats om 14.00 uur in de Rooksalon. In de ochtend van 16 maart zal ik voor 11.30 uur telefonisch contact opnemen met alle volgens de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers. Dat telefoongesprek is niet alleen de officiële uitnodiging; het biedt ook de ruimte om e.e.a. voor te bespreken. In de bijlage vinden jullie het persbericht dat vandaag wordt verzonden.” “Beste collega voorlichters, bijgaand stuur ik jullie ter kennisname het persbericht toe dat wij zo zullen verzenden. Het gaat over de bijeenkomst met de volgens de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers op 16 maart a.s., om 14.00 uur in de Rooksalon. De

			Voorzitter heeft de fractievoorzitters hier ook van op de hoogte gebracht.”
Fase I: Overleg fractievoorzitters en verkenning			
<i>Datum</i>	<i>Tijd</i>	<i>Actie</i>	<i>Toelichting</i>
16 maart	Tot 11.30	- Voorzitter belt alle fractievoorzitters (precieze omschrijving in de communicatie: de op basis van de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers)	Beginnend bij de grootste en eindigend bij de kleinste partij
	14.00	- Bijeenkomst fractievoorzitters in Rooksalon	Opening wordt vastgelegd door audiovisuele media
	14.30	- Voorzitter informeert Koning (telefonisch + brief) - Voorzitter informeert beoogd verkenner (telefonisch)	Brieven aan de Koning zijn gearcheeerd door secretariaat Voorzitter
	15.00	- Persverklaring Voorzitter in Oude Zaal	Voorzitter maakt bekend dat de fractievoorzitters Edith Schippers (unaniem) hebben aangewezen als verkenner. Voorzitter kondigt tevens aan de Kamer voor te stellen het debat over de verkiezingsuitslag op 23 maart 2016 te houden
	16.00	- Voorzitter ontvangt verkenner bij ingang Binnenhof 1A	In het gesprek worden afspraken gemaakt over invulling van de verkenning. Ondertekend exemplaar van afspraken is gearcheeerd door secretariaat Voorzitter. Media worden geïnformeerd over fotomoment.
	Aansluitend	- Verkenner staat pers te woord in Oude Zaal	

	17.00	- Bureau Woordvoering Kabinetsformatie stuurt eerste persbericht	
21 maart		- Verkenner laat Voorzitter weten meer tijd nodig te hebben - Voorzitter belt met fractievoorzitters over datum debat over de verkiezingsuitslag	In eerste instantie is de afspraak om het debat op (woensdag) 29 maart te plannen
23 maart		- De Kamer besluit het debat over de verkiezingsuitslag te voeren op dinsdag 28 maart	
27 maart		- Voorzitter neemt verslag van verkenner in ontvangst in Oude Zaal	
Fase IIA: Informatie Schippers			
<i>Datum</i>	<i>Tijd</i>	<i>Activiteit</i>	<i>Toelichting</i>
28 maart	15.30	- Debat over de verkiezingsuitslag met aansluitend stemmingen	Kamer benoemt informateur en stelt opdracht vast (motie, PVV, SP, PvdD, SGP en FvD stemden tegen)
	20.00	- Voorzitter informeert Koning (Paleis Noordeinde + brief)	
	21.00	- Voorzitter overhandigt informateur opdracht in Stadhouderskamer	In het gesprek worden afspraken gemaakt over invulling van de informatie. Niet ondertekend exemplaar van afspraken is gearchiveerd door secretariaat Voorzitter.
29 maart		- Start gesprekken - Informateur kondigt wekelijkse persconferentie aan	BWK stuurt persberichten met dagprogramma.

10 mei		- Kamerlid Wilders (PVV) vraagt de informateur bij de RvW om een brief met (meer) informatie over de kabinetsformatie - Voorzitter stuurt brief naar informateur waarin zij de gevoelens van de Kamer op dit punt kenbaar maakt. Het verslag wordt als bijlage toegevoegd.	Alle partijen m.u.v. VVD, CDA, D66 en GL steunen verzoek. Brieven aan de informateur zijn gearchiveerd door secretariaat Voorzitter
11 mei		- Informateur stuurt brief naar Kamer	Brieven aan de Kamer zijn gearchiveerd door Griffie Plenair
15 mei	19.00	- Informateur laat Voorzitter weten dat de onderhandelingen zijn vastgelopen - Voorzitter stuurt mededeling naar de Kamer - Voorzitter belt fractievoorzitters om hen uit te nodigen voor bijeenkomst op 16 mei	
16 mei	12.00	- Bijeenkomst fractievoorzitters in Rooksalon	
	13.00	- Voorzitter neemt verslag informateur in ontvangst in Eerste Commissiekamer	
		- Voorzitter stuurt verslag informateur naar de Kamer	Het verslag van de verkenners is zonder begeleidend schrijven van de Voorzitter naar de Kamer gezonden
17 mei	10.45	- Debat over verslag informateur	

	16.00	- Voorzitter informeert Koning (Eikenhorst + brief)	
19 mei		- Voorzitter stuurt brief naar informateur met het verzoek in overweging te nemen om de onderhandelende partijen tijdens de vorige informatieronde alsnog te vragen of zij kunnen instemmen met het openbaar maken van de 'factsheets' die de heer Roemer op het oog had toen hij zijn verzoek deed	
24 mei	Ochtend tot 13.00 uur	- Informateur laat Voorzitter weten dat er geen verslag komt. Op uitdrukkelijk verzoek van Voorzitter informeert de informateur de Kamer per brief	Op 23 mei bleek dat D66 en CU niet zouden onderhandelen. Er was sprake van dat de informateur een verslag zou sturen en er op 24 mei een debat zou plaatsvinden. Op 23 mei omstreeks 19.30 uur bleek dat niet het geval te zijn
	13.30	- Kamerlid Asscher (PvdA) vraagt de informateur bij de RvW om verslag op maandag 29 mei, als basis voor een debat op dinsdag 30 mei. Er is steun voor het debat, maar de meerderheid is niet voor een deadline. Asscher verzoekt de informateur om op maandag 29 mei voor 16.00 te laten weten of er op die 29 ^e mei een verslag naar de Kamer komt	
	Na RvW	- Voorzitter informeert Koning (telefonisch + brief)	Koningshuis doet persbericht uit

	16.00	- Voorzitter informeert informateur per brief over uitkomst RvW. Het verslag wordt als bijlage toegevoegd	
29 mei	12.00	- Voorzitter neemt eindverslag informateur in ontvangst in Oude Zaal. In dit eindverslag reageert zij ook op de brief van de Voorzitter d.d. 19 mei, met het verzoek om stukken openbaar te maken (n.a.v. verzoek Roemer)	Informateur houdt na fotomoment korte persconferentie
	12.01	- Voorzitter stuurt eindverslag informateur naar de Kamer	
30 mei	15.30	- Debat over eindverslag informateur (+ motie aanwijzing informateur Tjeenk Willink)	NB. Debat is aangevraagd door Kamerlid Asscher, dus andere sprekersvolgorde dan in eerdere debatten (niet op volgorde van grootte)
	19.00	- Voorzitter ontvangt informateur (Tjeenk Willink) in Stadhouderskamer	
	21.00	- Voorzitter informeert Koning (telefonisch + brief)	NB. Koning doet persbericht uit
	21.30	- Voorzitter informeert Voorzitter Eerste Kamer op haar verzoek	
Fase IIB: Informatie Tjeenk Willink			
<i>Datum</i>	<i>Tijd</i>	<i>Activiteit</i>	<i>Toelichting</i>
12 juni	20.00	- Informateur laat Voorzitter weten dat onderhandelingen VVD, CDA, D66 en GL zijn vastgelopen	In dat gesprek geeft de informateur ook aan dat hij de Koning zal informeren
	20.51	- Persbericht van kabinet van de Koning, dat	

		de informateur de Koning heeft geïnformeerd over het vastlopen van de onderhandelingen	
	21.30	- Voorzitter stuurt e-mail naar de Kamer, met de mededeling dat de informateur haar heeft laten weten morgen een brief naar de Kamer te sturen	
	21.45	- Informateur houdt persconferentie in Koetshuis/Catshuis	In de persconferentie kondigt de informateur aan dat de Kamer vandaag nog zijn tussenrapport ontvangt
	22.00	- Voorzitter stuurt brief/tussenrapport informateur naar de Kamer	Informateur stuurt brief/tussenrapport tijdens de persconferentie naar Griffie Plenair. Op de vraag waarom daar, in tegenstelling tot eerdere afspraken, toch toe is besloten, wordt aangegeven dat in de dynamiek van het moment op het laatste moment is besloten de Kamer reeds vandaag te informeren Het verslag van de verkenner is zonder begeleidend schrijven van de Voorzitter naar de Kamer gezonden
13 juni	15.30	- Kamerlid Wilders (PVV) vraagt bij de RvW een debat aan. Het verzoek wordt unaniem gesteund.	
	16.00	- Debat over brief/tussenverslag informateur	Debat is aangevraagd door Kamerlid Wilders, dus andere sprekersvolgorde dan in eerdere debatten

			(niet op volgorde van grootte)
	21.00	- Voorzitter informeert Koning (telefonisch + brief)	
15 juni	14.00	- Informatiehouder houdt persconferentie in Oude Zaal	Tijdens de persconferentie deelt de informatiehouder gespreksverslagen uit. Later komt de vraag of die stukken niet ook naar de Kamer hadden moeten. 5.1.2 e heeft met de raadsadviseurs afgesproken dit niet te doen, omdat die stukken worden toegevoegd bij het eindverslag
27 juni	18.30	- Informatiehouder biedt eindverslag aan	
	18.35	- Voorzitter stuurt eindverslag informatiehouder naar Kamer	
	19.15	- Informatiehouder houdt persconferentie in Oude Zaal	
28 juni	11.45	- Debat over eindverslag informatiehouder (+ motie aanwijzing informatiehouder Zalm)	Debat is op basis van Reglement van Orde, dus sprekers op volgorde van grootte
	13.45	- Voorzitter ontvangt informatiehouder (Zalm) in Stadhouderskamer	
	19.30	- Informatiehouder houdt persconferentie in Oude Zaal	
Fase IIC: Informatie Zalm			
<i>Datum</i>	<i>Tijd</i>	<i>Activiteit</i>	<i>Toelichting</i>
3 juli	18.00	- Voorzitter informeert Koning (Eikenhorst)	
25 augustus		- Voorzitter stuurt informatiehouder brief met verzoek om voortgangsbericht te sturen naar de	Fracties (PVV, GL, SP en PvdA) vragen om een voortgangsbericht inzake de kabinetsformatie met het oog op het houden van de algemene politieke

			beschouwingen en het voeren van een debat over de regeringsverklaring met een nieuw kabinet
28 augustus		- Informatuur stuurt de Voorzitter/Tweede Kamer voortgangsbericht	Strekking: nog geen kabinet voor Prinsjesdag
20 september		- Informatuur stuurt namens vier onderhandelaars brief naar Schippers i.v.m. eigen risico	
21 september		- Gesprek tussen Voorzitter en informatuur, op verzoek van Voorzitter (vanaf nu wekelijks overleg)	
27 september		- Informatuur stuurt brief naar de Tweede Kamer n.a.v. verzoek Buitenweg	Strekking: onderhandelende partijen kunnen nog niets zeggen over begrotingen/financiën, komt bij het regeerakkoord
28 september		- Gesprek tussen Voorzitter en informatuur, op verzoek van Voorzitter	
		- Informatuur stuurt brief naar de Tweede Kamer n.a.v. verzoek Snels en Van Dijck	Strekking: informatuur verwijst naar zijn brieven d.d. 28 augustus jl. en 27 september jl.
4 oktober		- Gesprek tussen Voorzitter en informatuur, op verzoek van Voorzitter	
9 oktober		- Bericht BWK: concept regeerakkoord gereed, wordt besproken in fracties	
10 oktober	13.00	- Informatuur biedt eindverslag aan in Oude Zaal	
	13.05	- Voorzitter stuurt eindverslag informatuur naar Kamer	
	13.15	- Informatuur en vier onderhandelaars	Onderhandelaars spreken om beurten, daarna 1-op-

		houden persconferentie in Oude Zaal	1 interviews.
	15.00	- Voorzitter stelt Kamer bij Regeling van Werkzaamheden voor om op 13 oktober te debatteren over het eindverslag	
12 oktober	10.15	- Debat over eindverslag informateur (+ motie aanwijzing formateur Rutte)	Debat is op basis van Regelement van Orde, dus sprekers op volgorde van grootte Geen officiële overhandiging opdracht door Voorzitter aan formateur
	Einde vergadering	- De Voorzitter stelt de Kamer voor om tot na het debat over de regeringsverklaring geen vragenuur meer te houden en geen debatten meer in te plannen. Een RvW blijft mogelijk	Dit is in 2012 ook gebeurd
Fase III: Formatie Rutte			
12 oktober	19.30	- Formateur geeft persconferentie in Oude Zaal	Formateur ontvangt eerst fractievoorzitters CDA, D66 en CU in Stadhouderskamer
13 oktober		- Voorzitter informeert Koning	Voorzitter Eerste Kamer en vicepresident Raad van Staat gaan aansluitend bij de Koning langs. RVD verspreidt voorafgaand aan het bezoek een persbericht
25 oktober	18.00 uur	- Formateur overhandigt eindverslag aan Voorzitter in de Stadhouderskamer	Voorafgaand aan de aanbidding van het eindverslag vindt op het ministerie van AZ het constituerend beraad plaats. Na de aanbidding van het eindverslag is er een informeel startberaad van alle ministers en

			staatssecretarissen in het Catshuis. Bij de RvW in de middag (13.00 uur) vraagt Wilders een debat aan over het te verschijnen eindverslag. Hij krijgt geen meerderheid. Hij ziet af van een RvW na afloop van de aanbidding NB. De Voorzitter van de Eerste Kamer stuurt vandaag een brief aan de formateur over de rechtsgeldigheid van de benoeming van ministers
Fase IV: Installatie nieuw kabinet			
26 oktober	Vanaf 10.30 uur	- Op Paleis Noordeinde worden de ministers en staatssecretarissen ontvangen en beëdigd. Aansluitend (circa 12.00 uur) is er de bordesscene. Om circa 16.30 uur is er de eerste ministerraad	De Kamer vergadert niet
	11.20	- BWK stuurt persbericht dat BWK is opgeheven	
Fase V: Debat over de regeringsverklaring			
1 en 2 november	10.30 uur		

Informatieverstrekking informateur(s)/derden aan Koning:

29 maart 2017: De Koning spreekt op Noordeinde met zijn vaste adviseurs Ankie Broekers-Knol, voorzitter Eerste Kamer, en Piet Hein Donner, vicepresident van de Raad van State

6 april 2017: De Koning ontvangt Schippers op de Eikenhorst, na een 'volle week' gesprekken tussen VVD, CDA, D66 en GL

15 mei 2017: De Koning 'krijgt mededeling' van Schippers dat de besprekingen tussen de vier partijen zijn beëindigd
16 mei 2017: Schippers spreekt met de Koning over haar eindverslag
29 mei 2017: Schippers 'deelt de Koning mee' dat zij (na mislukking VVD, CDA, D66 en CU) de Kamer adviseert minister van staat Herman Tjeenk Willink als informateur aan te wijzen
2 juni 2017: Tjeenk Willink 'stelt Koning op de hoogte' van de voortgang van de gesprekken in de kabinetsformatie
12 juni 2017: Tjeenk Willink 'stelt Koning op de hoogte' dat een tweede poging met VVD, CDA, D66 en GL is mislukt
27 juni 2017: Tjeenk Willink praat op Paleis Noordeinde de Koning bij over de kabinetsformatie, waarin de CU weer is aangeschoven
12 juli 2017: Zalm 'stelt Koning op de hoogte' van voortgang in de kabinetsformatie
20 juli 2017: Zalm 'stelt Koning op de hoogte' van de kabinetsformatie
4 september 2017: Koning ontvangt Zalm op de Eikenhorst, om bij te praten over de kabinetsformatie
6 oktober 2017: Zalm 'stelt Koning op de hoogte' van ontwikkelingen in de kabinetsformatie
13 oktober 2017: Zalm informeert Koning
13 oktober 2017: Na het gesprek met Arib ontvangt de Koning Broekers-Knol en Donner.
13 oktober 2017: De Koning ontvangt formateur Rutte op paleis Noordeinde
26 oktober 2016: Beëdiging van de ministers en staatssecretarissen op paleis Noordeinde ten overstaan van de Koning

Vasthouden:

- Aankondiging wekelijkse persconferenties Schippers tijdens verkiezingsdebat Voorzitter
- Verzending eindverslag Schippers door BWK vóór verspreiding onder leden (verzending op 29 mei om 12.01)
- Informateur Schippers vraagt met terugwerkende kracht aan onderhandelende partijen of informatie openbaar kan worden gemaakt; dat gebeurt niet.
- Zalm informeert Koning op 12 juli zonder de Voorzitter daar vooraf over te informeren.
- Onderhandelingen vinden vanaf 10 juli afwisselend plaats in de Stadhouderskamer en het Johan de Witthuis.
- Onderhandelingen vinden 2 dagen (24 en 25 augustus) plaats op het Landgoed Zwaluwenberg.
- Op 25 oktober stuurt de Voorzitter van de Eerste Kamer een brief naar Rutte, waarin ze vraagt om opheldering over de voorgenomen benoemingen van meerdere ministers op hetzelfde ministerie.

In het reces heeft ook een gesprek tussen de Voorzitter en informateur Zalm plaatsgevonden (check datum!)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Aan de Commissie voor de Werkwijze

Den Haag, 23 januari 2019

Geachte leden van de Commissie voor de Werkwijze,

Op 6 december jl. heeft de externe commissie die in opdracht van het Presidium de kabinetsformatie 2017 heeft geëvalueerd haar rapport aangeboden aan het Presidium (Kamerstuk 34 700, nr. 64).

Het Presidium heeft in haar vergadering van 23 januari 2019 besloten om het rapport in handen te stellen van uw commissie. Het betreft immers de toepassing van artikel 139a van het Reglement van Orde. De commissie onder leiding van Prof. Bovend'Eert die de evaluatie heeft uitgevoerd is tot de conclusie gekomen dat het artikel goed heeft gefunctioneerd. De commissie vraagt in hoofdstuk 5 van haar rapport wel aandacht voor artikel 139b Reglement van orde (tweede aanbeveling).

Het Presidium ziet uw advies over deze aanbeveling graag tegemoet.

Namens het Presidium,

Khadija Arib,
Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Evaluatie kabinetsformatie 2017

Opgesteld door :

Voorzitter

1. Aard van de bespreking ¹

Ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting

Het Presidium heeft in het voorjaar 2018 besloten om een evaluatie van de kabinetsformatie van 2017 uit te laten voeren door een commissie bestaande uit prof. mr. P.P.T. Bovend'Eert, dr. A. van Kessel en dr. P. Bootsma om de tweede formatie volgens de 'nieuwe werkwijze' te evalueren. Tijdens deze evaluatie is getoetst in hoeverre de in artikel 139a van het Reglement van Orde neergelegde procedure naar behoren heeft gefunctioneerd. Ook is gezien of de in de kabinetsformatie 2017 gevolgde stappen doelmatig hebben bijgedragen aan de realisatie van het einddoel: een kabinet dat geacht mag worden het vertrouwen te hebben van een parlementaire meerderheid. Hierbij is in het bijzonder gelet op de positie en de rol van de verkenner, de informateur, de Voorzitter van de Tweede Kamer en de Koning.

3. Formulering te nemen besluit (indien van toepassing)

Het Presidium besluit, gelet op de aanbevelingen gedaan in deze evaluatie, het rapport in handen te stellen van de commissie voor de Werkwijze en deze commissie te verzoeken hierover advies uit te brengen aan het Presidium

4. Status besluit ²

B

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

2

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Aan de Commissie voor de Werkwijze

Den Haag, 23 januari 2019

Geachte leden van de Commissie voor de Werkwijze,

Op 6 december jl. heeft de externe commissie die in opdracht van het Presidium de kabinetsformatie 2017 heeft geëvalueerd haar rapport aangeboden aan het Presidium (Kamerstuk 34 700, nr. 64, zie bijlage).

Het Presidium heeft in zijn vergadering van 23 januari 2019 besloten om het rapport in handen te stellen van uw commissie. Het betreft immers de toepassing van artikel 139a van het Reglement van Orde. De commissie onder leiding van Prof. Bovend'Eert die de evaluatie heeft uitgevoerd is tot de conclusie gekomen dat het artikel goed heeft gefunctioneerd, maar doet een aantal praktische aanbevelingen met het oog op artikel 139a en artikel 139b van het Reglement van Orde.

Het Presidium ziet uw advies omtrent de uitwerking van deze aanbevelingen graag tegemoet.

Namens het Presidium,

Khadija Arib,
Voorzitter van de Tweede Kamer

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE COMMISSIE VOOR DE WERKWIJZE

Titel/onderwerp : Verzoek Presidium advies twee aanbevelingen uit het rapport over de Evaluatie van de kabinetsformatie 2017

Opgesteld door : griffier van de commissie voor de Werkwijze

1. Aard van de bespreking ¹

Ter besluitvorming.

2. Beknopte samenvatting

Het Presidium heeft in de vergadering van 23 januari 2019 besloten (zie bijlage) het rapport over de Evaluatie van de kabinetsformatie 2017 (Bovend'Eert, Bootsma en Van Kessel, 6 december 2018, Kamerstuk 34700, nr. 64)ⁱ in handen te stellen van de commissie voor de Werkwijze. In het bijzonder vraagt het Presidium het advies van uw commissie over de toepassing van de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde.

De Evaluatiecommissie concludeert dat artikel 139a goed heeft gefunctioneerd. Ten aanzien van artikel 139b van het Reglement beveelt de Evaluatiecommissie aan spreektijdbeperking aan te houden bij een debat dat op basis van dit artikel wordt gevoerd.

Het kunnen aanhouden van spreektijdbeperking is momenteel niet expliciet vastgelegd in artikel 139b. Dat kan, indien uw commissie dat wenst, via een wijziging van het Reglement van Orde, worden aangepast. Een dergelijke aanpassing is echter niet strikt noodzakelijk, ook zonder deze expliciet bepaling op te nemen in het Reglement kan de Kamer besluiten tijdens het debat waar artikel 139b op ziet, spreektijden te hanteren.

De overige aanbevelingen van de Evaluatiecommissie zien niet toe op aanpassing van het Reglement van Orde. Zij richten zich voornamelijk op voortzetting van de gevolgde werkwijze bij een volgende kabinetsformatie. Of en hoe deze aanbevelingen worden overgenomen en vervolgens uitgewerkt, is in belangrijke mate ter bepaling aan dan formerende partijen.

3. Formulering te nemen besluit

Afhankelijk van de bespreking:

- De commissie voor de Werkwijze ziet op basis van de bevindingen van de Evaluatiecommissie geen aanleiding tot aanpassing van artikel 139a, de neergelegde procedure in dit artikel heeft naar behoren gefunctioneerd.
- Evenmin vindt de commissie voor de Werkwijze een wijziging van artikel 139b voor de hand liggend. Hoewel niet expliciet vastgelegd in dit artikel, kan de

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

kamer ook nu al besluiten om spreektijden vast te stellen voor een debat, dat geldt ook voor het debat dat plaatsvindt op basis van artikel 139b.

4. Status besluit²

Openbaar passief

ⁱ Het Presidium heeft in het voorjaar van 2018 een commissie bestaande uit de heren P. Bovend'Eert, Bootsma en Van Kessel verzocht deze evaluatie ter hand te nemen.

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten betreffende personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Commissie voor de Werkwijze

betreft Verslag vergadering CWW
 kenmerk CWW.2020.07

vergaderdatum 3 november 2020

deelnemers Arib, Ziengs, Markuszower, Van der Molen, Sneller, Van Nispen, Van
 Otterloo, Van der Staaij, 5.1.2.e (Griffier), 5.1.2.e (5.1.2.e
 5.1.2.e, 5.1.2.e 5.1.2.e, 5.1.2.e (verslag),
 5.1.2.e 5.1.2.e
 voorzitter Arib
 genodigden 5.1.2.e

1. Verslag van de vergadering van 6 juni 2018

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.

2. De werkgroep-Van der Staaij/Herziening Reglement van Orde De Voorzitter ^{Bnw}

Bnw

3. Verzoek Presidium advies twee aanbevelingen over de Evaluatie van de kabinetsformatie 2017 (CWW/2020/02, CWW/2020/03)

Naar aanleiding van het rapport over de Evaluatie van de kabinetsformatie 2017 heeft het Presidium de Commissie voor de Werkwijze gevraagd om een advies over de aanbevelingen ten aanzien van de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde. De Evaluatiecommissie concludeert dat

artikel 139a goed heeft gefunctioneerd. Ten aanzien van artikel 139b beveelt de Evaluatiecommissie aan spreektijdbeperking aan te houden bij een debat dat op basis van dit artikel wordt gevoerd. Dit is momenteel niet expliciet vastgelegd in artikel 139b. Indien de Commissie dit wenst, kan dit via het Reglement van Orde worden aangepast.

De Voorzitter brengt naar voren dat een dergelijke aanpassing niet strikt noodzakelijk is, omdat de Kamer ook zonder deze aanpassing van het Reglement van Orde, zelf de spreektijd bij het debat kan vaststellen. Het is aan de Kamer om dat op dat moment te bepalen. De Commissie voor de Werkwijze ziet geen aanleiding tot aanpassing van artikel 139b.

4. Het Presidiumbesluit d.d. 23 juni 2020 inzake het instellen van een speciale commissie Inrichting plenaire zaal bestaande uit leden van de Commissie voor de Werkwijze

Brw

Bw

5. Verzoek Presidium d.d. 29 oktober 2020 inzake de motie Van der Molen/Özütok (Kamerstuk 35340, nr. 7) over een onderzoek naar een digitaal platform voor het starten van petitie's.

Brw

6. Rondvraag

Er zijn geen punten voor de rondvraag.

7. Sluiting

De Voorzitter meldt dat de volgende vergadering voor het kerstreces zal plaatsvinden en sluit de vergadering om 10.15 uur.

DRAAIBOEK aanvang formatie – tot en met debat verkiezing Kamervoorzitter

Datum	Actie	Wie	Actie
Week voorafgaand aan verkiezingen	Telefonisch contact (deel) fractievoorzitters/lijsttrekkers	Voorzitter	
15 maart 2021	Vooraankondiging naar alle zittende fractievoorzitters i.v.m. bijeenkomst 18 maart met alle fractievoorzitters	Voorzitter	Secretariaat heeft contactgegevens fractievoorzitters. Mail vanuit Voorzittersmailbox uitnodiging versturen aan lijsttrekkers zittende partijen en nieuwe partijen Pasjes regelen voor mogelijk nieuwe fractievoorzitters door <u>secretariaat en beveiliging</u> inlichten. <u>Tekst mail zittende partijen:</u> Woensdag 17 maart 2021 vinden de verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. Sinds 2012 ligt de regie van de kabinetsformatie, die direct na de verkiezingen van start gaat, bij de Tweede Kamer. Dit betekent dat ik,

			als Kamervoorzitter, de gekozen lijsttrekkers - op basis van de voorlopige verkiezingsuitslag -, bijeenroep op donderdag 18 maart. Deze bijeenkomst vindt plaats om 14.00 uur in de Rooksalon van de Tweede Kamer. Het doel van deze bijeenkomst is een verkenner aan te wijzen. De verkenner heeft als taak gesprekken te voeren met de vertegenwoordigers van de fracties en te onderzoeken welke coalitiemogelijkheden zij voor zich zien. Naar aanleiding van de gevoerde gesprekken en op basis van de definitieve verkiezingsuitslag brengt de verkenner verslag uit aan de Tweede Kamer, waarna een debat zal plaatsvinden. Dit debat vindt, conform artikel 139a Reglement van Orde, plaats door de nieuwe Tweede Kamer, die op 31 maart wordt geïnstalleerd. Ik hoop u donderdagmiddag te ontmoeten. <u>Tekst mail nieuwe partijen:</u> Woensdag 17 maart 2021 vinden de verkiezingen voor de Tweede Kamer

			plaats. Sinds 2012 ligt de regie van de kabinetsformatie, die direct na de verkiezingen van start gaat, bij de Tweede Kamer. Dit betekent dat ik, als Kamervoorzitter, de gekozen lijsttrekkers - op basis van de voorlopige verkiezingsuitslag -, bijeenroep op donderdag 18 maart. Deze bijeenkomst vindt plaats om 14.00 uur in de Rooksalon van de Tweede Kamer. Het doel van deze bijeenkomst is een verkenner aan te wijzen. De verkenner heeft als taak gesprekken te voeren met de vertegenwoordigers van de fracties en te onderzoeken welke coalitiemogelijkheden zij voor zich zien. Naar aanleiding van de gevoerde gesprekken en op basis van de definitieve verkiezingsuitslag brengt de verkenner verslag uit aan de Tweede Kamer, waarna een debat zal plaatsvinden. Dit debat vindt, conform artikel 139a Reglement van Orde, plaats door de nieuwe Tweede Kamer, die op 31 maart wordt geïnstalleerd. Ik hoop u donderdagmiddag te ontmoeten als uit de voorlopige

			verkiezingsuitslag blijkt dat uw fractie één of meer zetels heeft behaald in de Kamer.
16 maart 2021	Persbericht verzenden met vooraankondiging bijeenkomst 18 maart	Communicatie	
16 maart	Placering maken voor fractievoorzitters voor Rooksalon	Protocol	
18 maart 2021 (ochtend)	Bellen met beoogd fractievoorzitters om hen uit te nodigen voor bijeenkomst in de Rooksalon om 14:00 uur	Voorzitter	De Griffiers die nieuwe partijen begeleiden checken zelf bij beveiliging of toegangspas voor nieuwe fractievoorzitters klaar liggen
18 maart ca. 11.30 uur	Verzenden persbericht	Communicatie	Zie draaiboek communicatie

18 maart 14:00	Start gesprek: - Datum Kamerdebat over de verkiezingsuitslag (art. 139a RvO); - Spreektijden en volgorde sprekers verkiezingsdebat; - Besluiten om al dan niet een verkenner aan te wijzen. - Indien tot een verkenner wordt besloten verstrekken de fractievoorzitters/lijsttrekkers aan de verkenner een notitie waarin gegaan wordt op: • Betekenis verkiezingsuitslag • Welke opties zijn te onderscheiden • Welke optie moet als eerste onderzocht worden • Door wie zou dit onderzoek uitgevoerd moeten worden.	Voorzitter, Griffier, Lijsttrekkers	Agenda maken (5.1.2e) Spreektekst maken Mogelijke datum debat verkiezingsuitslag: donderdag 1 april 2021 5.1.2e zorgt voor placering (naamkaartjes op stoel) Griffier noteert actiepunten bijeenkomst en houdt contact met communicatie (naam verkenner/datum debat/eindtijd bijeenkomst-begintijd pc)
18 maart	Na afloop gesprek Koning en verkenner informeren	Voorzitter	
18 maart	Mededeling aan de Leden van de Voorzitter over verkenner en datum debat verkiezingsuitslag	Griffie Plenair (in overleg met communicatie)	

18 maart ca. 16:00 uur	Persconferentie in Oude Zaal waarin uitkomsten overleg worden meegedeeld.	Voorzitter (i.s.m. communicatie)	
18 maart einde middag/begin avond	Ontvangst verkenner in Stadshouderskamer	Voorzitter (i.s.m. communicatie)	Ondertekenen van een overeenkomst door de verkenner en de Voorzitter. Overeenkomst opstellen (5.1.2.e)
18 maart	Verklaring verkenner in Oude Zaal	Verkenner	Bureau woordvoering kabinetsformatie
26 maart 12 uur	In ontvangst name officiële verkiezingsuitslag door Kiesraad in <u>Nieuwspoor</u>	Voorzitter	
30 maart	Afscheid Oude Kamer - Vaststellen ontwerp-profiel schets Voorzitter - Verslag onderzoek geloofsbrieven	Voorzitter, Griffie Plenair, 5.1.2.e	<u>Indeling</u> plenaire zaal met of zonder gebruikmaking publieke tribune? Opties: - 3 x 50 (model hoofdelijke stemmingen) - 3 x 50 (fracties met afscheidnemende leden bij elkaar in zaal) - 2 x 75 (loges en publ. Tribune?) - Alle 45/50 afscheidnemende leden

			in de zaal, overige Leden in Statens passage en Schepelhal via schermen (één collectief moment) • Toespraak nestor Wie/wanneer? Of bij elke groep een nestor aanwijzen – 3 korte toespraken?) Voorzitter benadert nestor(s) Afscheid Leden en uitreiking <u>lintjes</u> – uitreiken lintjes door bodes? <u>Bloemen</u> uitreiken door bodes samen met fotoboek? In plaats van receptie: alle restaurants open om drankje af te halen? Of iedereen terug naar eigen fractie.

			Wel of geen gasten?
31 maart	Eerste vergadering Kamer in nieuwe samenstelling: - Verslag onderzoek geloofsbrieven; - Beëdiging tijdelijk voorzitter en beëdiging Leden; - Vaststelling profielschets Voorzitter; - Vaststelling termijn kandidaatstelling Voorzitterschap - Debat over verkiezingsuitslag (tot uiterlijk week later, art. 139a RvO)	(tijdelijk) Voorzitter	
31 maart?	In ontvangst name rapport Verkenner	Voorzitter	
	Koning informeren en rapport laten overhandigen	Voorzitter	
31 maart/1april	Bellen met fractievoorzitters ter voorbereiding op debat/spreektijden/indienen motie-besluit informateur	Voorzitter	
31 maart, 1 april / 6 april?	Debat over de verkiezingsuitslag		

	Na afloop debat Koning informeren	Voorzitter gaat naar Koning / fotomoment?	
1 april/6 april?	Ontvangst informateur	Voorzitter/fotomoment	
?	Gesprek informateur	Voorzitter	Ondertekening verklaring door informateur?
?	Sluitingstermijn vacature nieuwe Kamervoorzitter		
7 of 8 april	Verkiezing Voorzitter		

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Behandelopties evaluatie kabinetsformatie 2021

5.1.2.e	5.1.2.e
5.1.2.e	5.1.2.e
5.1.2.e	5.1.2.e

1 Aanleiding

Eind februari wordt de evaluatie van de kabinetsformatie van 2021 aan het Presidium aangeboden. De Voorzitter heeft verzocht enkele scenario's voor de behandeling van deze evaluatie door de Kamer in kaart te brengen.

2 Behandeling eerdere evaluaties

Evaluatie kabinetsformatie 2012

1. Het Presidium heeft de evaluatie in handen gesteld van de commissie voor de Werkwijze.
2. De commissie voor de Werkwijze heeft besloten:
 - een voorstel tot aanpassing, conform de aanbevelingen van de commissie, van de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde aan de Kamer voor te leggen; bij de behandeling van dit voorstel kan de Kamer zich ook uitspreken over het rapport in den brede, dus ook over de overige aanbevelingen;
 - de Griffier te verzoeken om, na ommekomst van het Kamerdebat bedoeld onder 1, een Draaiboek Kabinetsformatie op te stellen, op basis van het evaluatierapport en uiteraard van de opmerkingen die in het debat daarover zijn gemaakt.
3. Het voorstel tot wijziging van artikelen 139a en 139b RvO is ingediend door de commissie voor de Werkwijze. De commissie voor de Werkwijze heeft ook verslag uitgebracht over dit voorstel, waarbij ook vragen konden worden gesteld over de evaluatie.¹ Het Presidium beantwoordde deze vragen, opmerkend dat zij uiteraard niet namens de evaluatiecommissie kon spreken. Vervolgens is het voorstel geagendeerd voor het debat over de Raming. Er is dus geen apart Kamerdebat over de evaluatie gevoerd. In het debat over de Raming kreeg het onderwerp beperkte aandacht.
4. De Griffier heeft een Draaiboek opgesteld en toegelicht aan de commissie voor de Werkwijze. Besloten is dat dit draaiboek geen formele status dient te krijgen.

Evaluatie kabinetsformatie 2017

1. Het Presidium heeft de evaluatie in handen gesteld van de commissie voor de Werkwijze, met het verzoek om advies over een aanbeveling over artikel 139b RvO.
2. De commissie voor de Werkwijze zag geen aanleiding tot aanpassing van het RvO op basis van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie. Er is verder geen Kamerdebat of schriftelijke ronde gevoerd over de evaluatie

¹ De mogelijkheid dat de commissie voor de Werkwijze zelf verslag uitbrengt over een door haar ingediend voorstel tot wijziging van het RvO is met de algehele herziening van het RvO in 2021 komen te vervallen; hiermee dient dus een andere commissie belast te worden (waarbij de commissie Binnenlandse Zaken het meest voor de hand ligt).

4 Behandelopties

Gelet op de verwachte aard van de aanbevelingen over de formatie van 2021, lijkt een wat uitgebreidere behandeling van de evaluatie door de Kamer nu voor de hand te liggen.

Daarbij heeft de Kamer op 1 april 2021 al de motie-Segers c.s. aangenomen die de commissie voor de Werkwijze verzoekt om, met inachtneming van de beraadslaging op 1 april en de evaluatie van de kabinetsformatie, een voorstel te doen voor wijziging van het Reglement van Orde over de aanwijzing van de verkenner, de wijze van vaststellen van de door hen uit te voeren opdracht en het verschaffen van inlichtingen door verkenner (Kamerstuk 35 788, nr. 16).

Daarnaast heeft de minister voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in reactie op een verzoek van de commissie Binnenlandse Zaken over het kabinetsstandpunt over de staatscommissie parlementair stelsel het volgende laten weten: *'Tot slot is nog van belang dat de kabinetsformatie van 2021 op dit moment in opdracht van uw Kamer wordt geëvalueerd door een team van wetenschappelijk onderzoekers. Ik kan mij voorstellen dat de uitkomst van deze evaluatie aanleiding vormt voor uw Kamer om nader te bezien waar zich nog kennisbehoeften bevinden op het terrein van de kabinetsformatie in een breder perspectief. Ik ben graag bereid om in overleg te treden over de rol die ik in het vervolg zou kunnen spelen.'* ([Kamerstuk 34 430, nr. 20](#), 22 december 2022). De commissie Binnenlandse Zaken komt op dit aanbod terug na ontvangst van de evaluatie.

Ook is er nog een initiatiefvoorstel tot wijziging van het RvO van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen aanhangig, waarmee het mogelijk zou worden gemaakt dat een minderheid van 50 leden de (in)formateur uitnodigt voor een debat om inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie. Dit voorstel is ingediend lopende de formatie van 2021. De commissie voor de Werkwijze heeft in december 2021 hierover verslag uitgebracht en is sindsdien in afwachting van de nota naar aanleiding van het verslag. Zodra die ontvangen is, kan dit voorstel door worden aangemeld voor plenaire behandeling, waarbij de 3 initiatiefnemers in vak-K zouden plaatsnemen.

Onderstaande varianten zijn denkrichtingen voor de behandeling. De opties kunnen ook gecombineerd of gedeeltelijk gevolgd worden. De belangrijkste keuzes die voorliggen:

1. Doorgeleiding van de evaluatie naar commissie voor de Werkwijze, commissie Binnenlandse Zaken of rechtstreeks naar de Kamer
2. Wel of geen openbaar gesprek met de evaluatiecommissie ter voorbereiding op het debat
3. Wel of geen schriftelijke ronde met het Presidium ter voorbereiding op het debat
4. Parallele of separate behandeling met voorstel tot wijziging van het RvO

Ongeacht welke optie de voorkeur heeft en door het Presidium zou worden voorgesteld, is het uiteindelijk de Kamer die besluit over de behandeling. Zo valt bijvoorbeeld niet uit te sluiten dat een lid direct na het verschijnen van de evaluatie bij de Regeling van werkzaamheden een verzoek tot een (spoedig in te plannen) debat doet.

Optie A: eerst debat over de evaluatie, dan wijziging RvO

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie voor de Werkwijze.
2. De commissie voor de Werkwijze voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie voor de Werkwijze levert schriftelijke inbreng over de evaluatie, die wordt beantwoord door het Presidium.
4. Er vindt op voorstel van het Presidium een plenair debat plaats over de evaluatie en de beantwoording van het Presidium. De Voorzitter neemt plaats in vak-K. In dit debat kan de Kamer uitspraken doen over welke aanbevelingen uit de evaluatie zij wenst over te nemen en/of andere veranderingen die zij wenst aan te brengen in het formatieproces.
5. De commissie voor de Werkwijze dient een voorstel in tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de formatie.
6. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.
7. Het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie wordt door de commissie Binnenlandse Zaken aangemeld voor plenaire behandeling (debat met de Voorzitter in vak-K of hamerstuk). Desgewenst kan de commissie Binnenlandse Zaken hierbij ook de kabinetsformatie in breder perspectief bespreken.

Voordelen: De Kamer doet eerst een politieke uitspraak over de evaluatie van de formatie, daarna pas eventueel daaruit voortvloeiende wijzigingen van het RvO. Die wijzigingen zullen dan ook meer draagvlak hebben dan als ze zouden worden voorgesteld op basis van de evaluatie zonder dat de Kamer zich daarover heeft uitgesproken.

Nadelen: Mogelijk twee debatten over de formatie (over de evaluatie en over de daaruit voortvloeiende wijziging(en) van het RvO)

Optie B: gelijktijdige behandeling evaluatie en wijziging RvO

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie voor de Werkwijze en dient daarbij een voorstel in tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die in de evaluatie worden aanbevolen.
2. De commissie voor de Werkwijze voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie voor de Werkwijze levert schriftelijke inbreng over de evaluatie en het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie, die wordt beantwoord door het Presidium.

4. De evaluatie en het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie worden aangemeld voor plenaire behandeling. De Voorzitter neemt plaats in vak-K.

Nadeel: Draagvlak voor RvO-wijzigingen is onbekend als de Kamer er niet eerst een debat over heeft gevoerd (geldt niet voor uitvoering motie-Segers c.s.). Een gecombineerd debat over de evaluatie en RvO-wijzigingen zou in principe geen spreektijdbeperking kennen omdat het wetgeving betreft.

Optie C: behandeling door commissie Binnenlandse Zaken

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie Binnenlandse Zaken.
2. De commissie Binnenlandse Zaken voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie Binnenlandse Zaken voert een overleg met de minister BZK over de formatie in breder perspectief.
4. De commissie voor de Werkwijze dient een voorstel in tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de formatie.
5. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.
6. De commissie Binnenlandse Zaken besluit over een debat over de evaluatie, al dan niet in samenhang met de wijziging van het RvO, en met mogelijke betrokkenheid van de minister BZK.

Nadeel: Geen rol/betrokkenheid van de Voorzitter bij de voorbereiding, afwijking van het precedent om de evaluatie in handen te stellen van de commissie voor de Werkwijze, betrokkenheid van de minister BZK bij een onderwerp dat eigenlijk alleen de Kamer zelf aangaat.

Optie D: behandeling tijdens de Raming

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie Binnenlandse Zaken.
2. De commissie Binnenlandse Zaken voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie voor de Werkwijze doet een voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de formatie.
4. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.

5. De commissie Binnenlandse Zaken levert schriftelijke inbreng over de evaluatie. Het Presidium beantwoordt deze vragen.

6. De commissie Binnenlandse Zaken agendeert de evaluatie, de wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie en de ontvangen beantwoording hierover voor het debat over de Raming.

Nadeel: De evaluatie krijgt geen eigenstandige behandeling en sneeuwt waarschijnlijk onder in het debat over de Raming óf overheerst de andere onderwerpen die geagendeerd worden voor het debat over de Raming.

Optie E: directe doorgeleiding van evaluatie + notitie naar de Kamer

1. Het Presidium verzoekt de Griffier een notitie op te stellen waarin de aanbevelingen nader worden uitgewerkt aan de hand van een aantal varianten.

2. Er vindt op voorstel van het Presidium een plenair debat plaats over de evaluatie en de bijbehorende variantennotitie. De Voorzitter neemt plaats in vak-K.

3. De commissie voor de Werkwijze doet een voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de evaluatie + variantennotitie.

4. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.

5. Het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie wordt door de commissie Binnenlandse Zaken aangemeld voor plenaire behandeling (debat met de Voorzitter in vak-K of hamerstuk).

Voordeel: Snelle behandeling zonder tussenkomst commissies, plenair debat kan zich focussen op het maken van een keuze uit de verschillende varianten (idealiter door Kameruitspraak), politiek draagvlak is duidelijk voor eventuele wijzigingen RvO.

Nadeel: Zonder doorgeleiding naar een commissie kan de commissie Binnenlandse Zaken initiatief nemen voor bv. een conferentie over de 'formatie in breder perspectief' in de periode tussen openbaar worden van de evaluatie en het opstellen van de variantennotitie.

Zonder gesprek van de Kamer met de evaluatiecommissie komen in het debat waarschijnlijk veel verduidelijkingsvragen aan de orde die beter rechtstreeks aan de evaluatiecommissie dan aan de Voorzitter gesteld hadden kunnen worden.

4 Voorkeursbehandeling evaluatie kabinetsformatie 2021

Gelet op bovengenoemde voor- en nadelen van de verschillende behandelopties, verdient een behandeling waarin elementen uit variant A en E worden gecombineerd de voorkeur. In deze variant leidt het Presidium de evaluatie en een notitie met uitwerkingsvarianten door naar de commissie voor de Werkwijze, die desgewenst in gesprek kan gaan met de evaluatiecommissie om een toelichting te krijgen op de evaluatie. Op die manier wordt zo veel mogelijk voorkomen dat dergelijke verduidelijkingsvragen aan de orde komen in het debat over de evaluatie. Het debat zal dan beter toegespitst kunnen worden op de in de notitie voorgelegde keuzes tussen de verschillende varianten. Door behandeling bij de commissie voor de Werkwijze wordt ook vermeden dat de commissie Binnenlandse Zaken een verbreding aanbrengt door de minister van BZK bij de voorbereiding en/of het debat te betrekken. Daarbij blijft de Voorzitter in haar rol als voorzitter van de commissie voor de Werkwijze in deze variant ook actief betrokken gedurende de hele behandeling.

Voorkeursoptie

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie voor de Werkwijze. In een begeleidende brief aan de commissie kondigt het Presidium aan dat er opdracht aan de Griffier is gegeven om ten behoeve van de opvolging van de aanbevelingen een ambtelijke notitie op te stellen met per aanbeveling enkele uitwerkingsvarianten. Het Presidium bespreekt deze ambtelijke notitie en geleidt deze door naar de commissie voor de Werkwijze, waarbij wordt aangegeven dat het aan de Kamer is om in een debat uitspraken te doen over deze varianten.
2. Indien de commissie voor de Werkwijze behoefte heeft aan een toelichting op de evaluatie, voert zij een openbaar gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. Er vindt op voorstel van de commissie voor de Werkwijze een plenair debat plaats over de evaluatie en de notitie met uitwerkingsvarianten. De Voorzitter neemt plaats in vak-K.
4. De commissie voor de Werkwijze doet een voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien het debat over de evaluatie + variantennotitie.
5. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.
6. Het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie wordt door de commissie Binnenlandse Zaken aangemeld voor plenaire behandeling (debat met de Voorzitter in vak-K of hamerstuk).

DRAAIBOEK (aanloop naar) 18 maart 2021, versie I**Week van 8 maart:**

- Stafdienst Communicatie stuurt persbericht: informatie over de kabinetsformatie en mogelijkheid tot aanmelden verzendlijst.

16 maart:

- Voorzitter stuurt vooraankondiging bijeenkomst 18 maart naar alle zittende fractievoorzitters
“Langs deze weg wil ik jullie informeren over het feit dat ik voornemens ben om donderdag 18 maart aanstaande alle volgens de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers uit te nodigen voor een bijeenkomst, waarin zij hun opvattingen kenbaar kunnen maken over de inrichting van de kabinetsformatie. Die bijeenkomst vindt in principe om X uur plaats in X. In de ochtend van 18 maart zal ik voor 11.30 uur telefonisch contact opnemen met alle volgens de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers. Dat telefoongesprek is niet alleen de officiële uitnodiging; het biedt ook de ruimte om e.e.a. voor te bespreken. In de bijlage vinden jullie het persbericht dat vandaag wordt verzonden.”
- Stafdienst Communicatie stuurt persbericht bijeenkomst 18 maart met begeleidend schrijven naar fractievoorzitters.
- Stafdienst Communicatie stuurt persbericht bijeenkomst 18 maart naar media op verzendlijst.
Zie in de bijlage het bericht uit 2017. Ook dit keer zullen delen van het gebouw worden afgezet. Verschil met 2017 is dat er nu slechts beperkt ruimte is voor verslaglegging van de bijeenkomst. Overwegingen:
 - *De aankomst van genodigden en aanvang van de bijeenkomst kunnen alleen door fotografen en cameramensen worden vastgelegd; geen verslaggevers.*
 - *In de Rooksalon is ruimte voor vier fotografen/cameramensen, exclusief onze eigen fotograaf. Als de bijeenkomst plaatsvindt in de Oude Zaal kunnen er meer fotografen/cameramensen worden geaccrediteerd.*
 - *Als wordt gekozen voor een bijeenkomst in de Rooksalon, zou de ontvangst in de Oude Zaal georganiseerd kunnen worden. Daar kan ook een groepsfoto worden genomen; in de Rooksalon is dat niet mogelijk. Bij de ontvangst kunnen dan eventueel meer fotografen/cameramensen aanwezig zijn.*
 - *Als de bijeenkomst in de Oude Zaal plaatsvindt, zou de aansluitende persconferentie in de Rooksalon georganiseerd kunnen worden.*

- *In beide gevallen moet goed worden gekeken naar de uitstraling van de bijeenkomst (opstelling, meubilair, placering etc.).*
- *In de ruimte waar het gesprek plaatsvindt wordt gewerkt met vaste posities om bewegingen tot een minimum te beperken.*
- *Omdat er – zowel in de Rooksalon als in de Oude Zaal – beperkt ruimte is, zullen er afspraken met de aanwezige fotografen/cameramensen moeten worden gemaakt over accreditatie en het delen van beelden. Juist omdat er goede afspraken moeten worden gemaakt, kan het nodig zijn om media al voor 16 maart te benaderen en te informeren over de bijeenkomst en de persconferentie na afloop. In 2017 was accreditatie mogelijk tot op de dag van de bijeenkomst. Dat lukt nu niet.*
- *Ook bij de aansluitende persconferentie kunnen er beperkt journalisten aanwezig zijn.*
- *Met de beveiliging moeten goede afspraken worden gemaakt over het afsluiten van delen van het gebouw. Fractievoorzitters moeten ongehinderd en veilig naar de Rooksalon/Oude Zaal kunnen lopen. Er zal – waarschijnlijk ter hoogte van de gang bij de plenaire zaal – gewerkt moeten worden met koorden.*
- *Mocht er later op de dag een bijeenkomst met de verkenner plaatsvinden, dan is het wenselijk daar een fotomoment van te maken. De aankomst van de verkenner kan vrij worden vastgelegd (buiten bij Binnenhof 2). In de Stadhouderskamer is naast de Voorzitter en verkenner ruimte voor vier fotografen of cameramensen; ook hier geen verslaggevers. Ook hiervoor geldt dat het wenselijk kan zijn om hier vooraf afspraken over te maken met fotografen en cameramensen.*

18 maart:

Tijdstip	Actie	Wie?	Bijzonderheden
10.00-11.30 uur	Bellen beoogd fractievoorzitters om hen uit te nodigen voor de bijeenkomst (in Rooksalon of Oude Zaal?) om 14.00 uur	Voorzitter	Beginnend bij de grootste en eindigend bij de kleinste partij Extra aandacht voor nieuwe fractievoorzitters (zonder pas); begeleiding?

Circa 11.30 uur (na 'go' Voorzitter)	Verzending persbericht naar perslijst formatie	5.1.2.e / 5.1.2.e	Bericht wordt ook naar fractievoorlichters gestuurd, met CC naar redactie voor website
Circa 11.45 uur	Informatie op website, op basis van persbericht	Redactie	
Tot uiterlijk 13.40 uur	Aankomst en begeleiding van geaccrediteerde fotografen en cameramensen	5.1.2.e / 5.1.2.e	Verzamelen en gezamenlijk naar Rooksalon/Oude Zaal, route in overleg met Beveiliging
14.00 uur	Aankomt fractievoorzitters (in Oude Zaal?)		
14.03 uur	Groepsfoto (in Oude Zaal?)	5.1.2.e	5.1.2.e maakt foto's die direct na de bijeenkomst rechtenvrij beschikbaar worden gesteld (actie: redactie)
14.03-14.05 uur	Fractievoorzitters gaan zitten (in Rooksalon of Oude Zaal?); fotografen en cameramensen kunnen aanvang gesprek vastleggen	5.1.2.e	
14.05 uur	Fotografen en cameramensen worden naar buiten begeleid	5.1.2.e / 5.1.2.e	Route in overleg met Beveiliging
14.10-... uur 15 min voor einde gesprek	Gesprek	X is bij het gesprek aanwezig. Hij/zij koppelt terug: - Tijdstip persconferentie	Iemand moet doorgeven hoe laat de pers in de Oude Zaal of de Rooksalon (waar de persconferentie plaatsvindt)

		- Naam + opdracht (voor in nieuwsbericht) - Aanwezigheid fractievoorzitters bij bijeenkomst 5.1.2.e verstuurt het persbericht (pers moet reeds geaccrediteerd zijn i.v.m. beperkt beschikbare ruimte) 5.1.2.e laat de beveiliging weten dat de deuren naar de Oude Zaal of Rooksalon open kunnen	aanwezig moet zijn; er moet minimaal 15 minuten tussen zitten om dit te kunnen organiseren. De overige fractievoorzitters blijven wachten tot de persconferentie plaatsvindt; zij kunnen eventueel mee naar de persconferentie. <i>In 2017 belde de Voorzitter in de Stadhouderskamer met de verkenner; de fractievoorzitters wachtten tot de persconferentie begon.</i>
Enkele minuten voor aanvang persbijeenkomst		X geeft seintje 5.1.2.e licht toe wat de bedoeling is	
Richttijd: 16.00-16.30 uur	Start persconferentie in de Oude Zaal	Voorzitter geeft verklaring	Op dit moment stuurt de griffie mededeling naar de leden
Einde persconferentie	Verzenden persverklaring	5.1.2.e	Berichten en foto's worden ook gepubliceerd op de website
Na afloop	Contact Voorzitter en verkenner		

Na afloop	Fotomoment in Stadhouderskamer		Er kunnen opnamen worden gemaakt bij de aankomst (Binnenhof 2). Er is zeer beperkt ruimte voor fotografen in de Stadhouderskamer. Accreditatie vooraf? Alleen fotografen en cameramensen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Evaluatie kabinetsformatie

Opgesteld door :

Voorzitter

1. Aard van de bespreking

Ter bespreking/ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting

Inleiding

In 2012 heeft de Tweede Kamer besloten, via een wijziging van het Reglement van Orde, zelf te beraadslagen en te besluiten over de aanwijzing van de (in)formateurs.

In verband met deze nieuwe werkwijze is de kabinetsformatie van 2012 geëvalueerd door het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen. De evaluatiecommissie heeft destijds een jaar de tijd genomen om een analyse te maken van de nieuwe manier van formeren en heeft een aantal aanbevelingen gedaan. Deze zijn, voor zover mogelijk, verwerkt en hebben geleid tot een beperkte aanpassing van het Reglement van Orde. In 2017 heeft het Presidium besloten de tweede formatie 'nieuwe stijl' weer te evalueren. Deze evaluatie heeft in een korter tijdsbestek plaats gevonden en is ook uitgevoerd door het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen.

Kabinetsformatie 2021

De eerste twee evaluaties van de kabinetsformatie met de nieuwe werkwijze hebben een uitvoerige feitelijke, en deels staatsrechtelijke, beschrijving gegeven van het verloop van het formatieproces met daarbij diverse aanbevelingen om het proces te verbeteren. De derde kabinetsformatie onder regie van de Tweede Kamer heeft in zekere zin een complexer verloop gehad dan de kabinetsformaties van 2012 en 2017. De formatie duurde 299 dagen en kende meer informateurs en meer verschillende soorten fases dan de vorige twee formaties. Het wordt wenselijk geacht het formatieproces van 2021 in deze context te evalueren en met name te analyseren of de (spel)regels die ten grondslag liggen aan het formatieproces, de ontstane praktische (werk)afspraken in de verkenningsfase, de instrumenten die de Kamer ter beschikking staan en de daarbij behorende informatiepositie voldoen.

Door middel van een ook (meer) praktijkgerichte evaluatie kan de Tweede Kamer zicht krijgen of de huidige werkwijze/procedure afdoende geregeld is dan wel aanpassing behoeft. Is de Tweede Kamer voldoende in positie/betrokken bij het proces en hoe vervult de Kamer de rol als opdrachtgever. De overgang tussen verschillende fasen c.q. verkenner(s) of informateur(s) en de positie van de Kamer daarin c.q. de informatieverstrekking aan de Tweede Kamer daarbij is een belangrijk aandachtspunt. Ook de informatievoorziening aan de Tweede Kamer (transparantie) in relatie tot de vertrouwelijkheid van de onderhandelingen is een punt van aandacht, alsmede de rol van de (sociale) media.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Belangrijk is om in de evaluatie de verschillende fases in het formatieproces te onderscheiden. Bovenstaande uitgangspunten leiden in ieder geval tot de volgende vragen:

1. Opstart en verkenningsfase:

- Voldoet het proces bij de start van de formatie
- Verloop van de verkenningsfase
- De positie en rol van de Kamervoorzitter als procesbegeleider in de verkenningsfase (met inachtneming dat na deze periode er reglementair een Voorzittersverkiezing is)
- De positie en de rol van de Tweede Kamer in de verkenningsfase

2. Formatieproces

- De betekenis van de verschillende fases van de (in)formatie, de wijze van overgang van verschillende fases resp. van verschillende verkenner(s) resp. (in)formateur(s), de rol van de Kamer daarbij
- Daarmee nauw samenhangend: de rol/invloed van de Kamerdebatten op het verloop van de (in)formatie (incl. reflectie op inbreng van de Kamer)
- De rol van de fractievoorzitters bij het aanwijzen van een informateur
- De rol van de Kamer als opdrachtgever
- De opdrachtverlening aan de informateur(s)
- De positie en rol van de Tweede Kamer(fracties) in het (in)formatieproces
- De positie van de Kamervoorzitter als procesbegeleider tijdens de informatie (o.a. in relatie tot verzoeken van de verschillende fracties met betrekking tot de formatie en het uitoefenen van een evt. zelfstandige rol)
- Heeft de Tweede Kamer (en de Voorzitter) voldoende instrumenten om het (in)formatieproces te begeleiden?
- De informatievoorziening door de informateurs aan de Kamer (transparantie)
- De betrokkenheid van belangenorganisaties bij de formatie
- De verschillende rollen van de deelnemers aan de onderhandelingstafel (bewindspersoon, fractievoorzitter, partijleider, onderhandelaar)
- De rol van de secondanten
- De rol van de (sociale) media op het formatieproces
- De ondersteuning van het Bureau Kabinetsformatie en de samenwerking tussen het bureau Kabinetsformatie en de ambtelijke ondersteuning van de Tweede Kamer.
- (Informatie)positie Koning en contactmomenten met Voorzitter Tweede Kamer en informateurs

3. Formatie

- Voldoet het proces van de aanwijzing door de Kamer van de formateur
- Rol van de Voorzitter en de Tweede Kamer in de laatste fase van de formatie
- Het proces in aanloop naar het debat over de regeringsverklaring
-

De onderzoekers zullen *in ieder geval* spreken met: de Voorzitter en de oud-Voorzitter, de verkenner(s), de informateurs, de onderhandelaars, alle fractievoorzitters, de ambtelijke ondersteuning Bureau Kabinetsformatie, Kabinet van de Koning, de vice-president van de Raad van State, de voorzitter van de Eerste Kamer, de direct betrokken ambtelijke ondersteuners van de Tweede Kamer en vertegenwoordigers van de media. .

De onderzoekers zullen ook spreken met de onderzoekers van de evaluaties 2012 en 2017, opdat de aldaar opgedane onderzoeks- en wetenschappelijke ervaringen kunnen worden benut.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Opdrachtverlening aan evaluatiecommissie

De voorgaande twee evaluaties zijn uitgevoerd door het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen en hebben op een gedegen manier, van buiten af, het proces wetenschappelijk beschreven. De opdracht die verleend wordt voor de derde evaluatie is gericht op een analytische maar ook praktische doorlichting van het formatieproces met kennis van de politieke praktijk en de formatieprocessen. Er is gekozen voor het samenstellen van een externe evaluatiecommissie waarin personen zitting nemen die vanuit verschillende expertises het formatieproces bezien.

De opdrachtverlening aan een externe commissie heeft een aantal voordelen:

- het Presidium kiest zelf de leden van de commissie;
- meer mogelijkheden om praktijkkennis in te brengen in de commissie;
- meer grip op de opdracht;
- goedkoper;
- meer slagkracht;
- totstandkoming van de commissie is een meer interactief proces met de Kamer/Presidium.

Er zitten ook nadelen aan deze wijze van opdrachtverlening:

- de begeleiding van de commissie vraagt meer werk/begeleiding vanuit de Tweede Kamer (arbeidsintensiever);
- minder wetenschappelijk.

Profielchets leden van de commissie

Het is van belang dat de in te stellen evaluatiecommissie kan rekenen op een breed draagvlak binnen de Tweede Kamer. De leden van de commissie dienen daarom te voldoen aan één of meer van de volgende criteria:

- Gevoel voor politieke verhoudingen;
- Kennis van het staatsrecht en ervaring met het proces van kabinetsformaties;
- Kennis van en ervaring met het politieke handwerk in de Tweede Kamer;
- Onafhankelijk denkend;
- Kennis van bestuurskunde en gevoel voor maatschappelijke verhoudingen;
- Netwerk buiten de Haagse politiek (blik 'van buiten naar binnen');
- Wetenschappelijke achtergrond en onderzoekservaring, ervaring met onafhankelijke onderzoekscommissies.

In verband met de slagkracht van de commissie en het belang van de vertrouwelijkheid wordt geadviseerd de commissie te laten bestaan uit drie leden.

De commissieleden worden ondersteund vanuit de Kamerorganisatie.

Indien de opdracht per 1 april 2022 wordt gegeven, brengt de externe commissie in het najaar 2022 zijn evaluatierapport uit.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :
Evaluatie kabinetsformatie
Opgesteld door :
Voorzitter

1. Aard van de bespreking

Ter besluitvorming

2. Beknopte samenvatting

Inleiding

In 2012 heeft de Tweede Kamer besloten, via een wijziging van het Reglement van Orde, zelf te beraadslagen en te besluiten over de aanwijzing van de (in)formateurs. In verband met deze nieuwe werkwijze is de kabinetsformaties van 2012 uitvoerig geëvalueerd door het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen. De evaluatiecommissie heeft toen een jaar de tijd genomen om een analyse te maken van de nieuwe manier van formeren en heeft ook een aantal aanbevelingen gedaan. Deze zijn, voor zover mogelijk, verwerkt en hebben geleid tot een beperkte aanpassing van het Reglement van Orde. In 2017 heeft het Presidium besloten de tweede formatie 'nieuwe stijl' weer te evalueren, maar in een korter tijdsbestek.

Kabinetsformatie 2021

De eerste twee evaluaties van de kabinetsformatie met de nieuwe werkwijze hebben een uitvoerige feitelijke, en deels staatsrechtelijke, beschrijving gegeven van het verloop van het formatieproces met daarbij diverse aanbevelingen om het proces te verbeteren. De kabinetsformatie van 2017 duurde 225 dagen en was tot 2021 de langste kabinetsformatie. De derde kabinetsformatie onder regie van de Tweede Kamer heeft in zekere zin een complexer verloop gehad dan de kabinetsformaties van 2012 en 2017. De formatie van 2021 duurde 299 dagen, kende meer informateurs en meer verschillende soorten fases dan de vorige twee formaties. Gezien deze context is het nuttig te analyseren of de (spel)regels die ten grondslag liggen aan het formatieproces, de ontstane praktische (werk)afspraken in de verkenningsfase, de instrumenten die de Kamer ter beschikking staan en de daarbij behorende informatiepositie voldoen.

Is de Tweede Kamer voldoende in positie/betrokken bij het proces, hoe vervult de Kamer de rol als opdrachtgever en voldoet de rol van de Voorzitter als procesbegeleider. De overgang tussen verschillende fasen c.q. verkenner(s) of informateur(s) en de positie van de Kamer daarin c.q. de informatieverstrekking aan de Tweede Kamer daarbij is een belangrijk aandachtspunt. Ook de informatievoorziening aan de Tweede Kamer (transparantie) in relatie tot de vertrouwelijkheid van de onderhandelingen is een punt van aandacht, alsmede de rol van de (sociale) media.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Belangrijk is dat deze derde evaluatie meer praktijkgericht is en duidelijk onderscheid maakt in de verschillende fases in het formatieproces, Bovenstaande uitgangspunten leiden in ieder geval tot de volgende vragen:

1. Opstart en verkenningsfase:

- Voldoet het proces bij de start van de formatie
- Verloop van de verkenningsfase
- De positie en rol van de Kamervoorzitter als procesbegeleider in de verkenningsfase (met inachtneming dat na deze periode er reglementair een Voorzittersverkiezing is)
- De positie en de rol van de Tweede Kamer in de verkenningsfase

2. Formatieproces

- De betekenis van de verschillende fases van de (in)formatie, de wijze van overgang van verschillende fases resp. van verschillende verkenner(s) resp. (in)formateur(s), de rol van de Kamer daarbij
- Daarmee nauw samenhangend: de rol/invloed van de Kamerdebatten op het verloop van de (in)formatie (incl. reflectie op inbreng van de Kamer)
- De rol van de fractievoorzitters bij het aanwijzen van een informateur
- De rol van de Kamer als opdrachtgever
- De opdrachtverlening aan de informateur(s)
- De positie en rol van de Tweede Kamer(fracties) in het (in)formatieproces
- De positie van de Kamervoorzitter als procesbegeleider tijdens de informatie (o.a. in relatie tot verzoeken van de verschillende fracties met betrekking tot de formatie en het uitoefenen van een evt. zelfstandige rol)
- Heeft de Tweede Kamer (en de Voorzitter) voldoende instrumenten om het (in)formatieproces te begeleiden?
- De informatievoorziening door de informateurs aan de Kamer (transparantie)
- De betrokkenheid van belangenorganisaties bij de formatie
- De verschillende rollen van de deelnemers aan de onderhandelingstafel (bewindspersoon, fractievoorzitter, partijleider, onderhandelaar)
- De rol van de secondanten
- De rol van de (sociale) media op het formatieproces
- De ondersteuning van het Bureau Kabinetsformatie en de samenwerking tussen het bureau Kabinetsformatie en de ambtelijke ondersteuning van de Tweede Kamer.
- (Informatie)positie Koning en contactmomenten met Voorzitter Tweede Kamer en informateurs

3. Formatie

- Voldoet het proces van de aanwijzing door de Kamer van de formateur
- Rol van de Voorzitter en de Tweede Kamer in de laatste fase van de formatie
- Het proces in aanloop naar het debat over de regeringsverklaring

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Uitvoering onderzoekopdracht

Naar aanleiding van de discussie die is gevoerd in de Presidiumvergadering van 23 maart 2022 is gebleken dat verschillend wordt gedacht over de wijze waarop een evaluatie kan worden uitgevoerd. Om zowel de wetenschappelijke als de praktijkgerichte kant in te bedden in de evaluatie wordt voorgesteld een aanbestedingstraject uit te zetten bij een aantal universiteiten met het verzoek een onderzoeksvorstel in te dienen met inachtneming van de onderzoeksaanpak zoals hierboven beschreven.

Om de evaluatie meer praktijkgericht te laten zal daarnaast aan de universiteiten worden gevraagd:

- Een multidisciplinair onderzoeksteam samen te stellen (o.a. staatsrechtelijk, parlementaire geschiedenis, bestuurswetenschappelijk, sociologisch/antropologisch). De onderzoekers spreken met een breed samengestelde groep personen, waarbij meer aandacht is voor de 'blik van buiten naar binnen'. In ieder geval wordt gesproken met de Voorzitter en de oud-Voorzitter, de verkenner, de informateurs, de onderhandelaars, alle fractievoorzitters, diverse betrokkenen uit het maatschappelijk middenveld, de ambtelijke ondersteuning Bureau Kabinetsformatie, Kabinet van de Koning, verschillende vertegenwoordigers van de media en de direct betrokken ambtelijke ondersteuners van de Tweede Kamer.
- Een symposium te organiseren, op een nader te bepalen moment in het traject, waarbij alle betrokken partijen worden uitgenodigd om hun visie op het verloop van de kabinetsformatie te geven. Inhoudelijk kan dit worden voorbereid aan de hand van eerder afgenomen interviews. De uitkomst kan (geanonimiseerd) dienen als basis voor het symposium. Aan de hand van een goede methodiek kan worden gewerkt met diverse tafels/panels (wetenschap, Kamer, regering, maatschappelijk middenveld etc.). Ideeën, kennis en meningen worden op een snelle en efficiënte manier verzameld. Deze vorm wordt vaker toegepast bij projectevaluaties.

Nadat de keuze voor een universiteit is gemaakt (op basis van deskundigheid op het terrein van constitutioneel recht/staatsrecht) wordt de onderzoeksvraag en het voorstel voor een symposium nader uitgewerkt in samenwerking met een ambtelijk team vanuit de Tweede Kamer dat het proces begeleidt en facilitair ondersteunt.

3. Formulering te nemen besluit

Het Presidium besluit de kabinetsformatie 2021 te evalueren door een offertetraject uit te zetten waarbij aan vier universiteiten (Universiteit Utrecht, Universiteit van Tilburg, Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Nijmegen) gevraagd wordt met een onderzoeksvorstel te komen.

4. Status besluit ¹

C

1

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 23 maart 2022

locatie Dreeszaal

deelnemers Voorzitter, mevrouw Beckers, mevrouw Belhaj, mevrouw Kuik, de heer Van der Lee, de heer Nijboer, de heer Van Nispen, de heer Wassenberg, Griffier, mevrouw [s.1.2.e](#) ([s.1.2.e](#))

afwezig de heer Bosma

Verslag Presidiumvergadering 23 maart 2022

1. Opening

Brw

2. Verslag Presidiumvergadering 9 maart 2021

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.

3. Kamerorganisatie

3.1 Concept-ramingsstukken 2023

Brw

3.2 Jaarverslag adviseur integriteit

Brw

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

3.3 Werkplan Tweede Kamerorganisatie

Brw

3.4 Gevolgen en verantwoordelijkheden Wet open overheid

Brw

4. Constitutioneel

4.1 Notitie evaluatie kabinetsformatie 2021

De Voorzitter motiveert de keuze voor een externe evaluatiecommissie, die meer praktijkgericht is en daardoor een toegevoegde waarde kan hebben, nadat er twee meer beschrijvende evaluatieonderzoeken vanuit een universiteit zijn geweest. Een aantal leden is voorstander van een puur wetenschappelijke aanpak. Het Presidium bediscussieert de voors en tegens van een wetenschappelijke variant, een meer praktisch gedreven variant en een variant die gebaseerd is op een combinatie van beide. Op basis van de gevoerde discussie zal de Voorzitter de komende week hierop terugkomen.

4.2 Overzicht moties en toezeggingen debat omgangsvormen

Brw

5. Rondvraag

- Brw
-
-

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 23 maart 2022 (Openbaar)

- Het Presidium stemt in met de concept-Ramingsstukken 2023. Het Presidium besluit de middelen uit het coalitieakkoord in te zetten ter dekking van de Ramingsmutaties.
- Het Presidium neemt kennis van het jaarverslag van de adviseur integriteit en neemt de aanbeveling over om meer informatie te verschaffen aan de Kamerleden over de registers en het Reglement van Orde c.q. over de Gedragscode van de Tweede Kamer.
- Het Presidium stemt in met het verzoek om de ochtend na gemeenteraads- of provinciale statenverkiezingen geen vergaderingen in te plannen. Dit voorstel wordt doorgeleid naar de Kamer.

CONCEPT

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag Presidium

vergaderdatum 9 juni 2022

locatie Dreeszaal

deelnemers Voorzitter, mevrouw Beckers, mevrouw Belhaj, mevrouw Kulk, de heer Nijboer, de heer Van Nispen (tot 10.10 uur), de heer Wassenberg, Griffier, mevrouw 5.1.2.e

afwezig de heer Van der Lee

Verslag Presidiumvergadering 8 juni 2022

1. Opening

De Voorzitter deelt mee dat één universiteit zich heeft ingeschreven om de kabinetsformatie te evalueren. De Voorzitter heeft een gesprek gevoerd met de onderzoekers van de Universiteit Nijmegen en de opdracht wordt binnenkort gegund. Aansluitend wordt hierover gecommuniceerd.

Brw

2. Verslag Presidiumvergadering 25 mei 2022

Brw

3. Kamerorganisatie

3.1 Nota naar aanleiding van verslag Raming 2023

Brw

3.2 Voorstel pilot ondersteuning uitwerking Versterken functies Tweede Kamer

Brw

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Brw

3.3 Notitie anonieme melding werkomgeving

Brw

3.4 Memo toelichting Regeling toezicht en handhaving Gedragscode

Brw

4. Constitutioneel

4.1 Concept nota naar aanleiding van verslag wijziging RvO-openbaarmaking sociale veiligheid

Brw

4.2 Concept-rapport Evaluatie Tijdelijk protocol parlementaire ondervraging

Brw

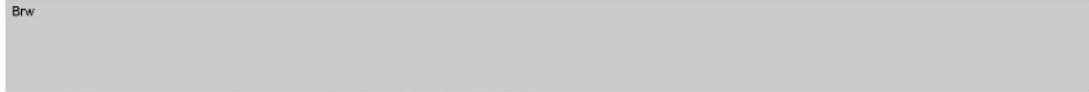

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4.3 Verlenging Tijdelijk protocol parlementaire ondervraging

Brw

4.4 Notitie beoordelingskader moties

Brw

4.5 Brief vaste commissie Digitale Zaken inzake begrotingsoverleg

Brw

4.6 Verzoek om advies Onderwijsraad – Commissie OCW

Brw

4.7 Werkbezoek commissie BuHA-OS aan België 22 tot 24 juni 2022

Brw

5. Rondvraag

6. Ingekomen stukken

Brw

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Besluitenlijst Presidiumvergadering 8 juni 2022 (Openbaar)

- Het Presidium stemt in met de Nota naar aanleiding van het verslag bij de Raming 2023 en met de Nota van Wijziging (Kamerstuk 36 062, nummer 2). De stukken worden doorgeleid naar de Kamer.
- Het Presidium besluit tot een pilot met de tijdelijke versterking van de inhoudelijke ondersteuning bij de mede-wetgevende en controlerende taak van de Tweede Kamer met 10,0 fte. Deze inhoudelijke ondersteuning wordt tijdelijk toegevoegd aan de formatie van de Dienst Analyse en Onderzoek. De pilot loopt van september 2022 tot en met december 2023, met een tussentijds weegmoment voor het zomerreces 2023. Het Presidium besluit om voor de duur van de pilot de daarvoor benodigde middelen van het Onderzoeksbudget over te hevelen naar het artikel Personele uitgaven en verzoekt de Griffier om te monitoren in hoeverre de uitwerking van de werkgroep Versterking functies Tweede Kamer leidt tot een extra druk op andere delen van de ambtelijke ondersteuning, zoals de Griffies Commissies en Griffie Plenair. Het Presidium verzoekt de Griffier om een evaluatie van de pilot voor eind 2023 aan het Presidium te doen toekomen.
- Het Presidium besluit de Tweede Kamer te verzoeken het Tijdelijk protocol parlementaire ondervraging met een jaar te verlengen, hangende de behandeling van de evaluatie en besluitvorming over een mogelijke vervangende Regeling.
- Het Presidium is akkoord met het voorstel van de commissie OCW om de Kamer te vragen een adviesaanvraag in te dienen bij de Onderwijsraad inzake 'voorzieningen voor het jonge kind'.
- Het Presidium stemt in met het werkbezoek van de commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking aan België.

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 21 Feb 2023 13:07:43 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Notitie behandelopties evaluatie kabinetsformatie 2021 t.b.v. DT-Griffier woensdag 22 maart 2023

Ha 5.1.2.e

De Griffier kan zich goed vinden in de voorgestelde routing en ook in het voorstel om 5.1.2.e uit te nodigen. Bij deze dus.

@5.1.2.e dit punt staat aan het begin van de agenda, zou jij je rond 11.40u bij 5.1.2.e willen melden? Het DT-G is op de kamer van de Griffier namelijk.

Ik hoor het graag als je nog vragen hebt.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + 5.1.2.e / + 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 20 februari 2023 17:14

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Notitie behandelopties evaluatie kabinetsformatie 2021 t.b.v. DT-Griffier woensdag 22 maart 2023

Dag 5.1.2.e

Bijgaand de toegezegde notitie t.b.v. het DT-Griffier van woensdag 22 maart a.s. m.b.t. de opties ter behandeling van de evaluatie van de kabinetsformatie 2021.

Met het vervolgtraject van de notitie is enige haast geboden aangezien de Voorzitter het onderwerp reeds wil agenderen voor de Presidiumvergadering van 8 maart a.s. Het voorstel is dan ook om de notitie direct na bespreking in het DT-Griffier door te leiden aan de Voorzitter, zodat zij deze tijdig finaal kan bespreken met de Griffier. Zou je de Griffier over deze voorgestelde routing vast willen informeren en hem tevens willen voorstellen om bij de bespreking van de notitie in het DT-Griffier de 5.1.2.e uit te nodigen (5.1.2.e), tevens penvoerder van de notitie?

Bij voorbaat dank en voor vragen uiteraard beschikbaar.

Fijne avond, groet 5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+ 5.1.2.e | M (+31) 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Wed, 22 Feb 2023 14:39:34 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: oplegnotitie presidium
Attachments: 3.1a Oplegnotitie evaluatie kabinetsformatie 5.1.2.e.docx, Behandelopties evaluatie kabinetsformatie 2021 versie 22-02.docx

Ha 5.1.2.e

Dit lijkt me prima zo, alleen denk ik dat het wat korter kan over de behandeling in 2012. De details daarvan zijn volgens mij minder belangrijk voor deze oplegger, tenzij er ook veel interesse is voor dat draaiboek?
En hierbij ook een weer aangepaste en ingeklede versie van de notitie!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e
5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e
E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 22 februari 2023 13:13
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: oplegnotitie presidium

Ha 5.1.2.e

Het is geen A-4tje.
Maar graag je commentaar.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA
T +(5.1.2.e) | E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Behandelopties evaluatie kabinetsformatie 2021

5.1.2.e	5.1.2.e
5.1.2.e	5.1.2.e
5.1.2.e	5.1.2.e

1 Aanleiding

Eind februari wordt de evaluatie van de kabinetsformatie van 2021 aan het Presidium aangeboden. De Voorzitter heeft verzocht enkele scenario's voor de behandeling van deze evaluatie door de Kamer in kaart te brengen.

2 Behandeling eerdere evaluaties

Evaluatie kabinetsformatie 2012

1. Het Presidium heeft de evaluatie in handen gesteld van de commissie voor de Werkwijze.
2. De commissie voor de Werkwijze heeft besloten:
 - een voorstel tot aanpassing, conform de aanbevelingen van de commissie, van de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde aan de Kamer voor te leggen; bij de behandeling van dit voorstel kan de Kamer zich ook uitspreken over het rapport in den brede, dus ook over de overige aanbevelingen;
 - de Griffier te verzoeken om, na ommekomst van het Kamerdebat bedoeld onder 1, een Draaiboek Kabinetsformatie op te stellen, op basis van het evaluatierapport en uiteraard van de opmerkingen die in het debat daarover zijn gemaakt.
3. Het voorstel tot wijziging van artikelen 139a en 139b RvO is ingediend door de commissie voor de Werkwijze. De commissie voor de Werkwijze heeft ook verslag uitgebracht over dit voorstel, waarbij ook vragen konden worden gesteld over de evaluatie.¹ Het Presidium beantwoordde deze vragen, opmerkend dat zij uiteraard niet namens de evaluatiecommissie kon spreken. Vervolgens is het voorstel geagendeerd voor het debat over de Raming. Er is dus geen apart Kamerdebat over de evaluatie gevoerd. In het debat over de Raming kreeg het onderwerp beperkte aandacht.
4. De Griffier heeft een Draaiboek opgesteld en toegelicht aan de commissie voor de Werkwijze. Besloten is dat dit draaiboek geen formele status dient te krijgen.

Evaluatie kabinetsformatie 2017

1. Het Presidium heeft de evaluatie in handen gesteld van de commissie voor de Werkwijze, met het verzoek om advies over een aanbeveling over artikel 139b RvO.
2. De commissie voor de Werkwijze zag geen aanleiding tot aanpassing van het RvO op basis van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie. Er is verder geen Kamerdebat of schriftelijke ronde gevoerd over de evaluatie

¹ De mogelijkheid dat de commissie voor de Werkwijze zelf verslag uitbrengt over een door haar ingediend voorstel tot wijziging van het RvO is met de algehele herziening van het RvO in 2021 komen te vervallen; hiermee dient dus een andere commissie belast te worden (waarbij de commissie Binnenlandse Zaken het meest voor de hand ligt).

4 Behandelopties

Gelet op de verwachte aard van de aanbevelingen over de formatie van 2021, lijkt een wat uitgebreidere behandeling van de evaluatie door de Kamer nu voor de hand te liggen.

Daarbij heeft de Kamer op 1 april 2021 al de motie-Segers c.s. aangenomen die de commissie voor de Werkwijze verzoekt om, met inachtneming van de beraadslaging op 1 april en de evaluatie van de kabinetsformatie, een voorstel te doen voor wijziging van het Reglement van Orde over de aanwijzing van de verkenner, de wijze van vaststellen van de door hen uit te voeren opdracht en het verschaffen van inlichtingen door verkenner (Kamerstuk 35 788, nr. 16).

Daarnaast heeft de minister voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in reactie op een verzoek van de commissie Binnenlandse Zaken over het kabinetsstandpunt over de staatscommissie parlementair stelsel het volgende laten weten: *'Tot slot is nog van belang dat de kabinetsformatie van 2021 op dit moment in opdracht van uw Kamer wordt geëvalueerd door een team van wetenschappelijk onderzoekers. Ik kan mij voorstellen dat de uitkomst van deze evaluatie aanleiding vormt voor uw Kamer om nader te bezien waar zich nog kennisbehoeften bevinden op het terrein van de kabinetsformatie in een breder perspectief. Ik ben graag bereid om in overleg te treden over de rol die ik in het vervolg zou kunnen spelen.'* ([Kamerstuk 34 430, nr. 20](#), 22 december 2022). De commissie Binnenlandse Zaken komt op dit aanbod terug na ontvangst van de evaluatie.

Ook is er nog een initiatiefvoorstel tot wijziging van het RvO van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen aanhangig, waarmee het mogelijk zou worden gemaakt dat een minderheid van 50 leden de (in)formateur uitnodigt voor een debat om inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie. Dit voorstel is ingediend lopende de formatie van 2021. De commissie voor de Werkwijze heeft in december 2021 hierover verslag uitgebracht en is sindsdien in afwachting van de nota naar aanleiding van het verslag. Zodra die ontvangen is, kan dit voorstel door worden aangemeld voor plenaire behandeling, waarbij de 3 initiatiefnemers in vak-K zouden plaatsnemen.

Onderstaande varianten zijn denkrichtingen voor de behandeling. De opties kunnen ook gecombineerd of gedeeltelijk gevolgd worden. De belangrijkste keuzes die voorliggen:

1. Doorgeleiding van de evaluatie naar commissie voor de Werkwijze, commissie Binnenlandse Zaken of rechtstreeks naar de Kamer
2. Wel of geen openbaar gesprek met de evaluatiecommissie ter voorbereiding op het debat
3. Wel of geen schriftelijke ronde met het Presidium ter voorbereiding op het debat
4. Parallele of separate behandeling met voorstel tot wijziging van het RvO

Ongeacht welke optie de voorkeur heeft en door het Presidium zou worden voorgesteld, is het uiteindelijk de Kamer die besluit over de behandeling. Zo valt bijvoorbeeld niet uit te sluiten dat een lid direct na het verschijnen van de evaluatie bij de Regeling van werkzaamheden een verzoek tot een (spoedig in te plannen) debat doet.

Optie A: eerst debat over de evaluatie, dan wijziging RvO

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie voor de Werkwijze.
2. De commissie voor de Werkwijze voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie voor de Werkwijze levert schriftelijke inbreng over de evaluatie, die wordt beantwoord door het Presidium.
4. Er vindt op voorstel van het Presidium een plenair debat plaats over de evaluatie en de beantwoording van het Presidium. De Voorzitter neemt plaats in vak-K. In dit debat kan de Kamer uitspraken doen over welke aanbevelingen uit de evaluatie zij wenst over te nemen en/of andere veranderingen die zij wenst aan te brengen in het formatieproces.
5. De commissie voor de Werkwijze dient een voorstel in tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de formatie.
6. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.
7. Het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie wordt door de commissie Binnenlandse Zaken aangemeld voor plenaire behandeling (debat met de Voorzitter in vak-K of hamerstuk). Desgewenst kan de commissie Binnenlandse Zaken hierbij ook de kabinetsformatie in breder perspectief bespreken.

Voordelen: De Kamer doet eerst een politieke uitspraak over de evaluatie van de formatie, daarna pas eventueel daaruit voortvloeiende wijzigingen van het RvO. Die wijzigingen zullen dan ook meer draagvlak hebben dan als ze zouden worden voorgesteld op basis van de evaluatie zonder dat de Kamer zich daarover heeft uitgesproken.

Nadelen: Mogelijk twee debatten over de formatie (over de evaluatie en over de daaruit voortvloeiende wijziging(en) van het RvO)

Optie B: gelijktijdige behandeling evaluatie en wijziging RvO

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie voor de Werkwijze en dient daarbij een voorstel in tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die in de evaluatie worden aanbevolen.
2. De commissie voor de Werkwijze voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie voor de Werkwijze levert schriftelijke inbreng over de evaluatie en het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie, die wordt beantwoord door het Presidium.

4. De evaluatie en het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie worden aangemeld voor plenaire behandeling. De Voorzitter neemt plaats in vak-K.

Nadeel: Draagvlak voor RvO-wijzigingen is onbekend als de Kamer er niet eerst een debat over heeft gevoerd (geldt niet voor uitvoering motie-Segers c.s.). Een gecombineerd debat over de evaluatie en RvO-wijzigingen zou in principe geen spreektijdbeperking kennen omdat het wetgeving betreft.

Optie C: behandeling door commissie Binnenlandse Zaken

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie Binnenlandse Zaken.
2. De commissie Binnenlandse Zaken voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie Binnenlandse Zaken voert een overleg met de minister BZK over de formatie in breder perspectief.
4. De commissie voor de Werkwijze dient een voorstel in tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de formatie.
5. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.
6. De commissie Binnenlandse Zaken besluit over een debat over de evaluatie, al dan niet in samenhang met de wijziging van het RvO, en met mogelijke betrokkenheid van de minister BZK.

Nadeel: Geen rol/betrokkenheid van de Voorzitter bij de voorbereiding, afwijking van het precedent om de evaluatie in handen te stellen van de commissie voor de Werkwijze, betrokkenheid van de minister BZK bij een onderwerp dat eigenlijk alleen de Kamer zelf aangaat.

Optie D: behandeling tijdens de Raming

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie Binnenlandse Zaken.
2. De commissie Binnenlandse Zaken voert een gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. De commissie voor de Werkwijze doet een voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de formatie.
4. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.

5. De commissie Binnenlandse Zaken levert schriftelijke inbreng over de evaluatie. Het Presidium beantwoordt deze vragen.

6. De commissie Binnenlandse Zaken agendeert de evaluatie, de wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie en de ontvangen beantwoording hierover voor het debat over de Raming.

Nadeel: De evaluatie krijgt geen eigenstandige behandeling en sneeuwt waarschijnlijk onder in het debat over de Raming óf overheerst de andere onderwerpen die geagendeerd worden voor het debat over de Raming.

Optie E: directe doorgeleiding van evaluatie + notitie naar de Kamer

1. Het Presidium verzoekt de Griffier een notitie op te stellen waarin de aanbevelingen nader worden uitgewerkt aan de hand van een aantal varianten.

2. Er vindt op voorstel van het Presidium een plenair debat plaats over de evaluatie en de bijbehorende variantennotitie. De Voorzitter neemt plaats in vak-K.

3. De commissie voor de Werkwijze doet een voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien uit de evaluatie en het debat over de evaluatie + variantennotitie.

4. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.

5. Het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie wordt door de commissie Binnenlandse Zaken aangemeld voor plenaire behandeling (debat met de Voorzitter in vak-K of hamerstuk).

Voordeel: Snelle behandeling zonder tussenkomst commissies, plenair debat kan zich focussen op het maken van een keuze uit de verschillende varianten (idealiter door Kameruitspraak), politiek draagvlak is duidelijk voor eventuele wijzigingen RvO.

Nadeel: Zonder doorgeleiding naar een commissie kan de commissie Binnenlandse Zaken initiatief nemen voor bv. een conferentie over de 'formatie in breder perspectief' in de periode tussen openbaar worden van de evaluatie en het opstellen van de variantennotitie.

Zonder gesprek van de Kamer met de evaluatiecommissie komen in het debat waarschijnlijk veel verduidelijkingsvragen aan de orde die beter rechtstreeks aan de evaluatiecommissie dan aan de Voorzitter gesteld hadden kunnen worden.

4 Voorkeursbehandeling evaluatie kabinetsformatie 2021

Gelet op bovengenoemde voor- en nadelen van de verschillende behandelopties, verdient een behandeling waarin elementen uit variant A en E worden gecombineerd de voorkeur. In deze variant leidt het Presidium de evaluatie en een notitie met uitwerkingsvarianten door naar de commissie voor de Werkwijze, die desgewenst in gesprek kan gaan met de evaluatiecommissie om een toelichting te krijgen op de evaluatie. Op die manier wordt zo veel mogelijk voorkomen dat dergelijke verduidelijkingsvragen aan de orde komen in het debat over de evaluatie. Het debat zal dan beter toegespitst kunnen worden op de in de notitie voorgelegde keuzes tussen de verschillende varianten. Door behandeling bij de commissie voor de Werkwijze wordt ook vermeden dat de commissie Binnenlandse Zaken een verbreding aanbrengt door de minister van BZK bij de voorbereiding en/of het debat te betrekken. Daarbij blijft de Voorzitter in haar rol als voorzitter van de commissie voor de Werkwijze in deze variant ook actief betrokken gedurende de hele behandeling.

Voorkeursoptie

1. Het Presidium stelt de evaluatie in handen van de commissie voor de Werkwijze. In een begeleidende brief aan de commissie kondigt het Presidium aan dat er opdracht aan de Griffier is gegeven om ten behoeve van de opvolging van de aanbevelingen een ambtelijke notitie op te stellen met per aanbeveling enkele uitwerkingsvarianten. Het Presidium bespreekt deze ambtelijke notitie en geleidt deze door naar de commissie voor de Werkwijze, waarbij wordt aangegeven dat het aan de Kamer is om in een debat uitspraken te doen over deze varianten.
2. Indien de commissie voor de Werkwijze behoefte heeft aan een toelichting op de evaluatie, voert zij een openbaar gesprek met de leden van de evaluatiecommissie.
3. Er vindt op voorstel van de commissie voor de Werkwijze een plenair debat plaats over de evaluatie en de notitie met uitwerkingsvarianten. De Voorzitter neemt plaats in vak-K.
4. De commissie voor de Werkwijze doet een voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de positie van de verkenner (uitvoering van de motie-Segers c.s.) en eventuele andere wijzigingen van het RvO die voortvloeien het debat over de evaluatie + variantennotitie.
5. De commissie Binnenlandse Zaken brengt verslag uit het over het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie. De commissie voor de Werkwijze beantwoordt deze vragen.
6. Het voorstel tot wijziging van het RvO in verband met de kabinetsformatie wordt door de commissie Binnenlandse Zaken aangemeld voor plenaire behandeling (debat met de Voorzitter in vak-K of hamerstuk).

From: "Voorzitter Tweede Kamer"
Sent: Mon, 22 May 2023 14:56:44 +0200
To: "<5.1.2.e> @tweedekamer.nl">
Cc: "<5.1.2.e> @tweedekamer.nl"; "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e> @tweedekamer.nl>
Subject: Re: Bespreking voorbereiding CvdW

Hé <5.1.2.e>

Dank! Mbt de verkenningsfase en RvO komen we nog niet met een voorstel. In de brief moet wel staan dat we met een voorstel komen, nav motie X, en dat daar nu al ambtelijk aan wordt gewerkt.

Hrtgr,

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Op 22 mei 2023 om 14:25 heeft <5.1.2.e> @tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste Vera,

Je ontvangt inderdaad nog een geannoteerde agenda, die maak ik op basis van de voorbespreking. Een geannoteerde besluitenlijst van de vorige vergadering heb ik bijgevoegd (veel onderwerpen die nu ook weer op de agenda staan).

brw

Voor zover ik weet is nog niet bekend wanneer die evaluatie van de rapporteurs gereed zal zijn, maar dat vraag ik nog even na.

De overige punten kunnen we het beste morgen bespreken als we de agenda langslopen, misschien dan met name het voorstel over de verkenningsfase in de formatie. Een uitgewerkt voorstel zou de behandeling van de evaluatie nog wat complexer maken, vanwege de schriftelijke ronde die bij zo'n voorstel nodig is.

Groet en tot morgen,

Met vriendelijke groet,

<5.1.2.e>

<5.1.2.e>

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T <5.1.2.e>

E <5.1.2.e> @tweedekamer.nl

Van: Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl>

Verzonden: zondag 21 mei 2023 21:24

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e> @tweedekamer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e> @tweedekamer.nl>; Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e> @tweedekamer.nl>

Onderwerp: Bespreking voorbereiding CvdW

Beste 5.1.2.e

Dank voor de stukken weer.

Paar opmerkingen ter voorbereiding.

brw

En wanneer is **evaluatie rapporteurs** gereed? Dan kan ik dat ook zeggen.

Annotatie:

Jij maakt weer een goede annotatie, toch? Graag ook van de besluitenlijst van de vorige keer (stand van zaken). Zo wie zo fijn om er even door heen te lopen.

Agendapunt formatie

Ik wil aankondigen via een brief dat ik met een voorstel kom ter wijziging van het RvO om de verkenningsfase vast te leggen. Het kan ook zijn dat het de Griffier lukt om het voorstel gereed te hebben. Nog mooier. Die brief van 17 mei moet wat worden aangepast.

Motiverende Debat Direct

brw

Regels afgesplitste kamerleden

brw

Rapport voor het voetlicht

brw

Dank en tot dinsdag!

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag
<Geannoteerde besluitenlijst CWW 14 februari 2023.docx>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Behandelvorschlag Bewertung Kabinettsbildung 2021

Commission für die Arbeitsweise

Datum – 24. Mai 2023

5.1.2.e

Brw

1 Aanleiding

Op 23. Februar ist de op Verzoek van de Kamer en in Auftrag van het Presidium durchgeführte Bewertung der Kabinettsbildung von 2021 präsentiert (Kamerstuk 35 788, nr. 210). Das Presidium hat diese Bewertung – net zoals het geval was bij de Bewertungen von der Bildung von 2012 und der Bildung von 2017 – durchgeleitet nach der Kommission für die Arbeitsweise, angesichts der Prozedur für die Kabinettsbildung ist festgelegt in Kapitel 11 von dem Reglement van Orde.

Nach der Anleitung von der Bewertung von 2012 hat die Kommission für die Arbeitsweise die Empfehlungen von der Bewertungs-Kommission über die Anpassung von dem Reglement van Orde befolgt, alsmede der Griffier ersucht um ein amtliches Drehbuch Kabinettsbildung auf zu stellen. In 2017 ist die Empfehlung mit der Beteiligung zur Anpassung von dem Reglement van Orde in der Sache der Sprechzeitmaximierung für die Debatten mit der (in)formateur nicht übernommen durch die Kommission für die Arbeitsweise.

Über beide Bewertungen hat die Kamer kein Debat geführt; dies wurde damals auch nicht empfohlen durch die Bewertungs-Kommissionen. Bei der Bewertung von der Kabinettsbildung von 2021 ist das wohl der Fall.

2 Behandelvorschlag Bewertung Kabinettsbildung 2021

Das Presidium gibt der Kommission für die Arbeitsweise in Überlegung, gemäß der Empfehlung von der Bewertungs-Kommission, der Kamer vor zu stellen ein plenair Debat zu führen über die Bedeutung von dem Führen von Regierung über die Kabinettsbildung durch die Tweede Kamer. Um das Debat Richtung zu geben, empfiehlt die Bewertungs-Kommission, um die Empfehlungen über a) die Erkennungsphase, b) die Einführung von Deadlines, und c) Vertraulichkeit zum Ausgangspunkt von dem Debat zu nehmen. Es wäre wünschenswert, als dies Debat führt zu Kamerentscheidungen über die Richtung, die (eine Mehrheit von) der Kamer auf die genannten Themen vorsteht, wobei außerdem auch die anderen Empfehlungen von der Bewertungs-Kommission unterteilt gemacht werden können von dem Debat. Die Bewertungs-Kommission empfiehlt, an dieses Debat frühzeitig vor den folgenden Wahlen zu führen, los von der Hektik von Wahlkampf-Kampagnen.

Die konkrete Ausarbeitung hiervon mittels einer oder mehrerer Vorschläge zur Änderung von dem Reglement van Orde würde nach diesem Debat weiter in der Hand werden können durch die Kommission für die Arbeitsweise. Es würde dabei dann gehen um die Ausarbeitung von durch die Kamer eingenommenen Positionen;

een eventueel debat over deze reglementswijziging(en) zal dan ook technischer en meer procedureel van aard zijn dan het principiële debat dat op basis van de evaluatie gevoerd wordt over de kabinetsformatie in brede zin.

Voorts geeft het Presidium de commissie voor de Werkwijze in overweging om voorafgaand aan een plenair debat over de kabinetsformatie in gesprek te gaan met de evaluatiecommissie, als daar binnen de commissie behoefte aan bestaat.

3 Samenloop met motie-Segers en met voorstel-Omtzigt/Eerdmans/Dassen

Motie-Segers c.s.

Op 1 april 2021 heeft de Kamer al de motie-Segers c.s. aangenomen die de commissie voor de Werkwijze verzoekt om, met inachtneming van de beraadslaging op 1 april en de evaluatie van de kabinetsformatie, een voorstel te doen voor wijziging van het Reglement van Orde over de aanwijzing van de verkenner, de wijze van vaststellen van de door hen uit te voeren opdracht en het verschaffen van inlichtingen door verkenner (Kamerstuk 35 788, nr. 16). De evaluatiecommissie concludeert dat uit hun interviews met de betrokkenen bij de formatie echter niet duidelijk is geworden welke regels aan het Reglement van Orde zouden moeten worden toegevoegd met betrekking tot de verkenningsfase. Zelf acht zij reglementering van de verkenningsfase niet nodig, maar wel wordt aanbevolen om doel en strekking van de verkenningsopdracht helder af te bakenen. De Voorzitter bereidt momenteel een voorstel inzake de verkenningsfase voor in lijn met de motie-Segers c.s.; behandeling hiervan zal de commissie voor de Werkwijze te zijner tijd ter hand nemen.

Voorstel-Omtzigt/Eerdmans/Dassen

Nog tijdens de formatie van 2021 hebben de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen een voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde ingediend in verband met het invoeren van de mogelijkheid dat vijftig leden kunnen verzoeken de (in)formateur(s) uit te nodigen inlichtingen te verschaffen over de kabinetsformatie (Kamerstuk 35 980). De commissie voor de Werkwijze heeft op 15 december 2021 hierover verslag uitgebracht. De nota naar aanleiding van het verslag is ontvangen op 23 mei 2023. Daarbij hebben de initiatiefnemers ook een nota van wijziging ingediend waarmee hun voorstel van een geheel nieuwe inhoud wordt voorzien: in plaats van een minderheidsrecht op een debat met de (in)formateur(s) wordt voorgesteld om termijnen in te voeren voor de opdrachten van (in)formateur(s). De initiatiefnemers verwijzen in hun toelichting naar de aanbeveling van de evaluatiecommissie op dit punt.

Voorgesteld wordt om de plenaire behandeling van dit voorstel - al dan niet na het uitbrengen van een nader verslag door de commissie voor de Werkwijze - in te plannen nadat de Kamer het debat over de kabinetsformatie in brede zin heeft gevoerd. Op die manier wordt eerst over de aanbevelingen van de evaluatiecommissie in samenhang gedebatteerd, waarna een debat volgt dat zich toespitst op één specifieke aanbeveling. Het samenvoegen van deze

debatten tot één formatiedebat ligt niet voor de hand, gelet op de positie van de initiatiefnemers. In een debat over hun voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde nemen zij immers plaats in vak-K om hun voorstel te verdedigen, maar bij een debat over de evaluatie van de kabinetsformatie in brede zin hebben zij deze positie niet. Bij een gecombineerd debat zouden de initiatiefnemers dan ook niet de mogelijkheid hebben om inbreng te leveren als woordvoerder.

Voorgesteld wordt dus om ten aanzien van de samenloop met dit voorstel een volgorde aan te houden: eerst het debat over de kabinetsformatie in brede zin, gevolgd door het debat met de initiatiefnemers over hun voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde. Indien de plenaire agenda hier ruimte voor biedt, zouden beide debatten eventueel aansluitend kunnen plaatsvinden.

MOTIE VAN HET LID SEGERS C.S.

Voorgesteld 1 april 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer wel de aanwijzing van kabinetsinformateurs en formateurs en het verschaffen van inlichtingen door een formateur of informateur zijn geregeld, maar niets is opgenomen over de aanwijzing van een of meer verkenneren, de door hen uit te voeren opdracht en het vragen van inlichtingen aan de verkenneren;

van mening dat ook de aanwijzing van een of meer verkenneren transparant en volgens vaste procedures moet verlopen en de vaststelling van de door hen uit te voeren opdracht helder moet zijn;

spreekt uit dat het wenselijk is dat ook de aanwijzing van de verkenneren, de wijze van vaststellen van de door hen uit te voeren opdracht en het verschaffen van inlichtingen door verkenneren ordentelijk worden geregeld in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer;

verzoekt de commissie voor de Werkwijze om, met inachtneming van deze beraadslaging en de evaluatie van de kabinetformatie, een voorstel te doen voor wijziging van het Reglement van Orde op dit punt,

en gaat over tot de orde van de dag.

Segers
Kaag
Ploumen
Klaver
Ouwehand
Dassen
Azarkan
Hoekstra

From: "Voorzitter Tweede Kamer"

Sent: 5/30/2023 9:44:08 PM

To: "<5.1.2.e>@tweedekamer.nl"; "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e>@tweedekamer.nl>

CC: "<5.1.2.e>@tweedekamer.nl"; "<5.1.2.e>@tweedekamer.nl"

Subject: Procesvoorstel formatie

Attachments:

Beste <5.1.2.e> en Geert-Jan,

Ik heb nog even nagedacht over hét procesvoorstel evaluatie formatie.

Dit zou mijn idee zijn:

- Afspraak met commissie voor de zomer
 - Ik kom niet met een wijziging van het RvO naar met een goede notitie over de verkenningsfase waarin mijn visie staat (eigenlijk de MvT). Deze is dan input voor het debat. Dat lijkt me verstandiger gezien de discussie.
 - er komt dan een debat in de commissie Biza over de evaluatie formatie. Leden met elkaar.
- En ik kan een toelichting geven op de notitie. Rest is aan de leden zelf. In een twee-minutendebat kunnen dan moties worden ingediend. Leden moeten dan zelf met voorstellen komen. Uitzondering kan zijn de verkenningsfase, als lid, kan de Vz'er met een voorstel komt.

Ik weet alleen niet waar ik het voorstel Omtzigt moet plaatsen. Dat plenair denk ik er na?

Zo iets denk ik aan.

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Procesvoorstel behandeling Evaluatie kabinetsformatie 2021/2022

Commissie voor de Werkwijze

Datum – 2 juni 2023

5.1.2.e

Brw

1 Aanleiding

Tijdens de vergadering van de commissie voor de Werkwijze van 30 mei is gesproken over de behandeling van de evaluatie van de kabinetsformatie 2021/2022 (Kamerstuk 35 788, nr. 210). De commissie bleek behoefte te hebben aan nadere informatie alvorens een besluit te nemen over de wijze waarop een debat over de kabinetsformatie vorm zou moeten krijgen. Als eerste stap daartoe is een gesprek gepland met de evaluatiecommissie op 13 juni. Vervolgens zou een procesvoorstel worden voorgelegd over de verdere behandeling. In het voorliggende procesvoorstel wordt geschetst hoe voorzien kan worden in de informatiebehoefte op dit vlak. Voorgesteld wordt om pas na ontvangst van deze aanvullende informatie te besluiten over de vorm waarin een debat moet plaatsvinden.

2 Reactie op de evaluatie

Presidium en Voorzitter

Tijdens de vergadering van de commissie voor de Werkwijze op 30 mei hebben verschillende leden aangegeven een reactie van het Presidium en/of de minister van Binnenlandse Zaken op de evaluatie van de kabinetsformatie op prijs te stellen.

Het Presidium heeft als opdrachtgever van de evaluatie het rapport besproken tijdens haar vergadering van 8 maart. De evaluatie is vervolgens in handen gesteld van de commissie voor de Werkwijze, zonder dat het Presidium een inhoudelijke duiding aan het rapport heeft gegeven. Een dergelijke duiding ligt ook niet voor de hand, gelet op de aanbeveling van de evaluatiecommissie dat de Kamer eerst een debat zou moeten voeren om een einde te maken aan de geconstateerde onduidelijkheden en tegenstrijdige opvattingen over de regierol van de Kamer bij de formatie. Een politieke weging over de rol van de Kamer is aan de Kamer zelf en niet aan het Presidium. Bovendien heeft het Presidium zelf ook geen rol of positie bij de kabinetsformatie.

Wel werkt de Voorzitter aan een notitie over specifiek de verkenningsfase, in het licht van de rol die de Voorzitter bij dit onderdeel van de formatie heeft. In deze notitie zal de Voorzitter ook ingaan op het vastleggen van de verkenningsfase in het Reglement van Orde, rekening houdend met zowel de met algemene stemmen aangenomen motie-Segers c.s. die oproept tot een dergelijke reglementering (Kamerstuk 35 788, nr. 16) als met de aanbeveling van de evaluatiecommissie, die reglementering juist niet nodig acht maar een

heldere afbakening van doel en strekking van de verkenningsopdracht wel.¹ Deze notitie zal de Voorzitter na het zomerreces aan de Kamer aanbieden. De notitie kan desgewenst worden toegelicht door de Voorzitter of onderdeel gemaakt worden van een debat.

Minister van Binnenlandse Zaken

Binnen de commissie voor de Werkwijze is door enkele leden ook aangegeven dat ze graag een reactie of advies van de minister van Binnenlandse Zaken zouden ontvangen. In 2019 bood de minister van Binnenlandse Zaken aan om in overleg met de Kamer een nadere studie te doen naar de kabinetsformatie in een breder perspectief, waar de commissie destijds niet op in is gegaan. Dit aanbod werd opnieuw onder de aandacht gebracht tijdens de begrotingsbehandeling in 2022. Desgevraagd liet de minister weten dat een studie over de kabinetsformatie door of in opdracht van het kabinet niet de juiste vorm lijkt. Als alternatief werd een werkconferentie gesuggereerd waaraan wetenschappers, Kamerleden en ambtenaren zouden kunnen deelnemen. In het slot van haar brief wees de minister ook op de toen nog lopende evaluatie van de kabinetsformatie, met daarbij het aanbod om na het verschijnen hiervan in overleg met de Kamer te bezien waar zich nog kennisbehoeften bevinden over de kabinetsformatie in een breder perspectief en welke rol de minister daarbij zou kunnen spelen.²

De commissie voor Binnenlandse Zaken kan in reactie op dit aanbod bespreken welke kennisbehoeften zij nog heeft en hierover in overleg treden met de minister. Afhankelijk van de uitkomst kan binnen de commissie voor Binnenlandse Zaken dan ook bepaald worden of zij een debat over de kabinetsformatie in breder perspectief wenst te voeren met de minister. De commissie zou wel nadrukkelijk moeten afwegen of zij de minister voor Binnenlandse Zaken ook een rol zou willen geven bij een debat als dat zich toespitst op de vraag hoe de Kamer haar eigen regierol in het formatieproces invult, zoals de aanbeveling van de evaluatiecommissie luidt. Het betreft dan immers de positie en bevoegdheden van de Kamer zelf.

3 Debat

Binnen de commissie voor de Werkwijze bestonden uiteenlopende opvattingen over de manier waarop een debat over de kabinetsformatie het beste zou kunnen worden vormgegeven. Daarbij speelde zowel de vraag in welke vorm dat debat kan plaatsvinden (een plenair debat, een commissiedebat, een notaoverleg) als met wie (met de Voorzitter, de Kamer met zichzelf, met de minister van Binnenlandse Zaken), hoe de samenloop met het initiatiefvoorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen eruit zou moeten zien en of er een

¹ Deze notitie komt in de plaats van het eerder door de Voorzitter aangekondigde voorstel voor een wijziging van het RvO op dit punt. In de notitie zal wel een mogelijkheid voor reglementering van de verkenningsfase worden beschreven, waarna de Kamer kan besluiten over de wenselijkheid van uitwerking hiervan.

² Kamerstuk 34 430, nr. 20

modaliteit kan worden gevonden om het debat over de toekomstige inrichting van het formatieproces niet al te zeer te vermengen met een terugblik op de ervaringen tijdens de formatie van 2021/2022.

Aangezien er wel een duidelijke behoefte werd gedeeld aan nadere informatie voordat er überhaupt een debat wordt gevoerd, wordt voorgesteld om eerst de bovengenoemde notitie van de Voorzitter en de uitkomst van het overleg binnen de commissie Binnenlandse Zaken af te wachten. Op basis daarvan kan de Kamer dan besluiten in welke vorm zij een debat wil voeren over de formatie. Uit praktisch oogpunt zou de commissie voor Binnenlandse Zaken het initiatief daarbij kunnen nemen, aangezien zij op frequentere basis vergadert dan de commissie voor de Werkwijze. Indien nodig kan dan in overleg getreden worden met de commissie voor de Werkwijze over de samenloop met de verdere behandeling van het initiatiefvoorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen inzake het invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s). Over dit voorstel brengt de commissie voor de Werkwijze op 20 juni een nader verslag uit. Na ontvangst van de nota naar aanleiding van het nader verslag kan ook besloten worden over de verdere behandeling van dit voorstel.

Samenvattend wordt voorgesteld om de volgende processen af te wachten:

- de notitie van de Voorzitter over de verkenningsfase;
- de uitkomst van het overleg binnen de commissie voor Binnenlandse Zaken over kennisbehoeften over de kabinetsformatie in breder perspectief en de rol van de minister van Binnenlandse Zaken daarbij;
- de nota naar aanleiding van het nader verslag over het initiatiefvoorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen.

Op basis hiervan wordt voorzien in de geuite informatiebehoefte van de commissie, alvorens de Kamer besluit in welke vorm, met wie en met welke reikwijdte zij een debat voert over de evaluatie van de kabinetsformatie.

From: "Voorzitter Tweede Kamer"
Sent: Mon, 5 Jun 2023 09:40:14 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Re: Procesvoorstel evaluatie kabinetsformatie

Check

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Op 5 jun. 2023 om 09:32 heeft 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste Vera,

Dat lijkt me ook een prima aanpak. Wel goed om daar dan ook al mee te delen dat het een notitie over de verkenningfase wordt ipv een uitgewerkt voorstel voor het RvO, dan weten de leden dat ook.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 5 juni 2023 09:15

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Re: Procesvoorstel evaluatie kabinetsformatie

Beste 5.1.2.e

Even over nagedacht.

Ik wil de 13e nog **geen** procesvoorstel indienen. Ik wil eerst horen wat men vindt, direct nadat het gesprek met de evaluatiecommissie is geweest.

Dan verwerken we dat in een voorstel. Fijn dat de basis er nu ligt.

En verder is het belangrijk dat er doorgewerkt wordt aan mijn notitie over de verkenningfase.

Overigens was dit het bericht van de Griffier biza van vrijdag jl over gesprek met Hanke mbt kabinetsformatie. Best belangrijke info voor het proces:

'De minister is akkoord met een besloten gesprek in de Kamer waarvoor alle leden van de commissie BiZa worden uitgenodigd (in ieder geval dat alle leden die dat willen toegang hebben) en dan komt de ambtelijke ondersteuning mee zodat er een gesprek kan plaatsvinden over de wensen van de Kamer mbt dit thema'.

Hrtgr

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Op 3 jun. 2023 om 14:56 heeft Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste 5.1.2.e

Dank! Ik ga er naar kijken en laat je weten.

Hrtgr,

Vera Bergkamp
Voorzitter Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Op 3 jun. 2023 om 10:53 heeft 5.1.2.e <5.1.2.e @tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste Vera en Geert Jan,

In de bijlage vinden jullie een procesvoorstel over de verdere behandeling van de evaluatie van de kabinetsformatie, dat besproken kan worden na het gesprek met de evaluatiecommissie op 13 juni.

Omdat de commissie afgelopen dinsdag zo verdeeld was, is het voorstel om een tussenstap in te bouwen om te voldoen aan de informatiebehoefte die wel breed gedeeld werd. Daarom wordt in de notitie voorgesteld om eerst te wachten op de notitie van de Voorzitter over de verkenningsfase (waarin een voorzet kan worden gegeven voor een wijziging van het RvO op dit punt) en op de uitkomst van overleg in de commissie Binnenlandse Zaken over een eerder aanbod van de minister BZK om mee te denken over kennisbehoeften over de formatie in breder perspectief. De minister BZK neemt in haar brief hierover overigens een terughoudende positie in, ze lijkt vooral een faciliterende rol te willen spelen.

Ik denk dat het niet haalbaar is om de commissie nu een besluit te laten nemen over hoe vervolgens een debat moet worden gevoerd. Als dat toch zou worden voorgelegd in deze notitie, verwacht ik een zelfde soort discussie als afgelopen dinsdag, met een zelfde soort uitkomst. Het lijkt me beter die discussie te laten voeren als de notitie er ligt en ook duidelijk is wat er van de minister van BZK gevraagd wordt. De discussie

daarover kan ook verder gevoerd worden in de commissie BiZa, wat prettig is voor leden die toch haast willen maken.

Verder wordt uit de notitie duidelijk dat het Presidium geen reactie op de evaluatie zal geven en dat de Voorzitter niet meer met een uitgewerkt RvO-voorstel over de verkenningsfase zal komen.

Dit procesvoorstel lijkt mij op dit moment het hoogst haalbare. Ik verwacht dat deze route op 13 juni ook meer in mededelende zin kan worden overgebracht dan wanneer de commissie gevraagd zou worden om zich uit te spreken over alle verschillende opties die er zijn (dat zijn er veel).

Ik hoor graag of er op basis van deze notitie nog behoefte is aan een overleg in de loop van volgende week.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

<Procesvoorstel behandeling evaluatie kabinetsformatie.docx>

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 8 Jun 2023 15:23:17 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: onderzoeksvragen evaluatie kabinetsformatie

Ha,

Dat was ook de formulering die ik wilde gebruiken – ‘de door het Presidium vastgestelde onderzoeksopdracht’.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 8 juni 2023 15:21
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: onderzoeksvragen evaluatie kabinetsformatie

Het Presidium heeft een notitie vastgesteld met daarin de onderzoeksopdracht. Daar heb ik gebruik van gemaakt in het aanbestedingstraject. Of het helemaal woordelijk klopt weet ik niet.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(5.1.2.e) | E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 8 juni 2023 14:52
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: onderzoeksvragen evaluatie kabinetsformatie

Dank, ik ga 'm zo verspreiden! Ik kan erbij vermelden dat deze door het Presidium is vastgesteld toch? Anders wordt dat vast weer een vraag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 8 juni 2023 11:14

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: onderzoeksvragen evaluatie kabinetsformatie

Beste 5.1.2.e

Hierbij (in attachment) de formulering van de onderzoeksvragen zoals deze zijn verwoord in de aanbestedingsleidraad die gehanteerd is bij de meervoudige onderhandse aanbestedingsprocedure evaluatie van de formatie.

Deze opdrachtformulering kan aan de leden van de Commissie voor de werkwijze worden toegezonden ter voorbereiding van het gesprek d.d. 13 juni 2023 met de onderzoekers die de evaluatie hebben uitgevoerd.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(5.1.2.e) | E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl) | I www.tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 8 Jun 2023 19:55:11 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Evaluatie kabinetsformatie

Ha 5.1.2.e

Voor alle zekerheid heb ik het nog een laatste keer nagevraagd en er is inderdaad geen onderzoeksprotocol opgesteld. De aanbestedingsleidraad was voor de onderzoekers het uitgangspunt.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 8 juni 2023 16:21

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie

Dag 5.1.2.e

Veel dank! Fijn om de onderzoeksopdracht te ontvangen! Even voor de zekerheid: is er helemaal geen onderzoeksprotocol of is dat er wel maar is het niet openbaar?

Hartelijke groet,

5.1.2.e

Fractiemedewerker SP Tweede Kamer

Binnenlandse Zaken, Veiligheid, Digitale Zaken

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T + (5.1.2.e) | E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 8 juni 2023 15:50

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: Leijten, R.M. <R.Leijten@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Evaluatie kabinetsformatie

Beste 5.1.2.e

In reactie op je vraag over een protocol bij de evaluatie van de kabinetsformatie heb ik even navraag gedaan. Er is geen openbaar onderzoeksprotocol, maar wel een onderzoeksopdracht met de vragen en de aanpak voor de evaluatie die heeft gediend als aanbestedingsleidraad voor het onderzoek. Ik zal deze onderzoeksopdracht per mail verspreiden onder de leden

van de commissie voor de Werkwijze, zodat alle leden hier kennis van kunnen nemen ter voorbereiding op het gesprek komende dinsdag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 13 Jun 2023 15:14:02 +0200
To: "'Kessel, A.C.M.W. van (Alexander)'" <5.1.2.e@ru.nl>
Subject: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Dat is geen probleem, tot straks!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
Verzonden: dinsdag 13 juni 2023 15:04
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Het is mijn voornemen om de regeling van werkzaamheden 'lijfelijk' mee te maken; ik ben al in Den Haag. Levert dat logistiek problemen op? Ik zit dan op de publieke tribune.

Groet, Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: maandag 12 juni 2023 15:27
Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>
Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Dank voor de snelle reactie, dit is van onze zijde ook steeds het antwoord geweest op vragen hierover.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
Verzonden: maandag 12 juni 2023 15:17
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>
Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e

De gesprekken waren vertrouwelijk, zo is met elke geïnterviewde expliciet afgesproken. Er kan dus geen sprake van zijn dat de commissie deze verslagen openbaar maakt. Het zou, gezien een van de aanbevelingen in ons rapport, ook bizar zijn als we anders zouden besluiten.

Groeten,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 12 juni 2023 14:11

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Specifiek nog een vraag over de verslagen van de vertrouwelijke gesprekken: zouden jullie wellicht de richting kunnen aangeven van jullie antwoord als er gevraagd wordt naar de mogelijkheid om deze alsnog openbaar te maken? De Kamervoorzitter bereidt zelf ook een antwoord voor in het geval deze vraag aan haar gesteld wordt en wil daarmee niet jullie beantwoording doorkruisen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Verzonden: maandag 12 juni 2023 09:47

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e

Dank voor je bericht. Nemen we mee in de voorbereiding.

Groeten,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 12 juni 2023 09:27

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Mijn verwachting is dat de publiciteit geen gevolgen gaat hebben voor de planning van het gesprek morgen, maar ongetwijfeld wel op de inhoud van het gesprek. Voor jullie achtergrondinformatie is het misschien ook goed om te weten dat er bijvoorbeeld

gevraagd is of de gespreksverslagen van de interviews die jullie hebben afgenomen beschikbaar kunnen worden gesteld aan de Kamer (hier loopt ook nog een Woo-verzoek over). Hierop hebben wij laten weten dat de gesprekken op vertrouwelijke basis gevoerd zijn en dat de verslagen aan onze kant ook vernietigd zijn nadat ze zijn goedgekeurd door de betrokkenen. Ik houd jullie op de hoogte, mochten zich vandaag en morgen nog ontwikkelingen voordoen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Verzonden: zaterdag 10 juni 2023 21:27

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Aanvullend, toch nog: mocht de publiciteit van vandaag dinsdag aanleiding geven tot een verandering van de Kameragenda, zou je me dat zo snel mogelijk kunnen laten weten? Mijn telefoonnummer is 5.1.2.e
Groet, Alexander

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Verzonden: vrijdag 9 juni 2023 21:43

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e

Dank voor de stukken. We zullen ons dinsdag op tijd melden bij de ingang.

Met vriendelijke groet,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 9 juni 2023 15:34

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Hierbij de nota van wijziging die vorige maand door Omtzigt c.s. is ingediend op zijn eerdere voorstel. Deze is tegelijk ontvangen met de nota naar aanleiding van het verslag zoals de commissie dat had uitgebracht in december 2021 (over het oude voorstel dus). In de nota naar aanleiding van het verslag wordt ook wel een wat uitgebreidere toelichting gegeven op het nieuwe voorstel. Maar omdat het toch een compleet ander voorstel is geworden, heeft de commissie voor de Werkwijze besloten tot het uitbrengen van een nader verslag, wat dus op 20 juni zal gebeuren.

Ter achtergrondinformatie heb ik ook een procesnotitie bijgevoegd die op 30 mei aan de commissie voor de Werkwijze is voorgelegd over de behandeling van de evaluatie. Zoals ik al schreef heeft de commissie daarin een andere afweging gemaakt; er is nog geen debat aangevraagd. De Kamervoorzitter werkt zelf nog aan een inhoudelijke notitie waarin ze haar visie geeft over de verkenningsfase, met name over de rol van de Kamervoorzitter in die fase.

Wij adviseren gasten altijd in ieder geval een kwartier voor aanvang aanwezig te zijn in verband met de beveiliging, maar eerder is ook altijd mogelijk als dat beter uitkomt.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Verzonden: vrijdag 9 juni 2023 11:26

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e

Van dat laatste aanbod maak ik graag gebruik. Het initiële voorstel van Omtzigt c.s. hebben we gezien, maar graag hebben we het dossier up-to-date.

Dank voor de informatie, dat helpt ons in de voorbereiding op dinsdag.

Praktische vraag nog: hoe laat kunnen wij ons melden bij de ingang van het Kamergebouw?

Groeten,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 9 juni 2023 11:13

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Er is geen agenda voor het gesprek, de leden zijn vrij in het stellen van hun vragen na de inleiding. Ik verwacht op basis van de vergadering waarin de commissie voor de Werkwijze over de evaluatie heeft gesproken dat er op verschillende aspecten vragen zullen worden gesteld, in ieder geval over de aanbeveling om termijnen aan opdrachten voor de informateur(s) te verbinden en de inrichting van de verkenningsfase (en alternatieven voor de huidige manier waarop dat gaat) maar ook wel over 'functie elders'. Op de vergadering bleek dat de commissie op dit moment nog niet klaar is om zelf het debat over de regierol van de Kamer aan te gaan, zoals in de evaluatie wordt aanbevolen en ook aanvankelijk was voorgesteld aan de commissie. Er is in dat verband bijvoorbeeld ook gesproken over de mogelijkheid om een reactie van de minister op de evaluatie te vragen en haar een soort adviserende rol te geven bij een debat, wat uit staatsrechtelijk oogpunt op zijn minst merkwaardig zou zijn.

Specifiek over de termijnen voor de opdracht: er ligt een concreet voorstel voor van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen om dat in het Reglement van Orde vast te leggen (ter vervanging van hun eerdere voorstel om 50 leden het recht te geven een

debat aan te vragen waarin de informateur inlichtingen geeft). Over de voor- en nadelen van dit concreet uitgewerkte voorstel zullen vast ook vragen gesteld worden, aangezien de commissie een week later een schriftelijke ronde met vragen aan de indieners over dit voorstel heeft. Als het voor jullie voorbereiding handig is, kan ik dit bijgewerkte voorstel en de toelichting van de indieners daarop ook nog even op de mail zetten.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Verzonden: vrijdag 9 juni 2023 10:40

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e

Prima. Is er sowieso een 'agenda' voor het overleg? (Afgezien van de vijf minuten inleiding door Carla van Baalen.) Welke elementen wil de commissie in het bijzonder aan de orde stellen?

Groet,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 9 juni 2023 09:43

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Helder, dank voor het doorsturen! Er bestaat vanuit de Kamer enige interesse voor hoe de onderzoeksvragen dit keer precies tot stand zijn gekomen, maar ik verwacht dat vragen hierover op een later moment aan de Voorzitter gesteld zullen worden en niet aan jullie tijdens het gesprek komende dinsdag. Het leek me wel nuttig dat jullie ook weten dat dit op de achtergrond speelt.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Verzonden: donderdag 8 juni 2023 19:46

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e [redacted]

Die aanbestedingsleidraad is inderdaad richtinggevend geweest voor ons onderzoek. Mocht het behulpzaam zijn: in reactie daarop heeft het onderzoeksteam een plan van aanpak opgesteld, waarop na overleg met de opdrachtgever ook nog een aanvulling is opgesteld. Ik stuur ze als bijlagen mee.

Met vriendelijke groet,
Alexander

Van: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 8 juni 2023 16:40

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Nog een vraag die ik van een van de leden heb gekregen: is er bij deze evaluatie ook gewerkt met een onderzoeksprotocol? Voor zover ik hier begrepen heb stonden alle relevante zaken over de onderzoeksopzet en -aanpak in de aanbestedingsleidraad, maar voor de zekerheid vraag ik het nog even na.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e [redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e [redacted]

E 5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e [redacted]

Verzonden: maandag 5 juni 2023 15:07

Aan: 'Kessel, A.C.M.W. van (Alexander)' <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Dat klopt, het is een openbaar gesprek.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e [redacted]

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Verzonden: maandag 5 juni 2023 15:05

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e

Dank voor de informatie.

Een praktisch punt nog: uit de locatie van de vergadering leid ik af dat die openbaar is. Of vergis ik me?

Met vriendelijke groet,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 5 juni 2023 14:57

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

We hebben, gezien de zeer volle agenda van de Kamer, het gesprek nu ingepland van 17.00 tot 18.00, met daarbij wel een reservering voor uitloop van een halfuur tot 18.30 uur. Het gesprek vindt plaats in de Thorbeckezaal, een van de grote commissiezalen op de begane grond.

Als opzet voor het gesprek lijkt het ons goed om te starten met een korte inleiding vanuit de evaluatiecommissie (om en nabij de 5 minuten), om daarna direct de leden de gelegenheid te geven voor hun vragen.

Mochten er vanuit jullie nog vragen of praktische wensen zijn, dan hoor ik het graag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Verzonden: donderdag 1 juni 2023 12:13

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

17:00-18:30 is prima.

Groet, Alexander

Van: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 1 juni 2023 11:56

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Dank voor de snelle reactie! Kan het gesprek worden ingepland van 17.00 tot 18.30 of zou een latere aanvangstijd jullie voorkeur hebben?

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e [redacted]

5.1.2.e [redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e [redacted]

E 5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Verzonden: donderdag 1 juni 2023 11:46

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e [redacted]

Op 27 juni is de evaluatiecommissie evenmin compleet, dus laten we 13 juni toch maar handhaven. De commissie komt dan met drie leden; Mark van Twist zal ontbreken.

Met vriendelijke groet,

Alexander van Kessel

Van: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 1 juni 2023 09:49

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste Alexander,

Het wordt lastig om voor het zomerreces nog een geschikte alternatieve datum voor het gesprek te vinden, de enige optie op dit moment is dinsdag 27 juni, ook weer vanaf 17.00 uur. Dit is echter onder voorbehoud van de plenaire agenda, die juist in de laatste weken voor het zomerreces vaak onvoorspelbaar wil zijn. Uiteraard begrijp ik ook jullie voorkeur om het gesprek met de voltallige commissie te voeren, dus de afweging in dezen laat ik aan jullie.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e [redacted]

5.1.2.e [redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e [redacted]

E 5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Verzonden: woensdag 31 mei 2023 19:44

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e [redacted]

De evaluatiecommissie is die dinsdagavond 13 juni niet voltallig, hetgeen wel onze voorkeur zou hebben. Zijn er de week erna opties?

Ik kan morgen desgewenst bellen tussen 12:45 en 14:15.

Met vriendelijke groet,

Alexander van Kessel

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e [redacted]@ru.nl>

Verzonden: woensdag 31 mei 2023 11:52

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Beste 5.1.2.e [redacted]

Uw bericht is in goed orde ontvangen, ik ga bij mijn medecommissieleden te rade wat de mogelijkheden zijn op die dinsdagavond. U verneemt zo snel mogelijk van mij.

Met vriendelijke groet,

Alexander van Kessel

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 31 mei 2023 09:59

Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: Evaluatie kabinetsformatie 2021

Geachte heer Van Kessel, beste Alexander,

De commissie voor de Werkwijze heeft gisteren gesproken over de evaluatie van de kabinetsformatie van 2021, die eerder dit jaar aan de Kamervoorzitter is aangeboden. De commissie voor de Werkwijze zou graag de evaluatiecommissie uitnodigen voor een gesprek om een toelichting op de evaluatie te krijgen en daar nader met u over van gedachten te wisselen. Ik hoop dat de evaluatiecommissie daartoe bereid is.

De commissie voor de Werkwijze zou dit gesprek graag nog voor het zomerreces voeren. Gelet op de zeer drukke agenda van de Kamervoorzitter, die dit gesprek zal voorzitten, doe ik hierbij ook meteen een datumvoorstel: dinsdag 13 juni aan het eind van de middag/begin van de avond (tussen 17.00 en 20.00). Voor dit gesprek zou anderhalf uur kunnen worden uitgetrokken, gelet op de waarschijnlijk grote belangstelling vanuit de Kamer hiervoor.

Ik hoor graag van u, uiteraard kunt u voor meer informatie ook telefonisch contact met mij opnemen (5.1.2.e).

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 15 Jun 2023 16:27:32 +0200
To: "secretariaat.voorzitter" <5.1.2.i@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "Griffier Tweede Kamer" <Griffier@tweedekamer.nl>
Subject: Notitie voorstel hoorzitting formatieproces voor extra vergadering CWW
Attachments: Voorstel hoorzitting verkenningfase formatie 2021.docx

Goedemiddag,

Ter voorbereiding op de extra vergadering van de commissie voor de Werkwijze volgende week donderdag hierbij een notitie met vier beslispunten voor de commissie. Op basis hiervan kan de commissie donderdag besluiten hoe ze deze hoorzitting /rondetafelgesprek precies wil vormgeven. De notitie wil ik uiterlijk dinsdag eind van de dag versturen naar de commissie; het is aan de Voorzitter en de Griffier of zij hier nog een voorbespreking voor willen laten inplannen of dat dit per mail/telefonisch kan worden gedaan.

Omdat het verzoek was om deze hoorzitting voor het plenaire debat over de formatie te houden, is de beschikbare tijdspanne zeer beperkt (eigenlijk alleen de week van 26 juni, want het debat zou nog voor het zomerreces moeten). Ik heb contact gehad met het secretariaat van minister Ollongren omdat zij een hele volle agenda heeft. Zij vertrekt dinsdag 27 juni naar een buitenlandse verplichting en keert in de ochtend van donderdag 29 juni terug. Daardoor is er in haar agenda eigenlijk alleen donderdag 29 juni in de middag of avond een mogelijkheid voor deze hoorzitting. Hier staat in haar agenda nu met potlood een reservering. In de notitie zelf wordt nu nog geen concrete datum genoemd.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 20 Jun 2023 19:40:15 +0200
To: "Voorzitter Tweede Kamer" <voorzitter@tweedekamer.nl>; "Griffier Tweede Kamer" <Griffier@tweedekamer.nl>
Cc: "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: FW: Extra vergadering commissie voor de Werkwijze
Attachments: Annotatie extra vergadering commissie voor de Werkwijze.docx

Beste Vera,

Zie hierbij de gevraagde annotatie en de mail die ik gisteren heb gestuurd over de gemaakte reservering voor de hoorzitting/het rondetafelgesprek.

Ik heb ook nog een mail van afgelopen donderdag bijgevoegd waarin ik al liet weten vanwege de verwachte spoed en de volle agenda van mevrouw Ollongren contact te hebben gezocht met haar secretariaat. Vervelend dat beide mails je blijkbaar niet bereikt hebben, maar uiteraard alle begrip daarvoor. Fijne avond!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e
Verzonden: maandag 19 juni 2023 17:47
Aan: Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl>
CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Extra vergadering commissie voor de Werkwijze

Beste Vera,

In de bijlage vind je een korte annotatie voor de extra vergadering van de commissie voor de Werkwijze komende woensdag. Op basis van ons telefoongesprek vanochtend is het een voorstel om een voorbereidingsgroep een voorstel hiervoor uit te laten werken, zowel voor de vorm van het gesprek (hoorzitting of rondetafelgesprek) als welke commissie het regardeert (Werkwijze of Binnenlandse Zaken).

Ik verwacht eerlijk gezegd wel dat een aantal leden geen voorstander zal zijn van zo'n voorbereidingsgroep, omdat ze haast hebben om dit alles nog voor het zomerreces af te ronden. Zij zullen op de extra vergadering woensdag al tot definitieve besluitvorming willen komen over de vorm en invulling van de hoorzitting/het rondetafelgesprek. Het is uiteindelijk aan een meerderheid van de commissie om daar een besluit over te nemen.

Inmiddels heb ik ook contact gehad met de vijf genodigden om – onder voorbehoud van besluitvorming door de commissie – hun bereidheid en beschikbaarheid te peilen. Ze zijn alle vijf bereid deel te nemen, maar het blijkt heel lastig om ze op 1 moment voor het zomerreces daadwerkelijk samen te krijgen. In de week van 26 juni is er maar 1 mogelijkheid waarop zowel Ollongren als Jorritsma kan en dat is maandag 26 juni in de middag. Dit tijdstip heeft ook de sterke voorkeur van Koolmees en Van Ark. In de week van 3 juli is ook eigenlijk alleen maandagmiddag een optie, maar dat zou mede afhankelijk zijn van de inplanning van het plenaire debat over de formatie (als dat in die week wordt ingepland).

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: 5.1.2.e

Verzonden: donderdag 15 juni 2023 16:28

Aan: secretariaat.voorzitter <5.1.2.i@tweedekamer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Notitie voorstel hoorzitting formatieproces voor extra vergadering CWW

Goedemiddag,

Ter voorbereiding op de extra vergadering van de commissie voor de Werkwijze volgende week donderdag hierbij een notitie met vier beslispunten voor de commissie. Op basis hiervan kan de commissie donderdag besluiten hoe ze deze hoorzitting /rondetafelgesprek precies wil vormgeven. De notitie wil ik uiterlijk dinsdag eind van de dag versturen naar de commissie; het is aan de Voorzitter en de Griffier of zij hier nog een voorbespreking voor willen laten inplannen of dat dit per mail/telefonisch kan worden gedaan.

Omdat het verzoek was om deze hoorzitting voor het plenaire debat over de formatie te houden, is de beschikbare tijdspanne zeer beperkt (eigenlijk alleen de week van 26 juni, want het debat zou nog voor het zomerreces moeten). Ik heb contact gehad met het secretariaat van minister Ollongren omdat zij een hele volle agenda heeft. Zij vertrekt dinsdag 27 juni naar een buitenlandse verplichting en keert in de ochtend van donderdag 29 juni terug. Daardoor is er in haar agenda eigenlijk alleen donderdag 29 juni in de middag of avond een mogelijkheid voor deze hoorzitting. Hier staat in haar agenda nu met potlood een reservering. In de notitie zelf wordt nu nog geen concrete datum genoemd.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

**Annotatie extra vergadering commissie voor de Werkwijze –
woensdag 21 juni | 16.30-17.00**

Mevrouw Van der Plas (BBB) heeft naar aanleiding van de uitzending van Nieuwsuur over de verkenningsfase tijdens de formatie van 2021 verzocht om een hoorzitting en daarvoor uit te nodigen: oud-Kamervoorzitter Arib en de oud-verkenners Jorritsma, Ollongren, Van Ark en Koolmees. Dit verzoek is toegelicht tijdens de regeling van werkzaamheden, waarbij mevrouw Van der Plas hier ook een debat over heeft aangevraagd.

Tijdens de regeling van werkzaamheden ontstond een discussie over de vorm: een hoorzitting of een rondetafelgesprek. Bij een hoorzitting worden personen na elkaar (en in principe ook afzonderlijk van elkaar) gericht bevraagd, en in beginsel stellen slechts de Kamerleden de vragen. Bij een rondetafelgesprek vindt meer een algemene gedachtewisseling plaats tussen de genodigden en deelnemende Kamerleden. Beide vormen zijn mogelijk in dit geval.

Om hiervoor een voorstel uit te werken, kan een voorbereidingsgroep worden gevormd, waar in ieder geval mevrouw Van der Plas (BBB) als initiatiefnemer aan deelneemt, en daarnaast nog 1 of 2 andere leden. De voorbereidingsgroep kan daarbij dan ook de reacties betrekken op het informatieverzoek dat tijdens de regeling van werkzaamheden aan de oud-Voorzitter en oud-verkenners is gedaan. Ook kan de voorbereidingsgroep kijken bij welke commissie deze activiteit het beste past. De commissie voor de Werkwijze is immers een intern gerichte adviescommissie van de Kamer, terwijl dit onderwerp vanwege de waarheidsvinding en staatsrechtelijke aspecten misschien beter bij de commissie Binnenlandse Zaken kan worden ondergebracht. Een voorbereidingsgroep kan hier een advies over geven.

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 20 Jun 2023 20:16:37 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Re: Nader verslag voorstel-Omtzigt/Eerdmans/Dassen inzake termijnen voor (in)formatieopdrachten

Natuurlijk! Dank je wel!

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 20 jun. 2023 om 17:08 heeft 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste 5.1.2.e

Hierbij het nader verslag over het voorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met het invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s) (Kamerstuk 35980). Mag ik het aan jou overlaten om ervoor te zorgen dat dit ook terecht komt bij de medewerkers van JA21 en Volt die hiervoor verantwoordelijk zijn?

Er is geen beantwoordingstermijn, maar het lijkt me wel handig om t.z.t. afstemming te zoeken als jullie de beantwoording (bijna) klaar hebben, ook vanwege de onregelmatige basis waarop de commissie voor de Werkwijze vergadert. Veel succes met de beantwoording voor nu!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

<Nader verslag over het Voorstel van de leden Omtzigt Eerdmans en Dassen in verband met het invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s) (35 980).doc>

From: "khadija arib" <5.1.2.e@gmail.com>
Sent: Wed, 21 Jun 2023 14:18:55 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Brief aan de Tweede Kamer inzake verkenningfase 2021
Attachments: brief verkenners kopie.pdf

Geachte heer 5.1.2.e beste 5.1.2.e

Hierbij doe ik u de brief waar de Tweede Kamer over de verkenningfase 2021, toekomen.

Graag het verzoek deze brief door te geleiden naar de leden van de commissie voor de werkwijze.

Hartelijke groet,

Khadija Arib

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 22 Jun 2023 16:14:25 +0200
To: "Voorzitter Tweede Kamer" <voorzitter@tweedekamer.nl>
Cc: "Griffier Tweede Kamer" <Griffier@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Brief aan de evaluatiecommissie over gespreksverslagen
Attachments: Brief aan de evaluatiecommissie over gespreksverslagen.docx

Hierbij de aangepaste versie!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e

Verzonden: donderdag 22 juni 2023 13:37

Aan: Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl>

CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Brief aan de evaluatiecommissie over gespreksverslagen

Beste Vera,

Hierbij een concept-brief aan Carla van Baalen met het verzoek om een toelichting van de evaluatiecommissie over de mogelijkheid tot inzage in de vertrouwelijke gespreksverslagen, toegespitst op passages over de verkenningsfase (zoals Leijten in reactie op Dassen zei).

Een stenogram van de vergadering van gisteren is er niet, maar ik heb in de brief een korte toelichting gegeven op wat er in de vergadering gisteren en tijdens het eerdere gesprek is gewisseld.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 22 Jun 2023 18:11:36 +0200
To: "Plas, C.A.M. van der (Caroline)" <c.vdplas@tweedekamer.nl>; "Pouw-Verweij, N.J.F." <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>; "Sneller, J." <j.sneller@tweedekamer.nl>; "Ephraim, Olaf" <o.ephraim@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Voorstel voorbereidingsgroep hoorzitting verkenningfase

Dank, zal ik toevoegen!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

Van: Plas, C.A.M. van der (Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 22 juni 2023 18:11
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel voorbereidingsgroep hoorzitting verkenningfase

Prima zo. Alleen er nog bij zetten (wellicht ten overvloede) dat de hoorzitting openbaar is

Hartelijke groeten,

Caroline van der Plas

Tweede Kamerlid

BBB (BoerBurgerBeweging)

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018

2500 EA DEN HAAG

T +31 (0)70-318 33 40

E: c.vdplas@tweedekamer.nl |

I: www.tweedekamer.nl | www.boerburgerbeweging.nl |

LET OP: Afspraken kunnen (op het laatste moment) worden afgezegd indien er andere dringende Kamerverplichtingen tussenkomen!

Volg BBB ook op [Twitter](#), [Facebook](#), [Instagram](#) en [LinkedIn](#)

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 22 juni 2023 18:06

Aan: Sneller, J. <j.sneller@tweedekamer.nl>; Pouw-Verweij, N.J.F. <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>; Plas, C.A.M. van der

(Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl>; Ephraim, Olaf <o.ephraim@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Voorstel voorbereidingsgroep hoorzitting verkenningfase

Beste leden,

Hieronder vinden jullie de afspraken die jullie als voorbereidingsgroep eerder vanmiddag hebben gemaakt en die ik graag morgen in een e-mailprocedure aan de leden van de commissie voor de Werkwijze ter besluitvorming wil voorleggen.

Bij de mogelijkheid om door te vragen heb ik toegevoegd dat 30 seconden als uitgangspunt dient voor de vragen (zoals bij het mondeling vragenuur). Op die manier is het een wisselwerking tussen enerzijds het recht om door te vragen en anderzijds de plicht beknopt te zijn. Ik hoor het graag als jullie je daar niet in kunnen vinden of een ander voorstel hebben op dit punt.

Ik heb ook nog even gezocht naar een verslag van het gesprek met de Voorzitter van de Eerste Kamer op 19 maart. De ambtelijke aantekeningen van dat gesprek zijn al eerder vrijgegeven, zie <https://www.kabinetsformatie2021.nl/documenten/publicaties/2021/04/01/aantekeningen-ambtelijke-ondersteuning> (p. 2-3).

Ik hoor graag uiterlijk **morgenochtend om 10.00 uur** of jullie akkoord zijn met het voorleggen van de volgende opzet voor de hoorzitting:

-

-

Opzet hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021 | commissie voor de Werkwijze | maandag 3 juli | 14.00 – 17.00 uur

14.00 – 14.45: oud-verkenner Jorritsma

14.50 – 15. 35: oud-verkenner Ollongren

15.40 – 16.25: oud-Kamervoorzitter Arib

16.35 – 17.00: mogelijkheid voor vervolgvragen aan één of meerdere genodigden

Tijdens de eerste drie blokken zal de andere genodigden worden aangeboden de hoorzitting te volgen vanuit een meeluisterzaal.

Daarnaast stelt de voorbereidingsgroep de volgende richtlijnen voor ten aanzien van het verloop van de hoorzitting:

- Leden stellen gerichte vragen aan de genodigden, zonder inleiding.
- Leden wordt de mogelijkheid geboden om door te vragen, waarbij maximaal 30 seconden per vraag als uitgangspunt dient.
- Leden wordt nadrukkelijk in overweging gegeven voorafgaand aan de hoorzitting onderling inhoudelijke afstemming te zoeken, om herhaling van vragen te voorkomen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

From: "Sneller, J."
Sent: Fri, 23 Jun 2023 09:02:29 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Re: Voorstel voorbereidingsgroep hoorzitting verkenningfase

Dank, 5.1.2.e ! Ik blijf er niet zo gelukkig mee, maar dit is inderdaad hoe we het hebben besproken.

Groet,
Joost

Op 22 jun. 2023 om 18:06 heeft 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste leden,

Hieronder vinden jullie de afspraken die jullie als voorbereidingsgroep eerder vanmiddag hebben gemaakt en die ik graag morgen in een e-mailprocedure aan de leden van de commissie voor de Werkwijze ter besluitvorming wil voorleggen.

Bij de mogelijkheid om door te vragen heb ik toegevoegd dat 30 seconden als uitgangspunt dient voor de vragen (zoals bij het mondeling vragenuur). Op die manier is het een wisselwerking tussen enerzijds het recht om door te vragen en anderzijds de plicht beknopt te zijn. Ik hoor het graag als jullie je daar niet in kunnen vinden of een ander voorstel hebben op dit punt.

Ik heb ook nog even gezocht naar een verslag van het gesprek met de Voorzitter van de Eerste Kamer op 19 maart. De ambtelijke aantekeningen van dat gesprek zijn al eerder vrijgegeven, zie <https://www.kabinetsformatie2021.nl/documenten/publicaties/2021/04/01/aantekeningen-ambtelijke-ondersteuning> (p. 2-3).

Ik hoor graag uiterlijk **morgenochtend om 10.00 uur** of jullie akkoord zijn met het voorleggen van de volgende opzet voor de hoorzitting:

-

-

Opzet hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021 | commissie voor de Werkwijze | maandag 3 juli | 14.00 – 17.00 uur

14.00 – 14.45: oud-verkenner Jorritsma

14.50 – 15. 35: oud-verkenner Ollongren

15.40 – 16.25: oud-Kamervoorzitter Arib

16.35 – 17.00: mogelijkheid voor vervolgvragen aan één of meerdere genodigden

Tijdens de eerste drie blokken zal de andere genodigden worden aangeboden de hoorzitting te volgen vanuit een meeluisterzaal.

Daarnaast stelt de voorbereidingsgroep de volgende richtlijnen voor ten aanzien van het verloop van de hoorzitting:

- Leden stellen gerichte vragen aan de genodigden, zonder inleiding.

- Leden wordt de mogelijkheid geboden om door te vragen, waarbij maximaal 30 seconden per vraag als uitgangspunt dient.
- Leden wordt nadrukkelijk in overweging gegeven voorafgaand aan de hoorzitting onderling inhoudelijke afstemming te zoeken, om herhaling van vragen te voorkomen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

From: "Baalen, C.C. van (Carla)" <5.1.2.e@ru.nl>
Sent: Fri, 23 Jun 2023 10:48:37 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "Kessel, A.C.M.W. van (Alexander)" <5.1.2.e@ru.nl>
Subject: Re: Verzoek commissie voor de Werkwijze over gespreksverslagen
Attachments: Reactie van evaluatiecommissie 23-06-2023.docx

Geachte heer 5.1.2.e

Bijgaand zend ik u de reactie van de evaluatiecommissie op het verzoek dat is gedaan in de commissie voor de Werkwijze.

Met vriendelijke groet,

Carla van Baalen

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 22 juni 2023 19:46

Aan: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: Verzoek commissie voor de Werkwijze over gespreksverslagen

Geachte mevrouw Van Baalen,

Naar aanleiding van de vergadering van de commissie voor de Werkwijze van afgelopen woensdag doe ik u hierbij een verzoek toekomen over de gespreksverslagen. Indien u behoefte heeft aan een nadere toelichting, ben ik daarvoor uiteraard beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 23 Jun 2023 10:54:43 +0200
To: "Voorzitter Tweede Kamer" <voorzitter@tweedekamer.nl>
Cc: "Griffier Tweede Kamer" <Griffier@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: FW: Verzoek commissie voor de Werkwijze over gespreksverslagen
Attachments: Reactie van evaluatiecommissie 23-06-2023.docx

Beste Vera,

Hierbij de reactie van Carla van Baalen op het verzoek om inzage in de gespreksverslagen, waarin ze aangeeft dat er om principiële redenen geen inzage zal worden gegeven en ze ook nog een korte toelichting geeft op de bewaring en archivering van de verslagen. Mijn voorstel zou zijn om deze brief als Kamerstuk rond te sturen aan de leden (net zoals gedaan is met de eerdere reacties van de oud-verkeners en oud-Kamervoorzitter).

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

Van: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>
Verzonden: vrijdag 23 juni 2023 10:49
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
Onderwerp: Re: Verzoek commissie voor de Werkwijze over gespreksverslagen

Geachte heer 5.1.2.e

Bijgaand zend ik u de reactie van de evaluatiecommissie op het verzoek dat is gedaan in de commissie voor de Werkwijze.

Met vriendelijke groet,
Carla van Baalen

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 22 juni 2023 19:46
Aan: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>
CC: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
Onderwerp: Verzoek commissie voor de Werkwijze over gespreksverslagen

Geachte mevrouw Van Baalen,

Naar aanleiding van de vergadering van de commissie voor de Werkwijze van afgelopen woensdag doe ik u hierbij een verzoek toekomen over de gespreksverslagen. Indien u behoefte heeft aan een nadere toelichting, ben ik daarvoor uiteraard beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 26 Jun 2023 18:10:01 +0200
To: "Annemarie Jorritsma" <5.1.2.e@denijestins.nl>
Subject: Uitnodiging hoorzitting verkenningsfase formatie 2021
Attachments: Uitnodiging hoorzitting verkenningsfase formatie 2021 - Jorritsma .pdf

Geachte mevrouw Jorritsma,

Hierbij ontvangt u de uitnodiging voor de hoorzitting over de verkenningsfase tijdens de formatie van 2021 op maandag 3 juli. Voor vragen ben ik uiteraard bereikbaar.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Aan Annemarie Jorritsma, oud-verkenner
datum 26 juni 2023
betreft Hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Commissie voor de Werkwijze

T 5.1.2.e

5.1.2.e @tweedekamer.nl

Geachte mevrouw Jorritsma,

De commissie voor de Werkwijze van de Tweede Kamer organiseert op **maandag 3 juli van 14.00 tot 17.00 uur** een openbare hoorzitting over de verkenningfase tijdens de formatie van 2021. Namens de commissie voor de Werkwijze wil ik u graag uitnodigen om aan deze hoorzitting deel te nemen.

Een hoorzitting wordt gebruikt door de leden van de Tweede Kamer om genodigden gericht te bevragen over een specifiek onderwerp. De gestelde vragen, met inbegrip van vervolgvragen, worden steeds meteen beantwoord door de genodigde aan wie zij zijn gesteld.

Ter voorbereiding op de hoorzitting heeft u reeds uw antwoorden op de tijdens de regeling van werkzaamheden van 13 juni gestelde vragen aan de Kamer doen toekomen.

Opzet van de hoorzitting

De hoorzitting is als volgt opgezet:

- 14.00 – 14.45 uur: oud-verkenner Jorritsma
- 14.50 – 15.35 uur: oud-verkenner Ollongren
- 15.40 – 16.25 uur: oud-Kamervoorzitter Arib
- 16.35 – 17.00 uur: mogelijkheid voor vervolgvragen aan één of meerdere genodigden

Tijdens het horen van de andere twee genodigden kunt u aan tafel blijven zitten.

datum 26 juni 2023
betreft Hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Locatie

De hoorzitting vindt plaats in het gebouw van de Tweede Kamer te Den Haag. U wordt aangemeld als genodigde van de commissie en kunt zich melden bij de ingang Prinses Irenepad 1. De hoorzitting zal plaatsvinden in de **Thorbeckezaal**. Ik verzoek u een geldig legitimatiebewijs mee te nemen en vraag uw begrip voor de veiligheidsmaatregelen van de Kamer, waaronder een scan. Aangezien de beveiligingsprocedure enige tijd in beslag kan nemen, verzoek ik u tien tot vijftien minuten voor aanvang van de hoorzitting aanwezig te zijn.

Mocht u nadere informatie willen ontvangen naar aanleiding van deze uitnodiging, kunt u mij bereiken op telefoonnummer 5.1.2.e

Namens de commissie voor de Werkwijze zeg ik u dank voor uw bereidheid aan deze hoorzitting deel te nemen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Aan Khadija Arib, oud-Kamervoorzitter
datum 26 juni 2023
betreft Hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Commissie voor de Werkwijze

T 5.1.2.e

5.1.2.e @tweedekamer.nl

Geachte mevrouw Arib,

De commissie voor de Werkwijze van de Tweede Kamer organiseert op **maandag 3 juli van 14.00 tot 17.00 uur** een openbare hoorzitting over de verkenningfase tijdens de formatie van 2021. Namens de commissie voor de Werkwijze wil ik u graag uitnodigen om aan deze hoorzitting deel te nemen.

Een hoorzitting wordt gebruikt door de leden van de Tweede Kamer om genodigden gericht te bevragen over een specifiek onderwerp. De gestelde vragen, met inbegrip van vervolgvragen, worden steeds meteen beantwoord door de genodigde aan wie zij zijn gesteld.

Ter voorbereiding op de hoorzitting heeft u reeds uw antwoorden op de tijdens de regeling van werkzaamheden van 13 juni gestelde vragen aan de Kamer doen toekomen.

Opzet van de hoorzitting

De hoorzitting is als volgt opgezet:

- 14.00 – 14.45 uur: oud-verkenner Jorritsma
- 14.50 – 15.35 uur: oud-verkenner Ollongren
- 15.40 – 16.25 uur: oud-Kamervoorzitter Arib
- 16.35 – 17.00 uur: mogelijkheid voor vervolgvragen aan één of meerdere genodigden

Tijdens het horen van de andere twee genodigden kunt u aan tafel blijven zitten.

datum 26 juni 2023
betreft Hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Locatie

De hoorzitting vindt plaats in het gebouw van de Tweede Kamer te Den Haag. U wordt aangemeld als genodigde van de commissie en kunt zich melden bij de ingang Prinses Irenepad 1. De hoorzitting zal plaatsvinden in de **Thorbeckezaal**. Ik verzoek u een geldig legitimatiebewijs mee te nemen en vraag uw begrip voor de veiligheidsmaatregelen van de Kamer, waaronder een scan. Aangezien de beveiligingsprocedure enige tijd in beslag kan nemen, verzoek ik u tien tot vijftien minuten voor aanvang van de hoorzitting aanwezig te zijn.

Mocht u nadere informatie willen ontvangen naar aanleiding van deze uitnodiging, kunt u mij bereiken op telefoonnummer 5.1.2.e

Namens de commissie voor de Werkwijze zeg ik u dank voor uw bereidheid aan deze hoorzitting deel te nemen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Brw

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Aan Kajsa Ollongren, oud-verkenner
datum 26 juni 2023
betreft Hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Commissie voor de Werkwijze

T 5.1.2.e

5.1.2.e @tweedekamer.nl

Geachte mevrouw Ollongren,

De commissie voor de Werkwijze van de Tweede Kamer organiseert op **maandag 3 juli van 14.00 tot 17.00 uur** een openbare hoorzitting over de verkenningfase tijdens de formatie van 2021. Namens de commissie voor de Werkwijze wil ik u graag uitnodigen om aan deze hoorzitting deel te nemen.

Een hoorzitting wordt gebruikt door de leden van de Tweede Kamer om genodigden gericht te bevragen over een specifiek onderwerp. De gestelde vragen, met inbegrip van vervolgvragen, worden steeds meteen beantwoord door de genodigde aan wie zij zijn gesteld.

Ter voorbereiding op de hoorzitting heeft u reeds uw antwoorden op de tijdens de regeling van werkzaamheden van 13 juni gestelde vragen aan de Kamer doen toekomen.

Opzet van de hoorzitting

De hoorzitting is als volgt opgezet:

- 14.00 – 14.45 uur: oud-verkenner Jorritsma
- 14.50 – 15.35 uur: oud-verkenner Ollongren
- 15.40 – 16.25 uur: oud-Kamervoorzitter Arib
- 16.35 – 17.00 uur: mogelijkheid voor vervolgvragen aan één of meerdere genodigden

Tijdens het horen van de andere twee genodigden kunt u aan tafel blijven zitten.

datum 26 juni 2023
betreft Hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Locatie

De hoorzitting vindt plaats in het gebouw van de Tweede Kamer te Den Haag, in de **Thorbeckezaal**. Ik verzoek u tien tot vijftien minuten voor aanvang van de hoorzitting aanwezig te zijn.

Mocht u nadere informatie willen ontvangen naar aanleiding van deze uitnodiging, kunt u mij bereiken op telefoonnummer 5.1.2.e

Namens de commissie voor de Werkwijze zeg ik u dank voor uw bereidheid aan deze hoorzitting deel te nemen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Brw

Uitwerking aanbevelingen evaluatie van de kabinetsformatie 2017 (Kamerstuk 34700-64)

Aanleiding

In onderstaande tabel zijn, per hoofdstuk, de aanbevelingen uit de Evaluatie van de Kabinetsformatie 2017, weergegeven (van P. Bovend' Eert, Peter Bootsma, Alexander van Kessel, 6 december 2018, Kamerstuk 34700-64).

Deze evaluatie staat geagendeerd voor de Presidiumvergadering van woensdag 23 januari a.s. Naar verwachting zal het Presidium besluiten het rapport in handen te stellen van de commissie voor de Werkwijze (CWW) en deze commissie te verzoeken hierover advies uit te brengen aan het Presidium.

De eerstvolgende vergadering van de CWW is voorzien op woensdag 13 februari a.s. (van 9.30 – 10.15 uur). Voor deze vergadering staan ook de stukken geagendeerd over het voorstel tot aanpassing van artikel 152 van het RvO (handhaving opnamerichtlijnen).

De evaluatie van de kabinetsformatie 2017 bevat m.i. weinig aanbevelingen die daadwerkelijk zien op de werkwijze van de Kamer, in die zin dat het (eventueel) een wijziging van het RvO rechtvaardigt. Wel zijn er veel (praktische) aanbevelingen die zien op de rol van de Voorzitter en de ambtelijke organisatie van de Kamer. Tegen deze achtergrond zou het behandelvoorstel aan de CWW (simpelweg) kunnen zijn de uitvoering van de aanbevelingen aan de Voorzitter en de Griffier over te laten. Desalniettemin is er ook een aantal aanbevelingen waarbij het oordeel om deze al dan niet over te nemen m.i. is voorbehouden aan de Kamer.

In het onderstaande heb ik (in hoedanigheid van de griffier van de CWW) een poging gedaan per aanbeveling een voorstel te doen voor behandeling, te weten:

-voorstel tot het overnemen van aanbeveling (weinig omstreden dan wel politiek gevoelige aanbevelingen);

-voorstel om (eerst) ambtelijk advies van de betrokken dienst(en) van de Kamer te vragen, in het bijzonder van [de Griffie Plenair](#), [Stafdienst Communicatie](#) en [Stafbureau Voorzitter / Presidium](#)) alvorens een voorstel te (kunnen) doen over het al dan niet overnemen van de aanbeveling;

-bij sommige aanbevelingen heb ik bewust afgezien van een voorstel omdat het oordeel m.i. daarover uitsluitend de Kamer toebehoort.

Voor alle aanbevelingen geldt de vraag dat als deze wordt overgenomen of, en zo ja welke uitwerking / vervolgactie nodig is, (bijvoorbeeld) het opnemen van de betreffende aanbeveling in het (interne) stappenplan dat de Kamer gebruikt bij kabinetsformatie.

In de kolom Actie/eigenaar heb ik, daar waar relevant, tevens per aanbeveling verwezen naar (de betreffende pagina van) het evaluatierapport.

Graag wissel ik in ons gesprek van maandag 21 januari as, ter voorbereiding van de vergadering van de CWW, met jullie verder van gedachten waarbij input van jullie zijde bijzonder welkom is. Dit mede omdat ik van ambtelijke zijde geheel niet betrokken ben geweest bij het formatieproces en ik dus graag gebruik maak van jullie expertise en ervaringen in deze.

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar
Hoofdstuk 2: De fase voorafgaand aan het Kamerdebat over verkiezingsuitslag en kabinetsformatie		
2.a. De in 2012 en 2017 gevolgde werkwijze – de dag na de verkiezingen wijzen de voorzitters van de nieuwe fracties in een vertrouwelijk overleg onder leiding van de Tweede Kamervoorzitter op voordracht van de voorzitter van de grootste fractie een verkenner aan, die voor het Kamerdebat volgens 139a van het Reglement van Orde een voorstel doet – is voor herhaling vatbaar	Aanbeveling overnemen.	Geen nadere uitwerking nodig.
2.b. Het is zinvol dat de voorzitter van de Tweede Kamer bij aanvang van het overleg tussen de fractievoorzitters de dag na de verkiezingen kort de formatieprocedure uiteenzet, zoals ook in 2017 is gebeurd.	Aanbeveling overnemen.	Geen nadere uitwerking nodig. "Het uiteenzetten van de formatieprocedure is tijdens het overleg met de fractievoorzitters, de dag na de verkiezingen (16 maart 2017) gebeurd (p. 37)".
2.c. Het verdient aanbeveling dat de door de fractievoorzitters aan de verkenner uitgebrachte adviezen direct gepubliceerd worden door de Tweede Kamer en/of het Bureau Woordvoering Kabinetsformatie.		Advies stafdienst Communicatie vragen "In 2017 zijn de adviezen van de fractievoorzitters pas officieel openbaar gemaakt bij de publicatie van het eindverslag van de verkenner. Overigens publiceerden de meeste fracties in 2017 hun uitgebrachte advies vrijwel onmiddellijk op internet. (p. 37)".
Hoofdstuk 3: Besluitvorming in de Tweede Kamer over de aanwijzing van de (in)formateur–		
3.a. Debatten op grond van artikel 139a hebben een waardevolle functie om een fase in de kabinetsformatie af te sluiten en in dat debat een nieuwe (in)formateur aan te wijzen. Deze fasering verdient navolging bij volgende kabinetsformatie.	Aanbeveling overnemen.	Geen nadere uitwerking nodig.
3.b. De werkwijze dat een scheidend verkenner of informateur in zijn of haar eindverslag een opvolger als (in)formateur vermeldt is op zichzelf werkbaar, maar in de geest van artikel 139a is meer transparantie mogelijk als daarbij consequent duidelijk wordt gemaakt welke fracties die kandidaat steunen.		"Dit is in 2017 niet consequent toegepast" (p. 42).
3.c. Waar artikel 139a specifiek spreekt van de aanwijzing van een of meer (in)formateur(s) verdient het aanbeveling de betreffende naam		In de betreffende moties worden in 2017 steeds de namen van de aan te wijzen (in)formateurs expliciet genoemd.

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar
of namen in de Kamermotie waarin deze(n) wordt/worden aangewezen op te nemen en niet slechts te verwijzen naar het verslag van de verkenner of informateur.		
3.d. Waar artikel 139a specifiek spreekt van de aanwijzing van «de door hen uit te voeren opdracht» verdient het aanbeveling ook deze in de motie op te nemen en niet slechts te verwijzen naar het verslag van de verkenner of informateur.		"In 2017 stond in de betreffende moties niet in alle gevallen de uit te voeren opdracht vermeld (p. 39-40)".
3.e. Het is te overwegen om bij volgende kabinetsformaties in de moties betreffende de aanwijzing van de (in)formateur(s) op te nemen dat de voorzitter van de Tweede Kamer en de Koning «met een zekere regelmaat» worden geïnformeerd over de voortgang.		Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium); "In 2017 is dit niet steeds consequent vermeld" (p. 43).
Hoofdstuk 4: Positie en werkwijze van verkenner en informateur		
4. Praktische werkafspraken tussen Kamervoorzitter en informateur zijn nuttig. Er kunnen niettemin goede redenen zijn om hiervan (tijdelijk) af te wijken; dan is voorafgaand overleg tussen (in)formateur(s) en de voorzitter van de Tweede Kamer wenselijk.		Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium);
Hoofdstuk 5: Het verstrekken van inlichtingen aan de Tweede Kamer tijdens de kabinetsformatie-		
5.a. De bestaande vaste praktijk, waarin de Kamer volgens artikel 139b van het Reglement van Orde een informateur na het uitbrengen van zijn eindverslag uitnodigt om inlichtingen te verstrekken, verdient voortzetting. De informateur heeft daarbij een beperkte rol, in die zin dat hij of zij zich beperkt tot het beantwoorden van procedurele vragen artikel 139b heeft overigens vooral ten doel de Kamerleden in de gelegenheid te stelen onderling van gedachten te wisselen over het verloop van de kabinetsformatie.	Aanbeveling overnemen.	Geen nadere actie nodig.
5.b. Het verdient aanbeveling spreektijdbeperking aan te houden bij een Kamerdebat volgens artikel 139b van het Reglement van Orde.		Advies Griffie Plenair
5.c. Het verdient aanbeveling om tijdens de kabinetsformatie zoveel mogelijk af te zien van de mogelijkheid dat tussentijds een Kamerdebat volgens artikel 139b		Advies Griffie Plenair

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar
plaatsvindt met toepassing van artikel 54a van het Reglement van Orde (dertigledendebat)		
5.d. Het is niet wenselijk dat een Kamerdebat met de formateur aan het einde van een kabinetsformatie over de keuze van kandidaat-bewindslieden plaatsvindt. Zo'n Kamerdebat is niet passend in de Nederlandse staatsrechtelijke verhoudingen.		
Hoofdstuk 6: De Tweede Kamervoorzitter en de kabinetsformatie–		
6.a. De bij de kabinetsformaties van 2012 en 2017 ontwikkelde gedragslijn ten aanzien van de taken van de voorzitter kan bij een volgende kabinetsformatie worden aangehouden. Dit betekent dat de voorzitter een beperkte taakstelling heeft als procesbegeleider en geen verantwoordelijkheid draagt voor inhoudelijke, politieke beslissingen tijdens de kabinetsformatie.		Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium)
6.b. De voorzitter is belast met het ter beschikking stellen van ambtelijke ondersteuning en materiële voorzieningen aan de verkenner, de (in)formateurs en de onderhandelaars tijdens de kabinetsformatie.		Idem
6.c. De voorzitter neemt het initiatief voor een overleg van (beoogd) fractievoorzitters de dag na de Tweede Kamerverkiezingen ter voorbereiding van het Kamerdebat volgens artikel 139a van het Reglement van Orde.		Idem
6.d. De voorbereiding van de daaropvolgende Kamerdebatten ter aanwijzing van (in)formateurs ligt in handen van de voorzitter, die daartoe overleg voert met de fractievoorzitters.		Idem Advies Griffie Plenair
6.e. De voorzitter informeert de Koning omtrent de besluiten van de Tweede Kamer betreffende de kabinetsformatie.		Idem
6.f. De voorzitter maakt eenduidige afspraken met de verkenner en de (in)formateurs omtrent het vooraf inlichten van de voorzitter over openbare mededelingen, het uitbrengen van eindverslagen (en tussenrapporten) aan de Kamer via de voorzitter, en het vooraf inlichten van de voorzitter over het informeren van de Koning.		Idem
6.g. Verkenner en (in)formateurs		Idem

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar
informerende voorzitter in de uitoefening van de taken als procesbegeleider over het verloop van hun werkzaamheden, met name voor zover van belang voor de voorbereiding van een Kamerdebat volgens artikel 139a van het Reglement van Orde.		
Hoofdstuk 7: De positie van de Koning bij de kabinetsformatie		
7.a. De positie van de Koning in de regering en als staatshoofd brengt met zich mee dat de Koning op de hoogte gesteld wordt omtrent het verloop van de kabinetsformatie. Bij de kabinetsformatie van 2017 is op het punt van het informeren van de Koning een werkwijze ontwikkeld die bij volgende kabinetsformaties op vergelijkbare wijze toepassing kan vinden.		
7.b. Bij deze werkwijze informeert de Tweede Kamervoorzitter de Koning regelmatig over de besluiten van de Kamer met betrekking tot de kabinetsformatie.		Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium)
7.c. Bij deze werkwijze informeren de informateurs en de formateur de Koning op gezette tijden omtrent de voortgang van hun werkzaamheden. Aan het einde van hun opdracht informeren zij de Koning omtrent het eindverslag dat zij aan de Kamer hebben uitgebracht.		
Hoofdstuk 8: Openbaar maken van stukken van de kabinetsformatie		
8.a. Het verdient aanbeveling dat de Ministers één gedragslijn volgen bij het verstrekken van inlichtingen aan de informateurs en de onderhandelaars. Voorafgaande aan de kabinetsformatie kunnen de Ministers in de ministerraad deze vaste gedragslijn afspreken. Volgens deze kan de informatie, opgevraagd door informateurs, via de Minister worden verstrekt. Daarnaast kunnen ambtenaren, nadat de Minister hun hiervoor toestemming heeft verleend aan het begin van de kabinetsformatie, rechtstreeks aan de onderhandelaars inlichtingen verstrekken, waarbij zij dan deze informatie tevens aan de Minister ter kennis brengen.	Aanbeveling door leiders naar het kabinet (met het verzoek om een reactie?)	
8.b. Het is raadzaam om de overdracht van het formatiedossier aan de		Advies van de Griffie Plenair

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar
Tweede Kamer gedurende de kabinetsformatie zodanig voor te bereiden dat de Kamer zo snel mogelijk na het moment van de formele overdracht door de formateur met het oog op het debat over de regeringsverklaring kan beschikken over een volledig, openbaar en digitaal doorzoekbaar formatiedossier.		
8.c. Het is wenselijk in de manier waarop het formatiedossier wordt gepresenteerd een duidelijk onderscheid in categorieën aan te brengen: relevante stukken die tijdens de kabinetsformatie op tafel gelegen hebben en brieven, nota's en adviezen aan de informateur. De correspondentie tussen Kamervoorzitter, informateur en fractievoorzitters hoort niet in het formatiedossier maar in de Kamerstukken.		Advies van Griffie Plenair Advies Stafdienst Communicatie Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium)
8.d. Het ligt voor de hand dat de stukken die de informateur namens de onderhandelaars opvraagt bij ministeries en adviseurs onderdeel blijven uitmaken van het formatiedossier.		
8.f. Het is raadzaam de gedragslijn ten aanzien van openbaarmaking van de stukken die het Bureau Kabinetsformatie namens onderhandelaars rechtstreeks – dus buiten de informateur om – opvraagt bij de ministeries, bij een volgende kabinetsformatie aan te passen. Dat kan door te werken met een openbaarheidstoets per stuk dat ter tafel komt. De jurisprudentie van de Raad van State ten aanzien van de openbaarmaking van formatiestukken (uit 2004) kan daarbij als leidraad dienen. Tot zo'n andere werkwijze besluiten de onderhandelende partijen voorafgaand aan coalitie-onderhandelingen.		
Hoofdstuk 9: Facilitaire, representatieve, operationele en financiële aspecten –		
9.a. De wijze waarop transitie momenten (overhandiging van opdrachten en eindverslagen) door de Tweede Kamer zijn vormgegeven, verdient navolging bij volgende kabinetsformaties.		Advies Stafdienst Communicatie
9.b. De kabinetsformatie voltrekt zich in beginsel in het gebouw van de Tweede Kamer. Er kunnen		Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium)

Aanbevelingen	Voorstel tot uitwerking	Actie/eigenaar
niettemin goede redenen zijn om hiervan (tijdelijk) af te wijken; dan is voorafgaand overleg tussen (in)formateur(s) en de voorzitter van de Tweede Kamer wenselijk.		"De Kamervoorzitter sprak hier (gebruik van alternatieve vergaderlocaties) een aantal onderhandelaars, tevergeefs, op aan; zij vond dat de Kamer de regie in de formatie moest hebben waarbij het in haar ogen niet paste dat er op een geregelde basis buiten het Kamergebouw werd vergaderd' (p. 47,). En op p. 48 "In de fase Zalm was er ook enige spanning omtrent de vergaderlocatie. Arib wilde ook toen dat de werkzaamheden verricht zouden worden in de Stadhouderskamer, zo gaf ze hem op de dag van zijn aantreden mee in de werkafspraken".
9.c. Het ligt voor de hand om ook bij volgende kabinetsformaties de inhoudelijke ondersteuning van de verkenner(s) en de (in)formateur(s) te laten verzorgen door aan de Tweede Kamer gedetacheerde raadadviseurs van het Ministerie van Algemene Zaken.	Aanbeveling overnemen.	Geen nadere actie nodig.
9.d. De Kamer doet er goed aan tijdig na te denken over de voorzieningen voor de informateur (en de onderhandelaars) in de periode dat het Tweede Kamergebouw wegens een renovatie niet beschikbaar is als locatie.	Aanbeveling door leiden naar de BBC voor reactie?	
9.e. Als wordt vastgehouden aan de Stadhouderskamer als vaste vergader-locatie na de renovatie van het Kamergebouw, dan is het raadzaam tijdens deze renovatie iets te doen aan de gebleken gebreken van die ruimte, met name de klimaatbeheersing.	Aanbeveling door leiden naar de BBC voor reactie?	
9.f. Het is wenselijk dat het publiek de openbare informatie betreffende de voortgang van de kabinetsformatie kan raadplegen via één website. Het ligt voor de hand dat deze informatie in ieder geval (ook) raadpleegbaar is via de website van de Tweede Kamer.		Advies stafdienst Communicatie.

Blauw = advies Griffie Plenair vragen

Rood = advies van de stafdienst Communicatie vragen

Paars = Afstemmen met de Voorzitter (voorafgaand advies hoofd stafbureau Voorzitter en Presidium)

Oranje = advies van de Bouwbegeleidingscommissie vragen

Groen = aanbeveling doorleiden naar het kabinet (met het verzoek om een reactie)

From: "5.1.2.i" <5.1.2.i@mindef.nl>
Sent: Tue, 27 Jun 2023 13:21:56 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.i" <5.1.2.i@mindef.nl>
Subject: RE: Uitnodiging hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Beste 5.1.2.e

Dank je wel !

Hartelijke groet,

5.1.2.e

Met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

5.1.2.e

PKC | Kalvermarkt 32 | 2511 CB | Den Haag | kamer A 102
Postbus 20701 | 2500 ES | Den Haag | MPC 58 B

M: 5.1.2.e

@: 5.1.2.e @mindef.nl

Denk bij een bezoek aan het Ministerie aan een legitimatiebewijs!

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 26 juni 2023 18:08

Aan: %secretariaatminister, BS <5.1.2.i@mindef.nl>

Onderwerp: Uitnodiging hoorzitting verkenningfase tijdens de formatie van 2021

Beste 5.1.2.e

Hierbij de formele uitnodiging voor mevrouw Ollongren voor de hoorzitting van de commissie voor de Werkwijze op maandag 3 juli. Voor vragen ben ik uiteraard bereikbaar.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

From: "Kessel, A.C.M.W. van (Alexander)" <5.1.2.e@ru.nl>
Sent: Wed, 28 Jun 2023 11:24:11 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "Baalen, C.C. van (Carla)" <5.1.2.e@ru.nl>
Subject: RE: Conceptverslag gesprek over rapport Evaluatie kabinetsformatie 2021-2022

Beste 5.1.2.e

Dank voor de informatie. We zullen het met belangstelling volgen.

Met vriendelijke groet,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 28 juni 2023 11:06
Aan: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>
Onderwerp: RE: Conceptverslag gesprek over rapport Evaluatie kabinetsformatie 2021-2022

Beste Alexander,

Veel dank!

Zoals jullie waarschijnlijk hebben meegekregen, is er gisteren door de SP nog een plenair debat aangevraagd met de Kamervoorzitter over de gespreksverslagen. Dit werd niet gesteund door een meerderheid, waarbij ook werd verwezen naar de brief die we vorige week van jullie hebben ontvangen.

Daarnaast vindt de openbare hoorzitting met oud-verkeners Jorritsma en Ollongren en oud-Kamervoorzitter Arib volgende week maandag van 14.00 tot 17.00 uur plaats. We zullen zien of dit nog nieuwe inzichten oplevert over de verkenningsfase. Een plenair debat hierover en over de evaluatie van de kabinetsformatie zal na het zomerreces plaatsvinden.

Ik hoop jullie hiermee voor dit moment voldoende op de hoogte te hebben gebracht van het vervolg, voor vragen ben ik natuurlijk bereikbaar.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

Van: Kessel, A.C.M.W. van (Alexander) <5.1.2.e@ru.nl>
Verzonden: woensdag 28 juni 2023 08:55
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: Baalen, C.C. van (Carla) <5.1.2.e@ru.nl>
Onderwerp: RE: Conceptverslag gesprek over rapport Evaluatie kabinetsformatie 2021-2022

Beste 5.1.2.e

Hierbij het verslag retour. Er zijn slechts twee kleine correcties – zie p. 18 en 19.

Met vriendelijke groet,
Alexander

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 21 juni 2023 12:28

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@ru.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@ru.nl>

Onderwerp: Conceptverslag gesprek over rapport Evaluatie kabinetsformatie 2021-2022

Beste Alexander,

Hierbij het woordelijk verslag dat is gemaakt van het gesprek dat jullie vorige week hebben gevoerd met de commissie voor de Werkwijze. Ik leg jullie dit graag ter correctie voor, met daarbij de uitgangspunten die onze Dienst Verslag en Redactie voor wijzigingen van de tekst hanteert:

De medewerkers van de DVR richten zich op een feitelijk en taalkundig correcte en leesbare weergave van het gesproken woord. Voorstellen tot wijziging dienen zich dan ook tot het strikt noodzakelijke te beperken. Het kan gaan om wijzigingen ter verduidelijking, maar zonder de strekking te veranderen. Het kan ook gaan om luister- of typefouten. Correctievoorstellen die de feitelijke weergave van het gesproken woord wijzigen, worden door de DVR geweigerd. Voorstellen voor het schrappen of toevoegen van tekst of tekstgedeelten zijn eveneens niet toegestaan.

Is het voor jullie haalbaar om eventuele wijzigingen in de loop van volgende week door te geven?

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl

From: "Ephraim, Olaf"
Sent: Wed, 28 Jun 2023 20:37:28 +0200
To: "Plas, C.A.M. van der (Caroline)" <c.vdplas@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "Sneller, J." <j.sneller@tweedekamer.nl>; "Pouw-Verweij, N.J.F." <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>
Subject: Re: Aanvullend voorstel voorbereiding hoorzitting verkenningfase

Ik kan leven met het voorstel dus met tweetallen en wil ook meedoen. Joost voorstel vind ik minder. Echter: als er geen voorstel is dat op meerderheid/consensus kan rekenen lijkt mij het eerlijkst dat iedereen gewoon kan komen en vragen stellen waarbij een ieder doublures (verdiepende aanvullende vragen prima) moet zien te vermijden en kort en bondig moet zijn.

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 28 jun. 2023 om 20:10 heeft Plas, C.A.M. van der (Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Laten we nou gewoon een knoop doorhakken. Ik vond het voorstel wat je stuurde goed en de opmerking van Nicky erbij ook.

Hartelijke groeten,

Caroline van der Plas

Tweede Kamerlid

BBB (BoerBurgerBeweging)

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018

2500 EA DEN HAAG

T +31 (0)70-318 33 40

E: c.vdplas@tweedekamer.nl |

I: www.tweedekamer.nl | www.boerbürgerbeweging.nl |

LET OP: Afspraken kunnen (op het laatste moment) worden afgezegd indien er andere dringende Kamerverplichtingen tussenkomen!

Volg BBB ook op [Twitter](#), [Facebook](#), [Instagram](#) en [LinkedIn](#)

[<image001.png>](#)

Van: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 28 juni 2023 16:32

Aan: Sneller, J. <j.sneller@tweedekamer.nl>; Plas, C.A.M. van der (Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl>

CC: Pouw-Verweij, N.J.F. <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>; Ephraim, Olaf <o.ephraim@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Aanvullend voorstel voorbereiding hoorzitting verkenningfase

Beste leden,

Dank voor jullie reacties. Aangezien Olaf gisteren nog een ander voorstel had gedaan – 6 of 7 leden het voortouw laten nemen – zie ik nu geen voorstel dat kan rekenen op consensus binnen de voorbereidingsgroep.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

Van: Sneller, J. <j.sneller@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 28 juni 2023 16:03

Aan: Plas, C.A.M. van der (Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl>

CC: Pouw-Verweij, N.J.F. <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @tweedekamer.nl>;

Ephraïm, Olaf <o.ephraim@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Re: Aanvullend voorstel voorbereiding hoorzitting verkenningfase

Ik vat het allemaal niet persoonlijk op hoor :) Maar kan me niet vereenzelvigen met dat tweede voorstel, vandaar mijn tussenvoorstel.

Een reader lijkt me prima. Met daarin alle opmerkingen die door de genodigden hierover in Kamer en pers zijn gemaakt.

Hartelijke groet,
Joost

Op 28 jun. 2023 om 15:31 heeft Plas, C.A.M. van der (Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Ik sluit me aan bij Nicky

Hartelijke groeten,

Caroline van der Plas

Tweede Kamerlid

BBB (BoerBurgerBeweging)

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018

2500 EA DEN HAAG

T +31 (0)70-318 33 40

E: c.vdplas@tweedekamer.nl |

I: www.tweedekamer.nl | www.boerbürgerbeweging.nl |

LET OP: Afspraken kunnen (op het laatste moment) worden afgezegd indien er andere dringende Kamerverplichtingen tussenkomen!

Volg BBB ook op [Twitter](#), [Facebook](#), [Instagram](#) en [LinkedIn](#)
<image001.png>

Van: Pouw-Verweij, N.J.F. <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 28 juni 2023 15:25

Aan: Sneller, J. <j.sneller@tweedekamer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e> @tweedekamer.nl; Plas, C.A.M. van der (Caroline)

<c.vdplas@tweedekamer.nl>; Ephraim, Olaf <o.ephraim@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Re: Aanvullend voorstel voorbereiding hoorzitting verkenningfase

Mijn excuses voor de veel te late reactie! Ik kan me goed vinden in de aanvullende voorstellen. Vind voorstel twee ook wenselijker dan het tegenvoorstel van Joost (sorry, Joost!).

Met vriendelijke groet,

Pouw-Verweij, N.J.F. (Nicki)

Tweede Kamerlid

JA21

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(31)70-318 | E n.pouw-verweij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Op 28 jun. 2023 om 15:08 heeft Sneller, J. <j.sneller@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Besten,

Op zich klopt dit, maar ik heb nog wel een tussenvariant: we kunnen de pakweg drie meest voor de hand liggende openingsvragen aan elk van de genodigden inventariseren en iemand aanwijzen/verzoeken (Caroline als aanvrager van deze hoorzitting bijv?) om die aan het begin van elk blok te stellen? Dan komen we toch een beetje tegemoet aan de behoefte aan structuur van sommige commissieleden?

Groet,

Joost

Op 28 jun. 2023 om 14:02 heeft 5.1.2.e <5.1.2.e> @tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste leden,

Gelet op het feit dat ik op onderstaande mail enkel een reactie van de heer Ephraim heb ontvangen, concludeer ik dat er vanuit jullie als voorbereidingsgroep geen behoefte bestaat om de commissie nog een aanvullend voorstel over de voorbereiding van de hoorzitting voor te leggen. Het blijft dan bij de eerder gedane oproep aan fracties om vooraf

onderling afstemming te zoeken over hun vragen. Ik zal dit ook per mail aan de commissie laten weten bij het versturen van de reader met voor de hoorzitting relevante stukken die op dit moment wordt samengesteld.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e

Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 13:19

Aan: Sneller, J. <j.sneller@tweedekamer.nl>; Pouw-Verweij, N.J.F. <n.pouw-verweij@tweedekamer.nl>; Plas, C.A.M. van der (Caroline) <c.vdplas@tweedekamer.nl>; Ephraim, Olaf <o.ephraim@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Aanvullend voorstel voorbereiding hoorzitting verkenningfase

Beste leden,

Naar aanleiding van de e-mailprocedure die gisteren is afgerond en de verschillende opmerkingen die daarin zijn gemaakt over de voorbereiding van de hoorzitting, zou ik me kunnen voorstellen dat jullie als voorbereidingsgroep op dit punt nog 2 aanvullende voorstellen doen aan de commissie:

1. Het samenstellen van een reader, waarin in ieder geval wordt opgenomen: de passage uit de Handelingen van het 1 april-debat met de oud-verkenner, relevante uitspraken uit interviews met de betrokkenen, eerder gepubliceerde documenten uit de verkenningfase – inclusief het ambtelijke verslag van het gesprek van de verkenner met de Eerste Kamervoorzitter – en een korte tijdlijn. Deze reader kan donderdag aangeleverd worden.
2. Het voorstel dat in de eerste drie blokken van de hoorzitting het voortouw wordt genomen door 2 leden, die de kans krijgen om 15 tot 20 minuten vragen te stellen. Daarna kunnen de andere aanwezige leden vragen stellen die nog niet aan bod zijn gekomen. Als voortouw-leden denk ik dan in eerste instantie aan jullie als leden van de voorbereidingsgroep, aangevuld met de leden die in de e-mailprocedure voorstander waren van deze opzet: Drost, Inge van Dijk en Kathmann. Deze tweetallen kunnen dan samen – mede op basis van de informatie uit de reader – vragen voorbereiden.

Ik hoor graag of jullie je in deze aanvulling kunnen vinden en, zo ja, of jullie m.b.t. voorstel 2 een voorkeur hebben voor 1 van de 3 blokken om als vragensteller het voortouw te nemen.

Mochten jullie toch behoefte hebben om hier nogmaals over te overleggen, dan hoor ik dat ook graag. Dat zou eventueel morgen kunnen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e

[@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

From: "Commissie Werkwijze der Kamer"
Sent: Fri, 30 Jun 2023 09:00:41 +0200
To: "GC-Commissie-WERK" <GC-Commissie-WERK@tweedekamer.nl>
Subject: [TER INFORMATIE] Reader hoorzitting verkenningsfase tijdens de formatie van 2021
Attachments: Reader Hoorzitting Verkenningsfase tijdens de formatie van 2021.pdf

Geachte leden van de commissie voor de Werkwijze,

Ter voorbereiding op de hoorzitting aanstaande maandag over de verkenningsfase tijdens de formatie van 2021 ontvangt u hierbij een reader. Deze is bedoeld voor intern gebruik door leden. U kunt de reader ook vinden in [Parlis](#).

Daarnaast laat ik u hierbij weten dat de voorbereidingsgroep die u eerder een voorstel heeft voorgelegd over de opzet en het verloop van de hoorzitting, geen aanvullend voorstel meer zal doen over inhoudelijke afstemming en voorbereiding.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

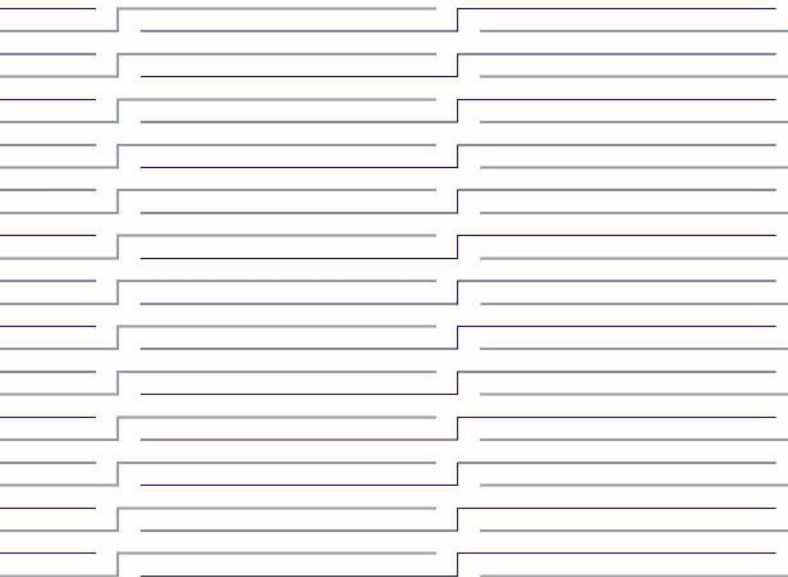
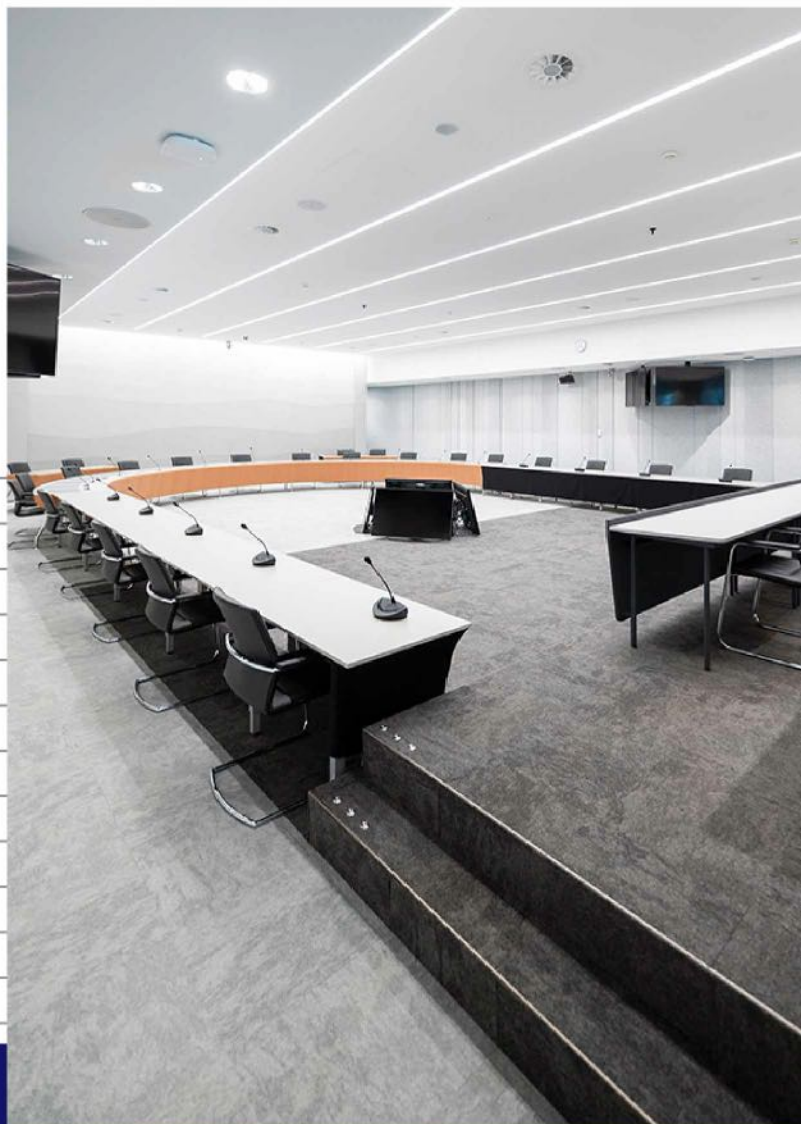
E 5.1.2.e

[@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Hoorzitting

Verkenningfase tijdens de formatie van 2021

maandag 3 juli 2023 | 14:00 - 17:00 uur | Thorbeckezaal

COMMISSIE VOOR DE WERKWIJZE

UITSLUITEND BESTEMD VOOR INTERN GEBRUIK

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Den Haag, 29 juni 2023

Geachte leden van de commissie voor de Werkwijze,

Hierbij ontvangt u een reader ter voorbereiding op de hoorzitting op maandag 3 juli 2023 met de oud-verkenner en oud-Kamervoorzitter over de verkenningfase tijdens de formatie van 2021. Hierin zijn de uitspraken opgenomen die de oud-verkenner in de Kamer en in de media hebben gedaan, de eerder door de Kamer ontvangen ambtelijke aantekeningen van de gesprekken van de verkenner met de voorzitters van de Tweede en Eerste Kamer, de passages over de verkenningfase uit de evaluatie van de kabinetsformatie en de recent ontvangen beantwoording van de vragen aan de oud-verkenner en oud-Kamervoorzitter. Ook is een tijdelijk opgesteld van de verkenningfase.

Voor nadere vragen kunt u uiteraard contact opnemen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Inhoud

Tijdlijn Verkenners 18 maart – 1 april 2021

Gesprek voorzitter EK en TK, 29 maart 2021

Aantekeningen ambtelijke ondersteuning p. 1 t/m 3, 19 maart 2021

Verslag van de opdracht tot een verkenning, 29 maart 2021

Handelingen debat 1 april 2021 over de Ontstane situatie in de verkennende fase van de kabinetsformatie (fragment)

Evaluatie kabinetsformatie 2021/22: rapport (fragment: De verkenning van 2021 in het kort

Evaluatie kabinetsformatie 2021/22: rapport (fragment verloop 18 maart – 1 april)

Het jaar van Kajsa – Linda, 17 november 2021 (fragment)

Jorritsma blikt terug op 'Pieter Omtzigt, functie elders': 'We konden daar helemaal niets aan doen' – AD, 20 augustus 2022 (fragment)

Verkenners zagen Omtzigt als probleem en risico voor de formatie – Nieuwsuur, 10 juni 2023

Ollongren herinnert zich niet over Omtzigt te hebben gesproken – ANP, 13 juni 2023

Brief van de oud-verkenners, 19 juni 2023

Brief van de oud-Kamervoorzitter, 21 juni 2023

Tijdelijk Verkenning-Jorritsma/Ollongren

2021

18 maart	Tijdens een persconferentie in de Oude Zaal van de Tweede Kamer geven de verkenners Jorritsma en Ollongren een korte toelichting op hun werkzaamheden.
19 maart	Gesprek met voorzitter Arib van de Tweede Kamer. Gesprek met voorzitter Bruijn van de Eerste Kamer.
22 en 23 maart	Gesprekken met de fractievoorzitters.
25 maart	Verkenners Jorritsma en Ollongren laten de voorzitter van de Tweede Kamer weten hun werkzaamheden per direct te beëindigen. Mededeling verkenners .
29 maart	Verslag van de opdracht tot een verkenning van mw. Ollongren en mw. Jorritsma (Kamerstuk 35788, nr. 4).
31 maart	Overhandiging documenten van de verkenners op verzoek in Regeling van Werkzaamheden van 31 maart 2021 (Kamerstuk 35788, nr. 5)
1 april	Brief van de verkenners over de stukken van de vorige fase van de verkenning zoals gevraagd tijdens de Regeling van Werkzaamheden van 31 maart 2021 (Kamerstuk 35788, nr. 9).
1 april	Brief van de verkenners n.a.v. het informatieverzoek van de Kamer van 1 april 2021 (Kamerstuk 35788, nr. 11).
1 april	Debat over de ontstane situatie in de verkennende fase van de kabinetsformatie.

Gesprek Voorzitter TK 19 maart 2021

Locatie: kamer Voorzitter TK

1. Karakter van het gesprek en communicatie

Het gesprek met de voorzitter TK kan formeel of informeel worden opgevat.

Als het gesprek informeel is, betreft het praktische afspraken over de uitvoering van de overeenkomst. Communicatie is dan niet noodzakelijk.

Als het gesprek formeel is, zou dit de eerste keer zijn dat een dergelijk gesprek plaatsvindt

Er kunnen dan onderwerpen aan de orde komen die voor de voorzitter van de TK en de Verkenners van belang zijn. Communicatie (achteraf) hoort daarbij, evenals de autorisatie door de voorzitter van een eventuele passage in het verslag van de verkenners.

2. Mogelijke gespreksonderwerpen van de zijde van de verkenners

Informeel:

- De datum van 30 maart als in de overeenkomst opgenomen opleverdatum van het verslag is gekoppeld aan een voorzien debat op 31 maart. In het geval van het debat is dit de vroegst mogelijke datum. De opleverdatum van het verslag kan als gevolg van de werkzaamheden zowel voor, op of na 30 maart plaatsvinden. In 2017 is de in de overeenkomst opgenomen termijn overschreden omdat de werkzaamheden meer tijd vroegen
- Als een fractievoorzitter geen schriftelijk advies uitbrengt, wordt een analytisch gespreksverslag gemaakt als bijlage bij het verslag van de verkenners
- Er is geen voornemen bij de verkenners elders te vergaderen
- Op dit moment zijn er geen voornemens voor een persconferentie
- Vanmiddag ontvangen de verkenners de voorzitter van de EK, zoals in 2012 en 2017

Formeel:

- Vergaderingen TK tot 30 maart
- Evaluatie kabinetsformatie 2021 door TK ?

3. Mogelijke gespreksonderwerpen van de zijde van de Voorzitter TK

- Organisatie debat 31 maart over verslag verkenners (vragen aan oud-verkenners)
- Evaluatie kabinetsformatie 2021 door TK
- Wijzigingen Reglement van Orde (verwerping amendement horen kandidaten)
- Tijdig contact over voorgenomen openbare mededelingen

Gesprek Voorzitter EK, 19 maart 2021

Locatie: SK

1. Karakter gesprek en communicatie

In 2012 en 2017 vond een formeel gesprek plaats tussen de verkenner en de voorzitter EK

De communicatie kan vooraf plaatsvinden maar in elk geval na het gesprek.

Een eventuele passage over het gesprek in het verslag van de verkenner zal vooraf ter autorisatie worden voorgelegd aan de voorzitter EK.

2. Mogelijke onderwerpen van gesprek vanuit de verkenner

Toelichting op de overeenkomst tussen de voorzitter TK en de verkenner

Vergaderingen EK komende weken

3. Mogelijke onderwerpen van gesprek vanuit de voorzitter EK

Taken Eerste Kamer

Aanhangige wetgeving in EK

Positie Eerste Kamer (geen binding aan regeerakkoord)

Minderheid kabinet /coalitie in Eerste Kamer

Nb (niet voor gesprek):

- Vz TK zendt Vz EK afschrift van het verslag van de verkenner
- Verkiezingen provinciale staten en EK in 2023
- Grondwetsvoorstellen inzake samenstelling EK, terugzendrecht en grondwetsherzieningsprocedure

1/2 VtC Arab 19/3/21

Infomeetoverleg

30/3 haalbaar? Bezorgd, CDA 26/3, cwelezen wachten
Tussentijdse met eerdere uitstel (suggetieft?)

VtC overleg dan open VtC; afrondering VtC
nr 2 open (CDA)

VO ~~grote~~ korte week

Debatken ook zoveel VtC

VtC publiek informatievereniging

VtC: niet gebaseerd, mee beginnen? ligt gavelig.

VO: publiek gedacht

VtC: openeend

AVO openeendmenaf horen

Evaluatie: advies / VtC

1/2 Fk 19/3

In verslag
Akteuriale verslag doorvórt (algemeenheden)

10 Toelichting opdracht → wakerening debaat / Frankslag verhuogen
Hoe fractie waarde wórt
Vervolg kaart af ver goprekken

17 ~~Achteraf~~ → geen
Ook niet van wakereninge wórt tellt
Een beeld veel naar nformateur(s).

10 Nu maken goprek als b Fk (niet nemen Residuum)
Wisselingen omstelling, ook tussen Tt/Ft

Wórt Gemeentemedeledert, herallen met 5
7^e wa Tt medelidert → w. kevel baan en Omstedig (aanleva medelidert)
gactig medelidert (wórt)

- Vakem medelidert beide kanten → g. soliditeit / waalg
- Afgelapen naar waalg medelidert → tot soliditeit / waalg
(wórt kanten)

- ~~Persektbaar maken om goprek medelidert Ft?~~
- ~~horingkardert is gactig medelidert Ft?~~
- ~~Stel geen acculie goprek medelidert~~ → democratisch
niet noodlig (afgelplopt) → ~~gactig medelidert~~ ~~waalg naar beide medelidert~~
in Ft (meer pulep erth heres) (fabelen democratisch)

10 ~~waalg~~ ~~medelidert~~ ~~waalg~~ ~~medelidert~~ ~~waalg~~ ~~medelidert~~ → wórt klop
veug meer beherdteheid poveris → g. waalg

- ~~Stel medelidert~~ ~~waalg~~ ~~medelidert~~ ~~waalg~~ ~~medelidert~~ → dan p. waalg
in finale als hoe draame om te goprek
Cavellan en bewndspira of top viel kaffere mel
wordwórt Ft hebre begpreekbaar maken kanten
Gevondspira algeren. Daarna zaak individuel
bewndspira

V1.7.1 More online verkeer (impact) →
Stapeloze groei (mooi te zien) of gebrek aan
uitbreiding draagt tot het risico. In de digitale
wereld of macht

V1.7.2 dat is in werking na veld uitsluitend
Richt aan lange afstand

V1.7.3 Belastingen, kosten, informatie

V1.7.4 Alleen voorbij ~~voor~~ in de tijd?

Bewustzijn, ook per onderdeel. Het is niet
intelligente

V1.7.5.1 Het is niet zo eenvoudig

V1.7.5.2 De kwaliteit is afgeleid of niet afgeleid

V1.7.5.3 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

V1.7.5.4 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

V1.7.5.5 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

V1.7.5.6 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel?

V1.7.5.7 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

V1.7.5.8 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

V1.7.5.9 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

V1.7.5.10 Het is niet zo eenvoudig, niet
in de tijd per onderdeel

Vergaderjaar 2020–2021

35 788

Kabinetformatie 2021

Nr. 4

BRIEF VAN MW. OLLONGREN EN MW. JORRITSMA-LEBBINK

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 29 maart 2021

Conform uw verzoek van 26 maart 2021 doen wij verslag van de opdracht tot een verkenning die wij op 18 maart hebben aanvaard en op 25 maart hebben afgebroken (Kamerstuk 35 788, nr. 3). Wij hebben op vrijdag 19 maart een gesprek gevoerd met de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Op maandag en dinsdag 22 en 23 maart ontvingen wij de 17 lijsttrekkers die in de nieuwe Tweede Kamer zijn gekozen. De 17 gesprekken kenden dezelfde opbouw. Wij vroegen de lijsttrekkers om een duiding van de verkiezingsuitslag, om (inhoudelijke) thema's die zij van belang achten voor het Tweede Kamerdebat over de verkiezingsuitslag en voor de coalitievorming, om coalitie-mogelijkheden en -onmogelijkheden inclusief de positie van de betrokken partij daarin. Veertien van onze gesprekspartners hebben de input namens hun fracties in een brief aan de verkenners verwoord. In de bijlage treft u die stukken aan¹. De overige lijsttrekkers hebben geen brief gestuurd of notitie achtergelaten. Op donderdag 25 maart stonden vervolggesprekken gepland. Met de voorbereiding daarvan waren wij 's ochtends begonnen toen mevrouw Ollongren bericht kreeg over haar positieve corona testuitslag. De voorbereiding is toen afgebroken. In dit verkenningproces hebben wij een aantal fouten gemaakt. In het voorbereidingsmemo met aandachtspunten voor de gesprekken, wordt onder meer de naam van de heer Omtzigt genoemd in combinatie met de woorden «functie elders».

Wij willen hier heel duidelijk over zijn: dit had niet mogen gebeuren. Dit had niet mogen gebeuren omdat de heer Omtzigt een gekozen volksvertegenwoordiger is. Dit had niet mogen gebeuren omdat het vanzelfsprekend niet aan verkenners is zich te bemoeien met mogelijke personele aangelegenheden. Dit is al met al zeer ongepast.

In de tweede plaats heeft mevrouw Ollongren het memo (dat dus niet deze notie had mogen bevatten) onbedoeld getoond bij het verlaten van

¹ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

het Binnenhof. Deze openbaarmaking ervan berokkende schade aan het formatieproces en tevens aan (leden van) het CDA. Wij betreuren dat zeer. Wij bieden voor deze fouten uw Kamer onze diepgevoelde excuses aan.

Over de totstandkoming van het memo het volgende. Geen van de fractievoorzitters heeft met ons gesproken over de heer Omtzigt. Geen van de fractievoorzitters heeft met ons gesproken over de onderhandelingsstijl van de heer Hoekstra. Geen van de fractievoorzitters is verantwoordelijk voor het aandragen van welke gespreksonderwerpen dan ook. Evenmin zijn de media indirect verantwoordelijk voor de woorden «functie elders» over de heer Omtzigt – deze eerder onbedoeld gewekte suggestie nemen wij graag weg.

Er zijn slechts twee mensen verantwoordelijk voor het bestaan en de inhoud van het memo en dat zijn wij, ondertekenaars van deze brief.

Vanwege het afbreken van de verkenning kunnen we aan uw Kamer geen eindverslag uitbrengen. Tot het verschaffen van nadere inlichtingen in een debat met uw Kamer zijn wij – in alle deemoed – vanzelfsprekend bereid.

K. Ollongren
A. Jorritsma-Lebbink

*Handelingen debat 1 april 2021 over de Ontstane situatie in de verkennende fase van de kabinetsformatie
(fragment)*

Mevrouw Ollongren:

Dank u wel, voorzitter. Dank ook voor de gelegenheid die u ons biedt om als oud-verkenner hier vandaag verantwoording af te leggen aan uw Kamer. Ik mag via u ook de nieuwe Kamer feliciteren met de installatie en de nieuwe leden met hun maidenspeeches van vandaag.

Voorzitter. Ik begin graag met ook vanaf deze plaats mijn welgemeende excuses aan te bieden, allereerst natuurlijk voor de woorden op het gefotografeerde A4, die daar niet hadden moeten staan, over de heer Omtzigt en de functie elders. Hij is een zeer gewaardeerd lid van deze Kamer en hij is een parlementariër pur sang. Het past verkenner niet zich te bemoeien met interne partijaangelegenheden. Ik begrijp heel goed dat uw Kamer deze kwestie heel hoog opneemt. Mijn excuses gelden ook de heer Omtzigt persoonlijk, die ik dat ook heb laten weten, en de heer Hoekstra, die ik ook persoonlijk mijn excuses heb aangeboden. In de tweede plaats bied ik mijn excuses ervoor aan dat het gewraakte A4 überhaupt in de openbaarheid is gekomen. Dat is mijn schuld en niet die van iemand anders. Ik wil zo,

als ik daar de gelegenheid voor krijg, ook uitleggen hoe dat heeft kunnen gebeuren. En natuurlijk excuses dat door deze samenloop van omstandigheden het hele verkenningsproces naar een coalitievorming de facto stil is komen te liggen. Sinds vanochtend, wil ik daaraan toevoegen — ik ga daar straks natuurlijk uitgebreid op in; er zijn ook veel vragen over gesteld — is er het punt van de brief die mevrouw Jorritsma en ik afgelopen maandag hebben gestuurd, die bij nader inzien een onjuistheid blijkt te bevatten. Ook daarvoor mijn excuses.

Voorzitter. Ik wil graag precies schetsen wat er is gebeurd op donderdag 25 maart. Ik kwam die ochtend rond 8.30 uur aan in de Stadhouderskamer, waar mevrouw Jorritsma al was. We hebben daar samen ontbeten. We waren eigenlijk net begonnen met onze voorbespreking. We hadden die dag twee gesprekken gepland, met mevrouw Kaag en meneer Rutte. Dat is de verkeerde volgorde: eerst met meneer Rutte en daarna met mevrouw Kaag. We hielden er rekening mee dat we die dag of de volgende dag nog meer gesprekken zouden voeren. Ten behoeve van het vooroverleg hadden we een setje papieren, waar het gefotografeerde A4'tje deel van uitmaakte. Nog voor we goed en wel waren gestart met de inhoudelijke bespreking, ging mijn telefoon en kreeg ik de uitslag van een coronatest die ik preventief had laten doen. Geheel onverwacht was die positief. Ik zal eerlijk zeggen dat ik daar heel erg van schrok. Dat heeft te maken mijn eigen gezondheidsgeschiedenis en met twee chronische auto-immuunziekten die ik heb. We hebben toen het vooroverleg meteen afgebroken. Ik ben op grote afstand gaan zitten met een mondkapje op. We hebben telefonisch advies gevraagd hoe te handelen. Daar kwam uit dat we de gesprekken zouden cancelen en dat ik zo snel mogelijk het Binnenhof zou verlaten. Ik heb toen in de emotie van het moment veel te snel gereageerd. Ik heb letterlijk mijn spullen bij elkaar gegerist en ik ben gegaan. Ik had natuurlijk niet zo overhaast moeten handelen. Ik hoorde een enkeling daar mild over oordelen, maar ik oordeel daar zelf niet mild over.

Voorzitter. Ik wil ook iets zeggen over de fase waarin onze verkenning zich op dat moment bevond. Mevrouw Jorritsma en ik hadden geconstateerd dat we in een moeilijk moment in de verkenning zaten. We stonden eigenlijk voor een hele lastige opgave. We hadden een eerste ronde van gesprekken gehad. Die leverden een beeld op van voorzichtigheid. U heeft de brieven gezien die de fractievoorzitters daarover schreven. Naderhand heeft u natuurlijk nog veel meer gezien. Juist in een verkenningsfase is het de bedoeling dat de politieke hitte van de campagne afkoelt. Daar is die voor. In een campagne staan de partijen tegenover elkaar, scherp. Dan botsen ze. Dat moet eigenlijk overgaan in die verkenningsfase en later in de informatiefase naar het zoeken naar wat partijen bindt en waar partijen het over eens kunnen gaan worden. Dat is best lastig vlak na de verkiezingen, vlak na de campagne.

We hadden in de eerste ronde met alle fractievoorzitters gesproken over de duiding van de uitslag, over wat de inhoudelijke thema's waren die zij belangrijk vonden, over mogelijke coalities en over de rol van hun partijen daarin. We hebben ook gevraagd, aan iedereen, of zij partijen uitsloten. Op basis van welk deel zouden vervolgesprekken gaan voeren? In de vervolgfase zou natuurlijk ook aan bod moeten komen waarom partijen een bepaalde terughoudendheid betrachtten, want als verkenners probeer je ook te zoeken naar waar de pijn zit tussen partijen, waar een

eventueel gebrek aan vertrouwen is dat in de weg zit. Dat is dus in het begin lastig. Mensen geven zich niet meteen bloot in één gesprek na zo'n campagne.

Dus om de volgende fase van de verkenning in te gaan, was het ons duidelijk dat wij meer duidelijkheid moesten hebben over de positie van het CDA. Waarom? Omdat het CDA de vierde partij is in zetelaantal en de favoriete coalitiegenoot van de VVD, de grootste partij in deze Kamer. Een stabiele meerderheid zonder het CDA vonden wij om die twee redenen moeilijk voorstelbaar. Het was ons op dat moment ook duidelijk dat het CDA daar heel terughoudend in was. We hadden ook de indruk gekregen van de heer Hoekstra dat hij niet zat te wachten op twee verkenners. Daarom wilden we ook een betere terugkoppeling vragen van het gesprek dat plaats had gehad met de voorzitter. De context van onze overwegingen werd ook bepaald door berichtgeving over het CDA. We kennen denk ik allemaal de artikelen die in die dagen werden gepubliceerd, die het Haagse mediabeeld domineerden. Die berichtgeving ging ook over de heer Omtzigt. Uiteraard niet over een functie elders, zeker niet, maar wel over het CDA en zijn positie daarbinnen. Woorden als "fluistercampagne" en dergelijke zijn hier ook al genoemd.

Terug naar het stuk, het gefotografeerde stuk, dat deel uitmaakte van de voor die dag voorbereide aantekeningen. Die aantekeningen zagen eigenlijk op het proces en op inhoud, binnen de context zoals ik die net heb geschetst. In die aantekeningen, die dus vooruitblikten op gesprekken die nog moesten komen, stonden die woorden "functie elders". Dat stond er, mogelijk gebaseerd op gesprekken. Maar dat is een constatering die ik nu achteraf pas kan doen, want op dat moment, toen ik vertrok, had ik de notitie nog niet gelezen en hadden wij hem nog niet besproken. We hebben het dus nooit gehad over waarom daar precies stond "functie elders". Wij hebben met niemand, met geen van de fractievoorzitters, gesproken over een functie elders voor de heer Omtzigt. Wij wilden ook helemaal niet spreken met wie dan ook over een functie elders voor de heer Omtzigt. Het had er niet moeten staan. Het stond er wel en daar nemen we de verantwoordelijkheid voor, want wij zijn de enigen die dat kunnen doen. De stukken die daar lagen, zijn onder onze verantwoordelijkheid tot stand gekomen.

De verkenning is afgebroken, maar ik wil u verzekeren dat wij dit onderwerp niet zouden hebben opgebracht, in welk gesprek dan ook. Dat was niet onze taak en zo zagen we onze taak niet. Wij wilden verder spreken in eerste instantie met Rutte en Kaag over hun wensen, ook over hun wensen ten aanzien van de betrokkenheid van het CDA. Dus bijvoorbeeld over de vraag wat de VVD, die het CDA graag erbij wilde hebben, zou kunnen doen om te bevorderen dat het CDA betrokken zou willen raken. Voor het gesprek met mevrouw Kaag lag het voor de hand om te vragen of D66 bereid zou zijn om als eerste een stap te zetten naar het CDA of niet, open vragen aan mevrouw Kaag. Dat soort vragen hadden wij willen stellen.

Voorzitter. Dan over de brief van afgelopen maandag, 29 maart. Inmiddels is het ook voor ons duidelijk geworden dat uit de ambtelijke aantekeningen van de gesprekken met de zeventien fractievoorzitters blijkt dat in het gesprek met de heer Rutte de naam van de heer Omtzigt is gevallen. Wij beschikten als oud-verkenners niet over die aantekeningen en tot vandaag hadden we die ook niet kunnen inzien. Noch mevrouw Jorritsma, noch ik heeft dat in de eigen aantekte-

ningen opgeschreven. U heeft ook onze aantekeningen, dus u kunt dat verifiëren. Dat betekent dat het voor ons niet een relevante en te markeren opmerking is geweest. Wij opereerden in de context van het helpen creëren van een stabiele coalitie. Dat was relevant, de positie van het CDA was relevant. En een opmerking over de heer Omtzigt in die context was voor ons geen relevante informatie waar we mee werkten. Ik zeg nogmaals: het is een opmerking die wij beiden niet hebben genoteerd en ook niet hebben onthouden.

Wij hebben op verzoek van u, voorzitter, u geïnformeerd nadat wij al waren teruggetreden als verkenner. U vroeg ons om een verslag. Vanaf het moment dat wij zijn afgetreden als verkenner hadden wij geen toegang meer tot het bureau van de verkenner en tot de informatie die daar is. We hadden dus geen toegang meer tot de daar berustende stukken. We hadden ook geen ondersteuning meer vanuit het bureau van de verkenner. Dus de brief die u vroeg, voorzitter, hebben wij geschreven op basis van onze eigen aantekeningen en onze eigen herinneringen. En ik wil hier ook benadrukken dat wij daarmee uw Kamer, weliswaar te goeder trouw, maar toch onjuist hebben geïnformeerd op dat punt. Als je letterlijk leest wat wij hebben opgeschreven, dan staat daar dat er niet gesproken is over de heer Omtzigt. Het blijkt nu dat die naam wel is gevallen. Ik zeg nogmaals: dat blijkt uit die aantekeningen die ook wij pas vandaag hebben gezien.

De Kamer beschikt nu over alle informatie, dus de informatie die wij zelf hadden en de informatie die bij het bureau van de verkenner lag. Ik vind het belangrijk om dat te benadrukken, ook om uit te leggen dat de verkenner worden aangesteld door uw Kamer. Zij beschikken op dat moment over de ondersteuning. Maar vanaf het moment dat je geen verkenner meer bent, beschik je daar ook niet meer over. Dat was dus donderdag het geval, ik geloof vanaf zo'n beetje midden op de dag.

Ik ga nog een aantal specifieke vragen beantwoorden, maar misschien moet ik even het punt van die brief afmaken. De heer Eerdmans vroeg namelijk: is die brief die u heeft gestuurd niet langs de nieuwe verkenner gegaan? Dat is wel het geval. De brief is ook verstuurd door het bureau van de verkenner. Maar de verkenner hebben toen enkel als "postbus" gefungeerd. Zo hebben ze dat ook tegen ons gezegd. Niemand heeft op dat moment gezegd tegen ons: wat u nu in die brief schrijft, correspondeert niet met de aantekeningen die hier liggen.

In het verlengde daarvan is er misschien nog een ander punt. Ik zei net dat wij dus tot vanochtend niet over die aantekeningen beschikten. Wij kregen die aantekeningen op hetzelfde moment als u ze hebt gekregen. Ik ben inderdaad wel gisteravond laat door de nieuwe verkenner gebeld over het feit dat zij dit hadden gezien. Zij hebben toen ook geprobeerd mevrouw Jorritsma te bellen, maar die was niet meer bereikbaar. Toen hebben we gezegd: laten we dit gesprek morgenochtend om 8.00 uur hernemen. Dus ik ben gisteravond laat geïnformeerd, maar heb daar niets meer mee gedaan. Ik heb gewacht tot we ook met mevrouw Jorritsma konden spreken.

Voorzitter. Ik wil wachten op interrupties, ik wil ook eerst nog even alle vragen langslopen; ik doe wat u wilt.

De voorzitter:

Nou, ik vind het wel belangrijk dat u uw verhaal afmaakt. Ik houd hier een lijst bij van alle mensen die willen interrumperen.

Mevrouw Ollongren:

Oké. Ik heb een aantal leden horen vragen: hoe kan het nou dat het dan zo lang duurde voordat we die informatie kregen? Dat is dus vanwege de structuur. De verkenner worden aangesteld door de Kamer en worden ondersteund door een bureau. Ik denk dat er soms wat verwarring is ontstaan over wat wij nog konden doen. Wij hebben gedaan wat u ons vroeg. Maar ik zeg nogmaals: dat deden we niet via het bureau van de verkenner.

De heer Hoekstra vroeg mij om te bevestigen dat hij niet met mij of met mevrouw Jorritsma, met ons samen, heeft gesproken over de heer Omtzigt. Ik bevestig dat graag. Dat is niet gebeurd en dat staat ook niet in de aantekeningen.

Mevrouw Marijnissen wilde weten of ik zelf contact heb gehad met Pieter Omtzigt. Dat is het geval. Overigens niet op de dag zelf. Toen heb ik alleen contact gehad met de heer Hoekstra, omdat ik begreep dat de heer Omtzigt ziek thuis was. Daar heb ik zelf ook ervaring mee, dus heb ik hem toen niet willen storen. Maar toen ik begreep dat hij wel bij de installatie zou kunnen zijn, heb ik hem een aantal keren geprobeerd te bellen. Uiteindelijk hebben we appcontact gehad met elkaar.

Mevrouw Marijnissen vroeg ook nog naar de opmerking "allerlei over P.O.". Hoe dat te lezen, vroeg zij. Ik kan dat alleen maar duiden in de context van de krantenberichten die ik net heb genoemd.

Ook tegen de heer Segers wil ik zeggen dat de mediaberichten ... U vermoedde wellicht een soort verschil tussen de berichtgeving van Koolmees en Van Ark en onze brief. Wij hebben in de brief alleen maar willen zeggen ... Sommigen zeiden: u geef de media de schuld. Natuurlijk niet. Wij hebben zelf de verantwoordelijkheid genomen, voor alles. Wij hebben alleen gezegd: de context waarin wij die gesprekken voerden, was natuurlijk ook de context van de Haagse politieke berichtgeving. Dat is vanzelfsprekend wel relevant, dus in die zin hebben we gesproken over mediaberichten.

De heer Dassen had een aantal opmerkingen over hoe je überhaupt aan verkenner komt. Wij hebben daar niet op gesolliciteerd. Wij hebben gedacht — ik in ieder geval; laat ik voor mezelf spreken — dat als zo'n verzoek je bereikt, daar maar één antwoord op mogelijk is.

Voorzitter. Ik denk dat ik de vragen die specifiek aan mij ... Nee, sorry, er waren er nog een paar. Er is door mevrouw De Haan nog gevraagd naar onderhandelingsstijl van de heer Hoekstra. Ik denk dat dat is opgeschreven omdat we ons realiseerden dat dat ook een uitdaging was voor ons. Ik ken de heer Hoekstra en zijn onderhandelingsstijl al wat langer. Dat is een stevige onderhandelaar, laat ik het zo maar zeggen.

Wij hebben op geen enkele manier geprobeerd iets uit de notulen of aantekeningen te halen. Als de Kamer vraagt om stukken, dan krijgt de Kamer stukken en wel alle stukken,

wat ons betreft. Daar hebben wij ons dus niet mee bemoeid. Wij waren er alleen een groot voorstander van om die vooral te verstrekken.

Mevrouw Simons vroeg nog naar de communicatie vandaag met de heer Rutte. Ik heb vandaag op één moment met de heer Rutte contact gehad. Dat was om 11.39 uur inzake een kabinetsaangelegenheid.

We hebben inderdaad, zeg ik tegen mevrouw Simons, onze persoonlijke aantekeningen ook nog verstrekt, in aanvulling op de stukken die we gisteren al hadden verstrekt. Dat waren de enige stukken die wij nog hadden, in mijn geval, omdat ik die onder de arm had meegenomen, toen ik te snel vertrok uit de Stadhouderskamer.

De voorzitter:

Dan heb ik de heer Segers, de heer Wilders, mevrouw Marijnissen, de heer Van der Staaij, de heer Hoekstra, mevrouw Ploumen, de heer Baudet en mevrouw Simons. De heer Segers.

De heer Segers (ChristenUnie):

Feitelijke vragen. Wat ik echt niet begrijp, is dat er geen herinnering was aan gesprekken over de heer Omtzigt en dat op basis daarvan toen in de brief is opgeschreven dat er niet met fractievoorzitters over is gesproken en dat wij vervolgens aantekeningen krijgen van gesprekken, verschillende aantekeningen in verschillende vormen, ook uitgetypt, waarin wordt gesproken over "functie elders", "met Omtzigt moet je wat: minister"; Kamervoorzitterschap. Dat is allemaal langsgekomen. Was daar geen herinnering aan?

Mevrouw Ollongren:

Nee, en ook geen aantekening. Althans niet een aantekening waarover wij konden beschikken. Wij hebben op maandag en dinsdag zeventien gesprekken gevoerd. Het eerste gesprek was met de heer Rutte. Dat blijkt nu het enige van de zeventien gesprekken te zijn geweest waarin de naam van de heer Pieter Omtzigt is genoemd. Dat stond niet in mijn persoonlijke aantekeningen en ook niet in de persoonlijke aantekeningen van mevrouw Jorritsma. Wij hebben ons gebaseerd op onze eigen herinneringen van de gesprekken en op onze eigen aantekeningen. Nee, die herinnering hadden wij dus niet, uit geen van de zeventien gesprekken. Daarom hebben wij dat ook op die manier opgeschreven. Wij hebben dat niet kunnen nagaan. Normaal gesproken, als wij nog toegang hadden gehad tot die aantekeningen, hadden wij dat kunnen nagaan. Dat konden wij niet doen. Het klopt dus, wat de heer Segers zegt.

De heer Segers (ChristenUnie):

Is het zo dat mevrouw Ollongren zich dat later wel herinnerde, toen ze die aantekeningen zag? Die zijn vrij gedetailleerd. Het is bijna een gespreksverslag waarin alle opties, waaronder het Kamervoorzitterschap, langskomen en waarin spreker na spreker wordt aangehaald. Kwam toen die herinnering wel naar boven?

Mevrouw Ollongren:

Nou, in mijn eigen aantekeningen stond één woord waar ik het uiteindelijk aan heb kunnen relateren. Dat is het woord "stabiliteit" want stabiliteit was relevant. Voor de heer Rutte en voor heel veel fractievoorzitters is stabiliteit natuurlijk een relevant gegeven als je praat over coalitievorming. Als je praat over stabiliteit en de CDA-fractie, dan was dat op dat moment een onderwerp van aandacht van velen. Het was nog aan het begin van de eerste week na de verkiezingen. Er verschenen veel berichten over in de media. In die context kan ik me dus voorstellen dat het daar aan de orde is gekomen. Maar zoals ik al zei, hebben we zeventien gesprekken gevoerd en is het bij mij inderdaad niet als een relevant punt in mijn geheugen gebleven. Ik kan het achteraf dus terugrelateren aan het woord "stabiliteit", maar dat is dan ook eigenlijk alles. Het is zeker niet een onderwerp geweest waarover we het lang hebben gehad en waarbij verschillende van dit soort opties — ik heb net de optie minister gehoord van deze Kamer — zijn langsgekomen, nee.

De heer Segers (ChristenUnie):

Wat ik echt niet begrijp, is het volgende. Vervolgens komt er veel commotie. De memo wordt zichtbaar en komt in de krant. Er is heel veel ophef over. Dan komt de eerste verklaring van de nieuwe verkenners. Die komen met een vrij vaag verhaal over iets wat de oude verkenners hadden gevoeld of een mediabeeld. Dat is dus de eerste reconstructie die plaatsvindt, terwijl er op dat moment aantekeningen zijn van ambtenaren die aanwezig waren en hebben mee-geschreven, die ook opvraagbaar zijn. Daar kon navraag naar worden gedaan. Eerst hebben we dus de eerste reconstructie van de nieuwe verkenners, die vrij ongeloofwaardig is. Daarna komt er nog een brief waarin zwart-op-wit staat: wij hebben niet met fractievoorzitters over de heer Omtzigt gesproken, terwijl er aantekeningen zijn gemaakt waarin staat dat dat wel is gebeurd. Waarom ga je niet terug naar die aantekeningen? Waarom wordt er geen reconstructie gemaakt waarbij de vraag wordt gesteld: weet ik zeker dat ik hier nu de waarheid spreek? Ik begrijp dat niet.

Mevrouw Ollongren:

Ik kan me ook goed voorstellen dat de heer Segers dat niet begrijpt. Sommige dingen zijn misschien ook voor iedereen nieuw. Toen wij waren teruggetreden — dat kon niet anders op dat moment; daar was ik ook meteen van overtuigd — hebben wij u een heel kort briefje gestuurd waarin stond dat wij de Voorzitter er al over hadden geïnformeerd dat wij ons zouden terugtrekken. Op dat moment waren wij dus geen verkenners meer en hadden wij geen toegang meer tot het bureau van de verkenners en ook niet tot de informatie die daar is. Dat is eigenlijk ook goed. Als je weg bent, ben je weg en hoor je ook niet meer ondersteund te worden door een bureau dat er is voor verkenners. Wij waren geen verkenners meer. Toen kregen wij op vrijdag het verzoek van u, voorzitter, om toch een brief te sturen over de fase van de verkenning die wij hadden gedaan. Toen was onze eerste reflectie wel: natuurlijk, als de Kamer dat vraagt, dan zullen wij, samen met het bureau, kijken of wij zo'n verslag kunnen gaan schrijven. Toen is ons bericht door de toen inmiddels aangestelde nieuwe verkenners, dat het bureau van mening was dat het dat niet meer voor ons kon doen. Wij waren immers geen verkenners meer. Toen hebben wij praktisch gedacht: dan schrijven wij zelf die brief, gewoon

op basis van wat wij hebben gedaan en op basis van onze eigen aantekeningen, waar dit dus niet uit bleek. Wij hebben tot vanochtend dus geen inzage gehad in die aantekeningen. Nogmaals, ik begrijp dat ook wel, want als je geen verkenner meer bent, dan is het ook niet meer jouw informatie en dan is ook de beslissing over hoe daarmee om te gaan niet meer aan jou. Maar het is achteraf gezien natuurlijk wel een grote handicap gebleken, want hadden we het maar kunnen toetsen, dan hadden we het ook niet maandag op die manier opgeschreven.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Begrijp ik nou goed dat vanochtend toen het materiaal naar buiten kwam het moment was waarop u zich realiseerde dat u het wel over de heer Omtzigt had gehad, in tegenstelling tot wat u aan de Kamer heeft geschreven, namelijk dat er niet over zou zijn gesproken?

Mevrouw **Ollongren**:

Om even heel precies te zijn: pas vanochtend hebben wij die aantekeningen kunnen inzien, namelijk op het moment dat ze openbaar werden gemaakt. Dat was vanochtend om een uur of half elf, denk ik. Ik weet dat niet precies. Ik ben gisteravond laat gebeld door Wouter Koolmees en Tamara van Ark. Zij realiseerden zich toen, toen zij die aantekeningen aan het verzamelen waren, dat daarin iets stond wat in strijd was met datgene wat wij maandag hadden gemeld. Overigens is dat een brief die ook via het bureau van de verkenner naar deze Kamer is gestuurd. Zij vonden het goed om ons daar toen over te informeren. Dat was vrij laat gisteravond. Mevrouw Jorritsma was toen niet bereikbaar. Ik heb toen die informatie gekregen, maar omdat mevrouw Jorritsma niet bereikbaar was, hebben we gezegd: laten we daar morgenochtend met z'n vieren over bellen. Dus tussen gisteravond laat en vanochtend 8.00 uur had ik die informatie als enige, want ik heb daar verder niks mee gedaan. Die informatie hebben wij vanochtend met mevrouw Jorritsma ook besproken. Op dat moment waren wij ervan op de hoogte dat dat dus niet klopte, dus dat er in één gesprek wél over Pieter Omtzigt is gesproken. De aantekeningen heb ik dus pas later, in de loop van deze ochtend, gezien. En die heb ik daarvoor ook nooit gezien, hè. Dat is misschien ook even belangrijk om te markeren.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik zou mevrouw Ollongren willen vragen: hoe gek denkt u dat wij zijn? Hou op met het beledigen van het gezond verstand van Nederlanders. Want ze geloven geen biest van wat u ons probeert wijs te maken. Hoe geloofwaardig denkt u dat het is dat zowel u als mevrouw Jorritsma als de heer Rutte alle drie toevallig zijn vergeten wat niet tien jaar geleden of vijf jaar geleden is besproken, maar ongeveer een week geleden, een paar dagen geleden? Hoe geloofwaardig denkt u dat dat is als u een stuk stuurt naar de Kamer waarin vier regels staan over "VVD: uitslag duiden" en de helft over het CDA en de heer Omtzigt gaat? Dan gaat u ons wijsmaken dat u dat niet heeft gezien, dat u zich dat niet kan herinneren, dat mevrouw Jorritsma dadelijk waarschijnlijk ook gaat zeggen dat ze zich er niets van kan herinneren. Dat komt de heer Rutte natuurlijk hartstikke goed uit. Hij zegt ook: mij staat me er helemaal niks van bij. Dit is een paar dagen geleden. Nog even los van wat u onder uw arm had toen u wegliep, waarin stond "functie

elders". In dat stuk staat wat u heeft besproken, namelijk: "Als Wopke meer stemmen heeft dan Omtzigt, gaat dat helpen. Je moet wat met Omtzigt: minister maken". Dat is geen detail, dat is de kern van wat u zelf, of althans uw mensen hebben opgeschreven onder "uitslag duiden". Waarom houdt u ons zo voor de gek?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik schets echt heel precies hoe het gegaan is en hoe ik het mij herinner. Wij hebben zeventien gesprekken gevoerd. Het eerste gesprek was met de heer Rutte. Dat was een gesprek van bijna een uur, waarin inderdaad veel gezegd en vooral besproken is in de context van de duiding van de verkiezingsuitslag en in de context van de wensen van de VVD, de grootste partij van Nederland, als het gaat over de coalitievorming. Zij had een heel nadrukkelijke wens om ook met het CDA in een nieuwe coalitie samen te werken. In die context hebben we gesproken over stabiliteit. Ik zei het net tegen de heer Segers: stabiliteit binnen fracties is belangrijk bij coalitievorming. Er werd die week en ook die maandag al veel gezegd en geschreven over mogelijke — mogelijke — instabiliteit bij het CDA. In die context hebben we erover gesproken en was het ook relevant voor ons als verkenner om daarover te spreken. Natuurlijk is het niet relevant om te spreken over een individueel Kamerlid, laat staan over posities voor dat individuele Kamerlid. Maar in die context is duidelijkbaar ... Nogmaals, die aantekeningen zijn er. De heer Wilders weet ook dat degenen die de aantekeningen maken van dit soort gesprekken dat zorgvuldig en uitvoerig doen. Het zijn ook veel aantekeningen. In die context moet die opmerking op die manier zijn gemaakt. Nogmaals, ik heb onthouden wat de relevante punten waren voor de verkenning. Die heb ik ook genoteerd. Dat woord is in mijn aantekeningen "stabiliteit".

De heer **Wilders** (PVV):

Totaal ongeloofwaardig en ik geloof ook gewoon niet dat mevrouw Ollongren hier de waarheid spreekt. Ze zegt: het had niet mogen gebeuren, ik bied daar excuses voor aan, het was niet relevant. Maar het is wel gebeurd, dus het was wel degelijk relevant! U heeft over de heer Omtzigt gesproken. U doet nou net alsof het niet had mogen gebeuren en het ook nooit is gebeurd. Achteraf zag u "o, er staat iets over ...". "Nou, zal het misschien toch gebeurd zijn? Ja, verhip! Het is tóch gebeurd." U heeft de helft van de tijd volgens deze aantekeningen erover gesproken. U moet zich niet verschuilen achter die ambtenaren. Het feit dat u zegt dat dit niet is gebeurd, dat mevrouw Jorritsma dat dadelijk gaat zeggen, dat de heer Rutte de hele wereld bij elkaar liegt, maakt het nog niet waar! U zegt: ja, ik heb het niet opgeschreven. U suggereert dat het niet belangrijk genoeg was om op te schrijven. Misschien was het wel zo belangrijk dat het niet opgeschreven moest worden. Zou dat niet misschien de waarheid kunnen zijn?

Nogmaals, ik geloof er helemaal niets van dat u hier op dit moment de waarheid spreekt. Drie mensen, twee verkenner en een premier, proberen hier over een belangrijk onderwerp als de heer Omtzigt Nederland wijs te maken dat zij het niet hadden mogen doen, dat zij geen intentie hadden om het te doen, dat zij het niet relevant vonden, terwijl de helft van de tekst in de notitie die wij hebben over de heer Omtzigt gaat. Dat is ongeloofwaardig, dat is een

grove leugen en ik betreur dat, want ik zou willen dat de verkenner en de premier hier de waarheid spreken.

Mevrouw Ollongren:

Daar hecht ik ook zeer aan. Daarom probeer ik ook zo uitvoerig mogelijk de vragen te beantwoorden die hier gesteld worden.

Mevrouw Marijnissen (SP):

In het dagelijks leven is de ex-verkenner minister van Binnenlandse Zaken en daarmee ook verantwoordelijk voor onze democratie, voor een goed verloop van de verkiezingen. Dat brengt mij tot mijn vraag. We kunnen er nu over twisten dat de ex-verkenner en de heer Rutte zeggen dat zij er geen herinneringen aan hebben dat er over Pieter Omtzigt is gesproken, laat staan over een functie elders. Maar door de aantekeningen en de stukken weten we dat dat wel het geval was. Dat wordt nu ook met terugwerkende kracht erkend. Maar dan is mijn vraag aan mevrouw Ollongren, die natuurlijk ook minister is, verantwoordelijk voor onze democratie: als iemand — in dit geval Mark Rutte, maar dat maakt niet uit — als een van die lijsttrekkers langskomt bij jullie in die Stadhouderskamer, daags na de verkiezingen, en begint over een zojuist democratisch gekozen Kamerlid, dan zouden toch uitgerekend bij u alle alarmbellen af moeten gaan? Ook daarom vind ik het zo ongeloofwaardig dat er geen herinneringen aan zouden zijn. Het zou toch juist uw rol zijn, nota bene, om er op z'n minst een opmerking over te maken dat dat toch niet de bedoeling is van zo'n gesprek?

Mevrouw Ollongren:

Op één punt toch even een correctie op wat mevrouw Marijnissen zegt. Er is niet gesproken, niet met de heer Rutte en niet met iemand anders, over een functie elders voor de heer Omtzigt. Dat is niet besproken. Wat wel onderdeel van het gesprek is geweest, is de heer Omtzigt zelf. De naam van de heer Omtzigt is, dat blijkt uit de aantekeningen, wel gevallen in het gesprek dat wij als verkenner met de heer Rutte hebben gehad.

Nou vraagt mevrouw Marijnissen of bij mij — mede vanwege het feit dat ik minister van BZK ben en daarmee ook een bijzondere verantwoordelijkheid heb voor het functioneren van de democratie, wat ik met haar eens ben — niet de alarmbellen hadden moeten afgaan. Wij gaan als verkenner niet over individuele Kamerleden, want alleen Kamerleden zelf gaan over hun eigen positie. Zo is het. Het is ontzettend belangrijk om dat te onderstrepen, vanzelfsprekend.

Wat wij als verkenner hebben gedaan, ook omdat fractievoorzitters dat zelf hebben aangegeven, is zeggen dat stabiliteit een belangrijke factor is in coalitievorming. We hebben een Kamer met 17 fracties. Dat is best een versplinterde Kamer, met verschillende meerderheden, die ook allemaal kleine meerderheden zouden kunnen zijn. Ook in eerdere formaties is dat een relevante factor geweest. Als je met kleine meerderheden werkt, is het belangrijk om te weten dat er een bepaalde mate van stabiliteit is. Dat gaat dan niet over personen, maar over of fracties denken dat zij met overtuiging, met de hele fractie, zo'n fase in zouden kunnen gaan. In die zin kan er tijdens formaties best over

individuele Kamerleden worden gesproken. Dat is in het verleden ook vaak gebeurd, denk ik. Maar natuurlijk niet over hun positie, want daar gaan Kamerleden uitsluitend en alleen zelf over. Daar gaan wij zeker niet over. Daarom hebben we dat ook betreurd en ongepast genoemd, en dat herhaal ik hier graag.

Mevrouw Marijnissen (SP):

Een lang antwoord, maar volgens mij geen antwoord op mijn vraag. Het punt is nu juist dat het sowieso niet echt geloofwaardig is om aan te nemen dat opeens al die herinneringen bij jullie drieën vervlogen zijn. Bij u als minister van Binnenlandse Zaken zouden toch juist extra alle alarmbellen af moeten gaan als zoiets te berde wordt gebracht?

Maar goed, dat gezegd hebbende heb ik nog een concrete feitelijke vraag. Kan mevrouw Ollongren nog een keer duidelijk maken van wie nu precies die notitie was die u onder de arm had, waarin dus wel heel expliciet stond: Pieter Omtzigt functie elders? Wie had dat zinnetje nou eigenlijk opgeschreven?

Mevrouw Ollongren:

Die notitie was dus onderdeel van de stukken die wij die ochtend kregen om te gebruiken bij ons vooroverleg en vervolgens bij gesprekken. Dat zijn notities, aantekeningen eigenlijk, punten om aan te denken, om in het achterhoofd te hebben vooruitblikkend op de gesprekken. Die worden opgesteld door de ambtelijke staf. Ik herhaal dat wij daar de verantwoordelijkheid voor nemen; dat hebben we ook in onze brief geschreven. Zo hoort dat ook. De politiek moet dat doen. Het zijn ook suggesties om te wegen. Dat is natuurlijk ook onze taak geweest: wegen wat wij daar vervolgens wel of niet mee zouden hebben gedaan. Zover is het niet gekomen, omdat dat gesprek is onderbroken. Dus: ambtelijke ondersteuning, ter weging door ons. En nogmaals: niet besproken en niet gebruikt.

Mevrouw Marijnissen (SP):

Even heel specifiek: de ambtenaar van Algemene Zaken die ten dienste stond van de verkenner, heeft dat stuk aan jullie aangeleverd, en ik neem aan aan jullie beiden en niet alleen aan u.

Mevrouw Ollongren:

Nee, dit zijn stukken die mevrouw Jorritsma en ik allebei op die ochtend hebben gekregen. Die zijn gemaakt door de ambtelijke staf van de Tweede Kamer die ten dienste staat van de verkenner en die gedetacheerd is door het ministerie van Algemene Zaken.

De voorzitter:

Mevrouw Marijnissen?

Mevrouw Marijnissen (SP):

Ja, voorzitter, omdat het zo'n optelsom is. Ik heb zelf dat gesprek gehad en, inderdaad, de eerste vraag die wordt gesteld als je binnenkomt en gaat zitten, is: hoe duidt u de uitslag? Het is evident dat Mark Rutte van de VVD precies

op dat moment, bij de eerste vraag die wordt gesteld als je binnenkomt en gaat zitten, is begonnen over Pieter Omtzigt. Dat weten we uit de aantekeningen. Tel daarbij op dat in de aantekeningen van de ambtenaar die daarbij aanwezig was, staat, aangeduid met initialen, "Annemarie Jorritsma, Mark Rutte, Kajsa Ollongren: allerlei over Pieter Omtzigt". Ja, allerlei over Pieter Omtzigt! Dat is toch niet ... Ik zie mevrouw Jorritsma verontwaardigd reageren, maar volgens mij is de vraag heel terecht. Toch? Alleen over Pieter Omtzigt: dat komt toch niet zomaar op zo'n papier? Dat wordt op papier gezet door iemand die bij jullie, bij dat gesprek, aanwezig was.

Mevrouw Ollongren:

Misschien mag ik toch even beginnen met wat mevrouw Marijnissen zegt: de heer Rutte is meteen met de deur in huis gevallen en is meteen over de heer Omtzigt gaan praten. Nou, zo is dat zeker niet gegaan. Inderdaad, de allereerste vraag aan iedereen was: hoe duidt u de uitslag? Ik weet nog — dat staat volgens mij ook in die aantekeningen — dat de heer Rutte heeft gezegd: het is een hele ingewikkelde uitslag; dat levert een heel complexe situatie op. Hij heeft ook gesproken over de noodzaak om de kloof te overbruggen tussen de politiek en de burger. Hij heeft ook een aantal inhoudelijke opmerkingen gemaakt. Volgens mij staat dat ook allemaal in de aantekeningen. Uiteindelijk heeft hij in die context gezegd dat hij straks graag met het CDA in een coalitie wil. Het is, denk ik, ook logisch voor de leider van de VVD om dat te zeggen. In die context hebben we gesproken over de stabiliteit van fracties, ook van het CDA, en heeft de heer Rutte — maar dat moet ik nu ook weer uit die aantekeningen opmaken — inderdaad zaken gezegd als "ik hoop dat het CDA zich herpakt", "het wordt ingewikkeld", "misschien is er tijd nodig". En daarna volgt dus de context zoals ik die net schetste en die op dat moment speelde rondom de stabiliteit of vermeende instabiliteit bij het CDA.

Mevrouw Marijnissen (SP):

Los van het gegeven dat ik het ongeloofwaardig vind dat drie mensen tegelijkertijd precies hetzelfde precieze onderwerp vergeten en los van het feit dat ik het echt wel verwijtbaar vind dat nota bene bij een minister van Binnenlandse Zaken niet alle alarmbellen afgaan op het moment dat er ook maar iemand binnenstapt die begint, durft te beginnen, over een individueel democratisch gekozen Kamerlid, is dit zo ongeloofwaardig. In het ene verslag staat inderdaad bij de eerste vraag naar de duiding van de uitslag: je moet wat met Omtzigt. Maar in het verslag van de ambtenaar die daarbij aanwezig was, staat een heel stuk verderop dat punt van "allerlei over Pieter Omtzigt". Dus later in het gesprek komt Pieter Omtzigt wederom ter sprake. Dat blijkt althans uit dit verslag, uit deze aantekeningen. Als je dat allemaal bij elkaar optelt, dan is het toch bijna niet meer vol te houden om hier te blijven zeggen dat er totaal geen herinneringen zouden zijn aan dat gespreksonderwerp? Want het klopt, hè, dat dit later in het gesprek opnieuw ter sprake is gekomen. Het is dus niet alleen in het begin ter sprake gekomen, bij het duiden van de uitslag, maar ook verderop in het gesprek.

Mevrouw Ollongren:

Ik moet ook afgaan op de aantekeningen die gemaakt zijn, dus of dat op een of twee momenten is geweest, dat weet

ik niet. Als dat uit die aantekeningen blijkt, dan moet dat zo zijn, want nogmaals: die aantekeningen zijn secuur; daar twijfel ik helemaal niet aan. De context was er een van de duiding van het belang van het CDA, de vijftien zetels van het CDA, op het moment dat er in de media geschreven werd over vraagstukken als "kan Omtzigt worden behouden voor de CDA-fractie?" en dat soort zaken. In die zin was het relevant, anderszins vanzelfsprekend helemaal niet.

De heer Van der Staaij (SGP):

Ik wil graag nog even terug naar de brief van 29 maart, waarin wij te horen kregen van beide oud-verkenneren, toen het onderwerp "functie elders voor Pieter Omtzigt" al heel erg een onderwerp was geworden, en de Kamer ook vroeg van: wilt u ophelderen hoe het nu precies zat, hoe het gegaan is? Daar staat heel stellig: "Geen van de fractievoorzitters heeft met ons gesproken over de heer Omtzigt". Wij zijn gewend dat wij bij allerlei Kamervragen altijd heel omzichtige formuleringen krijgen als "naar ons tot nu toe is gebleken" enzovoort, enzovoort. En hier: heel stellig. En begrijp ik nou dat die grote stelligheid eigenlijk berust op geen enkele toetsing bij de ambtelijke staf van of het klopte wat de herinnering was?

Mevrouw Ollongren:

Ja. Ik ga het nog even iets preciezer zeggen. De vraag van uw Kamer, via uw voorzitter, was om van ons een schriftelijk verslag te krijgen. Op dat moment hebben wij gedacht dat wij dat zouden kunnen doen via het bureau van de verkenneren, maar hebben we van onze opvolgers te horen gekregen dat dat niet kon. Toen hebben wij gedacht dat wij dan maar zelf die brief zouden schrijven. Dat hebben we gedaan, op basis van onze eigen herinneringen en onze eigen aantekeningen, maar inderdaad zonder te kunnen beschikken over de informatie die daarin berustte. De brief die wij hebben verzonden, is wel via het bureau van de verkenneren verzonden. Dus die brief heb ik gemaild naar ze. Die hebben ze ontvangen, die hebben ze ook nog even getoetst op een aantal punten, want ze hadden er nog een paar tikfouten uit gehaald. Dus die hebben ze ook gelezen, maar niet, naar blijkt, vergeleken met de aantekeningen die daarin berustten, want anders hadden we ons natuurlijk al eerder gerealiseerd dat dat niet klopte. Als we hadden geschreven "er is met geen van de fractievoorzitters gesproken over een functie elders voor de heer Omtzigt", dan had het wel precies geklopt. Maar zoals het er nu staat, blijkt het nu achteraf, naar de letter, niet te kloppen.

De heer Van der Staaij (SGP):

En dat is natuurlijk precies de reden waarom dat dat vertrouwen dan ook weer in het geding brengt, want waarom staat daar iets zo stellig wat dan eigenlijk toch weer niet blijkt te kloppen? Heeft u ook overwogen om dat dan ook in die brief te verwoorden? "Wij stuiten op de hindernis dat wij eigenlijk onze ..." Nou ja, "wij kunnen het ons niet herinneren, maar we konden het niet verifiëren, want we konden niet bij de stukken, dus hier moet u het even mee doen". Waarom heeft u daar niet voor gekozen, en zo stellig gezegd: nee hoor, het is echt bij niemand aan de orde gekomen?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik denk dat de heer Van der Staaij daar een heel terecht punt maakt. Ik denk ook dat we dat hadden moeten opschrijven, nogmaals, omdat we het ook niet konden checken. Dus dat was echt verstandig geweest. Wij hebben ons gebaseerd op onze eigen herinneringen, onze eigen aantekeningen. En ik denk overigens dat door het feit dat het in geen van ons beider persoonlijke aantekeningen stond, wij er — denk ik — voldoende houvast in hebben gezien om het met die stelligheid te kunnen beweren. Maar de heer Van der Staaij heeft gelijk, het was beter geweest om, toen we ons realiseerden dat we het niet konden checken of nagaan, die slag om de arm te houden. Dat was veel verstandiger geweest.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Tot slot nog even de vraag: waarom heeft u voetstoots aangenomen dat het onmogelijk was om het bij die ambtelijke staf in de notities te verifiëren? Het is toch niet een wet of een regel, dat dat heel hard in de wet staat? Waarom niet ook nog gekeken van: maar de Kamer wil dit weten; het is belangrijk om hier secuur over te zijn; het zijn toch gewoon gesprekken die wij gevoerd hebben, waarom zou je niet alsnog die aantekeningen kunnen raadplegen?

Mevrouw **Ollongren**:

Ook daarvoor geldt: wij hebben dat gerespecteerd. Ik spreek vooral voor mezelf nu, maar ik vond het ook niet zo heel gek. Als je verkenners af bent, tja, dan kan je ook geen instructies meer geven aan een bureau dat werkt voor de verkenner. Er waren ook nieuwe verkenner aangekomen. Als je de analogie maakt met — laten we zeggen — een aftredende burgemeester: een burgemeester die is afgetreden, kan ook geen instructies meer geven aan de politie. Dus zo hebben we dat beschouwd. We hebben het eigenlijk gewoon als een feit aangenomen. We hebben daar niet op aangedrongen. Er waren nieuwe verkenner en dat is gewoon hoe we dat hebben gedaan. Maar de heer Van der Staaij heeft wel gelijk: dan hadden we in ieder geval die slag om de arm moeten houden en hadden we moeten markeren dat we niet over die informatie beschikten. Ik denk dat geen mens zeventien gesprekken helemaal kan onthouden.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Voorzitter. Ik zou graag een aantal dingen uit elkaar willen trekken. Ik hoop dat u mij ook de gelegenheid geeft om elk van die onderwerpen af te maken. Ik zou willen beginnen met het punt van die notitie, want als ik mevrouw Ollongren goed begrijp, heeft zij die notitie niet opgesteld.

Mevrouw **Ollongren**:

Ik heb die niet persoonlijk opgesteld, nee. Dat klopt.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Dus die notitie is opgesteld door de ambtenaren die het proces ondersteunen?

Mevrouw **Ollongren**:

Ja. Ambtenaren stellen dat soort stukken op. Dat is denk ik ook goed, maar ik wijs erop dat mevrouw Jorritsma en ik natuurlijk wel de volle verantwoordelijkheid daarvoor hebben genomen.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Zeker, dat begrijp ik. Maar mevrouw Ollongren heeft het niet opgesteld. Zij heeft deze notitie gekregen van de ambtenaren die ondersteunen. Heeft zij wel input gegeven op basis waarvan dat stuk is gemaakt?

Mevrouw **Ollongren**:

Nee, ook dat niet. Het proces was eigenlijk als volgt. Wij hebben maandag en dinsdag de gesprekken gevoerd met alle zeventien fractievoorzitters aan de hand van het stramien zoals ik dat kort heb geschetst. Dat is ook door de ambtenaren voorbereid. Daarna hebben wij op woensdagochtend, omdat wij die dag geen gesprekken konden voeren vanwege de debatten hier in uw Kamer, een uur bij elkaar gezeten in de Stadhouderskamer om even vooruit te blikken naar donderdag en vrijdag. Daarna is de ambtelijke staf gaan werken aan de voorbereiding daarvan. Die hebben wij donderdagochtend gekregen. Het enige wat ik daar actief heb gevraagd in die vergadering is het schematische overzicht dat de Kamer ook heeft gekregen van de inhoudelijke punten die naar voren zijn gebracht door de verschillende fractievoorzitters.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Dan zijn volgens mij twee dingen helder. Het is helder dat mevrouw Ollongren dat stuk niet zelf heeft opgesteld, en ik neem aan ook mevrouw Jorritsma niet. Dat is helder; dat is opgesteld door ambtenaren. Wat niet helder is voor mij, is: wat is de mate van input die de verkenner gegeven hebben op basis waarvan dit stuk tot stand is gekomen?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik vind dat een lastige vraag. Het is een proces dat de verkenner samen met de ambtelijke staf heel intensief met elkaar doormaken. Dus het is gebaseerd op de gesprekken van ons met de zeventien fractievoorzitters. Het is gebaseerd op wat wij woensdagochtend hebben besproken over wat onze volgende stap kan zijn. U heeft het ook gezien: in de notitie staan bijvoorbeeld zaken die door partijen naar voren zijn gebracht. Ik noem als voorbeeld dat de Christen-Unie had gezegd: wij vinden dat het in de volgorde van de grootte van de fracties moet gaan en dan zijn wij dus voorlopig nog niet aan de beurt. Dat soort dingen vindt u allemaal terug in die aantekeningen. Dat is gewoon gebaseerd op alles wat daar is gezegd. Ik hecht er ook aan om te benadrukken dat de woorden "functie elders" er niet hadden moeten staan. Die zijn niet gebaseerd op welk gesprek dan ook dat wij hebben gevoerd, met elkaar dan wel met de fractievoorzitters. Nogmaals, ik beschouw het als suggesties en als aantekeningen die je in het achterhoofd moet hebben, maar ook als iets wat we zelf nog moesten wegen in politieke zin. Dus als het al zo bedoeld zou zijn, dus niet als datgene wat de heer Rutte in het gesprek heeft opgemerkt, maar als iets anders, dan zou onze weging natuurlijk zijn geweest: daar doen we natuurlijk niks mee, want daar gaan wij niet over als verkenner.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Voorzitter. Tegen u zeg ik: ik ben bezig met het eerste van zes punten die ik wil maken, maar het is belangrijk om dit helemaal uit te klaren. Waar het natuurlijk om gaat, is het volgende. We hebben de variant waarin ambtenaren, met wat voor bedoelingen dan ook, een stuk maken. Mevrouw Ollongren heeft natuurlijk gelijk dat dit valt onder de verantwoordelijkheid — ik weet niet of je het politieke verantwoordelijkheid mag noemen — van de verkenning. Dat is een figuur zoals ministers die ook tegenkomen. Dan zullen ze toch verantwoordelijkheid moeten nemen, misschien zonder dat stuk ooit gezien te hebben. Maar de vraag is of het die variant is, of dat het de variant is waarin er input is geleverd door een of door beide verkenner, waarna dat stuk gemaakt is. Dat maakt natuurlijk een wereld van verschil in dit debat: is het dat eerste, dan snap ik nog steeds dat mevrouw Ollongren zegt: ik heb daar de verantwoordelijkheid voor genomen, want dat had zo niet mogen gebeuren. Maar dat is echt een andere stijlfiguur dan dat de verkenner input hebben gegeven op die woensdagochtend en dat op basis daarvan dat stuk tot stand is gekomen. Welke van die twee varianten is het?

Mevrouw **Ollongren**:

Het is de eerste variant. Het is een stuk dat ons is aangereikt ten behoeve van de voorbereiding van gesprekken die wij nog zouden voeren. Wij hebben dat vanwege de onderbreking op die donderdagochtend niet gelezen of besproken.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Dus dan is het uitgesloten dat op woensdag in dat gesprek, dat kennelijk met zijn vieren heeft plaatsgevonden, gesproken is over bijvoorbeeld de heer Omtzigt of over die andere onderwerpen die vervolgens allemaal onder het lijstje "CDA" in de notitie zijn gekomen. Dat moet dan uitgesloten zijn.

Mevrouw **Ollongren**:

Nee, als het gaat over de woorden "functie elders" is dat uitgesloten. Alle andere punten niet. Ik noemde het voorbeeld van de ChristenUnie, maar er staan veel meer partijen genoemd met opvattingen inzake de coalitievorming. Dat is gebaseerd op de gesprekken met de fractievoorzitters en op onze gesprekken op woensdagochtend over hoe we verder zouden opereren. We hebben de keuze gemaakt om twee gesprekken in te plannen, een gesprek met de heer Rutte en een gesprek met mevrouw Kaag, om vervolgens te kunnen bepalen hoe wij de heer Hoekstra konden verleiden om ook nog een keer bij ons aan tafel te komen. Overigens gold dat ook voor een aantal andere partijen, waarvan we het ook nodig achtten om met hen te spreken. Maar zo ver is het natuurlijk niet gekomen.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik weet niet of we er al bijna zijn. Toch nog even: dan wordt het donderdagochtend en op die donderdagochtend krijgen beide verkenner die notitie. Wat gebeurt er dan? Wat wordt er dan met die notitie gedaan?

Mevrouw **Ollongren**:

Op dat moment hadden wij de notities die ter ondersteuning worden gemaakt, voor ons liggen en zouden wij daarover gaan praten — niet alleen over die notities, want mevrouw Jorritsma en ik hebben ook onze eigen werkwijze. Wij zouden daarover gaan praten, omdat we drie kwartier daarna de heer Rutte en twee uur later mevrouw Kaag verwachtten. Maar daar zijn we nooit aan toegekomen. Nogmaals, ik heb die notities mee gegrist. Ik zou bijna zeggen: had ik dat maar niet gedaan. Maar dat heb ik wel gedaan, omdat ik nog ergens in mijn achterhoofd dacht dat we de gesprekken misschien digitaal konden voortzetten. We hebben die notities niet meer besproken. Zo is het gegaan.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Dan ga ik naar het tweede onderwerp, maar dat raakt hier wel aan. Hoe kan het nu — ik zeg niet dat het onmogelijk is, maar het is ook niet de meest waarschijnlijke variant — dat er kennelijk uitvoerig is gesproken over de heer Omtzigt en andere aan het CDA gerelateerde onderwerpen en dat geen van de drie aanwezige politiek betrokkenen dat kon reproduceren, maar de twee ambtelijk betrokkenen wel? Want dat moet dan de input geweest zijn. Het is niet een van de verkenner geweest die de input heeft geleverd voor het memo. Het zijn de ambtenaren geweest. Die wisten dat te reproduceren.

Mevrouw **Ollongren**:

Allereerst de eerste opmerking van de heer Hoekstra. Er is niet uitvoerig gesproken over de positie van de heer Omtzigt. Het is aan de orde gekomen in de context van het spreken over de positie van het CDA. Dat klopt, maar er is niet uitvoerig over gesproken. De ambtenaren die dit werk doen, notuleren alles heel uitvoerig. Ik heb niet alles zelf meer bekeken, maar zij schrijven mee en er wordt heel veel opgeschreven. Dat is goed, want dan is het reproduceerbaar. Mevrouw Jorritsma hebben bij ieder gesprek gezegd: als u hier een brief of notitie achterlaat, zal die openbaar worden, maar als wij iets wat u hier zegt gebruiken voor ons verslag, zullen wij eerst bij u terugkomen om dat te laten autoriseren. Ten behoeve daarvan worden die aantekeningen gemaakt, zodat, als het later nodig is voor het verslag en om een vervolgstap te kunnen zetten, terug te halen is hoe en in welke context iets precies is gezegd. Daarom zijn het zulke uitvoerige aantekeningen.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Maar dan begrijp ik de optelsom niet. Je hebt een gesprek gehad en je hebt kennelijk niet in je eigen aantekeningen gezet en ook niet zelf opgeslagen dat het uitvoerig is gegaan over het CDA en ook over de heer Omtzigt. Dat is niet in de aantekeningen van mevrouw Ollongren verschenen of opgeslagen in het eigen geheugen. Vervolgens is het donderdagochtend en ligt er een notitie. Die notitie wordt niet besproken. Daarna breekt het gesprek af en wordt die notitie gefotografeerd. Dat bericht slaat bij mij, bij mijn fractie, bij het CDA, en bij heel veel anderen, in — ik zal het nog een keer markeren — als een bom. Vanzelfsprekend is dat in de eerste plaats vanwege wat er staat over de heer Omtzigt. Maar het is een hele waslijst aan zaken die gaan over het CDA.

Als je op dat moment niet terug kan grijpen op de herinnering van die maandag, want dat is eigenlijk wat de verkenner zeggen, dan wil je het toch in ieder geval honderd procent zeker weten op het moment dat je de Kamer vervolgens een brief schrijft over het meest brisante ding in dat lijstje. Het was een vrij brisant lijstje voor het hele CDA, met alle complimenten aan mijn adres en verder natuurlijk met name de opmerkingen richting de heer Omtzigt. Maar ik heb ook volgens mij wel tien keer de vraag gekregen van mensen uit mijn omgeving: wat heb jij allemaal gezegd? Iedereen gelooft heus wel dat ik het niet gehad heb over mijn positie, of over de heer Omtzigt of wat dan ook. Maar je wilt weten: wat heb je gezegd, ben je misschien vergeten iets terug te koppelen? Iets totaal anders? Dus je wilt het honderd procent zeker weten. En wat ik zo lastig te begrijpen vind, is het volgende. Er is dan een optelsom van eerst het gesprek, vervolgens op woensdag het ambtelijk politiek overleg, op donderdag de notitie op tafel en vervolgens de foto. In dat geval wil je één ding zeker weten, en dat is dat je niet een volgende fout maakt in het terugkoppelen naar de Kamer van wat er in het gesprek op die maandag besproken is. Dat is eigenlijk de vraag van de heer Van der Staaij. Dus ik probeer te begrijpen hoe dat nou kan.

Mevrouw Ollongren:

Misschien dat ik dan ook weer twee dingen uit elkaar kan trekken. Vandaag is eigenlijk een andere dimensie veel besproken, namelijk de brief van 29 maart, waar dus ten onrechte in staat dat er helemaal niet was gesproken over de heer Omtzigt in die twee dagen, maandag en dinsdag. Eind vorige week, toen dit allemaal speelde, en afgelopen maandag toen wij die brief opstelden, ging het ons eigenlijk veel meer over die twee woorden, functie elders. Daar waren we erg mee bezig: hoe kan dat, waarom staat dat daar, en wat wordt er eigenlijk mee bedoeld? We hebben het eigenlijk niet zo terug gerelateerd aan die gesprekken, want het was een vooruitblikkende notitie, geen terugblikkende notitie. Het was geen verslag of iets dergelijks; het waren aandachtspunten voor de gesprekken die daarna zouden komen. Daarom was het natuurlijk ook heel belangrijk voor ons om dat te zeggen: die woorden hadden daar niet moeten staan. Dat was niet een zaak die voor ons speelde in het kader van de verkenning. Nogmaals zeg ik over het punt dat er wel over de heer Omtzigt blijkt te zijn gesproken het volgende. Ja, in de context van de vragen welke rol het CDA kan spelen, hoe het met de positie van het CDA zit en hoe het met de stabiliteit in het CDA gaat, speelt daar potentieel een kwestie waar wij over in de media lezen. In die context is dat besproken.

De heer Hoekstra (CDA):

Dan ga ik naar een volgend punt. Als dit gebeurt, en het is zo brisant, is er iets dat je wilt. De verkenner heeft mij gebeld; mevrouw Ollongren heeft mij gebeld. Ik heb onmiddellijk de heer Rutte gebeld over wat hier loos was. Dat was omdat ik terugkwam; ik zat letterlijk in de auto. Er zat iemand naast mij die ontplofte. Ik zei: wat is er aan de hand? Toen kreeg ik dit opgediend. Ik denk dat voor velen in Den Haag, in ieder geval voor iedereen van het CDA, de reactie soortgelijk was. Wat is hier in vredesnaam aan de hand? Dus dat gebeurt. Mevrouw Ollongren heeft twee voorstadia van die apotheose meegemaakt, want ze heeft het gesprek meegemaakt en ze heeft het ambtelijk politiek gesprek meegemaakt. En ze heeft die notitie op haar bureau gehad — ze heeft die niet besproken, maar wel op haar

bureau gehad. Dus ik probeer het volgende te begrijpen. Als dat dan de optelsom is, en je gaat vervolgens een brief schrijven aan de Kamer, dan wil je één ding voorkomen, en dat is dat er iets komt te staan wat niet blijkt te kloppen. Dan kan je desnoods zeggen "het is onduidelijk; we moeten het uitzoeken". We weten allemaal hoe dat gaat op een ministerie. Je gaat alles boven water trekken, maar waar je niet honderd procent zeker bent, zoek je een oplossing in het proces, en zeg je "ik weet het niet" of "we moeten het uitzoeken". Hoe kan het nou dat het toch zo is misgegaan in die brief?

Mevrouw Ollongren:

Dan zou ik willen herhalen wat ik net tegen de heer Van der Staaij zei. Wij hebben gerespecteerd dat wij als oud-verkenner niet meer konden beschikken over die informatie. We hadden dat ook moeten markeren in de richting van uw Kamer. We hadden misschien ook tegen uw Kamervoorzitter kunnen zeggen: "U vraagt een brief aan ons, maar wij zijn eigenlijk niet in staat om die te schrijven, want wij beschikken niet meer over die informatie. Wij moeten nu varen op ons eigen geheugen." Dat is misschien achteraf gezien inderdaad een fout geweest van ons. Dat hadden we dan niet moeten doen, dat hadden we kunnen zeggen, of we hadden erop moeten staan dat wij wel die informatie konden inzien. Dat hebben we niet gedaan. We hebben gerespecteerd dat we daar geen toegang meer toe hadden; we waren ook teruggetreden.

De heer Hoekstra (CDA):

Dus mevrouw Ollongren vindt achteraf dat die brief in ieder geval niet gestuurd had moeten worden, althans, zo begrijp ik haar, niet op basis van die informatie.

Mevrouw Ollongren:

De brief is gestuurd op verzoek van uw Kamer. Wij zijn hier als oud-verkenner op verzoek van uw Kamer. Ik vind het ook goed dat we die verantwoording toch kunnen afleggen, ook al bekleden wij die functie niet meer. Maar we moeten wel constateren dat we de Kamer te goeder trouw maar onjuist hebben geïnformeerd op dat punt, doordat we niet meer over die informatie beschikten. Zeker.

De heer Wilders (PVV):

Vuile leugens!

De heer Hoekstra (CDA):

Ik ga ervan uit dat de heer Wilders het dit keer niet tegen mij heeft, voorzitter.

De voorzitter:

Nee ...

De heer Hoekstra (CDA):

Ik heb twee vragen. Eerst even over die verkenning en wat die verkenning betekent in ons staatsrecht. Is mevrouw Ollongren het met de heer Kamp eens dat de verkenning bedoeld is om te verkennen, niet minder, maar ook niet meer?

Mevrouw Ollongren:

Ik ben op donderdag 18 maart gebeld door mevrouw Arib met de vraag of ik bereid was om samen met mevrouw Jorritsma als verkenner aan te treden. We hebben daar een gesprek over gehad met de Voorzitter en de Voorzitter heeft ons gevraagd om te doen wat een verkenner hoort te doen. Dat betekent dat op basis van de verkiezingsuitslag en in afwachting van de installatie van de nieuwe Tweede Kamer het debat over de verkiezingsuitslag zou moeten worden voorbereid en verkend zou moeten worden welke coalitievorming mogelijk was. Dat was onze opdracht, niet meer en niet minder.

De vragen die wij hebben gesteld: wij hebben de heer Hoekstra precies dezelfde vragen gesteld als de anderen. Die gingen over de duiding van de verkiezingsuitslag en over de thema's die belangrijk werden gevonden, inhoudelijke thema's of thema's anderszins. Dat ging over de rol die een politieke partij zou willen spelen in de coalitievorming en welke partijen zouden worden uitgesloten. Dat was onze opdracht en die had als doel te komen tot een verslag. Zoals u weet, is dat altijd de opmaat naar het debat waarin de volgende fase kan worden vastgesteld en als het enigszins lukt is dat natuurlijk weer de opmaat naar het aanstellen van een informateur.

Wij merkten in de gesprekken dat er verschillend werd gedacht over wat nou de benaderingsroute zou moeten zijn. Een groot aantal fractievoorzitters heeft ons gevraagd om dat via de inhoud te doen en een aantal fractievoorzitters heeft minder inhoudelijke punten naar voren gebracht. En de heer Hoekstra heeft inderdaad een andere route gekozen. Dat klopt.

De heer Hoekstra (CDA):

Het gaat niet zozeer over mijn route en ik herken ook wel dat er een bepaald stramien werd afgewerkt. Ik weet natuurlijk niet of dat hetzelfde is geweest in andere gesprekken. Maar stel nou eens dat dat wel zo is en dat dat stramien van die verkenning, waarvan ik me nog kan voorstellen dat dat hoort bij die verkennende fase, in elk van die gesprekken is afgelopen. Dat zou dan nog kunnen passen bij wat de heer Kamp — ik doe dit ook voor het eerst — heeft beschreven als hoe een verkenning zou horen te gaan. Daarbij wordt dus een helder onderscheid gemaakt tussen de eerste korte fase van de verkenning en de fase daarna, die bestaat uit de informatie. Vervolgens, na die fase met een informateur, wordt er dan een formateur aangesteld. We maken een duidelijk onderscheid tussen die verschillende fases. Als dat nou zo is en dat hele stramien is afgelopen, niet minder maar ook niet meer, hoe kan dan dat lijstje met die opmerking over het CDA de resultante zijn van die hele exercitie? Dat begrijp ik gewoon niet.

Mevrouw Ollongren:

Ik hoop dat ik duidelijk genoeg heb gemaakt dat deze verkenning zou moeten leiden tot een vervolgfase waarin een aantal partijen zich bereid verklaart om verder met elkaar te praten en te onderhandelen op weg naar een kabinetsformatie, coalitievorming. In onze analyse nam het CDA daarin een belangrijke positie in. Echter, wat heel opvallend was ... Overigens hebben wij zeventien prettige gesprekken gevoerd. De heer Hoekstra heeft dat zelf ook gezegd en

daarom kan ik het hier ook herhalen, maar heel opvallend was dat de heer Hoekstra zich verreweg het terughoudendst opstelde. Dat begrijp ik en dat respecteer ik vanzelfsprekend ook, maar het CDA heeft wel vijftien zetels. Het is een belangrijke partij in dit land en wij vragen ons dan dus natuurlijk wel af wat er speelt en hoe wij het CDA toch bereid kunnen krijgen om in ieder geval een vervolgesprek te voeren over die coalitievorming. Of blijft het CDA op het standpunt staan dat dat niet voor de hand ligt? Dat kan ook een uitkomst zijn. Wij hebben er ook rekening mee gehouden dat wij uiteindelijk in ons eindverslag zouden moeten melden dat dat niet kon. Dat was ook een uitkomst geweest, maar zover waren we natuurlijk nog niet.

De heer Hoekstra (CDA):

Ik weet niet of we het kunnen oplossen. De vraag is hoe die lijst, hoe dat raster met vragen, wat kennelijk voor iedereen hetzelfde is geweest, uiteindelijk z'n apotheose kent in "functie elders", in "rol van Hoekstra" — dat wil mevrouw Ollongren vast ook nog bevestigen: daar hebben wij het ook niet over gehad — mijn onderhandelingsstijl en nog een aantal andere aan het CDA gerelateerde dingen.

Mevrouw Ollongren:

De woorden "functie elders" hadden er niet moeten staan. Ze stonden er. Wij zouden er niks mee hebben gedaan. Daar moest het niet over gaan. Over de onderhandelingsstijl van Hoekstra heb ik al iets gezegd. Beschouw het als een compliment. Dat is, denk ik, wat het is. Andere punten zijn gewoon bedoeld als "mental notes", zo heb ik dat volgens mij ook in het telefoongesprek met de heer Hoekstra genoemd, gewoon dingen om in je achterhoofd te houden. Dat is het. Het is niet een geaccordeerd en met parafen voorzien stuk waar iets mee moest. Het waren suggesties die ons werden aangereikt om na te denken over hoe er volgende stappen zouden kunnen worden gezet. Er stonden ook dingen in als: misschien zou het goed zijn om buiten de tafel in de Stadhouderskamer om ook gesprekken te hebben met elkaar. Wij zouden zeker ook aan de heer Rutte hebben gevraagd: heeft u ook gewoon zelf contact met de heer Hoekstra? Hoe loopt dat? Als wij hier niet verder komen, dan helpt het soms weleens om gewoon nog onderling contact te hebben. Dat soort dingen. Niet meer, en niet minder, voorzitter.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik vind het moeilijk te geloven dat drie mensen in een kamer hebben gezeten en dat daar gesproken is — dat weten we nu aan de hand van de aantekeningen van twee verschillende ambtelijk ondersteuners, dat kunnen we zien aan het handschrift — over een collega van ons, de heer Pieter Omtzigt. Als we die aantekeningen volgen, en dat doen we, dan was het niet één opmerking; het waren meerdere opmerkingen in die notitie, in die verslaglegging. Ik vind het op zichzelf begrijpelijk dat als er ambtelijk een notitie wordt voorbereid voor de volgende fase, dat als er zo veel over de heer Pieter Omtzigt is gesproken ... Ik zeg niet dat ik het goed vind, integendeel, maar ik begrijp wel hoe die stap gezet is. Wat ik maar niet kan begrijpen, en ik vraag mevrouw Ollongren om daar nogmaals op te reflecteren, is: hoe kan het dat zij en mevrouw Jorritsma, want dat hoor ik haar ook zeggen, geen enkele herinnering hebben aan dat deel van het gesprek? Terwijl mevrouw Ollongren zelf

nu ook andere delen van het gesprek met de heer Rutte en misschien ook delen van gesprekken met ons, zich wel goed kan herinneren. Wil ze daar nogmaals op reflecteren?

Mevrouw Ollongren:

Allereerst, dat er in die aantekeningen voor die donderdag stond "positie Omtzigt", kan ik heel goed begrijpen in de context van die dagen. Dat er stond "functie elders" niet, tenzij daarmee bedoeld werd een ministerschap. Dat zou ik iets beter kunnen begrijpen. Hoe het kan dat ik in ieder geval in mijn hoofd en ook in mijn aantekeningen dat niet had opgeschreven, terwijl het wel in die ambtelijke aantekeningen staat, heeft er, denk ik, alles mee te maken dat er gewoon heel veel gezegd wordt in zo'n gesprek, dat ik heb geprobeerd te noteren, te onthouden wat ikzelf belangrijk vond voor de verkenning om verder te komen, een fase verder te komen in onze verkenning, op weg naar het verslag dat we de week daarna aan uw Kamer wilden uitbrengen.

Ik heb net ook de context geschetst waarin het wel relevant was en dat ging over de positie van het CDA en de stabiliteit of vermeende instabiliteit in het CDA. Ik heb mij niet gerealiseerd, en eigenlijk ook niet totdat ik die aantekeningen heb gezien, dat in dat onderdeel van dat gesprek, wat maar een onderdeel was van het geheel — u ziet ook aan de hoeveelheid aantekeningen dat het een lang gesprek was waarin het over veel punten is gegaan — wel degelijk de naam van Pieter Omtzigt is genoemd. Ik was ervan overtuigd dat het niet zo was. Ik was ervan overtuigd dat het 17 keer niet zo was. Dat is ook 16 keer het geval geweest, maar één keer niet, in het eerste gesprek. Achteraf gezien denk ik dat het, als je praat over de stabiliteit in het CDA en de rol van het CDA, gegeven de berichtgeving die daarover was in de media, inderdaad best denkbaar is dat daar de naam van de heer Omtzigt wel genoemd is. Dus achteraf kan ik dat wel weer terughalen en terug relateren, maar het zat op die manier niet in mijn hoofd, omdat ik het dus ook niet een relevant gegeven vond. Ik vond de positie van het CDA relevant, de stabiliteit van het CDA relevant, maar niet de positie van dat individuele Kamerlid, anderszins dan datgene wat in de media ook werd geschreven.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik herhaal nogmaals: ik blijf het toch moeilijk te geloven vinden, want het ging niet in één zin over de heer Omtzigt, nee, er werd gesproken over een optie dat de heer Omtzigt voorzitter van onze Kamer zou kunnen worden. Er staat ook nog dat de heer Rutte daarop zei: nou, we moeten niet alles willen. Dat is een vorm van een gesprek en niet een paar losse opmerkingen, dus ik vind het moeilijk te geloven.

Dan ga ik naar mijn vervolgvraag. In de brief die u naar ons heeft gestuurd, heeft u met stelligheid geschreven dat in de zeventien gesprekken de heer Omtzigt en "functie elders" niet aan de orde zijn geweest. U heeft daarvan al gezegd: dat hadden we niet met zulke stelligheid moeten zeggen, want wij hadden eigenlijk alleen maar onze eigen aantekeningen en ons eigen geheugen om ons op te baseren; we hadden moeten weten dat dat feilbaar was. Ik paraphraseer u. U kon ook niet meer beschikken over de ondersteuning van bureau verkenning. Maar uit uw woorden net meen ik te begrijpen, en ik vraag u om dat te bevestigen, dat er wel ambtelijk nog een laatste check op de brief is gedaan die u

naar de Kamer heeft gestuurd. Maar er is er dan bij niemand een belletje afgegaan dat het wellicht handig was om niet alleen de kantlijn en de spelfouten te checken, maar ook de informatie in die brief? Hoe is dat dan precies gegaan?

Mevrouw Ollongren:

Ik ga daarop in, alleen eerst even het punt van die herinnering. Ik heb geprobeerd te werken met datgene wat voor mij belangrijk en relevant was. Daar heb ik ook aantekeningen van gemaakt. Ik ben gericht op de inhoud en op het proces. Ik heb al dan niet terloopse opmerkingen, al dan niet in bijzinnen gemaakte opmerkingen, inderdaad niet op die manier geregistreerd. Ik kan die ook nog steeds niet op die manier terughalen.

Dan over de brief en de check. Wij hebben de brief zelf geschreven, met de afspraak dat we hem naar het bureau van de verkenners zouden sturen zodat zij zouden fungeren als postbus voor de brief. Daar is toen een check op gedaan, want ik kreeg op een gegeven moment een telefoontje van een van de twee verkenners. Die zei: er zijn wat suggesties gedaan voor de brief. Dat waren inderdaad tikfouten en redactionele punten, dus ik maak daaruit op — maar ik heb dat niet gevraagd — dat er geen inhoudelijke check is gedaan op de brief bij het bureau van de verkenners.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik probeer het toch te reconstrueren. Is de check op die brief gedaan door dezelfde ambtelijke ondersteuning die u terzijde heeft gestaan bij de gesprekken met ons zeventien?

Mevrouw Ollongren:

Het bureau waar de Kamer over beschikt, is een heel klein bureau, dus dat moet haast wel, ja. Dat zijn natuurlijk dezelfde mensen. Maar ik weet niet wie dat heeft gedaan. Nogmaals, ik leid het eruit af. Ik heb het niet gevraagd, maar ik leid daaruit af dat er geen inhoudelijke toets is gedaan, want als die wel was gedaan, had ik dat natuurlijk graag willen weten. Dan hadden we het natuurlijk anders geformuleerd en anders opgeschreven.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Tot slot, voorzitter. Ik probeer het op een rijtje te krijgen. De brief is dus uitgegaan. Op welke wijze heeft u contact gehad met de nieuwe verkenners over deze brief? U heeft hen geraadpleegd. Zij hebben u meegedeeld dat u geen aanspraak meer kunt maken op de ondersteuning van het bureau verkenning. Hoe is dat gesprek verlopen? Is er verder ook door die nieuwe verkenners, voor zover u weet, geen enkele inhoudelijke check meer bij de ambtelijke ondersteuning gedaan?

Mevrouw Ollongren:

Wij hebben op twee momenten contact gehad met de nieuwe verkenners, namelijk op vrijdag, op het moment dat we het verzoek om een brief kregen van uw voorzitter, toen wij nog dachten dat dat wellicht ook met hulp van het bureau van de verkenners zou kunnen worden gedaan. Dat bleek niet het geval. Dat is ons vrijdag gemeld. Toen hebben zij ook gezegd dat ze wel als postbus kunnen fungeren, want anders hadden we hem hier zelf moeten afgeven; dat

had ook gekund. Zij waren wel bereid om als postbus te fungeren, dus op maandag, toen wij onderling de brief hadden afgerond, heb ik hem gemaïld naar het bureau van de verkenner. Ik heb op een gegeven moment een seintje gekregen van een van de twee verkenner dat er nog een paar redactionele slordigheden in zaten. Toen heb ik geautoriseerd dat die werden gecorrigeerd in de brief en is hij door het bureau van de verkenner verzonden, maar uitsluitend als postbus. Zo is het ons ook gemeld: wij kunnen fungeren als postbus.

De voorzitter:

Tot slot, mevrouw Ploumen.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ja, voorzitter. De aller-, allerlaatste vraag. Heeft u in het proces van het schrijven van die brief, dat u op basis van uw geheugen heeft gedaan, op die dagen, nog contact gehad met een van ons zeventien?

Mevrouw Ollongren:

Nee, dat denk ik niet. Nee. Zeker niet, trouwens.

De heer Baudet (FVD):

Uiteindelijk lijkt dit debat, in ieder geval de helft van dit debat, neer te komen op één vraag: geloven wij deze versie van wat er gebeurd is, de versie van Rutte en Ollongren, namelijk dat een ambtenaar wat heel liberaal is geweest in het interpreteren van allerlei dingen die verder volledig koosjer waren die over Omtzigt zouden zijn gezegd? Ik moet zeggen dat ik het gewoon niet geloof. Ik denk niet dat het zo gegaan is. Wat ik denk dat er gebeurd is, is dat er wel degelijk gesproken is van: ja, we moeten daar wat mee. Hoe kunnen we hem min of meer onschadelijk maken? Laten we hem dan of een plek in het kabinet aanbieden of de functie van Kamervoorzitter of iets anders. Dat is niet zo genotuleerd in de directe gespreksverslagen, maar de ambtenaar heeft dat er wel in gehoord. Zij heeft dat er op die manier wel van gemaakt. Dat is wat ik denk. U kunt nu heel vaak gaan zeggen dat het niet zo is. Dat is prima. Uiteindelijk moet de Kamer beslissen welke van de twee versie zij gelooft. Ik geloof die andere versie.

Ik heb een andere vraag en die gaat over het andere deel van dit debat. Dat is de vraag hoe het kan dat Rutte vanochtend om halfacht al deze informatie kreeg en daaraan gekoppeld heb ik een, denk ik superbelangrijke, staatsrechtelijke vraag. De eerste is meer een vertrouwensvraag, maar de tweede is de staatsrechtelijke vraag hoe het mogelijk is dat in dat verkenningproces, dat van de Kamer uit zou moeten gaan, de man die toevallig ook nog demissionair premier is, maar dit nu in zijn positie van fractievoorzitter allemaal doet, veel eerder dan wij blijkbaar telefonisch of op een andere manier op de hoogte is gesteld van dit alles. De enige die dat volgens mij kan zijn geweest, op grond van deze brief, bent u, mevrouw Ollongren, want u wist dit gisterenavond laat al. Pas vanochtend om acht uur is mevrouw Jorritsma geïnformeerd en de heer Rutte zou om halfacht zijn geïnformeerd. Dus heel simpel de vraag: was u het?

Mevrouw Ollongren:

Ik heb net gezegd dat ik gisterenavond laat inderdaad ben geïnformeerd door de twee verkenner. Ik heb ook gezegd dat ik daarna daar niets meer mee heb gedaan. Ik ben gaan slapen en ik ben weer opgestaan. Pas om 8.00 uur de volgende ochtend heb ik met mevrouw Jorritsma weer over dat onderwerp gesproken met de heer Koolmees en met mevrouw Van Ark en verder met helemaal niemand.

De heer Baudet (FVD):

Dan stel ik voor om het debat te schorsen en meneer Koolmees en mevrouw Van Ark hier uit te nodigen. Want er kunnen maar drie mensen zijn geweest die om 7.30 uur echt op schokkende wijze het staatsrecht hebben geschonden, buiten hun boekje zijn gegaan, en Rutte hebben opgebeld. Als het mevrouw Ollongren niet is — als zij zegt "ik was het echt niet" — dan kunnen het maar twee anderen geweest zijn: de heer Koolmees of mevrouw Van Ark. Die moeten we dus daarover horen. Die moeten dat uitleggen aan ons als Kamer. Dus ik vraag een schorsing totdat zij er in vak-K bij komen, mevrouw de voorzitter.

De voorzitter:

Een ordevoorstel is een kan-bepaling. Het is dus niet iets wat onmiddellijk moet. Ik laat het op dit moment af en toe toe, een ordevoorstel, maar ik wil toch het voorstel doen om eerst mevrouw Ollongren en mevrouw Jorritsma het woord te geven. Daarna ga ik kijken wat uw ordevoorstel is.

De heer Baudet (FVD):

Nee, een punt van orde moet onmiddellijk worden besproken.

De voorzitter:

Nee. Dat staat nergens, meneer Baudet.

De heer Baudet (FVD):

Wel degelijk, in het Reglement van Orde.

De voorzitter:

Meneer Baudet, meneer Baudet. Ik geef eerst mevrouw Ollongren en mevrouw Jorritsma de gelegenheid om de vragen die de hele dag aan ze zijn gesteld te beantwoorden en daarna kom ik op uw ordevoorstel. Dus als u een vraag heeft, kunt u die stellen. Als het een ordevoorstel is, doe ik het op een ander moment.

Dan heb ik hier mevrouw Simons en dan de heer Azarkan, mevrouw Ouwehand, de heer Eedmans, de heer Klaver en mevrouw Van der Plas.

Mevrouw Simons (BIJ1):

Ik wil ten eerste even mijn gevoel delen. Het vervelende is dat hoe meer mevrouw Ollongren probeert uit te leggen wat er is gebeurd, hoe onduidelijker het wordt. Vast zullen velen van u zich herinneren dat ik vroeger bij de televisie werkte. Regel 1 is daar: ga op de stoel van de kijker zitten als je een televisieprogramma maakt. Zorg dat wat je maakt,

aankomt bij degene van wie je wilt dat hij het leuk vindt. En nu begrijp ik het al niet, laat staan als ik op de stoel van de kiezer ga zitten. Daarom maak ik me echt ongelofelijk veel zorgen. Elk detail, elke vraag levert een nieuw detail op, wat weer een nieuwe vraag oplevert, terwijl de vragen die gesteld worden, niet worden beantwoord. Ik vroeg aan mevrouw Ollongren of er contact is geweest in de afgelopen 24 uur. Ik vroeg niet of er vandaag of vanmorgen contact is geweest, maar in de afgelopen 24 uur. En die vraag wilde ik eigenlijk zojuist herhalen, maar sindsdien zijn er weer zo veel dingen gezegd die nóg meer vragen opleveren. Een van die vragen is: waarom is er een "postbus" nodig voor een brief die van de verkenner naar de Kamer moet? Waarom kan die niet rechtstreeks naar de Kamer, via de voorzitter? Of waarom kan die brief niet via de mail naar de Kamerleden gestuurd worden? Dat is een hele concrete vraag.

Mevrouw Ollongren:

Ja. Misschien moet ik nog even ingaan op de vraag over de afgelopen 24 uur. Op die vraag heb ik antwoord gegeven. De vraag was: is er contact geweest met de heer Rutte? Ik heb geschetst dat ik vanochtend om 11.30 uur contact heb gehad met de heer Rutte. Daaruit mag u afleiden dat dat ook het enige contact is geweest in de afgelopen 24 uur.

Waarom is er een postbus nodig? Omdat er een procedure is, die ik niet ken, om een brief hier bij uw Kamer te krijgen. Daarom was het fijn dat het bureau van de verkenner het op zich nam om in ieder geval dié ondersteuning nog te bieden. Dat was wel de enige ondersteuning, maar het scheidde ons in ieder geval dat wij uit moesten zoeken hoe wij een brief op een ordentelijke manier hiernaartoe krijgen. Dat was de "postbusfunctie".

Mevrouw Simons (BIJ1):

Als kijker begrijp ik het nog steeds niet.

Mevrouw Ollongren:

Uw Kamer heeft gevraagd om een brief. De voorzitter heeft aan ons gevraagd om hier een brief te bezorgen waarin wij zouden beschrijven wat wij hadden gedaan in onze verkenning. Die brief hebben wij geschreven. Normaal gesproken worden brieven hier op een bepaalde wijze bezorgd. Ik ken die wijze overigens ook niet. Het bureau van de verkenner was bereid om dat voor ons te doen. Zij hebben daar zelf gezegd: "Wij willen wel fungeren als postbus, dus als u de brief naar ons mailt, zorgen wij ervoor dat die op de bestemde plaats komt op de wijze die hoort." Dat is de "postbusfunctie".

Mevrouw Simons (BIJ1):

Want het is onmogelijk voor verkenner om zelf een mail naar de Kamervoorzitter te sturen, of naar de Kamerleden?

Mevrouw Ollongren:

Nou ja, het leek mij dat de Kamer niet gevraagd had om een gewone mail. De Kamer heeft gevraagd om een brief, en die heeft de Kamer ook gekregen. Daar zijn procedures voor. Het bureau van de verkenner kent die procedures goed en het secretariaat heeft dat voor ons gedaan.

Mevrouw Simons (BIJ1):

Goed. Net als ik, weet u ook niet precies hoe dat allemaal werkt. Fijn.

Dan zegt u: "Ja, ik heb antwoord gegeven op de vraag, want ik heb gezegd dat ik vanmorgen contact heb gehad met de heer Rutte." Terecht kwam de heer Baudet daar al even op terug, want we zitten met een timeline die niet helemaal lekker loopt. U heeft contact gehad met de ... Nee, laat ik een andere vraag stellen. De nieuwe verkenner. U zegt: "Op enig moment waren wij geen verkenner meer. Het bureau van de verkenner wilde wel als postbus fungeren, wel spel- en typefouten verbeteren, maar wij konden niet bij de documentatie die in handen was van dat bureau." Mijn eerste vraag is dan: heeft u ernaar gevraagd? Als dat zo is en het antwoord was nee, was u dan tevreden met het antwoord op de vraag waarom dat dan niet kon? En net hoorde ik even dat die nieuwe verkenner ook pas vanmorgen voor het eerst gezien hebben wat er in de stukken staat die ook wij vanmorgen hebben gekregen. Maar die verkenner zijn al eerder aangesteld en ik kan mij voorstellen dat er een overdracht heeft plaatsgevonden.

Mevrouw Ollongren:

Dat is niet het geval. De brief van de verkenner die u vandaag heeft gekregen, heb ik even snel gelezen. Ik meen dat de nieuwe verkenner ook duidelijk hebben geschetst dat de vorige fase eigenlijk is afgerond. Wij konden niet meer beschikken over die informatie, maar de nieuwe verkenner hebben ook niet beschikt over die informatie, tot het moment waarop de Kamer daar om heeft gevraagd. Daarom heb ik gisteravond laat en mevrouw Jorritsma en ik samen vanochtend vroeg die informatie gekregen.

De voorzitter:

Dan de heer Azarkan.

De heer Azarkan (DENK):

Het wordt toch echt steeds ongemakkelijker. Ik heb de afgelopen anderhalf uur een klein beetje kunnen kijken en ik zie mevrouw Jorritsma eigenlijk de heel tijd angstvallig kijken naar mevrouw Ollongren als zij iets uit haar hoofd probeert te zeggen. Nee, nee, u zat er heel ontspannen bij, zeg ik; ik heb dat verkeerd gezien. Een vraag aan mevrouw Ollongren. De heer Rutte zegt: ik wilde iets toetsen afgelopen donderdag, namelijk "kan het niet zo zijn dat ik misschien toch iets heb geroepen?" Hij zegt: ik heb contact gehad met mevrouw Ollongren. Kan u, zeg ik via u, voorzitter, tegen mevrouw Ollongren, aangeven hoe dat telefoontje ging? Welke woorden gebruikte de heer Rutte? Kunt u daar iets over zeggen?

Mevrouw Ollongren:

Ik snap dat de heer Azarkan dat vraagt en ik heb daar natuurlijk ook over nagedacht toen de heer Rutte dat net zei. Ik heb zeker met de heer Rutte gesproken die donderdag, al was het maar omdat ik vond dat ik, naast een aantal andere mensen, de heer Rutte mijn excuses moest aanbieden voor wat er was gebeurd. Ik was donderdag heel erg bezig met de gevolgen van die positieve testuitslag. Ik was bezig met: hoe ga ik in zelfisolatie? Ik heb de GGD en de huisarts te woord gestaan. Het ging eigenlijk vooral over

corona en natuurlijk over het neerleggen van onze opdracht. Ik heb ook met de heer Rutte gesproken, maar ik weet eigenlijk niet meer precies wat we in dat gesprek met elkaar hebben gewisseld. We hebben elkaar ook nog het weekend een keer gesproken — dat heeft de heer Rutte ook gezegd — toen hij belde om te informeren hoe het met mij ging. Toen hebben we iets uitvoeriger stilgestaan bij wat er is gebeurd. Als de heer Azarkan precies wil weten wat wanneer er op donderdag gezegd is: dat weet ik gewoon niet meer. Maar ik kan wel bevestigen dat ik de heer Rutte heb gesproken op donderdag.

De heer Azarkan (DENK):

Alle begrip voor de gezondheidssituatie van mevrouw Ollongren. We weten dat die precair is, dus ik vind dat lastig en ik wil op dat punt niet te ver doorvragen. Maar is de conclusie dan dat het gesprek zo was dat de reactie van mevrouw Ollongren voldoende duidelijk was voor de heer Rutte om te zeggen "nee, het is niet genoemd door jou"? Dat maak ik eruit op.

Mevrouw Ollongren:

Ik heb de heer Rutte horen zeggen dat hij dat toen heeft gevraagd of heeft willen verifiëren, maar dat kan ik me gewoon echt niet herinneren. We hebben die zaterdag daar nog wel over gesproken, dat weet ik wel. Maar weet je, dingen gaan ook een beetje zoals ze gaan. Op een gegeven moment wordt de uitspraak van de heer Rutte voor mij misschien weer een gegeven, waarop ik denk: nou, dan klopt het, want ik herinner het me ook niet. Het is lastig om dat achteraf helemaal precies te reconstrueren. Dat kan ik niet.

De heer Azarkan (DENK):

Op dit punt is het lastig om verder te komen. De vraag is of het aannemelijk is dat als je als Rutte twijfelt aan datgene wat je zelf gezegd hebt, dat wilt terugkoppelen aan iemand die ook bij dat gesprek was en daar niet voldoende antwoord op krijgt, je dan niet verder zoekt. Ik denk dat je dat wel zou doen. Toch even iets anders. Als ik mevrouw Ollongren goed beluister, dan zegt zij: cruciaal voor een volgend kabinet is het CDA. Dat vindt de heer Rutte, die met name aan zet is als aanvoerder van de grootste partij. Klopt dat?

Mevrouw Ollongren:

U heeft zelf de aantekening gezien.

De heer Azarkan (DENK):

Ja, cruciaal.

Mevrouw Ollongren:

Nee, de heer Rutte ... Ik ben geen woordvoerder van de heer Rutte, maar de heer Rutte heeft zelf, ook publiekelijk, als eerste het CDA genoemd.

De heer Azarkan (DENK):

Ja, dus cruciaal. Ik neem het even van u over ...

De voorzitter:

De heer Azarkan ...

De heer Azarkan (DENK):

Cruciaal, mevrouw Ollongren, is het om het CDA te overtuigen. En wat is nou cruciaal bij het CDA? Wat speelt daar op dit moment wat het lastig maakt?

Mevrouw Ollongren:

Nou, zoals ik dat heb geduid: de stabiliteit in het CDA.

De heer Azarkan (DENK):

En wat bepaalt dat?

Mevrouw Ollongren:

We hebben daar geloof ik net al heel uitvoerig over gesproken. De berichtgeving op dat moment over de stabiliteit in het CDA.

De heer Azarkan (DENK):

Cruciaal is dan de vraag, zeg ik via u, voorzitter, hoe het zal aflopen qua, wat je dan zou kunnen zeggen, het aantal stemmen wat de heer Omtzigt krijgt ten opzichte van de heer Hoekstra, want dat versterkt zijn leiderschapspositie. Wat gaat Omtzigt dan doen? Dan is de conclusie dat cruciaal is voor het volgende kabinet dat er een CDA bij komt dat stabiel is. Vervolgens, als dat in de krant staat en iedereen erover spreekt, heeft niemand van de drie mensen die bij dat gesprek waren, ook maar even teruggedacht: dat zou eigenlijk weleens het gesprek kunnen zijn, dus weet je wat, we gaan nog eens terugkijken in de verslagen.

Mevrouw Ollongren:

Ik ben eigenlijk blij dat de heer Azarkan het zegt, want zoals hij het schetst, werd er, denk ik, ook veel over gesproken in Den Haag. Het is dus goed dat de heer Azarkan dat hier zegt. Ik vraag de heer Azarkan om zich nog wel even te realiseren dat wij, denk ik, vooral nadachten over de woorden "functie elders". Die konden wij niet plaatsen. Wij hebben daarvan ook gezegd: die hadden er niet moeten staan. Wij waren ook niet van zins om daar ook maar iets mee te doen. Daar ging het ons erg om. Ik denk dat we ons onvoldoende hebben gerealiseerd dat als je inderdaad praat over het CDA en over de stabiliteit in het CDA, het best mogelijk is dat in die context ook de naam van de heer Omtzigt is gevallen. Dat blijkt dus ook het geval te zijn. Dat blijkt uit de aantekeningen.

De voorzitter:

Tot slot, de heer Azarkan.

De heer Azarkan (DENK):

Ik ken mevrouw Ollongren al sinds 2011. Zij was een uitstekende secretaris-generaal die wist wat er op haar ministerie speelde en die precies wist hoe ze dat moest runnen. Ik kan me gewoon niet voorstellen dat als dat er staat — nogmaals, het is cruciaal hoe het CDA zich gaat ontwikkelen en hoe een aantal zaken zich daar intern gaan ontwikkelen — je

gaat zeggen: ja, maar ik focuste me niet op "rol Omtzigt, functie elders", maar alleen op "functie elders". Dat is toch niet aannemelijk?

Mevrouw Ollongren:

Nogmaals, de positie van de heer Omtzigt was alleen relevant vanwege de vijftien zetels van het CDA en de stabiliteit van het CDA. Dat was mijn aandachtspunt als verkenner, niet de persoon Pieter Omtzigt en niet zijn keuzes over zijn zetel. Natuurlijk niet. Dat was geen overweging van mij.

De voorzitter:

Tot slot, want dit punt is al een paar keer aan de orde geweest.

De heer Azarkan (DENK):

Wij hebben natuurlijk niet goed ingekaderd hoe de verken- ners zich verhouden tot de Kamer, wat het mandaat is, et cetera. Wij hebben dat de afgelopen twee keer een beetje proefondervindelijk ervaren. Maar als er nou een groot vraagstuk bestaat — het heeft Nederland gewoon in zijn greep wat er gebeurt en wat die vier woorden nou beteke- nen — dan is het toch ook logisch dat je op een gegeven moment met de Voorzitter en misschien ook met de nieuwe verken- ners gaat zitten en zegt: joh, het is misschien even belangrijker dat we met elkaar klare wijn schenken over dit onderwerp? Dat is dan toch logischer dan dat je zegt: we waren geen verken- ners meer; we hadden nergens meer toegang toe, en dus zaten we daar hulpeloos te wachten en hebben we maar een brief geschreven waarin we ons hebben gebaseerd op datgene wat er in ons hoofd opkwam, in plaats van dat we dat uitgezocht hebben?

Mevrouw Ollongren:

Wij hebben gerespecteerd dat wij als verkenner waren teruggetreden en dat wij daar om die reden niet meer over konden beschikken. Ik heb het ook gewaardeerd dat wij wel gevraagd zijn door de Voorzitter om hier verantwoording af te leggen, ook al hebben wij die functie niet meer. Maar inderdaad, om die reden beschikten wij daar niet over. Dat klopt.

De voorzitter:

Mevrouw Ouwehand en dan de heer Eerdmans, de heer Klaver, mevrouw Van der Plas en de heer Dassen.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Allereerst ben ik blij dat mevrouw Ollongren geen klachten heeft gekregen. Ik kan mij voorstellen dat je echt wel schrikt van zo'n telefoontje dat je positief bent getest. Maar dan de vragen. Mijn eerste vraag gaat over de ambtelijke ondersteuning. Hoe zou mevrouw Ollongren die kwalifice- ren? Waren dat mensen met ervaring? Waren dat goede ambtenaren die deze twee verken- ners goed hebben geholpen in het proces, of ...? Wat zou zij daarover zeggen?

Mevrouw Ollongren:

De Kamer beschikt over een uitstekende ambtelijke onder- steuning voor de verken- ners.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Oké. We werden dus niet afgescheept met stagiairs die zomaar voor het eerst dit belangrijke werk zaten te doen. Dan kom ik op de volgende vraag. Als mevrouw Ollongren hier zegt "we waren heel verbaasd dat op die notitie die ik zelf dus niet heb gezien — ik zag het eigenlijk pas nadat die foto was uitgelekt — stond "positie Omtzigt, functie elders", en we waren heel erg geschrokken van "functie elders"; geen idee waar dat vandaan kwam", waarom heeft zij dan niet eventjes met die goede ambtenaren gebeld? Waarom heeft zij niet gevraagd: hoe kan dat nou dat jullie dat hebben opgeschreven, zeg?

Mevrouw Ollongren:

Om dezelfde reden als waarom wij ook niet beschikten over die aantekeningen, namelijk omdat wij die ochtend vrij snel hebben besloten dat wij onze opdracht zouden teruggeven en dus ook geen contact meer hebben gehad met die ambtenaar. Ik vind dat ook niet zuiver. Ik vind niet dat ik achteraf, nadat ik de consequentie heb genomen van een fout die ik zelf heb gemaakt en nadat ik ben teruggetreden als verkenner en de opdracht heb teruggegeven, nog uitleg kan vragen. We hebben het die ochtend zelf niet gezien en we hebben het ook niet besproken. Ik vond het niet passend om contact op te nemen met hen, dus dat heb ik niet gedaan.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Mijn vraag gaat niet over daarna. Daar heb ik ook heel veel vragen over. Het gaat mij om het moment tussen dat de foto naar buiten kwam — ik neem aan dat jullie daarvan geschrokken zijn, want we horen hier: wow, die aanteke- ning; ik schrok daar zelf ook van toen ik die zag — en het besluit om te zeggen: wij kunnen niet verder door als ver- ken- ners, we geven alles terug en we gaan die ambtenaren ook niks meer vragen. Dan moeten wij dus geloven dat u heel erg bent geschrokken van wat er op dat blaadje staat, terwijl u niet die ambtenaar belt om te zeggen: "Hoe kom je erbij om dat op te schrijven? Leg het me even uit, want ik schrik hiervan. Wij kunnen niet anders dan aftreden. Ik moet dat duidelijk gaan maken aan de Kamervoorzitter. Dit is echt heel erg. Maar ik wil even zelf weten hoe dat zit."

Mevrouw Ollongren:

Ik was, zoals ik al zei, ook bezig met de positieve testuitslag. Ik was dus ook bezig met een aantal andere processen, zoals het bellen van de huisarts, het spreken met de GGD, een aantal mensen informeren die mogelijk ook gevolgen daarvan zouden kunnen ondervinden. Dus daar ben ik natuurlijk veel tijd mee bezig geweest. Ik stond ook in con- tact met mevrouw Jorritsma over wat ons te doen stond. Want ik doorzag natuurlijk ook wel dat hier iets was gebeurd wat consequenties kon hebben. Ik heb ook een aantal mensen gebeld. Ik heb de heer Hoekstra tot twee keer toe gebeld en ik heb ook een aantal andere fractievoorzitters gebeld hierover. Dus ik heb mijn handen vol gehad over het managen van twee crises. Maar het is niet in mij opge- komen om op dat moment nog contact op te nemen met de ambtelijke ondersteuning.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Oké. Los van de andere vragen — ik bewaar er ook een paar voor mevrouw Jorritsma — is het verhaal dus dat goede ambtenaren de verkenneren hebben ondersteund. Er is gesproken over de heer Omtzigt. De VVD vindt het heel erg belangrijk om met het CDA te regeren. Stabiliteit was een ding. Niemand kan zich daar iets van herinneren. De ambtenaren — goede mensen — schrijven het wel op. De ambtenaren schrijven vervolgens ook op: nou, dit is kennelijk een gespreksonderwerpje. En dan moeten wij geloven dat de oud-verkenneren daar heel erg van schrikken en dat dit zomaar uit de lucht komt vallen van goede mensen die daar hebben gezeten, maar dat ze het niet eventjes vragen — mevrouw Ollongren voert hier namelijk ook het woord namens mevrouw Jorritsma, die gelukkig geen belletje had gekregen dat ze positief was getest op corona — en niet eventjes overleggen met die mensen voordat ze besluiten de opdracht terug te geven aan de Voorzitter. Dat is dus wat we moeten geloven?

Mevrouw **Ollongren**:

De opdracht teruggeven had er natuurlijk ook mee te maken dat dit überhaupt was gebeurd. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat als je zo'n opdracht hebt gekregen, je per ongeluk informatie blootgeeft die vertrouwelijk hoort te blijven. Dat had ook daarmee te maken. De opmerking "positie Omtzigt" vind ik niet raar. Je kunt die op allerlei manieren bekijken. Ik heb pas naderhand even heel goed gekeken naar die notitie en wat er eigenlijk stond. Nogmaals, ik heb ook geschetst dat wij ons nadien, toen wij zelf vervolgens die duiding gingen geven in de brief aan de Kamer, wel hebben gebaseerd op wat we ons nog herinnerden en wat we in onze eigen aantekeningen hadden staan. Maar de duiding van "functie elders" konden we daar op geen enkele manier terughalen. De notitie was ook niet bedoeld als terugblik, maar als aandachtspunten en vooruitblikkend.

Misschien mag ik het volgende nog opmerken. Dit zijn voortreffelijke ambtenaren, maar ambtenaren moeten altijd kunnen adviseren wat ze willen, vrijelijk. Dit zijn niet de opdrachten die ze uitvoeren. Ze geven punten mee. Ze bedenken zaken die relevant zouden kunnen zijn. Politici moeten vervolgens ook een weging maken. Vinden wij dit relevante punten? Willen we die meenemen in onze gesprekken? Dat is onze verantwoordelijkheid. Ambtenaren moeten vrij kunnen adviseren. Daar moeten wij de verantwoordelijkheid voor nemen. Wij zijn ervoor verantwoordelijk dat er ook een filter op gelegd wordt en dat dus niet per se ieder ambtelijk advies leidt tot een actie in politieke zin.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Tot slot. We kunnen heel veel woorden gebruiken, maar mijn vraag is gewoon de volgende. Mevrouw Ollongren vraagt de Kamer om het volgende te geloven. Dat daar stond "positie Omtzigt, functie elders" vindt ze heel erg. Maar ze heeft niet, omdat ze dat zo erg vond, die ambtenaren even gebeld om even zelf te weten: "Wat is hier nou gebeurd, jongens? Wij moeten aftreden. Voordat we dat doen, wil ik even met jullie hierover praten." Maar dat heeft ze dus niet gezegd. Ze vraagt dus aan de Kamer om dat te geloven.

Mevrouw **Ollongren**:

Mevrouw Ouwehand geeft nu een samenvatting in haar eigen woorden. Ik heb het volgens mij net iets anders beschreven dan mevrouw Ouwehand het zegt. Mevrouw Jorritsma en ik hebben juist afstand genomen van de suggestie dat er gesproken zou moeten worden over een functie elders van de heer Omtzigt. Dat is absoluut niet het geval, in geen enkel gesprek en ook niet door ons.

De heer **Eerdmans** (JA21):

Daarop doorgaand, stelt u zich nou voor dat die foto niet was gemaakt, dat dat ongelukje niet had plaatsgevonden. Had u dan gezegd: jongens, die opmerking neem ik niet mee, daar ga ik helemaal niks mee doen, die schrap ik van het lijstje, van al deze bullets gaat hij eraf, meteen? Had u dat gedaan?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik kan de heer Eerdmans verzekeren dat wij geenszins, in welk gesprek dan ook, een functie elders voor de heer Omtzigt aan de orde hadden gesteld. Dat was absoluut niet aan de orde.

De heer **Eerdmans** (JA21):

En alle andere punten had u wel laten staan? Die had u wel meegenomen in dat gesprek?

Mevrouw **Ollongren**:

Het was niet een A4'tje dat bedoeld was om een krulletje in de kantlijn te zetten. Het waren aandachtspunten die we in het achterhoofd konden houden, of niet. Aan het eind van de dag was dat A4'tje weggegaan en was er weer een A4'tje voor de volgende dag gekomen. Dat type stukken zijn het. Nogmaals, het zijn geen nota's, het zijn geen brieven aan de Kamer. Het zijn aandachtspunten, suggesties om iets mee te doen of niks mee te doen, en wij zouden hier niks mee hebben gedaan.

De heer **Eerdmans** (JA21):

Dat is nou zo typisch van die hele lijst. Ik zag de heer Rutte ook knikken. Uitgerekend van dat punt weten we dat de heer Rutte dat op 22 maart wel degelijk heeft gezegd "wat moeten we met Omtzigt", of "je moet wat met Omtzigt". Daar komt dat "functie elders" vandaan. Uitgerekend over dat punt wordt door u gezegd dat u dat nooit had meegenomen en de rest had u wel laten staan. Dat is toch frappant?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik wil alleen maar opmerken dat laten staan of niet laten staan niet aan de orde is. De vraag is of je er iets mee zou hebben gedaan. Ik kan u ook verzekeren dat ik met het punt onderhandelingsstijl van de heer Hoekstra ook niks zou hebben gedaan. Er staan wel meer punten. Misschien hadden we wel andere punten opgebracht die niet in deze notities staan. Zo werkt zo'n proces.

De heer **Eerdmans** (JA21):

Het blijft zo typisch en ook statistisch zo'n ontzettend kleine kans, maar dat is al eerder gezegd, dat er vijf mensen zitten waarvan er drie dit niet meer weten en er twee zeggen: ja, wel degelijk. Die hadden de nieuwe verkenners ook eigenlijk moeten waarschuwen dat er een verkeerde brief was uitgegaan die u heeft geschreven. Ja, u kunt dat vertellen, maar het is toch bijna onmogelijk om te beseffen of te bevatten dat dat de waarheid is, als ik het zo mag zeggen. Het is zo'n enorm grote kans dat het niet kan kloppen, omdat er twee mensen bij waren die dat ook hebben opgeschreven, die zelfs hebben vastgesteld, in aanwezigheid van de heer Rutte, dat dat zo is gezegd.

Mevrouw **Ollongren**:

Ik heb geprobeerd zo gedetailleerd mogelijk te beschrijven wat wij hebben gedaan en hoe wij ons baseerden op welke stukken en wanneer. Die aantekeningen zijn er. Die heeft uw Kamer. Uit die aantekeningen kunnen wij allemaal opmaken dat die opmerkingen gemaakt zijn in dat gesprek. Daarom weten we dat nu.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

De brief is langs het bureau van de verkenner gegaan en daar is een spellingscheck gedaan. Daar is niet inhoudelijk gekeken. Dat is toch op z'n minst vreemd? Die inhoudelijke check is ook niet gedaan bij de nieuwe verkenners. Hoe beoordeelt mevrouw Ollongren dat?

Mevrouw **Ollongren**:

Misschien goed om te herhalen in reactie op de vraag van de heer Klaver dat ik veronderstel dat er geen inhoudelijke check is gedaan, omdat wij enkel redactionele suggesties terugkregen. Ik ga ervan uit dat die inhoudelijke check niet is gedaan. Achteraf gezien had ik graag een inhoudelijke check gehad, want dat had ons kunnen behoeden voor de zin die nu blijkt niet juist te zijn.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

De verkenner heeft niet voor niets een bureau om ervoor te zorgen dat dit soort dingen genotuleerd worden. Dat is ook gebeurd, er zijn aantekeningen van. Volgens deze verkenners die hier staan, en de nieuwe verkenners, is er niet ingegrepen toen deze verkenners onjuiste informatie deelden met de Tweede Kamer. Dat vind ik op z'n minst vreemd. De politici in kwestie, zoals Mark Rutte, hebben geen herinnering aan wat er is gebeurd, maar het is wel genotuleerd. Er zijn twee kansen geweest voor de ondersteuning om daarop in te grijpen, en dat is niet gebeurd. Mijn vraag is hoe mevrouw Ollongren dat beoordeelt.

Mevrouw **Ollongren**:

Ik moet dat doen vanuit de positie die ik heb, dus zonder dat te kunnen nagaan. Ik ga ervan uit dat die toets niet is gedaan. Ik ga ervan uit dat ze gecompartmenteerd zijn omgegaan met de informatie. Er was dus informatie van fase een, verkenners Jorritsma en Ollongren. Die zijn vertrokken; compartiment dicht. De volgende verkenners treden aan, en dan starten ze weer een nieuw compartiment. Dat moet het zijn, maar, nogmaals, dat veronderstel ik, want dat heb ik op die manier niet gevraagd. Maar ik heb wel

van mevrouw Van Ark en de heer Koolmees begrepen dat dat inderdaad de werkwijze is.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Ik ga de vraag niet nog een keer herhalen. Ik wil die vraag wel kunnen stellen aan de nieuwe verkenners. Wat mij betreft hoeft het debat daarvoor niet geschorst te worden.

De **voorzitter**:

Daar kom ik zo op terug. Dat betreft het ordevoorstel van de heer Baudet. Daar kom ik straks op terug.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Dat begrijp ik. Ik wil daar één ding aan toevoegen: wat mij betreft hoeft het debat niet geschorst te worden; volgens mij moeten we met elkaar doorgaan. Het is ook al laat en er zijn nog voldoende vragen en antwoorden waar we op wachten. Wellicht dat ze alvast uitgenodigd kunnen worden, dan kan het gewoon in één keer doorgaan en dan hoeven we niet te wachten omdat er geschorst wordt.

De **voorzitter**:

Nee, de Kamer moet beslissen over schorsen of uitnodigen. U krijgt zo het woord, meneer Baudet. Er zijn nog twee collega's die niet aan de beurt zijn geweest. Ik kom terug op uw voorstel en op het voorstel van de heer Klaver.

Mevrouw Van der Plas en dan de heer Dassen, en dan krijgt u het woord.

Mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Er is al heel veel gezegd hierover. Toch ben ik nog naar een paar dingen benieuwd, want ook mij is het nog steeds niet helemaal duidelijk. Helemaal in het begin hoorde ik u zeggen dat wat er gezegd wordt of wat er dan genoteerd wordt, eigenlijk allemaal niet relevant was. Maar kennelijk was het zó "niet relevant" dat "functie elders", over Pieter Omtzigt, wel was uitgetypt en in de papieren stond en dat dit papier boven op de stapel lag. En het was het eerste wat u meenam toen bleek dat u positief getest was. Ik ben het dus eens met alle voorgaande sprekers: het is gewoon totaal ongeloofwaardig.

Ik vraag mij ook het volgende af. De ambtelijke ondersteuning heeft dit opgeschreven. U heeft op een gegeven moment gezien dat dit is opgeschreven. Ik heb ook geprobeerd om het in mijn speech aan te halen: als u dat ziet en weet dat dat niet kan, waarom heeft u op dat moment dan niet gezegd "Wat is dat met die zin over Omtzigt? Weg ermee!"? Dat moet toch iets duidelijker worden uitgelegd, want ik snap dat nog steeds niet.

Ten derde wil ik hier eigenlijk nog dit aan toevoegen: als dit niet was uitgekomen via die foto, dan zou nooit in beeld zijn gekomen dat dit zo is gegaan, wat heel betreurenswaardig is. We vergaderen nu bijna de klok rond, maar dan had niemand geweten dat dit allemaal op de achtergrond heeft gespeeld. Ik wil daar toch wel uitdrukkelijk mijn grote zorg over uitspreken. Nu is het bekend geworden. Het had niet

bekend hoeven te worden, maar dan was het wel gebeurd. Het is dus wel iets wat hier gaande is. Daar zou ik ook graag een reactie op willen hebben.

Mevrouw Ollongren:

Misschien op alle drie de punten dan een korte reactie. Ik ga allereerst in op de suggestie dat nou uitgerekend dit A4 zo belangrijk was dat ik dat meenam. Nee, ik heb alles wat er lag onder mijn arm meegegrist. Dat is nou precies wat er fout is gegaan. Toevalligerwijs lag dit stuk bovenop. Voor hetzelfde geld had het mediabeeld bovenop gelegen. Dan stonden wij hier niet, denk ik, op deze manier.

Dan de ambtelijke ondersteuning. Wij hebben de volle verantwoordelijkheid genomen voor het feit dat dit stuk er lag. Dat hoort ook zo. Nogmaals, ambtenaren moeten alles kunnen opschrijven. Daar zijn wij voor verantwoordelijk. Zo hoort dat te gaan. Wij hebben ook gezegd: wij vinden het ongepast dat het daar zo staat; wij gaan daar niet over en wij willen daar ook helemaal niet over gaan.

En dan kom ik meteen op het derde punt. Zeker, als die foto niet was gemaakt, dan hadden we dit debat niet gehad. Maar ik kan u ook verzekeren dat het punt dan ook niet had bestaan, omdat wij het helemaal geen onderdeel van onze taak vonden om in de verkenning te spreken over de positie van een lid van uw Kamer. Wij vonden het onze taak om te overwegen hoe we met het CDA verder zouden kunnen gaan, en ook de stabiliteit of vermeende instabiliteit van het CDA daarbij te wegen, om vervolgens conclusies te kunnen trekken over of het mogelijk zou zijn in een volgende fase verder te praten over coalitievorming in een kabinet waar het CDA al dan niet deel van zou uitmaken. Dat moet je vaststellen. Je moet heel veel vaststellen in zo'n verkenning. Je moet vaststellen waarom bepaalde partijen worden uitgesloten. Ook daarvoor zouden we nog gesprekken hebben gevoerd. Je moet vaststellen: is de vierde partij van het land uiteindelijk bereid om mee te praten? Je moet vaststellen of partijen die zeggen "we willen alleen samen" ... Of dat inderdaad ook zo is op het moment dat zij getalsmatig niet nodig zouden zijn voor een meerderheid. Al dat soort onderwerpen, dat rekenen wij tot onze taken.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Maar bent u het met ons eens — en die vraag is al vaker voorgekomen vandaag — dat er überhaupt niet over personen, gekozen volksvertegenwoordigers, had gepraat moeten worden, en zeker niet door iemand van een andere partij? Daar bent u het toch wel mee eens?

Mevrouw Ollongren:

Kijk, verkenning is aangesteld door de Kamer en doen hun werk — laten we zeggen — los van de partijen. Dus wij nemen de vragen van de heer Wilders net zo serieus als de vragen van de heer Klaver. Het is niet onze taak om over posities van individuele Kamerleden te spreken. Individuele Kamerleden als zodanig kunnen natuurlijk best een onderwerp van gesprek zijn; ik zou niet willen beweren dat er geen namen mogen vallen in dat soort gesprekken, bijvoorbeeld als het gaat om stabiliteit. In deze fase — het is wel een hele vroege fase — zal het niet echt over personen gaan, maar we weten uit formaties in het verleden dat het heel vaak over personen gaat. Dus dat vind ik op zichzelf

niet raar. Het zou wel raar zijn als er gedachten op tafel zouden liggen over, bijvoorbeeld, een functie elders. En daar neem ik dan ook afstand van.

De voorzitter:

Mevrouw Van der Plas, tot slot?

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Tot slot. Ja, de laatste vraag dan, of de laatste mededeling. Het is nog steeds totaal ongeloofwaardig dat die "functie elders" dus niet is besproken. Eigenlijk wordt dat hier ontkend, dat er alleen maar gesproken is over de persoon Omtzigt. Nou ja, allerlei dingen zijn er dan besproken, en niet over een functie elders. Maar het is wel expliciet zo opgeschreven. En de ambtenaar die dat heeft opgeschreven, heeft dat ergens vandaan. Dat verzint ie niet zomaar, om even te kijken van: "nou, wat zou er gebeuren als ik dit ga opschrijven?". Dat kan gewoon niet, dat is onmogelijk. Tja, ik kan het als vraag formuleren, maar ook als constatering, dat dat voor ons, of voor mij — want ik hoor opmerkingen dat ik niet over "ons" mag praten omdat ik alleen ben — onbegrijpelijk is.

Mevrouw Ollongren:

Volgens mij is het heel chic als u in meervoud spreekt als eenmansfractie. En ik heb geprobeerd maximale transparantie en duidelijkheid te geven aan de Kamer.

De heer Dassen (Volt):

Een vraag. Als ik het goed heb begrepen, heeft u meteen ja gezegd op het moment dat de heer Rutte en mevrouw Kaag u vroegen of u voor hen de verkenning zou willen gaan doen. Klopt dat?

Mevrouw Ollongren:

Die vraag is gekomen van mevrouw Arib.

De heer Dassen (Volt):

Oké. Dus daarvoor heeft u niet de heer Rutte en mevrouw Kaag daarover gesproken.

Mevrouw Ollongren:

Ik heb met de heer Rutte daar niet over gesproken. En ik heb op diezelfde dag, dus 18 maart, inderdaad ook van mevrouw Kaag gehoord van: het zou weleens kunnen dat jij een telefoontje krijgt van de Kamervoorzitter. Dus op die dag speelde dat. En de vraag is gesteld door mevrouw Arib.

De heer Dassen (Volt):

Oké. Ik begrijp vandaag in ieder geval dat er topambtenaren hebben meegewerkt aan de verkenning. Dat heeft de heer Rutte vandaag gezegd, en die noemt ze ook "voortreffelijk". En ik heb ook begrepen dat ambtenaren eigenlijk altijd heel goed weten wat ze dan moeten notuleren of niet, wat ze moeten opschrijven en wanneer iets relevant is in een gesprek. Het verbaast mij dan ook zeer dat drie mensen, bij dat gesprek aanwezig, eigenlijk helemaal vergeten zijn dat het over Omtzigt is gegaan, terwijl die ambtenaren dat

wel als iets heel relevants hebben beschouwd. En ik vraag me dus af: hoe kan dat, dat u dat collectief vergeten bent?

Mevrouw Ollongren:

Ik denk niet dat de ambtenaren die daar aantekeningen hebben gemaakt, hebben genotuleerd naar relevantie. Ik denk dat je kunt zien aan de aantekeningen die vandaag zijn verstrekt dat gewoon eigenlijk alles is aangetekend, behalve wat echt irrelevant is. Maar dan hadden we het over de kleur van een taartje dat we ook u hebben aangeboden. Voor het overige hebben de ambtenaren natuurlijk gewoon alles opgeschreven. Dat is ook heel goed, want anders kun je later nooit meer iets terughalen.

De heer Dassen (Volt):

Nog één laatste vraag. Die gaat over de bestuurscultuur, waar ik daarstraks ook al een vraag over had. U gaf aan: op het moment dat zo'n vraag komt, zeg je meteen ja. Ik kan me ook voorstellen: u bent lid van D66 en hebt lang voor de heer Rutte gewerkt. Dan is het ook mooi om deze verkenning te doen. Het roept ook een beetje een clubgevoel op. De heer Dijkhoff zei in zijn afscheidsinterview dat, op het moment waarop er clubgevoel ontstaat, er ook een verdedigingslinie ontstaat op het moment dat er problemen komen. Dat gevoel komt hier ook een beetje naar voren, alsof dat hier speelt. Ik vraag me af hoe u daartegen aankijkt.

Mevrouw Ollongren:

Ik ben niet zo van de clubjes. Het feit dat ik lid ben van D66, minister ben voor D66 en ook wethouder ben geweest voor D66 heeft niets te maken met het feit dat ik ook de heer Rutte al wat langer ken, omdat ik in een vorig leven ambtenaar ben geweest op het ministerie van Algemene Zaken. Dat heeft niks met elkaar te maken. Nogmaals, het was voor mij best onverwacht. Eerlijk gezegd was ook de verkiezingsuitslag enigszins onverwacht. Ik denk niet dat er een enorm vooropgezet plan was. Op dat moment, toen dat verzoek kwam, heb ik wel gemeend daar "ja" tegen te moeten zeggen. Maar er speelden geen overwegingen van clubgevoel of iets dergelijks bij mij.

De voorzitter:

Misschien voor de mensen die meeluisteren, meneer Dassen: ik ben niet degene die mevrouw Ollongren heeft benoemd. Dat was op 18 maart, waar u ook bij zat, op voorstel van de heer Rutte en mevrouw Kaag. De vraag was of iedereen daarmee akkoord ging. Daarna heb ik mevrouw Ollongren gebeld. Dit zeg ik om elk misverstand te voorkomen.

De heer Dassen (Volt):

Dat klopt, mevrouw de voorzitter. Maar mijn vraag was eigenlijk de volgende. Bij die vergadering werd mevrouw Ollongren voorgedragen door de heer Rutte en mevrouw Kaag. Ik wilde weten: is dat al daarvoor met haar afgestemd? Dat was mijn vraag eigenlijk. Ik begrijp dus dat dit niet gebeurd is en dat het rechtstreeks via u gedaan is.

Mevrouw Ollongren:

Misschien één amendement.

De voorzitter:

Ik denk wel dat het verstandig is om het uit te leggen.

Mevrouw Ollongren:

Mevrouw Kaag heeft mij die ochtend wel geraadpleegd, ook om te weten of ik dat eventueel zou willen doen. Daarna heeft u vergaderd, voorzitter, met alle fractievoorzitters. Daarna heeft u, na die vergadering waarin dit dus blijkbaar was geaccordeerd, mevrouw Jorritsma en mijzelf hiervoor benaderd.

Mevrouw Den Haan (50PLUS):

Mevrouw Kaag, u gaf net aan dat het papier ...

De voorzitter:

Mevrouw Ollongren.

Mevrouw Den Haan (50PLUS):

Mevrouw Ollongren, u gaf net aan dat het papiertje dat u meegegrist heeft in alle commotie en emotie een notitie was van ambtenaren ter weging en dat zo'n notitie dan ook weer weggelegd wordt. U bepaalt inderdaad of u daar wat mee doet ja of nee en de volgende dag komt er weer een nieuwe notitie. Nou zag ik net op Twitter Wimar Bolhuis — misschien kent u hem: econoom, bestuurskundige, voormalig politiek adviseur en ambtenaar — die zegt: "het is onbestaanbaar dat een ambtelijke staf de suggestie voor de verkenning opschrijft om een net gekozen Kamerlid een functie elders aan te bieden, zodat de verkenning deze optie ter voorbereiding kunnen wegeen. De uitvoerende of vierde macht mag die suggestie ter weging niet doen." Allerlei andere rijksambtenaren zijn het daarmee eens, maar u herhaalt dus dat deze ambtenaren dit op eigen initiatief hebben opgeschreven?

Mevrouw Ollongren:

Ik herhaal dat ambtenaren de vrijheid hebben om op te schrijven wat ze willen opschrijven en om overwegingen mee te geven die zij willen meegeven. Het is vervolgens aan de politiek om dat te wegen en er al dan niet iets mee te doen. Ik wil toch nog een keer het volgende benadrukken. Als minister krijg ik beleidsnotities. Dat zijn doorwrochte stukken, waar veel mensen naar hebben gekeken. Daar hebben juristen naar gekeken en mensen van de financiële afdeling. Daar is wat langer over nagedacht. Dit zijn meer aantekeningen voor het moment, zal ik maar zeggen, in de context van waar we mee bezig waren. Dat is echt wel van een andere aard. Maar nogmaals, het is uiteindelijk ook niet relevant dat het door ambtenaren is opgeschreven. Het was materiaal waar wij mee moesten werken en waar wij de verantwoordelijkheid voor nemen. Wij waren op dat punt niet van plan er iets mee te doen. Sterker nog, we hadden dat nog niet eens gelezen en voorbesproken.

Mevrouw Den Haan (50PLUS):

Kunt u mij dan misschien nog één keer precies vertellen wanneer u die notitie voor het eerst echt las?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik geloof die donderdagmiddag toen ik in zelfisolatie zat. Toen hadden we eigenlijk alles al gedaan, onze opdracht teruggegeven en alle telefoontjes gepleegd die ik net schetste. Daarna pas heb ik heel rustig gekeken wat er überhaupt in die notitie stond.

Mevrouw **Den Haan** (50PLUS):

U zei eerder ook dat het voor u belangrijk was om de stabiliteit te onderzoeken en niet zozeer de positie van de heer Omtzigt. Vroeg u zich toen af waarom dat in de notitie is gekomen en wat de intentie daarvan is geweest?

Mevrouw **Ollongren**:

Ik duid dat in de context van hoe het met het CDA ging. Het CDA had misschien nog wat meer tijd nodig om af te wachten hoe het zich ontwikkelde. Zo heb ik dat geduid. Binnen het CDA is — de heer Azarkan zei dat zojuist goed — natuurlijk de positie van de heer Omtzigt belangrijk. We hebben allemaal gezien welke publiciteit daarover de afgelopen tijd is geweest. Als verkenner hoop je dat er rust en bereidheid komt bij partijen, zeker uit het stabiele midden, om mee te praten over coalitievorming. Dat was mijn hoop. Daar waren de vervolggesprekken op gericht geweest, waren die er nog gekomen.

De **voorzitter**:

Het wordt een herhaling. Een laatste opmerking of vraag, mevrouw Marijnissen, want ik wil naar het ordevoorstel van de heer Baudet, zodat we ook met mevrouw Jorritsma verder kunnen.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Ja, dat begrijp ik.

De **voorzitter**:

Ja, kort.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Ik heb twee heel korte vragen. Ik ga even door over die ambtenaar, want ik begrijp het niet goed. Je hebt er een ambtenaar bij zitten, van wie we weten dat hij goed en ervaren is en van wie bekend is dat die heel goed en nauwgezet notuleert. Dan komt er wat naar buiten, namelijk iets heel explosiefs: Pieter Omtzigt, functie elders. Dat betreft niet de stabiliteit van het CDA, want dat is een ander agendapunt. Het waren twee verschillende agendapunten. Het kan dan toch niet zo zijn dat u er daarna een brief uit knalt dat er niet over gesproken is? Dan zegt u eigenlijk dat deze ambtenaar op dat moment zijn eigen werkelijkheid heeft gecreëerd.

Mevrouw **Ollongren**:

Er was geen agenda. Mevrouw Marijnissen noemt het een agenda, maar er was geen agenda. Het was een stuk met aandachtspunten. In de brief ging het over de vraag — dat had er althans beter explicieter in kunnen staan — of er in die gesprekken ook gesproken was over een functie elders voor de heer Omtzigt. Dat is niet het geval. Achteraf gezien

blijkt dat er in één gesprek met de heer Rutte wel gesproken is over de heer Omtzigt. Dat hebben we geprobeerd vandaag recht te zetten.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Dat rechtzetten heb ik dan even gemist, maar goed.

Mijn tweede korte vraag gaat over de herinneringen. Aan de ene kant zegt mevrouw Ollongren: noch mevrouw Jorritsma, noch mevrouw Ollongren, noch de heer Rutte — dus alle drie — heeft er herinnering aan dat het überhaupt over de heer Omtzigt was gegaan, laat staan over een functie elders. Maar u weet wel direct in mijn richting heel scherp te benoemen dat het niet aan het begin van het gesprek ter sprake was gekomen — want daar vroeg ik u naar — en u weet ook heel duidelijk te benoemen dat het niet over de positie van Pieter Omtzigt ging. Hoe kunt u nu zo specifiek en zo hard dingen zeggen over iets waarvan u eigenlijk zegt: ik heb er überhaupt geen herinneringen aan? Want u had er geen herinneringen aan dat het over Pieter Omtzigt ging.

Mevrouw **Ollongren**:

Ik heb zeker herinneringen aan alle zeventien gesprekken, maar ik heb geen herinnering aan alle onderwerpen die in die zeventien gesprekken zijn genoemd. Ik heb ook eigen aantekeningen. Daar beschikt u ook over. Ik weet ook nog wat het eerste onderdeel is van die eigen aantekeningen in het gesprek met de heer Rutte. Dat was niet de positie van het CDA of de positie van Pieter Omtzigt. Dat ging over de complexiteit van de uitslag en over het belang dat de heer Rutte hechtte aan het dichten van de kloof. Dat zijn woorden die in mijn eigen aantekeningen terugkomen en die ik mij goed herinner uit het gesprek. Ik herinner me inderdaad ook de kwestie van de stabiliteit van het CDA. Pas na het zien van de aantekeningen van de ambtenaren kan ik beter de context plaatsen waarin door de heer Rutte een opmerking moet zijn gemaakt over de heer Omtzigt. Dat staat in die aantekeningen en dus is het zo.

De **voorzitter**:

Mevrouw Marijnissen, uw laatste punt.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Ik heb nog één punt, mevrouw de voorzitter, over de laatste zin van mevrouw Ollongren. Ze zegt: toen ik de notitie van die ambtenaar had gezien, herinnerde ik het me. Maar daarna is die brief eruit geknald dat er met geen enkele fractievoorzitter over is gesproken. Dat klopt dan toch gewoon niet? Toen herinnerde u het zich, zegt u.

Mevrouw **Ollongren**:

De brief is van afgelopen maandag. Toen hadden we alleen onze eigen aantekeningen, en vanochtend zijn de aantekeningen van de ambtenaren openbaar geworden. Dat leidt tot mijn conclusie dat wij in die brief de Kamer op dat punt gewoon niet goed hebben geïnformeerd, want het blijkt wel degelijk dat in een van de zeventien gesprekken aan de orde te zijn geweest. De volgorde is: maandag de brief, vandaag de aantekeningen.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Maandag de brief? Maar mevrouw Ollongren zei net dat zij toen pas, op die donderdagmiddag, toen ze waarschijnlijk thuis goed en wel was gekomen van de positieve test, goed had gekeken naar die notitie van die topambtenaar die zo goed notuleert. Daarin stond heel duidelijk: Pieter Omtzigt functie elders. Toen heeft u het zich toch gerealiseerd?

Mevrouw **Ollongren**:

Nee. Die notitie was geen verslag van de gesprekken. Het was een aantekening voor de vervolgesprekken. Dat zijn in mijn hoofd, maar ook in de werkelijkheid, twee verschillende dingen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan gaan we naar het ordevoorstel van de heer Baudet. Dat vraagt wel om een Kameruitspraak, dus dan moet ik echt iedereen verzoeken om steun of geen steun te verlenen. Het ordevoorstel was om te schorsen en dan de twee bewindspersonen, pardon, de twee verkenner, mevrouw Van Ark en de heer Koolmees, uit te nodigen.

De heer **Baudet** (FVD):

Ik wilde net al even het woord nemen, omdat ik prima kan leven met het amendement van de heer Klaver op mijn voorstel, om ze nu uit te nodigen en ondertussen met mevrouw Jorritsma in gesprek te gaan. Dat lijkt me prima, maar dan moeten ze wel nu worden uitgenodigd.

De **voorzitter**:

Het gaat om het uitnodigen van de verkenner. U heeft uw punt duidelijk gemaakt.

De heer **Wilders** (PVV):

Steun.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ja, steun.

De heer **Eerdmans** (JA21):

Akkoord, steun.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Steun.

De **voorzitter**:

Mevrouw Marijnissen, of degene die achter de microfoon staat. Nee, ik wil toch horen dat u het in de microfoon zegt, mevrouw Marijnissen.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Pardon, steun.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Steun.

Mevrouw **Den Haan** (50PLUS):

Ik steun het ook.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):

Steun.

De heer **Azarkan** (DENK):

Steun, ook namens de heer Klaver.

De **voorzitter**:

Nee.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik hoop dat ik het goed begrepen heb. Ik heb de heer Baudet zo begrepen dat hij de beide verkenner wil laten komen, om ervoor te zorgen dat ze de vraag beantwoorden of zij degenen zijn die gebeld hebben. Dat verzoek zou ik willen steunen. Ik zie hem knikken. En ik zou ervoor zijn dat we het debat wel voortzetten.

De **voorzitter**:

Om die vraag te beantwoorden, stelt de heer Baudet dus voor om ze hier uit te nodigen, en hij stelt voor om niet te schorsen. Prima, dat is het. Nu komt eerst mevrouw Kaag aan het woord en dan de heer Dassen.

Mevrouw **Kaag** (D66):

Ik steun het geamendeerde voorstel. Misschien moeten we nog even verhelderen aan het eind wat er gevraagd zal worden aan de huidige verkenner. Het was één vraag, zo meen ik nu. Of is het weer een ander verhoor, of is het breder? Ik vraag om een bevestiging of het gaat om één vraag die dan gesteld wordt, zoals ik die ook gehoord heb van de heer Hoekstra, of zij degenen waren die Mark Rutte hebben geïnformeerd of niet. Is het één vraag, of is er een vervolg van andere vragen die nog gesteld gaan worden aan deze twee?

De **voorzitter**:

Dat weet ik niet. Dat kan ik niet beoordelen.

Mevrouw **Kaag** (D66):

Ik hoor de heer Baudet buiten de microfoon antwoorden. Ik steun het verzoek, maar dan is het kennelijk met een optie om nog meer vragen te stellen. Dat wilde ik even verhelderd hebben.

De **voorzitter**:

Dat kan ik niet beoordelen.

De heer **Dassen** (Volt):
Steun, voorzitter.

De **voorzitter**:

De heer Van der Staaij? Ook akkoord. Wie heb ik nog niet gehad? De heer Klaver? De heer Segers? Het is wel van belang.

De heer **Segers** (ChristenUnie):
Ik steun dat.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Voorzitter, in het kader van de tijdsbesparing: ik zag al dat er een ruime meerderheid was en ik dacht dus ...

De **voorzitter**:

Goed, dan gaan we dat doen. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Jorritsma.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Voorzitter. Ik wil ook graag beginnen met de nieuwe leden van harte te feliciteren met hun informele maidenspeeches. Ik geloof dat ze het nog een keer echt over mogen doen. Ik hoop dat ook, want het is altijd een groot genoegen om in deze Kamer één keer in je carrière ongeïnterrupteerd een mooi verhaal te mogen houden. Dat wens ik hun dan ook allemaal toe. Desalniettemin van harte gefeliciteerd! Overigens hebben we met al deze nieuwe leden ook een taartje gegeten tijdens de gesprekken die we met hen hebben gevoerd. En dat genoegen was niet voorbehouden aan degenen die er al lang waren. Dat nog even.

Voorzitter. Er is één vraag aan me gesteld die ik maar meteen beantwoord. Ik geloof dat het de heer Dassen was die mij vroeg wanneer ik met de heer Rutte heb gesproken over het verkennerschap. Het werd mij in de loop van de verkiezingsavond duidelijk dat ze over mij wilden praten. Toen heb ik de kamer verlaten. Vervolgens hebben ze met elkaar gepraat en daarna kwam bij mij terug dat ik mogelijk voor-ge dragen zou worden als verkenners, overigens met de onzekerheid of de Kamer dat zou accepteren. Nou, dat snap ik ook. Ik ben toen gelijk weggegaan, omdat ik vond dat ik vanaf dat moment geen contact meer moest hebben met wie dan ook uit de fractie en zeker niet met de lijsttrekker. Vanaf dat moment heb ik de heer Rutte ook niet meer gesproken. Ik ben dus ook niet betrokken geweest bij het formuleren van de opdracht, althans niet bij de inbreng die hij bij de verkenners zou willen doen.

Ik heb verder daarstraks al in een interruptie gezegd dat ik hem daarna voor het eerst heb gesproken toen wij dinsdagavond allemaal van hem een telefoontje kregen. We kregen tijdens een gesprek allemaal achter elkaar dat telefoontje en dat was wel boeiend om te zien. Ik denk, maar ik weet dat niet helemaal zeker, dat dat gebeurde tijdens het gesprek met mevrouw Van der Plas. Het was in elk geval tijdens een gesprek met een van de laatste gesprekspartners. Toen ging plotseling bij ons allemaal de telefoon en bleek dat de heer Rutte enigszins in paniek was, omdat hij dacht dat hij hier de volgende ochtend om 09.00 uur moest

zijn. Hij zei: ik ben nu nog bezig en ik moet morgenochtend twee debatten doen in de Tweede Kamer. Hij zag dat in het geheel niet zitten. Dat heeft hij gemeld aan degene die hij uiteindelijk wel aan de telefoon kreeg. Ik heb hem toen 's avonds even teruggebeld om te melden dat wij besloten hadden om de gesprekken een dag uit te stellen. Dat is het enige wat ik met hem heb besproken. Nee! Ik heb hem nog iets gezegd en wel dat hij zich moest voorbereiden op vragen over zijn standpunt over de PVV. Dat heb ik hem ook gemeld.

Voorzitter. Ik hoef, denk ik, niet alles te herhalen, want mevrouw Ollongren heeft werkelijk heel uitmuntend verteld hoe het is gegaan. En zo is het ook gegaan. Je probeert natuurlijk altijd dingen te bedenken. Ik vind het zelf heel lastig om terug te halen waarom ik nu gewoon helemaal niet meer in mijn hoofd heb zitten dat wij het in het gesprek met de heer Rutte ook over de heer Omtzigt hadden gehad. Laat in elk geval helder zijn dat het niet ging over zijn positie als Kamerlid. Het ging over de stukken in de krant en de instabiliteit in het CDA. Maandag, hè. Het was de maandag waarop het nog heel onduidelijk was hoe het er allemaal bij stond. We wisten nog niet hoeveel voorkeurstemmen er waren uitgebracht. De krant stond vol met "fluistercampagne" en we hadden het dus ook over de vraag of het CDA op dat moment een stabiele partij was. Wordt het dat binnenkort? Daar hebben we natuurlijk ook daarna nog over gesproken. Mevrouw Ollongren zei terecht dat wij het beeld kregen dat we misschien wel wat meer tijd nodig zouden hebben.

Daar heb ik overigens de Voorzitter op enig moment ook over gebeld, omdat ik proefde dat de kans toch wel redelijk groot was dat wij er niet in zouden slagen om voor ... Wat is het vandaag?

De **voorzitter**:

31 maart.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Voor de 31ste, ja. Het is vandaag inderdaad 1 april. Het was dus op de 30ste. Dat was natuurlijk de vraag die ons door de Voorzitter was gesteld, want wij zouden voor de 30ste ons verslag opleveren. Wij hadden het vermoeden dat een enkele partij en misschien wel wat meer partijen meer tijd nodig zouden hebben om dat proces, dat zo beeldend door mevrouw Ollongren is geschetst, door te maken. Ik snap dat ook heel goed. Ik zit lang genoeg in de politiek om te weten dat als je verloren hebt, het gewoon tijd kost om daaroverheen te komen en om daarover ook gewoon weer met elkaar in gesprek te raken. Wij voorzagen, ook gezien de inbreng van de heer Hoekstra, dat we zeker voor het gesprek met het CDA veel meer tijd nodig zouden hebben. Daardoor is waarschijnlijk ook in mijn geheugen helemaal niet blijven hangen dat wij het, op welke manier dan ook, over de heer Omtzigt hebben gehad, en zeker niet over een "functie elders".

Ik heb blijkbaar ook nog iets gezegd over de functie van Kamervoorzitter. Ja, voorzitter, met alle respect: ik heb zelf ooit een gooi gedaan naar het voorzitterschap. Dat is helaas mislukt. Overigens vind ik dat ook weer zo iets waarvan ik denk: het zou voor mij het laatste zijn waarvan ik zeg dat je daar iemand wegpromoveert. Sterker nog, dan ben je zo ongeveer het meest invloedrijke Kamerlid wat er is, zeker

als het gaat over de cultuur van de Kamer. Dus dat heb ik dan echt gezegd en marge van de gedachte over de instabiliteit van het CDA en de vraag hoe het nu gaat bij het CDA, en helemaal niet als een serieuze optie. Bovendien, wie gaat daarover? De Kamer gaat daarover! Ik niet, wij niet, niemand niet, behalve de Kamerleden zelf. En dan moet iemand zich ook nog kandidaat stellen. Dus ik kan mij bijna niet voorstellen dat dat van mijn kant een echt serieuze opmerking is geweest, zeker met alle ervaring die ik zelf heb.

Voorzitter. Ik denk dat dat eigenlijk nog de enige resterende vragen waren die ik nog moest beantwoorden.

De voorzitter:

Dan heb ik de heer Klaver en mevrouw Ploumen.

De heer Klaver (GroenLinks):

Ik had inderdaad nog een vraag over het punt van "PO", Pieter Omtzigt mogelijk als voorzitter van de Tweede Kamer. Er is gelukkig wel iets van herinnering daarover ...

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Nu, ja.

De heer Klaver (GroenLinks):

... maak ik op uit de reactie, maar kunt u misschien iets meer uitweiden over de context waarin daarover is gesproken?

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Volgens mij is daar helemaal niet echt over gesproken, maar is het genoemd. Er staat "allerlei over PO", heb ik gelezen. Ik denk zelf dat dat eigenlijk erover gaat dat wij gesproken hebben over de fluistercampagne, over de krantenberichten, want dat was allemaal nog op die eerste dag, die maandag dat we de eerste gesprekken met elkaar voerden. Ik schat zelf in dat ik dat vergeten ben, omdat we het vervolg natuurlijk pas een aantal dagen later deden, toen er ook een heel andere situatie aan het ontstaan was. De krantenberichten waren anders geworden in de tussentijd. Het woord "fluistercampagne", dat maandag nog volop in het nieuws was, was dat woensdag niet meer. Dus dat is mijn inschatting. Ik weet het niet precies, maar in elk geval heb ik dat blijkbaar gezegd, maar dan moet het bijna min of meer als een grapje zijn geweest, want het kan echt niet zo zijn dat ik daar serieus iets over heb gezegd.

De voorzitter:

Meneer Klaver? Omdat ook het CDA werd genoemd ...

De heer Klaver (GroenLinks):

Ja, maar ik wil eigenlijk deze interruptie afmaken, als u me toestaat.

De voorzitter:

Ja, is goed.

De heer Klaver (GroenLinks):

U neemt het ambt van voorzitter van de Tweede Kamer ...

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Superbelangrijk!

De heer Klaver (GroenLinks):

... te serieus, denk ik, dat u daar een grapje over gemaakt zou hebben. Dat is zo relevant, omdat het dus blijkbaar die maandag toch gegaan is over de stabiliteit bij het CDA. Gewoon even om het te ontleden: de heer Omtzigt speelt een rol in die stabiliteit en een oplossing voor die stabiliteit zou kunnen zijn dat hij voorzitter zou worden van de Tweede Kamer.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Zo heb ik het zeker niet gezegd. Dat is niet het geval, want dan zou ik mezelf toch echt belachelijk hebben gemaakt, al was het maar omdat niemand van ons daarover gaat. Want volgens mij bepaalt een Kamerlid zelf of het de ambitie heeft om Voorzitter van de Tweede Kamer te worden.

De heer Klaver (GroenLinks):

Nu gaat het inderdaad om een optelsom van een aantal zaken. We weten dat de notitie die zichtbaar was, die is gefotografeerd, is gemaakt door ambtenaren. Dat doen ze niet op basis van wat ze zelf belangrijk vinden, maar op basis van de gesprekken die er zijn gevoerd en de input die daar uit is gekomen. Een aantal keren is Pieter Omtzigt genoemd als minister. Misschien ook als astronaut, ik weet niet wat er allemaal voor hem is bedacht. Maar in ieder geval als minister hebben we hem voorbij zien komen en als Voorzitter van de Tweede Kamer. Het lijkt mij logisch dat je dat samenvat als "functie elders", dus het is wel degelijk door de ambtelijke staf, die inderdaad uitmuntend is, zou ik willen zeggen, als relevant beoordeeld, omdat het op verschillende plaatsen daarover is gegaan. Dus waar komt dat grote verschil van inschatting vandaan?

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Laat ik beginnen met te zeggen dat ik het geen functie elders vind. Ik vind het al heel raar om het zo te omschrijven. Ik kan dat punt dus nog steeds niet plaatsen. Het feit dat het bij mij niet meer in mijn geheugen ... Dat leidt bij mij er alleen maar toe dat ik ook helemaal niet nagedacht heb over een andere positie voor de heer Omtzigt, maar dat wij het hadden over de stabiliteit van het CDA.

De heer Klaver (GroenLinks):

Dat is toch lastig. Het gaat over de stabiliteit van het CDA. In ieder gesprek tot nu toe, zo is daarover in dit debat naar voren gekomen, is het gegaan over een positie, dan wel als minister dan wel als Voorzitter van de Tweede Kamer. Blijkbaar werd de stabiliteit van het CDA dus daaraan gekoppeld en zou die nog stabielere worden als Pieter Omtzigt een andere positie zou hebben.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee, ik zou andersom willen redeneren. Wat ik althans begrepen heb, ook van de heer Rutte, en zo is het volgens mij ook in de gesprekken gezegd, is dat de heer Omtzigt gewoon elke positie kan krijgen, dus dat het niet gaat over "moeten we hem wegpromoveren?", maar veeleer over ... Dat is wat de heer Rutte gezegd heeft. Ik moet je zeggen: ook dat zat niet ...

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Wanneer heeft hij dat gezegd?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat heeft hij vanmiddag zelf gezegd. Volgens mij heeft hij dat dus ook in de gesprekken bedoeld en volgens mij was dat ook het gesprek dat hij met de heer Hoekstra heeft gehad: dat als de heer Omtzigt minister zou willen worden, daaraan niets in de weg staat, dus niet dat hij nou minister moest worden, maar dat niets daaraan in de weg staat. Dat heb ik begrepen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Wat ik me dan afvraag, als we het daar toch over hebben: waren er Kamerleden bij wie er wel iets aan in de weg stond om potentieel minister te worden?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Nee.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Dan blijft de vraag bestaan. Ik kan me namelijk voorstellen dat je het daar in een eerste week niet over hebt. Het is trouwens ook niet per se altijd aan andere partijen om te zeggen dat er nu hele grote problemen liggen. Het is dus specifiek gegaan over Pieter Omtzigt om te melden — dat is op zich al noemenswaardig — dat er geen probleem is voor een eventuele benoeming als minister, terwijl we daar nog lang niet waren. Over andere Kamerleden is het niet gegaan. Dat is toch opvallend.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Daarom vermoed ik ook dat het niet meer in mijn geheugen zat, omdat het echt en marge was van het gesprek over: hoe krijgen we met het CDA weer een gesprek dat leidt tot een normale onderhandeling? Wij, althans de VVD, — en mevrouw Ollongren wist ook dat de VVD dat vond — vond het heel belangrijk dat het CDA weer aan tafel kwam, omdat het CDA een potentiële coalitiepartner zou worden. In dat kader zat het.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Slotvraag.

De **voorzitter**:
De heer Klaver.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Ik stel al deze vraagjes, zou ik willen zeggen, omdat ik daarmee toch het idee krijg dat die herinnering inmiddels weer goed terug is. Was de positie van de heer Omtzigt van belang voor de stabiliteit van het CDA, ja of nee?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nou, de positie ... Maar het ging er natuurlijk wel over of het in het CDA goed kwam met meneer Omtzigt. Ik heb er kranten vol over gelezen dat dat niet bij voorbaat het geval was.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Wacht even, niet over de kranten. Even precies. Niet over de kranten, want die lezen we allemaal, althans bijna allemaal. Was voor u als verkenner de positie van Pieter Omtzigt van belang voor de stabiliteit in het CDA?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nou, ik weet eigenlijk niet of dat aan het eind van de rit ook nog belangrijk was.

De heer **Klaver** (GroenLinks):
Op dat moment.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Op dat moment zagen wij dat er nog steeds binnen het CDA enige problemen waren om stabiel te worden, als ik het zo mag zeggen. Althans, zo hebben wij het uit de krant begrepen. Maar ik moet u ook zeggen: ik heb het gesprek met de heer Hoekstra niet zo goed begrepen. Ik ken hem niet als een taaie onderhandelaar, want ik heb nooit met hem hoeven onderhandelen. Hij is wel mijn collega geweest in de Eerste Kamer, maar ik ken hem niet als een taaie onderhandelaar. Maar zo kent mevrouw Ollongren hem wel. Ik heb het gesprek met de meneer Hoekstra eerlijk gezegd niet zo goed begrepen, omdat ik vond dat het toch een beetje ingewikkeld was dat wij daar geen enkel antwoord kregen. Maar het is natuurlijk aan hem om dat te doen. Ik heb ook genoteerd dat geloof ik een van zijn eerste zinnen was: we overwegen de oppositie in te gaan. Daarna hebben wij daar natuurlijk verder over gepraat. Wat moet ik daar nou uit opmaken? Ik heb daar zelf uit opgemaakt dat het CDA gewoon nog met zichzelf in gesprek was, en dat we dus nog minstens een keer met hem moesten praten om te kijken of we verder konden komen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Even terug naar mijn initiële vraag, want daar zei u wel iets over. Ik vroeg: was voor u als verkenner de positie van Pieter Omtzigt binnen het CDA relevant voor de stabiliteit van het CDA? U antwoordde daar zojuist ja op.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Die moest wel normaliseren. Althans, wat ik van buiten begreep, was dat op dat moment niet helemaal oké.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Dat is toch interessant. Dus als verkenner heeft u gekeken naar de stabiliteit van politieke partijen. U heeft ook naar de stabiliteit bij ons gevraagd. Dat vond ik geen slechte vraag overigens.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Zeker, zeker.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Want we hebben verloren en wat betekent dat dan. U zegt nu: om die stabiliteit te verbeteren, is de positie van Pieter Omtzigt van belang en en marge daarvan, wat dat ook moge betekenen, is er in ieder geval gefantaseerd door de heer Rutte over een positie waardoor die stabiliteit zou kunnen verbeteren.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee, nee, nee.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

En door u.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

U maakt het nu geloof ik anders dan wat de heer Rutte daar vanmiddag over gezegd heeft — althans, zo heb ik het begrepen — over hoe het bedoeld was, namelijk dat er geen blokkades zouden zijn voor de heer Omtzigt om wat dan ook te worden. Het zou kunnen zijn — ik weet het gewoon niet meer — dat ik in dat kader heb gezegd: zelfs dat zou kunnen, natuurlijk. Dat is het lastige eraan. Het zat gewoon helemaal niet in mijn herinnering. Ik heb het ook niet genoteerd, omdat het helemaal niet gekoppeld was aan de heer Omtzigt. Het was gekoppeld in de stukken in de krant, de fluistercampagnes en het aftreden van de voorzitter, aan allerlei gedoe in het CDA, wat ik wel kan begrijpen. Daarom dachten wij ook: wij hebben waarschijnlijk meer tijd nodig om daar goed uit te komen, want de rust moest eerst een beetje weerkeren. Ik moet zeggen dat ik heel erg gelukkig ben met de dingen die de heer Hoekstra vandaag allemaal heeft gezegd, want dat duidt erop dat de stabiliteit wel aan het terugkeren is in het CDA. Dat zou mooi zijn.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Ik rond af en dan geef ik het stokje graag over aan de heer Hoekstra. Ik kan me voorstellen dat die ook nog wat te vragen heeft.

De **voorzitter**:

Ik dacht dat ik dat zou doen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Uiteraard, voorzitter. Ik ben niet genoemd als voorzitter. De conclusie die zich opdringt, is toch vrij ernstig en dat is dat mevrouw Jorritsma als verkenner hier eigenlijk aangeeft: we hebben het gehad over de stabiliteit bij het CDA, want dat was een grote zorg voor ons, en we zagen dat de positie van Pieter Omtzigt daarin een belangrijke rol speelde. Dat

dat nu om half twaalf, na een lange dag vergaderen, naar boven komt, vind ik vrij ernstig. Het werpt namelijk licht op alle andere zaken die eerder zijn genoemd, zowel door de heer Rutte als door mevrouw Ollongren en wat hier allemaal eerder in het debat is geweest. We zijn het met elkaar eens dat dat niet de taak is van een verkenner. Die moet kijken, die mag vragen, uiteraard, naar de stabiliteit, maar dat de stabiliteit van het CDA is de eerste verantwoordelijkheid van de heer Hoekstra en niet van de verkenners. Hoe hij omgaat met zijn Kamerleden, is een verantwoordelijkheid van de heer Hoekstra en niet van anderen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat klopt.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

U zegt hier: ik zag het als mijn taak als verkenner om het te hebben over de stabiliteit van de het CDA en de heer Omtzigt. Dat vind ik een ruime opvatting van de taak die u hebt gekregen van de Kamer.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Of ik heb me onduidelijk uitgedrukt, met alle respect, of u hebt mij toch verkeerd begrepen. Het kan zijn dat ik slordig ben geweest in mijn uitspraken. Het zou zomaar kunnen. Ik ben ook al even wat minder aan het debat gewend dan mevrouw Ollongren de laatste jaren, meld ik maar even.

De **voorzitter**:

Gaat u verder.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Wat ik gezegd zou willen hebben, is: "Waarom zijn wij het überhaupt vergeten? Omdat wij het hebben gehad over de stabiliteit van het CDA, de stukken die wij in de krant lazen en hoe dat allemaal gaat." We wilden dat op zich ook graag met de heer Hoekstra bespreken, maar zover zijn we niet gekomen. Want in het eerste gesprek was duidelijk dat de heer Hoekstra dat gesprek niet met ons aan wilde gaan. Wij waren aan het zoeken naar een methode om wel met de heer Hoekstra in gesprek te komen.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik heb een heleboel dingen bijgeleerd. Misschien toch even eerst over dat punt van meer tijd nemen, want dat gaat vast helpen. We hebben nu anderhalve week meer tijd genomen. Ik geloof niet dat dat tot nu toe geholpen heeft, maar je weet niet wat meer tijd vanaf hier nog gaat doen. Ik wil toch even heel specifiek terug, want wat mevrouw Jorritsma zegt over die fluistercampagne klopt gewoon niet. Ja, de voorzitter van het CDA was op dat moment afgetreden, maar we schrijven hier maandagochtend, maandag aan het begin van de middag misschien. De artikelen in De Telegraaf — het was volgens mij primair De Telegraaf — waren van dinsdag en ik meen van woensdag, niet van maandag. Dus hoe kan dat dan gemaakt hebben dat dat op maandag onderwerp van gesprek was? Het kan dus niet over die fluistercampagne zijn gegaan, want dat woord is gemunt in dat artikel in De Telegraaf op dinsdag.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dan is het waarschijnlijk in de wrap-up geweest die wij daarna hebben gehad. Het was echter niet zo dat er maandag niets in de krant stond over het CDA. Maar we hebben natuurlijk maandag en dinsdagavond, en woensdagochtend nog een uur, zitten praten over: hoe gaan wij nu verder? En ja, toen zagen we al wel dat het nog best ingewikkeld zou zijn om op korte termijn duidelijkheid te krijgen over de exacte positie van de partij van de heer Hoekstra.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Even heel precies: mevrouw Jorritsma zei net dat maandag de fluistercampagne meespeelde, en wat daar verder in besproken werd. Dat kan naar mijn waarneming niet waar zijn, want in mijn waarneming was dat artikel van dinsdag. Dat kan dus op maandag geen rol gespeeld hebben.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dan is de fluistercampagne niet datgene, maar de krant stond er wel vol van. U kunt niet ontkennen dat ook op maandag de krant vol stond over het CDA.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik heb al die artikelen zitten lezen, met allerlei soorten van genoeg. Maar het hoogtepunt waar het gaat over stabiliteit, en onrust, en de fractie, ligt niet in die dagen daarvoor. Ja, de voorzitter was afgetreden. Maar nogmaals, ik houd echt staande, tenzij mevrouw Jorritsma dat bij nader inzien anders kwalificeert, dat die fluistercampagne niet van de maandag is.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Het zou heel goed kunnen dat die van de dinsdag was. Maar bij de gesprekken die we hebben gehad, is het natuurlijk niet alleen in het gesprek met de heer Rutte gegaan over de stabiliteit van het CDA. Maar juist daarna zijn wij met elkaar gaan bekijken: hoe moeten we nu verder, want hoeveel tijd hebben wij nodig voordat ook het CDA weer vooruit kan kijken? Dat was eigenlijk de zorg die wij hadden. Wij maakten er ons zorgen over dat dat nog wel even zou duren. Dat was ook de reden dat ik een voorwaarschuwing in de richting van mevrouw Arib heb gedaan. Ik heb gezegd: wij sluiten niet uit dat wij meer tijd nodig hebben. En ik heb in de politiek al heel lang geleerd dat tijd je vriend hoort te zijn, en niet je vijand.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Dat herken ik op zichzelf wel. Ik kon net niet nalaten te markeren dat het nemen van de tijd tot nu toe suboptimaal gelukt is.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Maar voorzitter, ik kom nu toch eventjes op hoe het dan verder gaat. Want op zichzelf begrijp ik best dat het daar ook gaat over de situatie binnen het CDA. Aan mij is van alles en nog wat gevraagd, maar er is niet gesproken over

de situatie binnen het CDA als zijnde een potentiële blokade. Er zijn allerlei vragen gesteld, maar die gingen er vooral over welke varianten ik in gedachte zou hebben, waarbij steeds het CDA was inbegrepen. Die discussie heb ik inderdaad afgehouden, want dat vond ik niet aan mij. Daar heb ik herhaald wat ik ook eerder heb gezegd, namelijk dat er een liberaal motorblok was geformeerd waar ik niet bij wilde aansluiten. Ik vond namelijk, en vind nog steeds dat de twee partijen die het initiatief hebben genomen voor die twee verkenneren, de twee partijen zijn die hebben gezegd: wij gaan dit samen doen. Dat zijn de partijen die dan ten minste onderling zouden moeten opklaren: "Gaan we voor de varianten die door de fractievoorzitter van de VVD zijn benoemd, namelijk inclusief het CDA, of gaan we voor de varianten die zijn benoemd door de fractievoorzitter van D66, die namelijk gingen over "zo progressief mogelijk?" Daar zat een grote mate van licht tussen. Daarom heb ik gezegd: "Dat betekent dat ik daar verder nu ook niet over ga, en dat laat ik bij hen." Maar ik ben niet bevraagd over de stabiliteit van het CDA.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat klopt. Dat is volgens mij veroorzaakt door het feit dat u meteen, zo ongeveer in de eerste zin, gezegd heeft dat voor wat u betreft de oppositie waarschijnlijk het meest realistisch is. Dat heb ik namelijk ook opgeschreven. En daarna hebben wij gevraagd hoe u de verkiezingen duidt. Dat heeft u niet willen doen. Dat mag. Ik bedoel: u geeft uw eigen antwoorden. Maar daardoor kwamen wij aan dat soort vragen helemaal niet meer toe. Daarna heeft u zelfs gezegd: een minderheidskabinet is ook nog te overwegen. En u heeft gezegd dat u aarzelingen had over de manier waarop het proces is begonnen. Ja, en toen zijn we daar eigenlijk in blijven steken. Toen hebben wij ook geconcludeerd: we moeten nu niet verder gaan duwen op het CDA. Althans, dat heb ik voor mezelf geconcludeerd, en mevrouw Ollongren heeft het ook niet gedaan. Ik heb geconcludeerd: bij het CDA zijn ze gewoon niet aan een gesprek toe. Dat was mijn conclusie.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Nou, we waren niet aan dat gesprek toe, ook door de zetten die er daarvoor zijn gezet. Maar ook hier wil ik dit toch even heel specifiek markeren, want anders gaan die dingen, ook hier in de Handelingen, net een andere kant uit. Neem even die minderheidsvariant. Dat heb ik veel specifiek gezegd en dat laten ook die notulen zien. Ik heb gezegd dat de meerheidsvariant het meest voor de hand lag, maar dat er ook ervaringen zijn in landen waar het ook in een minderheidsvariant gaat, landen met een stelsel dat vergelijkbaar is met dat van Nederland. Ik meen dat ik Denemarken heb genoemd. Dat is dus anders, dat is specifiek geweest. Dat heb ik overigens ook gezegd over de rol van het CDA. Die is specifiek geweest dan mevrouw Jorritsma nu weergeeft. Kennelijk was dit een punt van zorg. Dat mogen we nu opmaken.

Dan zou ik toch aan mevrouw Jorritsma de vraag willen stellen die ik net ook aan mevrouw Ollongren heb gesteld. Ik begrijp dat die donderdagochtend gegeven haar eigen gezondheidssituatie voor haar een moment was met ook heel veel andere gedachten dan over het formatieproces. De vraag waar wij mee zitten is: hoe kan het dat er een gesprek is gevoerd met vijf mensen — ik zeg niet dat het

onmogelijk is, maar het is op zijn minst opmerkelijk — en de drie politici geen herinnering hebben aan een bepaald onderdeel van het gesprek en de twee ambtenaren wel? Ik zou toch van mevrouw Jorritsma willen begrijpen hoe zij naar haar eigen herinnering kijkt.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Ik heb mijn eigen aantekeningen gemaakt. Daarin heb ik het niet opgeschreven. Daaruit heb ik opgemaakt dat het wat mij betreft echt en marge van het gesprek was en niet een belangrijk onderdeel van het gesprek was. Ik heb nog eens even gekeken en als u ziet waar wij het met de heer Rutte over hebben gehad: dat is zó'n lijst. Het is ook by far de langste lijst van onderwerpen die we met iemand hebben besproken. Dit is ergens tussenin blijkbaar aan de orde geweest. Het zat gewoon niet in mijn geheugen. Ik heb het ook niet genoteerd als iets wat belangrijk was.

De heer Hoekstra (CDA):

Laten we dat dan heel specifiek maken. Mevrouw Jorritsma zegt dus: het is niet uitgebreid, maar het is meer dan en marge over de positie van het CDA gegaan.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Zeker.

De heer Hoekstra (CDA):

Daarbinnen, zegt zij, is het zo beknopt en zo terzijde gegaan over de rol van Pieter Omtzigt, zo terzijde, dat dat uiteindelijk niet op de zeef van het geheugen is blijven liggen richting de dinsdag, de woensdag en de donderdag. Ik zeg niet dat het niet kan, maar dat moet dan de constatering zijn.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Mevrouw Ollongren heeft het zostraks iets anders verwoord. Als je nu terugkijkt in de notulen en je de film teruggraait, dan moet de naam Omtzigt wel ergens gevallen zijn, maar dan in het kader van de stabiliteit van het CDA. Dat zal ongetwijfeld zo geweest zijn. Maar even precies. In de notitie staat iets over ... Ik denk zelf dat als in de notie alleen had gestaan "positie Omtzigt", niemand daar opgewonden over geraakt zou zijn. Maar het gaat over "functie elders". Daar herken ik mij totaal niet in. En het woord "Omtzigt"? Wij hebben samen geconcludeerd dat wij er niks over hebben opgeschreven en dat wij het ook niet in ons geheugen hadden zitten. De aantekeningen lezend, denk ik: ja, het is vast waar, want het is opgeschreven.

De heer Hoekstra (CDA):

Dan klopt toch mijn conclusie — ik probeer mevrouw Jorritsma niet in het een of andere pak te naaien — dat zij zegt: in het gesprek is het wel degelijk materieel gegaan over de positie van het CDA. Dat was voldoende om op de zeef van het geheugen te blijven liggen, want dat was kennelijk een aanmerkelijke zorg. Dat was niet een minor, dat was een relevant onderdeel van het gesprek. Mevrouw Jorritsma zegt daarnaast volgens mij — vervolgens moeten wij daar wat van vinden — dat binnen die context ...

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Maar even ...

De voorzitter:

Was u klaar met uw vraag, meneer Hoekstra?

De heer Hoekstra (CDA):

Ik probeerde een strik om de conclusie te doen.

De voorzitter:

Oké.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Waar ik het over heb, is de voorbereiding voor het gesprek van donderdag. In het gesprek met de heer Rutte is het maar heel kort over het CDA gegaan. Wij zijn begonnen met een heel verhaal. De heer Rutte zei dat we meer naar verbinding toe moesten en toen heeft hij een hele rij ... Nou, lees zelf de notulen, want die heeft u nu allemaal. Een hele serie onderwerpen is er aan de orde geweest. Er is ook kort gesproken over het CDA, ja.

De heer Hoekstra (CDA):

Ik probeer gewoon af te ronden wat we nu wel en niet kunnen concluderen. Dan is het nog anders dan ik net dacht. Dan zegt mevrouw Jorritsma eigenlijk: in het gesprek met de heer Rutte is het zijdelings, beperkt gegaan over de positie van het CDA en daarbinnen is het nog beperkter gegaan over de rol van de heer Omtzigt. Dat is dan eigenlijk wat zij zegt. Klopt dat of klopt dat niet?

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Als ik die bijna onleesbare notulen probeer te ontcijferen, dan is het op een paar momenten over het CDA gegaan en daarbinnen dus ook over de heer Omtzigt, maar niet zozeer over de positie.

De heer Hoekstra (CDA):

Dan heb ik nog één andere vraag. Dat is een vraag die ik ook aan mevrouw Ollongren heb gesteld. Het is helder dat die notitie door de ambtenaren is gemaakt. Daarvan zei mevrouw Ollongren "die is niet door mij opgesteld", en dat geloof ik. Heeft mevrouw Jorritsma input gegeven op de punten die in die notitie staan?

Mevrouw Jorritsma-Lebbink:

Input. Zo werkt het natuurlijk niet. Wat is input? Wij hebben er natuurlijk over gesproken dat we een tweede gesprek moesten gaan voeren, eerst met de heer Rutte en met mevrouw Kaag, omdat wij een probleem zagen in de opvattingen van het CDA tot dan toe. De vraag was ook: hoe krijgen we het CDA aan tafel? Dat was eigenlijk toch een beetje ons doel. Er staat een hele serie onderwerpen op. Als ik het voor het zeggen had, zou ik meteen gedacht hebben: volgens mij is het verstandig om een keer een informeel gesprek met elkaar te gaan voeren. Misschien hadden we het daar ook wel bij gelaten. Ik kan mij namelijk heel goed voorstellen dat we het verder helemaal nergens

over zouden hebben gehad, maar het is er niet van gekomen.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik ga het nog één keer proberen. Ik heb hetzelfde aan mevrouw Ollongren gevraagd. Er zijn twee varianten. De ene variant is dat de notitie eigenstandig is gemaakt en onder de verantwoordelijkheid van de verkenner valt. Ik zeg niet dat dat verstandig is, maar dat kan ik begrijpen. Die situatie heb je soms als minister ook: ergens op je departement wordt een notitie gemaakt; je hebt haar nooit gezien, je hebt op geen enkele manier input daarvoor gegeven, en gefeliciteerd met de ministeriële verantwoordelijkheid. Dat is de ene variant. De andere variant is een notitie die ook met input van de bewindspersoon, en in dit geval de verkenner, tot stand is gekomen. Dat is natuurlijk met name relevant als het gaat over de rol van de heer Omtzigt, maar het is ook relevant als het gaat over mijn positie en nog een aantal andere dingen. Dus als mevrouw Jorritsma zegt "ik heb die input niet geleverd", dan ben ik bereid om dat te geloven, maar het is een van de twee. Ik wil weten welke van die twee varianten het is.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Volgens mij heeft mevrouw Ollongren daar een precies antwoord op gegeven: wij hebben geen rechtstreekse input gegeven.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Ik vraag me de hele tijd het volgende af en ik wil daar graag een reactie op van mevrouw Jorritsma. Als ik goed geluisterd heb, en dat heb ik, dan heeft mevrouw Jorritsma geen herinnering aan het feit dat heer Omtzigt en zijn positie aan de orde zijn geweest in het gesprek met de heer Rutte. Dat heeft ze vanochtend teruggelezen in de aantekeningen en toen heeft ze gedacht: blijkbaar ... Ik zie aan haar lichaamstaal dat zij dat met mij eens is. Ze heeft geen herinnering aan dat gesprek, maar ze weet wel dat het niet gegaan is over "Omtzigt, functie elders".

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dan zou ik het me ongetwijfeld herinnerd hebben. Laat ik dat ook maar helemaal zo zeggen. Als dat het beeld zou zijn, als het beeld zou zijn dat wij een pleidooi zouden gaan houden voor een functie voor Omtzigt elders, dan weet ik echt zeker dat ik het me herinnerd zou hebben.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Maar het merkwaardige is dan dat die notities van twee verslagleggers, van twee ambtenaren zijn — ik herhaal dat nog een keer: zij hebben allebei een verslag gemaakt van die gesprekken — en dat beiden melding maken van het feit dat er gesproken is over de heer Pieter Omtzigt in relatie tot een functie. Ja, elders of hier. Tweede Kamervoorzitter. Minister. Ik kan dat gewoon niet met elkaar rijmen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik heb erover gezegd wat ik erover gezegd heb. Mevrouw Ollongren heeft dat ook gedaan. Ik kan er niet meer van maken. We hebben een marge van het gesprek met name

gesproken over de ... Nee, wij hebben gesproken over de stabiliteit van het gesprek. Uit de verslaglegging maak ik op dat we dus ook over de heer Omtzigt hebben gesproken, althans dat hij genoemd is. Maar ik kan niet anders dan terughalen dat dat echt een marge van dit gesprek is geweest en niet het kernpunt van ons overleg.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

We vroegen volgens mij ook niet of het een kernpunt of een bijzaak was. Wij vinden het een hoofdzaak, maar goed. Dan iets anders. Mevrouw Ollongren heeft op de donderdagmiddag geen contact gezocht met de ambtenaar die die notitie ter voorbereiding van die gesprekken heeft opgesteld. Dat heeft ze net toegelicht. Heeft mevrouw Jorritsma op die donderdagmiddag toen zij "functie Omtzigt elders" zag staan en dacht "dat kan ik mij niet herinneren", contact gehad met de ambtenaar of met het ondersteuningsbureau verkenning?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik moet bekennen dat de zaak toen zo dynamisch is geworden dat ik überhaupt niet meer met de ambtenaren gesproken heb. De heer Hoekstra belde mij. Er moest onmiddellijk heen en weer gebeld worden. Uiteindelijk kwamen wij onmiddellijk tot de conclusie: "Jongens, dit kan zo niet. Wij moeten nu gewoon ophouden, want wij kunnen niet meer onbevangen ons werk doen als dit soort notities zo op straat liggen. Dat gaat niet meer lukken." Ik heb dus ook geen vraag gesteld aan de ambtenaren; dat klopt. Maar ik denk eigenlijk dat ik ze ook echt niet meer gezien heb, want ik ben vrijwel meteen vertrokken.

De heer **Azarkan** (DENK):

Ik begin een beetje een fan te worden van mevrouw Jorritsma, omdat ze ook echt uit haar hart spreekt. Ik ben heel benieuwd omdat ze terloops zei helemaal niks te begrijpen van de opstelling van het CDA. Ze zei er geen chocola van te kunnen maken. Kan mevrouw Jorritsma daar iets meer over zeggen?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik was het niet gewend, maar misschien komt daar wel het woordje "onderhandelingsstijl" van de heer Hoekstra te voorschijn. Ik was niet gewend aan iemand die zo kort en bondig en toch wel heel erg duidelijk zei dat hij het eigenlijk allemaal niet wilde. Al die andere lijsttrekkers en fractievoorzitters zaten er heel anders in. Zij hebben ons allemaal fris en fruitig verteld wat ze ervan vonden.

De **voorzitter**:

Een persoonlijk feit van de heer Hoekstra. Een persoonlijk feit.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat vind ik ook eigenlijk wel, hoor.

De **voorzitter**:

De heer Hoekstra.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik zou toch twee dingen willen markeren. Het valt mij op hoeveel van de fracties zichzelf bij de eerste de beste gelegenheid hebben uitgehuwelijkt. Dat biedt een heleboel perspectief voor de rest van het formatieproces voor dezen en genen. Laat ik het toch maar heel eerlijk zeggen: er bleef niet zo veel op de zeef liggen, maar ik heb het als een zeer plezierig gesprek ervaren.

De **voorzitter**:

Zo, dan is dit punt ook gemaakt.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

O, maar ik eigenlijk ook wel. Wij hebben helemaal geen onplezierig gesprek gehad, maar het was op de inhoud wel buitengewoon kort. Ik moest ook wel een klein beetje lachen toen die eerste notities naar u toe kwamen met al die witte vakken bij het CDA. Maar bij het CDA kwamen we niet toe aan het stellen van die vraag omdat het CDA er niet aan toe was om die te beantwoorden.

De heer **Azarkan** (DENK):

Dat is helder. Ik zag ook een wit vakje bij de VVD over racisme. Daar stond ook niks. Dat kan. Maar toch even. Ik zie dat een aantal collega's wat lopen te ginnegappen, maar dit is buitengewoon ... Ja, het is eigenlijk gewoon niet geloofwaardig. U taxeert een partij — dat zeg ik even via u, voorzitter — die eigenlijk nog met zichzelf bezig is. Die partij heeft iets van een leiderschaps crisis, zeker als het aan de verenigingskant zit, namelijk: de voorzitter neemt z'n verantwoordelijkheid en treedt af. Die partij heeft verloren. Je zou ook kunnen zeggen, gegeven de ervaring die u heeft, want u zit al 25 jaar in de politiek ...

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

40 jaar.

De heer **Azarkan** (DENK):

30 jaar; neemt u mij niet kwalijk.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

40 jaar!

De heer **Azarkan** (DENK):

U zit al 40 jaar in de politiek. Ik zei het vanmiddag al tegen een collega. Ik las van de week dat er iemand 40 jaar in de politiek zat. Ik kon het me niet meer herinneren, maar dat was u. Dat klopt inderdaad.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

42 is het zelfs.

De heer **Azarkan** (DENK):

U heeft dat meegemaakt. Dus u treft een partij aan die verloren heeft. 42 jaar; ik geef u die credits. Die partij heeft verloren. Het is een partij waarbij het maar de vraag is — dat heeft u al vastgesteld op de maandag — of het leider-

schap binnen die partij in goede handen is en stabiel is. En dan zegt u: nou ja, het is toch heel vreemd dat ze niet met de VVD, met uw partij, willen gaan trouwen?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

U maakt er nu helemaal een potje van, met alle respect. Ik twijfel helemaal niet aan het leiderschap van de heer Hoekstra. Wij hebben alleen geconstateerd dat het CDA, ook in de persoon van de heer Hoekstra, nog bezig was om vooral terug te kijken en nog iets te weinig — in onze ogen, zoals wij het zagen — naar voren te kijken. Ik begrijp dat de heer Hoekstra daar wat anders naar kijkt en dat hij eigenlijk vindt dat veel partijen zichzelf al helemaal verkocht hebben terwijl ik het niet anders heb gezien dan als een inventarisatie van punten waar men het over wilde gaan hebben. Daar zijn we bij het CDA niet aan toegekomen. Dat mag, hè. Met alle respect, ik vind het het volste recht van een partij om daar meer tijd voor nodig te hebben. Ik hoop overigens dat dit wel een keer gaat gebeuren, dat het met het CDA ook over de inhoud kan gaan ...

De heer **Azarkan** (DENK):

Zeker. Dat is toch raar? Maar misschien was het wel helemaal geen onderhandeling, zeg ik via u, voorzitter, tegen mevrouw Jorritsma. Misschien had de heer Hoekstra oprecht een aantal zorgen en zei hij: joh, aan mijn lijf even geen polonaise, heb daar alsjeblieft respect voor. Ik vind dat stuitend bij een verkenner die tot doel heeft om vast te stellen wat stabiele meerderheden zijn. Dat is de kern, niet zozeer de inhoud, niet zozeer die lap met teksten die allemaal zijn doorgenomen. De verkenners zeggen dat zij niks snappen van de opstelling van het CDA. Ik zou eigenlijk zeggen dat u daarvoor een excuus zou moeten aanbieden.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

... en ook over de vraag hoe we nu verdergaan.

De **voorzitter**:

Tot slot, de heer Azarkan.

De heer **Azarkan** (DENK):

Voorzitter, nog niet helemaal tot slot, als u mij toestaat.

De **voorzitter**:

O.

De heer **Azarkan** (DENK):

Misschien is dit wel het compliment aan de heer Hoekstra, die inderdaad zit met een partij die verder moet, die verloren heeft. Eigenlijk past dat niet zo goed bij de machtspolitiek die mevrouw Jorritsma voorstaat. Zij zegt namelijk: het kan toch niet zo zijn dat je niet meteen met de VVD in zee wil ...

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee hoor.

De heer **Azarkan** (DENK):

... en dat u eerst wilt werken aan uw eigen partij omdat daar nog een aantal zaken zijn die moeten gebeuren?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

We blijven de hele avond excuses aanbieden. Ik heb alleen gezegd dat iedereen het volste recht heeft om de positie te kiezen die hij heeft gekozen. Er is ook geen sprake van een machtspartij. Ik weet alleen dat de VVD heel graag wil dat ook het CDA gaat deelnemen aan een volgend kabinet. Ik weet alleen ook dat het CDA wel de vierde partij in dit land is, met 15 zetels, wat dus belangrijk is. Die zou je heel graag willen binnenhalen in een kabinet. Bovendien is het nog niet zo heel erg makkelijk om een stabiele meerderheid te creëren, vooral in de ogen van de VVD, waar de VVD ook nog gelukkig mee wordt, zal ik maar zeggen. Dat betekent dat je zegt dat je moet investeren in de relatie met het CDA. Zeker. Dat moest ook gebeuren. Dat was ook de reden dat we zeiden: jongens, we moeten gewoon tijd hebben om daar rustig over te kunnen praten.

De **voorzitter**:

Echt de laatste opmerking, meneer Azarkan.

De heer **Azarkan** (DENK):

Zeker, voorzitter. Ik tart u, dat weet ik, maar dat doe ik met liefde.

De **voorzitter**:

Nou ...

De heer **Azarkan** (DENK):

Als de conclusie van de verkenner die tot taak heeft om vast te stellen hoe partijen ervoor staan, is dat u helemaal niks snapt van wat het CDA wil, dan heeft u niet heel succesvol geïnvesteerd in de verbinding en in draagvlak, zeker met die aantekeningen, zeg ik dan maar.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Nog even een streep onder wat de heer Hoekstra net zei. Mevrouw Jorritsma zegt dat zij zich, toen zij het gesprek met de heer Rutte aangingen, baseerden op krantenberichten waarin het ging over de stabiliteit van het CDA. Dat waren krantenberichten die pas maandagavond, dinsdag verschenen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik heb geloof ik de fluistercampagne genoemd. Het kan zijn dat dat pas dinsdag was, maar het was niet zo dat er maandag niks in de krant stond over het CDA. Toen stonden ze ook vol.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Dan weet ik niet precies waarop mevrouw Jorritsma zich baseerde. Zij gebruikt woorden die pas maandagavond en dinsdag in de media verschenen, terwijl maandagochtend het gesprek met de heer Rutte plaatsvond. Vervolgens zegt zij dat zij zich niks herinnert van het gesprek, in ieder geval

niet dat zij het heeft gehad over de functie van de heer Omtzigt. Het ging over de stabiliteit van het CDA, dat herinnerde zij zich wel. In dat kader zou wellicht de naam van Pieter Omtzigt zijn genoemd. Toch zien we in het verslag dat het inderdaad over allerlei functies ging. Herinnert mevrouw Jorritsma zich dat nu wel?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Het ging niet over allerlei functies, voor zover ik mij herinner. Er staat ook niet: allerlei functies. Er staat in dat er iets gezegd is over een mogelijk ministerschap. Ik heb gezien dat dezelfde tekst als wat meneer Rutte vanmiddag heeft gezegd, ook in het verslag staat. Er staat dat ik iets gezegd zou hebben over het Kamervoorzitterschap. Als ik dat gezegd heb, kan ik dat nooit als een serieuze opmerking gezegd hebben, want ik weet dat wij daar überhaupt niet over gaan. Bovendien vind ik het ook veel te belangrijk. Het is een hele belangrijke positie. Het is ook niet zo dat je dan bezig bent met iemand weg te zetten of apart te zetten, dus dat kan nooit zo zijn geweest.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Dat is inderdaad een inhoudelijke reden waarom dat ongepast was, maar er is ook nog een andere reden waarom het ongepast was, namelijk omdat het gaat over een Kamerlid met een groot mandaat ...

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Zo is het: een heel groot mandaat.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

... die een eigen rol heeft en die dat heel serieus opvat. Ook aan u de vraag of het kijkend naar uw eigen rol, kijkend naar dat wat langs is gekomen, die positie van Omtzigt, kijkend naar die aantekeningen, niet buitengewoon ongepast is om op die manier over een Kamerlid te hebben gesproken.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Wat ik lastig vind, is dat het in mijn herinnering helemaal niet zo over de heer Omtzigt ging. Maar dat het opgeschreven is, en zeker dat het vervolgens in de notitie terecht kwam als "functie elders", vind ik echt verschrikkelijk. De heer Omtzigt verdient echt onze oprechte excuses daarvoor. Die hebben we overigens ook in de brief neergeschreven. Dat past ons natuurlijk helemaal niet.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Tot slot, mevrouw de voorzitter. Ik verbaas me wel over de opvatting van hun rol door de verkenner zelf. Eigenlijk is het heel eenvoudig. Een coalitie moet optellen tot een meerderheid; er moeten voldoende overeenkomsten zijn en de verschillen moeten niet te groot zijn. Dat is eigenlijk de opvatting.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja, klopt.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Als ik zie in welk detail er over van alles is gesproken, ook over partijen en ook over personen, dan heb ik alleen maar heel grote verbazing over deze roloppvatting. En er is ook een heel grote schade toegebracht aan het proces.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik ben het ermee eens dat grote schade is toegebracht aan het proces. Toch zou ik willen bestrijden dat daar zo in detail over gesproken is, want dat is niet het geval.

Mevrouw **Den Haan** (50PLUS):

Ik wil nog even een verdiepende vraag stellen in aanvulling op de beginvraag van meneer Segers. Over de positie van het lid Omtzigt staat in de brief van 26 maart van de huidige verkenner, Koolmees en Van Ark: onze voorgangers hebben aangegeven dat deze passage geen weergave is. Volgens staat er: de passage berust volgens onze voorgangers op een inventarisatie vanuit meerdere invalshoeken, waaronder berichten in de media. Ik neem aan dat zij dat bij de overdracht van u hebben gehoord, want zij verwijzen naar u beiden. In de brief van 29 maart, die u samen schrijft, staat: evenmin zijn de media indirect verantwoordelijk voor de woorden "functie elders"; deze eerder onbedoeld gewekte suggestie nemen wij graag weg. Maar ik hoorde u eerder op de avond inzake de functie van meneer Omtzigt en de stabiliteit van het CDA wel weer verwijzen naar de media. Hoe zit het nou precies?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat gaat niet over de functie van de heer Omtzigt. Wij hebben alleen in onze brief willen corrigeren ... Door de brief die mevrouw Van Ark en de heer ... eh ...

De **voorzitter**:

Koolmees.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

... Koolmees — het is toch wel heel erg dat ik zo langzamerhand ... Het is laat op de avond — leek het erop dat wij de media iets zouden hebben verweten, maar dat was niet het geval. Dat hebben wij dus willen corrigeren in onze brief.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik zie mevrouw Ouwehand en de heer Klaver.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik heb hier nog een korte vraag over. We lazen inderdaad in de brief van mevrouw Van Ark en meneer Koolmees: volgens onze voorgangers berustte die inventarisatie op meerdere invalshoeken, waaronder berichten in de media. Ik begrijp hieruit dat deze verkenner dat tegen de nieuwe verkenner hebben gezegd. Maar ze hebben helemaal geen contact meer gehad met de ambtenaren; ze hadden geen idee hoe dat op dat blaadje was gekomen. Dus waar werd dit dan op gebaseerd? Dat vraag ik mij af. Wat heeft u precies tegen mevrouw Van Ark en meneer Koolmees gezegd? En waar baseert u dat op? Want u heeft niet eens aan de

ambtenaren gevraagd: waarom hebben jullie dat eigenlijk opgeschreven, "positie Omtzigt, functie elders"?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nou moet ik even de precieze tekst hebben. U leest hem voor, maar ik heb die hier niet zelf, en dat vind ik lastig.

De **voorzitter**:

Welke tekst zoekt u precies?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Even de precieze zinnen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik kan het wel even voorlezen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik kan het misschien ook wel zonder. Wat wij op maandag hebben gedaan, is wegnemen dat datgene wat vrijdag in de brief van Koolmees en Van Ark was vermeld, de verantwoordelijkheid eigenlijk min of meer bij de pers legde. Dat was niet het geval. Dat wilden wij helemaal niet. Uiteindelijk is het natuurlijk gewoon onze verantwoordelijkheid dat het in de notitie staat, want zo werkt het. En daar staan wij ook honderd procent voor. Dat gaan we niet afwentelen op de pers. In de brief van Koolmees en Van Ark leek het erop dat we daarmee bezig waren, maar dat was niet het geval.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dat snap ik. Iedereen viel daarover, zo van "o, hebben de media het nu gedaan", dus dan neem je dat terug. Misschien krijgen we het zo wat scherper, als we gewoon een antwoord krijgen op deze vraag: wat hebben deze twee verkenner dan precies tegen de nieuwe verkenner gezegd? Want wat zij hebben opgeschreven, was blijkbaar niet helemaal zoals het besproken is. Wat hebben jullie precies gezegd?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja, wat we precies gezegd hebben ... We hebben een kort gesprek gehad met hen en op basis daarvan hebben zij de brief geschreven. En toen de brief klaar was, hebben we daarmee ingestemd. En daarna bleek dat er toch misverstanden konden ontstaan over het feit of wij nou de pers de schuld gaven of niet. Nou, we vonden dat we dat misverstand moesten wegnemen, want de pers is daar überhaupt niet schuldig aan.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Oké, dus wat er precies in deze enorme puinhoop, en die gevoeligheden, en dat heel erg geschrokken zijn van wat daar heeft gestaan, "functie Omtzigt: positie elders", dat had natuurlijk nooit gemogen, "daar zijn we heel erg van geschrokken" ... En in dat proces is er een overdrachtje geweest. En dan zegt u ook: ja, wat we gezegd hebben, dat weten we niet meer, hoor.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee, maar wij waren het dus eens met wat zij opgeschreven hadden. Alleen, wat wij ons niet realiseerden, was dat, toen die brief naar buiten ging, daaruit onmiddellijk werd opgemaakt als hadden wij de pers nu de schuld gegeven van deze zaak. En dat was niet het geval. Dat wilden we wegmenen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Nee, dat snap ik, want iedereen viel daarover, dus dan ga je zeggen: nee, nee, zo hebben we dat niet bedoeld; het is niet de schuld van de media. Maar ik heb hier een simpele vraag. Het is al een enorme rel; het hele land in rep en roer. De Kamer neemt het hoog op. Er zijn nieuwe verkenners aangewezen. Er heeft een gesprek plaatsgevonden — tot zover klopt dat, hè? — tussen de oude verkenners en de nieuwe verkenners. Ik vraag: wat hebben jullie gezegd? "Ja, dat weten we niet".

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee, maar toen lag volgens mij het concept van die brief er al, en toen hebben we over die brief nog een kort werkgesprek gevoerd, en daarna is die brief uitgegaan. Dus die brief was wel met zorg opgesteld, neem ik aan.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dat is toch geen antwoord op de vraag? Ik vraag: wat is er gezegd? U weet toch wel wat u gezegd heeft?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Wij hebben ingestemd met het verzenden van die brief. En zonder die inhoud aan te passen, en waarvan we naderhand zeggen: hij is toch onduidelijk op dat punt - op dat ene punt dan.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik vind dit héél bizar. Ik kan me niet voorstellen dat de oud-verkenners daar stommetje hebben zitten spelen, alleen naar een brief hebben gekeken en een soort van hebben geknikt: ja, doe maar uit. Er is eerder in dit debat gezegd: we hebben niet bij de betreffende ambtenaren nagevraagd "hoe kan dat nou dat die notitie er is gekomen, want we zijn daar heel erg van geschrokken". Dat moeten we geloven, dat jullie daar heel erg van geschrokken zijn. Nou ja, oké, vraag dan aan die ambtenaren ... "Nee, dat hebben we niet gedaan; daar hebben we niet aan gedacht". Dan vindt er een overdracht plaats. Dan komt er een brief van de nieuwe verkenners. Die schrijven: "volgens onze voorgangers ...". We hebben ze ook in de media gezien: "wij hebben dat van hén begrepen". Moet ik dan begrijpen dat jullie niks zeggen?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee, dat hebben we dus aan hen verteld.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

O, wel?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja, natuurlijk hebben we dat aan hen verteld. Zij hebben die brief geschreven op basis van wat wij met hen besproken hadden, tuurlijk.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Goed, goed. Maar dan de volgende vraag. U heeft het ze wél verteld. Maar u heeft niet bij die betreffende ambtenaren nagevraagd: dit zinnetje, waar komt dat vandaan? Dat heeft u niet gedaan.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat konden wij niet meer navragen. Het probleem was: wij waren geen verkenners meer. En de ambtenaren waren dus toegewezen aan de toen inmiddels aanwezige verkenners, en niet meer aan ons.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ja, precies. Dus tussen het moment dat die foto naar buiten kwam en het terugtreden als verkenners is er geen contact gezocht met de ambtenaren, begrijp ik. Toen, daarna, was het: dat kan niet meer, want ze werken niet meer voor ons. Dan vindt er een overdracht plaats, en dan gaan deze twee dames speculeren waar het op gebaseerd zou zijn. Niet gevraagd bij de ambtenaren, maar wel tegen de nieuwe verkenners zeggen: nou, dat is gebaseerd op een inventarisatie van meerdere invalshoeken. Dat is wat we moeten geloven hier.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja, dat is het enige wat wij kunnen bedenken.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Ik had nog een vraag. En alle waardering trouwens voor de verkenners die hierheen zijn gekomen, en ook nog op dit tijdstip de Kamer te woord staan. Ik zal proberen mijn vraag kort te houden. Hij gaat over het volgende. Mevrouw Jorritsma beroept zich op allerlei mediaberichten die er zijn geweest, die van belang zijn geweest en op basis waarvan zij haar opmerking over bijvoorbeeld het voorzitterschap van de Tweede Kamer maakte. Over welke mediaberichten had zij het precies?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja. Nou, ik lees elke dag alle kranten, en de kranten stonden op dat moment zeker nog vol over het CDA. En dat was het hele weekend ook al zo, en eigenlijk vanaf de dag van de verkiezingen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Omdat mevrouw Jorritsma het daarover had, ben ik dat toch even nagegaan. Op zich was het in mijn herinnering ook al zo, maar als iets in je herinnering er is of niet is, zoek je dat natuurlijk even na. Eigenlijk zijn alle uitspraken, zoals over de fluistercampagne, voor zover ik het heb kunnen nagaan, gepubliceerd op de wijze waarop zij het formuleerde in alle artikelen, na het gesprek met de heer Rutte, waar de aantekeningen van zijn.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Nee, dat is niet het geval. Als ik het woord "fluistercampagne"...

De **voorzitter**:

De heer Klaver heeft het woord.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Het artikel over de fluistercampagne werd pas een dag later gepubliceerd. De column van De Telegraaf waarnaar werd verwezen, is volgens mij de belangrijkste bron. Ik heb er niet heel veel andere zaken over kunnen lezen. Die kwam pas die maandagmiddag om 16.48 uur online. Daarom vraag ik het volgende. Als je zegt "het was algemeen bekend en het was echt een beeld in de media" ... Ik heb het ook nagekeken, en het beeld in de media ontstond eigenlijk pas op maandagavond.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik weet echt zeker dat, toen wij 's morgens spraken, ook met de heer Rutte, het toen niet zo was dat het volstrekt stil was over de instabiliteit van het CDA. Dat is niet zo. Dat is echt niet waar. Dus ik weet zeker dat het wel degelijk ... Zo hebben wij het ook gelezen, dus ja. Ik heb overigens de column in De Telegraaf überhaupt niet genoemd.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Ik ben gaan kijken naar wat belangrijke bronnen zijn. Ik praat graag over de stabiliteit van het CDA, overigens, waar de heer Hoekstra naast staat. Ik heb naar artikelen gekeken waarin het daarover ging. Ik heb het nagekeken en ik zeg: ik kan ze niet vinden. Misschien kan ik helemaal niet zo goed zoeken. U zegt: ze waren er wel degelijk. Als u dat zo stellig beweert, wil ik graag horen wat u heeft gelezen en wat daartoe de aanleiding was. Ook het mediaoverzicht dat ik heb gezien en dat wij hebben gekregen bij de brief van de nieuwe verkenners, komt voort uit bronnen die ik pas kan herleiden naar de maandagavond rond de klok van 17.00 uur.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Uiteindelijk hebben we het erover waarvoor die duiding in de stukken voor de voorbereiding voor ons gesprek van donderdag was. Toen waren al die mediaberichten wel degelijk bekend. Het eerste gesprek dat we hebben gevoerd met de heer Hoekstra ging daar helemaal niet over. Als al die stukken al verschenen waren, was het misschien wel een heel ander gesprek geworden. Dat weet ik niet zeker. Daarna zijn we natuurlijk gaan nadenken en hebben we ook gepraat. Uiteindelijk komen we dan tot de conclusie: jongens, we moeten hier gewoon meer tijd voor nemen.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Dat "meer tijd" herken ik. Daar is het ook in mijn gesprek over gegaan. Daar heb ik ook de ruimte voor geboden, maar het is natuurlijk niet helemaal waar. Het gaat mij nu niet over de gespreksnotitie, maar over de opmerking van mevrouw Jorritsma over het voorzitterschap van de Tweede Kamer, gelinkt aan Pieter Omtzigt. Daarvan zegt ze: "zo'n opmerking ... Het ging over de stabiliteit van het CDA en

de positie van Pieter Omtzigt daarin." Dat was op basis van die mediabeelden. Ik zeg: ik weet niet welke mediabeelden dat van die maandag waren.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

De stabiliteit van het CDA was natuurlijk vooral gebaseerd op de verkiezingsuitslag en de berichten die daarover vervolgens natuurlijk ook naar buiten kwamen. De verkiezingsuitslag was natuurlijk nogal heftig en werd ook hevig besproken.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Ik vind het terecht. Ook wij hebben verloren. Die vraag heeft u ook aan ons gesteld. Ik snap dat een verkiezingsuitslag daartoe aanleiding geeft, maar uw hele verdediging, uw betoog vanavond, was opgebouwd rondom mediabeelden en niet zozeer rond het feit dat het alleen ging over het verlies van het CDA. Dus ik snap het niet zo goed. Als u zegt dat in de media stond dat het daar een instabiel zootje was ... Dat kan ik niet goed terugvinden, want u verwijst naar artikelen die van na maandag zijn.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Wij hebben het voortdurend over de duiding van het stukje waarom de verkenning stukgelopen is. Daar zitten natuurlijk wel degelijk ook de elementen in van alles wat er daarna in de pers verschenen is. Waar we het eerst over hadden, was het gesprek met de heer Rutte, waarin ook over het CDA is gesproken. Dat we daar over het CDA spraken, lijkt me heel logisch, al was het maar omdat de heer Rutte heel graag wilde dat het CDA deel ging uitmaken van het kabinet. Dat er zorgen waren over de stabiliteit van het CDA is wel degelijk aan de orde geweest. Die kwestie van de stabiliteit werd op dat moment natuurlijk vooral ook veroorzaakt door het feit dat het CDA veel verloren had. En er was — want dat heb ik teruggelezen — ook nog gezegd dat het interessant is om te weten hoe de voorkeursstemmen zijn uitgevallen. Dat was toen nog een volstrekte onbekende. En daar was ook best wel reuring over, als ik dat zo mag noemen.

De **voorzitter**:

Ja, tot slot.

De heer **Klaver** (GroenLinks):

Nog een afsluitende opmerking inderdaad. Nogmaals, veel dank voor alle antwoorden, maar mijn vragen gingen eerder vanavond ook over de opmerking die u heeft gemaakt over Pieter Omtzigt in relatie tot het voorzitterschap van de Tweede Kamer en niet zozeer over de notitie die is gelekt. Ik constateer dat u eerder deze avond heeft verdedigd waarom het logisch was om erover te spreken vanwege het mediabeeld dat er was. U heeft daarin media en artikelen geciteerd die pas van na die maandag waren. Dat is wat ik concludeer uit dit interruptiedebat.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Jammer dat u dat daaruit concludeert. Het malle is dat ik nooit echt serieus kan hebben gesproken over het voorzitterschap van de Kamer van de heer Omtzigt, om de dood-

eenvoudige reden dat ik heel precies weet hoe dat proces werkt. Dat is dus gewoon onzin.

De heer **Hoekstra** (CDA):

De gretigheid waarmee de heer Klaver het over de stabiliteit van het CDA wilde hebben, suggereert wel dat we snel een debat moeten inplannen over de stabiliteit van GroenLinks. Dat zou mij in ieder geval veel deugd doen.

Ik heb weleens wat geleerd over niet wrijven in een vlek, maar ik ga het toch doen. Ik ben een beetje in de war. Ik wil precies weten wat nou op welk moment welke aanleiding heeft gegeven, juist omdat het hier gaat om die mediaberichten. Wat de heer Klaver net aanhaalde, sluit aan bij mijn vorige interruptie en ook bij mijn eigen herinnering. Want hoe is het in mijn herinnering, in mijn optiek gegaan? Natuurlijk was er veel pers over de zeer teleurstellende uitslag van het CDA, zoals ik het zelf heb genoemd. Vervolgens is op die vrijdag, na de ministerraad, de voorzitter van het CDA teruggetreden. Dat heeft tot mediaberichten geleid op zaterdag en misschien ook nog wat op zondag. Op maandag ging het er in mijn herinnering niet of nauwelijks meer over. Het ging toen ook niet of nauwelijks over de stabiliteit in het CDA. Het kan best dat er nog berichten waren als "wat hebben ze een opdonder gekregen" of "wat Hoekstra allemaal verkeerd heeft gedaan". Maar dat was relatief weinig, zeker als je het vergelijkt met de vrijdag en met wat er begint vanaf dinsdag. Als dat nu zo is, dan kan dat dus geen reden zijn geweest om daar maandag grote zorgen over te hebben in de gesprekken met de heer Rutte en ook niet met mij, want ik ben er niet over bevraagd. Is mevrouw Jorritsma dat met mij eens? Dan heb ik daarna een vraag over de rest van de week.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Wij zijn maandagochtend om halfnegen begonnen met de gesprekken. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik nauwelijks tijd had voor de kranten van maandag. Ik ben 's morgens om zes uur in de auto gestapt om naar Den Haag te rijden om ons voor te bereiden op de gesprekken. Dan denkt u toch niet dat ik al een actueel beeld heb over de kranten van die dag?

De heer **Hoekstra** (CDA):

U leest ze allemaal, hebt u net gezegd.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja, ik lees ze allemaal als ik daar tijd voor heb. Maar die dag was voor ons gevuld met acht gesprekken, die allemaal voorbereid moesten worden. Ik heb die in de auto en hier verder in de Stadhouderskamer voorbereid. Ik heb inderdaad daarnet de fluistercampagne genoemd, maar die zat, als u dat zegt, vast later. Maar we hebben natuurlijk de dagen daarna doorlopend gesproken over hoe we verder zouden gaan in het gesprek dat met het CDA gevoerd moest worden. Dat werd vooralsnog niet rustiger.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Ik probeer hier niet mevrouw Jorritsma op een inconsistentie te betrappen en daar een punt van te maken. Ik probeer helder te krijgen wat heeft geleid tot welk type interventie

en wat er gebeurd is in het proces. Dat is namelijk heel belangrijk voor mij en ik vermoed ook voor de rest van de Kamer. Mevrouw Jorritsma zegt: normaal gesproken lees ik al die kranten, maar ik heb ze die maandagochtend niet gelezen. Dan kunnen de kranten van die maandagochtend in ieder geval niet de reden zijn geweest om daar grootschalig een gesprek over te hebben. Die onrust, die overigens ook niet in mijn herinnering in de maandagochtendkranten te vinden was, is immers niet doorgedrongen tot mevrouw Jorritsma en kan dus ook niet doorgedrongen zijn tot het gesprek. Dus dan moet het de ellende in de kranten van maandagavond of dinsdag zijn geweest. Is dat wat mevrouw Jorritsma zegt? Dat kan, maar ik wil graag weten wat er gebeurd is. Het was dus niet op de maandag. We hadden een na-ijlend effect op vrijdag en zaterdag van het terugtrekken van de voorzitter. Dan begint het gesodemierter op maandagavond, en op dinsdag begint het opnieuw. Dat dat de discussie van de verkenner en de ambtenaren richting de donderdag gekleurd kan hebben, kan ik dus op zichzelf begrijpen. Maar het kan dus niet de maandag hebben gekleurd, en dat is belangrijk. Is mevrouw Jorritsma dat met mij eens, of is ze dat niet met mij eens?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik ben het ten dele met u eens. Het was niet zo dat het stil was rond het CDA. Twee. Als ik de stukken lees, dan zie ik dat we toen daarover hebben gesproken. Overigens gebeurde dat in het kader van de stabiliteit van het CDA na een groot verlies; ik zeg het toch nog maar een keer. Blijkbaar hebben we het ook even gehad over de voorkeursstemmen, althans dat lees ik in de notulen. Dat was weg uit mijn geheugen, maar ik kan me ... Weet u, ik heb daar met veel meer mensen over gesproken; dat vind ik het lastige daarvan. Dat is natuurlijk ook buiten mijn eigen echtgenoot en mijn vrienden en weet ik veel wie gebeurd, maar je praat over dit soort onderwerpen toch met een heleboel mensen. En dit deel had ik helemaal niet meer in mijn hoofd zitten, omdat wij het veel belangrijker vonden om het gesprek aan te gaan over de stabiliteit in het CDA.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Nogmaals, dat begrijp ik. Ik hoop dat de heer Baudet zo meteen de aanvechting kan onderdrukken om al die mensen ook uit te nodigen. En nogmaals, ik zeg dit niet omdat ik mevrouw Jorritsma ergens in wil rollen, maar gewoon om het te begrijpen: dan heeft de berichtgeving vanaf maandagavond gemaakt dat de notitie zo is geworden. En dat heeft ertoe geleid dat het daar ging over de stabiliteit van het CDA. Dat was vooral pregnant op de woensdag en de donderdag, het gesprek dat kennelijk gevoerd is, en niet op de maandag. Zo concludeer ik dat. Klopt dat?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ja.

De heer **Hoekstra** (CDA):

Oké.

De **voorzitter**:

Eerst mevrouw Marijnissen, en dan mevrouw Simons.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Ik heb, geloof ik, niet vaak mensen zo lang, uren en uren, om allerlei dingen heen zien draaien, om maar ergens iets recht te breien dat niet recht te breien valt. Nu gaat het over de media. Helder is dat zowel de column in De Telegraaf als het artikel in HP/De Tijd pas na dat gesprek op maandag is verschenen. Maar wat we inmiddels wel weten, is dat Mark Rutte op die maandagochtend heeft gezegd: je moet wat met Omtzigt. Dat is wat er maandagochtend is gebeurd, en dat is natuurlijk de directe aanleiding voor die topambtenaar geweest om daar een notitie van te maken. Waarom geeft mevrouw Jorritsma dat niet gewoon toe? Waarom nu niet stoppen met deze spelletjes, waarom nu niet stoppen met dat verschuilen achter mediaberichten? U komt daar niet uit. Waarom nu niet gewoon toegeven: "maandagochtend, Mark Rutte, je moet wat met Omtzigt"?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Dat "je moet wat met Omtzigt" was volgens mij iets anders geformuleerd. Twee. Ik kon me dat niet meer herinneren, want als ik me dat wel had kunnen herinneren, dan hadden wij dat natuurlijk ook opgeschreven. Het is toch niet zo dat wij ons stiekem wilden houden. Bovendien, waarom zouden we? Waarom zouden wij ons stiekem willen houden als we het wel in onze herinnering hadden gehad? We hebben een brief geschreven. We hebben daar met ons tweeën uren aan gezeten, om dat met ons tweeën te formuleren, omdat wij onze eigen aantekeningen erbij hadden. We kregen overigens van niemand steun; dat moesten we helemaal zelf doen. Ja, zo werkt het hè, als je van iets af bent. Dat is niet erg; we hebben dat met liefde gedaan. Maar als er ook maar iets van een herinnering was dat het er wel over was gegaan, hadden we dat opgenomen.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

De vervolgvraag gaat over de brief die inderdaad erna is uitgegaan vanuit de nieuwe verkenner. Daarvan is gezegd: er was eerst geen contact, en toen toch wel, maar dat was alleen een soort feitelijke check. Als u wist dat er goede ambtenaren bij waren die uitgebreid hebben genotuleerd, zoals we hebben kunnen zien, waarom heeft u dan niet aan de nieuwe verkenner geadviseerd om even die notulen te bekijken, of in ieder geval op te vragen?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Voor zover ik weet, kregen zij geen inzage in die notulen. Dat is ook wel logisch. Als je een brief leest, hebben ze ook gezegd: wij gaan het hele proces overdoen. Dat betekent dus ook dat zij geen kennis hadden en gekregen hebben. Dat was toen. Pas nu de Kamer erom gevraagd heeft, heeft iedereen ze gekregen en dat is maar goed ook; ik vind het prima. Maar de nieuwe verkenner kregen in eerste instantie geen inzicht in de notulen die gemaakt zijn bij de gesprekken die wij gehouden hebben.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Ik zou toch wel van mevrouw Jorritsma willen weten wat zij nou van deze cultuur vindt. Kennelijk is er dus een cultuur waarin je over personen kan spreken en dat heet dan "en marge van een gesprek". Als je zoiets hoort, zou ik denken: dit is superexplosief. Dan sla je met je vuist op tafel en dan zeg je: sorry, meneer Rutte, maar dit kan niet. Dat is niet

"en marge". Er worden kennelijk grapjes gemaakt over wie de nieuwe Voorzitter wordt van de Tweede Kamer. Dat zou een grapje zijn. Het is kennelijk zo doodnormaal geworden dat de zittende macht op deze manier over personen praat dat er ook gewoon geen herinneringen meer aan zijn. Het is gewoon totaal vergeten. Wat zegt dat dit kan gebeuren volgens mevrouw Jorritsma over die bestuurscultuur?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Wat ik wel zou willen — ik zeg het ook maar zo direct — is dat u met elkaar nog eens goed nadenkt over de positie van verkenner, ook als zij opgestapt zijn. De Kamer bepaalt natuurlijk zelf wat een verkenner vermag te doen en wat niet. Als ie geen verkenner meer is, dan is ie ook geen verkenner meer. Dat is prima, maar misschien moeten we wel nadenken over de mogelijkheid dat hij bijvoorbeeld zijn eigen notulen mag meenemen. U moet daar wel over nadenken. Misschien heb ik daar nog wel een andere opvatting over, maar dan kom ik misschien wat dicht bij de heer Van der Staaij.

Mevrouw **Marijnissen** (SP):

Ik vind dit ongehoord. Eerlijk waar! We hebben hier te maken met verkenner die werken in opdracht van de Kamer en die verkenner zijn zwaar hun boekje te buiten gegaan. Dat is wat hier is gebeurd. En dan nu de bal terugkaatsen door te zeggen "de Kamer zou zijn zaakjes beter op orde moeten brengen", kan echt niet. Mevrouw Jorritsma, u bent zwaar uw boekje te buiten gegaan en dat moet u uzelf aanrekenen.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:

Ik ben het daar gewoon niet mee eens. Wij zijn ons boekje helemaal niet zwaar te buiten gegaan. Wij hebben alleen een gesprek gevoerd om erachter te komen hoe wij weer goed in gesprek konden komen met het CDA. Dat daar ook iets gezegd is over de heer Omtzigt, lijkt me niet helemaal onlogisch, maar het is zeker niet gegaan over functies voor de heer Omtzigt. Dat is hebben wij van onze kant echt niet gedaan.

De voorzitter:

Mevrouw Simons en dan de heer Van der Staaij. Mevrouw Van der Plas ook? Ja, dan schrijf ik ze even op.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):

Ik hoor toch een paar discrepanties tussen datgene wat mevrouw Ollongren eerder met de Kamer deelde en wat mevrouw Jorritsma deelt. Dat heeft vooral te maken met de vraag of er nu wel of niet een overdracht tussen de verkenner heeft plaatsgevonden. Ik hoor mevrouw Ollongren zeggen dat die er niet is geweest, maar ik hoorde u eerder zeggen: er is wel degelijk contact geweest. Ik hoor u verder ook zeggen: er is geen overdracht geweest. Om het voor ons allemaal duidelijk te maken: als ik mevrouw Jorritsma goed begrijp, dan ... Overigens zijn de verkenner niet weggestuurd door de Kamer. U heeft zelf besloten dat u niet verder kon. Is er nadat u besloot niet verder te kunnen, op enig moment tussen toen en vandaag een al dan niet inhoudelijke overdracht geweest aan de nieuwe verkenner?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Nee.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):
Nee. Is er tussen het moment dat u besloot dat u niet verder kon als verkenners en vandaag anderszins contact geweest tussen u en de nieuwe verkenners?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Er is kort overleg geweest over de brief die de nieuwe verkenners aan de Kamer wilden sturen. Ze hebben daarvoor een check bij ons gedaan. En verder is er vanochtend contact geweest met ... Waar hebben we vanochtend ook al weer over gesproken? Ik ben het helemaal kwijt. O ja! Natuurlijk was er vanmorgen ... Excuus, maar ik ben gewoon moe.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):
Ik ook hoor.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Ja, maar ik ben geen 40 meer.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):
Ik ook niet.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Vanmorgen om acht uur werd ik wakker gebeld. Ik had een halve slapeloze nacht gehad en was om zeven uur in slaap gevallen. Ik heb gisteravond mijn telefoon op mute gezet en heb dus niemand gehoord. Ik werd vanmorgen om acht uur wakker gebeld. Dat gesprek vond overigens nog iets later dan acht uur plaats en toen hebben ze ons inderdaad gemeld wat er in de aantekeningen stond.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):
Vanmorgen om acht uur bent u gebeld, iets na achten, rond die tijd. Toch is er voor die tijd door iemand die wel de informatie had die niet is overgedragen, contact geweest met de heer Rutte, om aan hem te laten weten "hallo, met via-via, ik heb nieuws voor je".

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Dat heb ik vanmiddag ook gehoord.

Mevrouw **Simons** (BIJ1):
Dat hoort u hier vandaag ook voor het eerst? Dat kunt u absoluut niet verklaren, dat vindt u ook heel vreemd?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Ik ben daar niet bij betrokken geweest.

De **voorzitter**:
De heer Van der Staaij en dan mevrouw Van der Plas.

De heer **Van der Staaij** (SGP):
Allereerst trouwens ook nog dank dat ook de oud-verkenners bereid zijn om zo uitgebreid vragen van de Kamer te beantwoorden. De kernvraag was voor mij: waarom staat in de brief "geen van de fractievoorzitters heeft met ons gesproken over de heer Omtzigt", terwijl dat uiteindelijk toch anders blijkt te zijn? En hoe kijkt mevrouw Jorritsma daar nu zelf op terug?

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Ik heb daar natuurlijk allerlei theorieën over gelezen, maar ik vind het ontzettend suf. Het is echt geen House of Cards. Het is gewoon suf dat wij ons dat niet konden herinneren. Dat had natuurlijk gemoeten. Wat dat betreft: toen de notulen kwamen ... Het is gewoon zo: daar is wel over gesproken. Had ik mij dat herinnerd, dan hadden we het onmiddellijk ook opgeschreven. Natuurlijk!

De heer **Van der Staaij** (SGP):
Mevrouw Jorritsma zei ook nog: waarom zouden we het stiekem willen houden. Nou, het antwoord zou kunnen zijn: om toe te dekken dat je het eigenlijk over dingen hebt gehad waarvan je je realiseert "daar hadden we het niet over moeten hebben."

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Nee, dan moet ik u toch echt tegenspreken. Dat zou ik echt niet willen doen. Bovendien, dat komt altijd uit! Ik bedoel, nu is het ook naar buiten. Als je er dus over gelogen zou hebben en het bewust eruit gelaten zou hebben, dan komt het ook uit. Dus ik geloof daar niet in.

De heer **Van der Staaij** (SGP):
Je zou toch kunnen zeggen dat als je gelijk afgetreden bent, je er dan geen verantwoording over hoeft af te leggen en dat het normaal is dat er dan geen uitleg volgt.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Zo hebben wij onze taak niet opgevat. Ik heb direct gezegd dat ik graag bereid was om verantwoording af te leggen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
We zijn al na twaalfen. Ik merk dat de stemming hier en daar wat jolig wordt af en toe. Ik kan u vertellen: ik voel mij nu nog net zomin jolig als ik mij dat vanmiddag voelde. Er zijn heel veel antwoorden en er zijn heel veel vragen gesteld, maar ik heb toch het idee dat wij hier een beetje afgaan van waar het nu eigenlijk om begonnen is. Waar het om begonnen is, is dat er eerst ontkend werd dat er überhaupt over Omtzigt werd gesproken, dat er gezegd is dat er met geen van de fractievoorzitters daarover werd gesproken. Vervolgens wordt bekend dat dat dus wel zo is. Al dan niet via een niet-actieve herinnering is dat blijven liggen. We zijn hier vanmiddag begonnen met een debat waarin gewoon werd gezegd "de heer Rutte liegt hier gewoon". Ik heb vragen gesteld aan mevrouw Kaag of zij de heer Rutte op zijn woord kan geloven. En inmiddels voel ik het een beetje afzakken en ik vraag eigenlijk, ook aan de voorzitter, of we nu heel snel terug kunnen naar de kern, en dat is waarom we hier vanmiddag zijn begonnen. Want

we kunnen nog wel tot vijf uur hier blijven praten over ditjes en datjes, maar ik wil gewoon nu door en terug naar de kern en terug naar waar het om gaat.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink**:
Dat lijkt mij prima.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Als we dat nu snel kunnen gaan doen en ons weer echt met serieuze zaken bezighouden — niet dat dit niet serieus is — maar gewoon terug naar de kern. Waar zijn we begonnen en nu doorpakken.

Ervaringen, bevindingen en suggesties van geïnterviewden

De verkenning van 2021 in het kort

Op 18 maart 2021, de dag na de Tweede Kamerverkiezingen, organiseerde de 'oude' Kamervoorzitter in lijn met de voorgaande twee formaties een bijeenkomst voor de 'gekozen lijsttrekkers/beoogd fractievoorzitters'. Onder agendapunt 3 'Gang van zaken kabinetsformatie' stonden twee zaken vermeld: 'Vaststellen datum debat' (het Kamerdebat over de verkiezingsuitslag conform het RvO) en 'Aanwijzen verkenner'. Wat betreft het laatste: men besloot de verkenning ditmaal niet alleen door een representant van de grootste fractie te laten uitvoeren maar mede door een representant van de grootste winnaar bij de verkiezingen, die met de op één na grootste fractie in de Kamer zou komen. Verkenners werden Annemarie Jorritsma (VVD) en Kajsia Ollongren (D66). Direct na afloop van de bijeenkomst informeerde de Kamervoorzitter de Koning over dit besluit en ondertekenden voorzitter en verkenners de opdracht die aan laatstgenoemden werd gegeven. Deze luidde: 'De verkenners voeren gesprekken met de vertegenwoordigers van de fracties en onderzoeken welke coalitiemogelijkheden er op basis van de verkiezingsuitslag op draagvlak kunnen rekenen.'

De beide verkenners voerden achtereenvolgens overleg met de beide Kamervoorzitters en met alle afzonderlijk gekozen lijsttrekkers c.q. beoogd fractievoorzitters. Bij de gesprekken met de fractievoorzitters gebruikten de verkenners algemene en specifieke vragenlijsten.⁵³ Blijkens de lijsten hadden de vragen onder meer betrekking op de duiding van de verkiezingsuitslag, mogelijke coalities en voorkeurscoalities, mogelijke uitsluitingen van samenwerking alsook breekpunten in de besprekingen, programmapunten en personen, de formulering van de opdracht voor de eerste informateur(s) en suggesties voor namen van informateur(s). De verkenning-Jorritsma/Ollongren werd echter voortijdig beëindigd als gevolg van het openbaar worden van een vertrouwelijke notitie ('positie Omtzigt, functie elders'). De tweede verkenning, met Tamara van Ark (VVD) en Wouter Koolmees (D66), strandde eveneens voortijdig, beter gezegd: nog voordat die goed en wel was begonnen. Zie voor een uitgebreidere schets van de verkenningsfase het hoofdstuk 'Bijna driehonderd dagen formeren', elders in dit rapport.

Ervaringen en bevindingen van geïnterviewden

Uit de evaluatie van de formatie 2021/'22 blijkt dat er ditmaal de nodige kritiek werd geuit op de werkwijze in de verkenningsfase. Ten eerste bleek uit de interviews dat de nodige kanttekeningen geplaatst werden bij nut en noodzaak van de bijeenkomst van de gekozen lijsttrekkers over het aanwijzen van verkenners de dag na de verkiezingen. Een van de geïnterviewden merkte hierover op: 'Je zit aan een hele grote tafel. Het is gewoon een rondje plichtplegingen. Het is net als bij een buitenlandse *visit*: iedereen wordt bedankt en stelt zich voor. Er zitten ook nieuwe mensen tussen. Vervolgens zegt de grootste partij: we hebben overleg gehad, in dit geval met Sigrid Kaag, en we stellen deze verkenners voor. Dan zegt iedereen daar ja op.'⁵⁴

Ten tweede werd duidelijk dat de keuze voor een verkennersduo (Jorritsma/Ollongren) in plaats van één verkenner als problematisch werd ervaren. De toevoeging van een tweede verkenner was voortgekomen, zo bleek uit de interviews, vanuit de D66-wens om in de gesprekken in de verkenningsfase al een progressieve inhoud te kunnen inbrengen. De gesprekken zouden niet alleen over de mogelijke samenstelling van de te vormen coalitie moeten gaan, maar ook over 'de

⁵³ Zie Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 9 (brief Van Ark/Koolmees) en de op 31 maart door de Kamer opgevraagde stukken, die op 1 april raadpleegbaar werden via www.tweedekamer.nl (zie: https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2021A0157). Dezelfde stukken zijn ook vindbaar op www.kabinetsformatie2021.nl).

⁵⁴ Interview met Klaver.

inhoud'.⁵⁵ De meeste geïnterviewden oordeelden achteraf niet positief over de keuze voor een duo. De verkennende fase was daarmee al te zeer in politiek vaarwater terechtgekomen, hetgeen nog eens werd versterkt door het feit dat beide verkenner actieve politici waren. Jorritsma was voorzitter van de VVD-fractie in de Eerste Kamer, Ollongren was demissionair minister van BZK. Beiden kenden bovendien de leider van de grootste partij, tevens demissionair minister-president, heel goed. Een van de geïnterviewden sprak van 'de politiek onverstandige en absoluut onnodige aanwijzing van twee verkenner, een duo'. Volgens deze persoon had dat te maken met 'onervarenheid' alsook met 'gebrek aan kennis' omtrent het formatieproces. Deze geïnterviewde vervolgde: 'Een duo in de verkennende fase moet je helemaal nooit doen.'⁵⁶ Slechts een enkeling vond een duo bij nader inzien zo gek nog niet, met het oog op de werkverdeling en het elkaar kunnen aanvullen.

Ten derde vonden nogal wat geïnterviewden dat de verkenner veel te snel werden aangewezen, namelijk al de middag na de verkiezingsuitslag. Een aanwijzing die bovendien was voorbereid in (nachtelijke) belronddjes tussen de leiders van partijen die als grootste uit de bus waren gekomen. Dat werd als te snel beoordeeld omdat betrokken politici, de nieuwgekozen partijleiders, op dat moment nog te veel in de emotie van de verkiezingsuitslag (euforisch of juist teleurgesteld) zouden zitten en sowieso erg vermoeid waren. Daarnaast oordeelde een enkeling dat de werkwijze 'heel rommelig' was, 'heel erg ad hoc' en 'heel erg geïmproviseerd': 'wat telefoontjes tussen enkele hoofdrolspelers, waarbij er heel snel iets wordt beklonken'. Het idee van het verkennerduo was 'niet in ruste bedacht of geboren'.⁵⁷

Ten vierde bleek uit de interviews dat er over de verkenningsfase als zodanig – inhoud, doel, strekking en aanpak – nogal verschil van opvatting bestond. Hiervoor werd al opgemerkt dat sommigen ervan uitgingen dat niet alleen over de mogelijke samenstelling van een coalitie maar ook over de inhoud van het beleid gesproken moest worden in de verkenningsfase. Daarnaast hadden de twee verkenner zich voorgenomen om behalve hun opdracht uit te voeren (mogelijke coalities verkennen) de verkenningsperiode en de gesprekken 'ook even te gebruiken om rust te brengen in dat proces'. Het was daarbij volgens hen 'toch wel heel duidelijk dat het CDA een soort spilfunctie moest hebben in de coalitievorming. We wilden dus ook kijken of we daarin wat verder konden komen'.⁵⁸ De uitgelekte notitie met daarin de passage 'positie Omtzigt, functie elders' deed de vraag opkomen of het wenselijk was om in een verkenningsfase over personen te spreken en dus niet slechts over mogelijke coalities. De gedachte bij de verkenner was dat 'als er bij een partij iets in de weg zit' om te komen tot een coalitie – en dat kon ook een persoon zijn – dat die omstandigheid dan aan de orde kon komen in een gesprek. Overigens zij hierbij opgemerkt dat de suggestie die eruit sprak dat een lastig Kamerlid moest worden weggewerkt, sowieso tot beroering zou hebben geleid, ook als deze notitie in een latere fase openbaar zou zijn geworden.

Naast de kritiek op, ten eerste, een inhoudelijke aanpak in plaats van het uitsluitend verkennen van mogelijke coalities en op, ten tweede, het spreken over personen in de context van verwickelingen in een van de mogelijke coalitiepartijen, kwam in een van de interviews ook naar voren dat het collectief geheugen inzake het formatieproces eigenlijk vrij zwak is. Nieuwkomers onder de fractievoorzitters zouden zich vaak onvoldoende bewust zijn van de ins en outs van het complexe formatieproces in de Nederlandse verhoudingen. Dat zou niet alleen gelden voor de fractievoorzitters van nieuwe partijen maar ook voor de nieuwkomers onder de fractievoorzitters van gevestigde partijen. Kennis en kunde over de start van het formatieproces alsook voor de fasen daarna zou veelal ontbreken dan wel mager zijn.

Ten slotte wezen enkelen op het feit dat onduidelijk is wie er eigenlijk gaat over die fase waarin er 'nog geen actieve Kamer' is, wie er zeggenschap over heeft en erover beslist. In de

⁵⁵ Interview met Kaag. Het oorspronkelijke idee van Kaag was overigens om één verkenner aan te wijzen, en wel uit PvdA-gelederen (Mariëtte Hamer).

⁵⁶ Interview met Tjeenk Willink.

⁵⁷ Interview met Segers.

⁵⁸ Interview met Jorritsma en Ollongren, mededeling Ollongren.

woorden van een van de oud-verkenners: 'Die verkennende fase is een hele chaotische fase, zeker nu, en er zit geen echt eigenaarschap op.'⁵⁹ En een andere geïnterviewde antwoordde, gevraagd naar 'het eigenaarschap': 'niemand'. Doordat de Koning zijn rol verloor in deze fase had dat als ongewenste consequentie dat 'dat proces ook nog meer naar binnen gericht geraakt' is. Ieder is partij. Niemand bewaakt nog spelregels van 'fair play'.⁶⁰ Als zich problemen voordoen tijdens de verkenning, is dus onduidelijk wie aan zet is. De leider van de grootste partij, die de persoon van de verkenner voorstelde? (Of in dit geval: de leiders van de twee grootste partijen.) De 'oude' Kamervoorzitter, die de eerste bijeenkomst belegde? Toen de verkenners terugtraden op 25 maart, besloot de fractievoorzitter van de grootste partij (Rutte) dat er onmiddellijk een nieuw duo moest komen; hij nam daartoe contact op met de fractievoorzitter van de op één na grootste partij (Kaag) en met de Kamervoorzitter (Arib). Maar sommige geïnterviewden vroegen zich af waarom de voorzitter niet eerst alle fractievoorzitters in overleg bijeen had geroepen zoals dat ook bij aanvang van het eerste duo was gebeurd. En waarom gold de ooit (n.a.v. de formatie van 2003) ingevoerde zogenoemde 'compartimentering' in verband met onderhandelingsfases óók voor de verkennende fase? Met andere woorden: waarom mochten de nieuwe verkenners de aantekeningen niet inzien van de vorige? En waarom mochten de oude verkenners ook hun eigen aantekeningen niet meer bekijken?⁶¹ Wie bepaalde dat? Kortom, er waren tal van onduidelijkheden nadat zich in de verkenningsfase een onverwacht probleem had voorgedaan.

⁵⁹ Interview met Koolmees.

⁶⁰ Interview met Tjeenk Willink.

⁶¹ Zie uitvoeriger over de 'compartimentering' in de paragraaf 'Faseren'.

Als gebruikelijk kwamen de ochtend na de verkiezingen de nieuwe fracties bijeen op het Binnenhof. De meeste fracties kozen een voorzitter en bespraken het de verkiezingsuitslag en het perspectief op de kabinetsformatie. Aan het begin van de middag kwamen, op uitnodiging van de voorzitter van de Tweede Kamer Khadija Arib,²²⁷ de volgens de voorlopige uitslag gekozen lijsttrekkers bijeen in de Rooksalon. Het voornaamste doel van deze besloten bijeenkomst was om een verkenner aan te wijzen, zoals ook gebeurd was daags na de verkiezingen van 2012 en 2017. De voorzitter van de grootste fractie, Rutte, stelde hier voor om partijgenoot Annemarie Jorritsma (voorzitter van de VVD-senaatsfractie) en demissionair minister van Binnenlandse Zaken Kajsa Ollongren (D66) te verzoeken een dergelijke verkenning uit te voeren. Voor dat voorstel was 'breed draagvlak'; conform het voorstel werd besloten.²²⁸ Aan het eind van het overleg belde Arib met de beoogde verkenner om hun beschikbaarheid te verifiëren. Vervolgens werd koning Willem-Alexander telefonisch op de hoogte gebracht. Direct daarna maakte Arib op een persconferentie in de Oude Zaal het besluit bekend.²²⁹

Later die middag ontving Arib Jorritsma en Ollongren in de Stadhouderskamer voor overleg over hun opdracht ('De verkenner voeren gesprekken met de vertegenwoordigers van de fracties en onderzoeken welke coalitiemogelijkheden er op basis van de verkiezingsuitslag op draagvlak kunnen rekenen'). Zij ondertekenden een overeenkomst waarin onder andere was opgenomen dat op 30 maart verslag zou worden uitgebracht aan de voorzitter, zodat de Kamer in nieuwe samenstelling er de dag erna over zou kunnen debatteren.²³⁰ Vanaf de aanvang van hun werkzaamheden konden de verkenner (en nadien ook de informateurs en de formateur) gebruik maken van de ambtelijke ondersteuning van een door het ministerie van Algemene Zaken aan de Tweede Kamer gedetacheerde staf.²³¹ Aansluitend aan het gesprek met de Kamervoorzitter informeerden de verkenner de media tijdens een persconferentie in de Oude Zaal. Jorritsma schetste daarbij het doel van de verkenning: 'zo snel mogelijk een nieuw kabinet te formeren wat gewoon weer aan het werk kan en vooral kan werken aan het economische en sociaal-maatschappelijk herstel.'²³²

²²⁷ Arib was op dat moment fungerend voorzitter van de Tweede Kamer. Zij was in 2017 als voorzitter herkozen (ze was eerder tussentijds, op 13 januari 2016, gekozen als opvolger van Anouchka van Miltenburg); de Kamer in nieuwe samenstelling zou op 7 april een nieuwe voorzitter kiezen. Op 30 maart werd afscheid genomen van de Kamer in de 'oude' samenstelling, die op 24 maart nog had gedebatteerd over het kabinetsbeleid inzake corona (Handelingen II, 24 maart 2021, nr. 61, item 4). Arib werd op 31 maart beëdigd als tijdelijk voorzitter.

²²⁸ Persmededeling Tweede Kamer, 18 maart 2021.

²²⁹ <https://www.tweedekamer.nl/nieuws/persberichten/jorritsma-en-ollongren-aangewezen-als-verkenner-kabinetsformatie-2021>.

²³⁰ Overeenkomst voorzitter van de Tweede Kamer met de verkenner, 18 maart 2021. Hierin waren onder andere ook expliciete bepalingen opgenomen over de voorrangpositie van de Tweede Kamer ten aanzien van de informatieverstrekking.

Verkenning-Jorritsma/Ollongren

De volgende dag, 19 maart, spraken de verkenners andermaal met Kamervoorzitter Arib. Het betrof een informeel gesprek in de Eerste Commissiekamer in het Tweede Kamergebouw; er werd geen richtbaarheid aan gegeven. Gesproken werd onder meer over de haalbaarheid van de beoogde opleverdatum (30 maart) en – in verband daarmee – de stabiliteit van het CDA, dat hoogstwaarschijnlijk nodig was voor de vorming van een coalitie. De bekendmaking van de definitieve uitslag op 26 maart, waarbij ook de voorkeursstemmen bekend zouden worden, was daarbij van belang, zo was de verwachting bij de verkenners.²³³ Later die dag volgde een gesprek met de voorzitter van de Eerste Kamer, Jan Anthonie Bruijn. Deze verklaarde tegenover de verkenners dat een meerderheid in de Eerste Kamer voor een nieuw kabinet ‘verkieslijk’ zou zijn, maar dat de recente parlementaire geschiedenis had uitgewezen dat deze niet noodzakelijk is om zijn wetgevingsagenda te realiseren.²³⁴

Op maandag 22 en dinsdag 23 maart spraken de verkenners met de fractievoorzitters. Zowel in 2012 als in 2017 was deze reeks consultatiegesprekken met de fractievoorzitters voltooid voorafgaand aan het weekend na de verkiezingen. De verlenging (met vijf dagen) van de periode tussen de verkiezingsdag en de installatie van de nieuwe Kamer, waartoe onder het kabinet-Rutte III was besloten, gaf in 2021 extra ruimte. Jorritsma en Ollongren ontvingen de zeventien fractievoorzitters een voor een in de Stadhouderskamer, in volgorde van grootte. Daarbij kwamen de coalitievoorkeuren van de fracties aan de orde. De verkiezingsuitslag maakte dat voor een meerderheidscoalitie minstens vier partijen nodig zouden zijn.

Rutte (VVD) maakte duidelijk een voorkeur te hebben voor een coalitie van VVD, D66 en CDA aangevuld met JA21 of (weer) CU. Kaag (D66) bepleitte een zo progressief mogelijk kabinet. Wilders (PVV) veroordeelde het uitsluiten van zijn partij door de andere grotere partijen (‘ondemocratisch’). Hoekstra (CDA) hield de boot af, en stelde weinig animo te voelen om aan te sluiten bij een ‘liberaal motorblok’ (VVD-D66). Ploumen (PvdA) en Klaver (GL) waren bereid tot deelnemen aan een kabinet onder de voorwaarde dat minstens één andere linkse partij daarbij aansloot. Segers (ChristenUnie)

²³¹ Het Bureau Kabinetsformatie was samengesteld uit twee raadadviseurs (Irene Jansen en Bart van Poelgeest), twee secretaresses (Hélène den Elzen en Conny Taatgen), een woordvoerder (de directeur-generaal van de RVD, Stephan Schrover), één intendant en één chauffeur. Zie: ‘Dienstverleningsovereenkomst ondersteuning (in)formatieperiode 2021 door het ministerie van Algemene Zaken’, 10 maart 2021. Desgewenst kon deze staf nadien worden uitgebreid. Dat is ook gebeurd: tijdens de informatiefase-Remkes/Koolmees werd Ben Geurts toegevoegd aan het Bureau. Geurts was enkele dagen eerder overgestapt van het ministerie van Algemene Zaken (waar hij raadadviseur Duurzaamheid was) naar het departement Infrastructuur en Waterstaat. Overigens verving Geurts tijdens het weekend op De Zwaluwenberg van 18 en 19 september al Jansen. Ook in 2017 had Geurts deel uitgemaakt van het Bureau Kabinetsformatie. Van Poelgeest maakte overigens eerder in 2010, 2012 en 2017 deel uit van de ambtelijke begeleiding.

²³² <https://www.kabinetsformatie2021.nl/actueel/nieuws/2021/03/18/persconferentie-verkenners-annemarie-jorritsma-en-kajsa-ollongren>.

²³³ Aantekeningen ambtelijke ondersteuning. Zie: <https://www.kabinetsformatie2021.nl/documenten/publicaties/2021/04/01/aantekeningen-ambtelijke-ondersteuning>, p. 1.

²³⁴ *Trouw*, 20 maart 2021. Tijdens de formaties van 2012 en 2017 sprak de verkenner de voorzitter van de Eerste Kamer pas na de gesprekken met de voorzitters van alle Tweede Kamerfracties.

hield de boot af; hij zou het gezien het aftreden van het kabinet-Rutte III niet logisch vinden als 'nu al' herstel van deze coalitie aan de orde kwam.

De verkenner beoogden de verkenning te vervolgen met gesprekken met Rutte en Kaag, aangezien VVD en D66 ogenschijnlijk onontkoombaar waren voor een nieuw kabinet. Onder meer omdat Rutte op 24 maart in de Kamer moest verschijnen voor twee debatten (over het coronabeleid en over een Europese top), werden deze gesprekken een dag uitgesteld. Het zou niet de laatste keer zijn dat agendaverplichtingen van de politiek leiders vanuit hun andere hoedanigheden de voortgang van de formatie in de weg zaten.

Donderdag 25 maart luidde vervolgens een van de meest bizarre fases in de geschiedenis van de Nederlandse kabinetsformaties in. 's Ochtends, kort voor aanvang van de gesprekken met Rutte en Kaag, vernam Ollongren dat zij positief was getest op corona, waarna zij inderhaast het Binnenhof verliet. Op de foto die ANP-fotograaf Bert Maat maakte van Ollongren terwijl zij zich naar de dienstauto haastte, waren bij uitvergroting onder haar arm leesbare vertrouwelijke notities ('Aandachtspunten 2^e gesprek VVD en D66') te zien. Die vermeldden onder meer de formuleringen 'linkse partijen houden elkaar niet echt vast', 'stabiliteit CDA fractie', 'onderhandelingsstijl Hoekstra' en vooral: 'positie Omtzigt, functie elders'.²³⁵ Publicatie van de foto (met uitvergroting) op diverse nieuwssites aan het eind van de ochtend leidde tot ongekende ophef en algemene verontwaardiging. Vooral de referentie aan Omtzigt kreeg een explosieve lading, aangezien de indruk was gewekt dat tijdens de eerste verkennende gesprekken het wegpromoveren van een kritisch lid van de CDA-fractie aan de orde was geweest.

Het algemene oordeel was dat de positie van de verkenner Jorritsma en Ollongren onhoudbaar was geworden. Zij informeerden Kamervoorzitter Arib op het middaguur telefonisch en schriftelijk dat zij hun opdracht 'per direct als beëindigd' beschouwden. Toelichtend verklaarden zij dat ze hun werk 'niet langer onbevangen en onbevooroordeeld' konden verrichten. In een publieke verklaring lieten zij weten: 'De notities die in beeld zijn gekomen waren inventariserende voorbereidingsnotities voor de verkenner die vanmorgen besproken zouden worden en bedoeld waren als voorlopige input voor de volgende ronde in de verkenningsfase. Deze notities waren geen directe weergave van de reeds gevoerde gesprekken en zijn nog met geen van de onderhandelaars besproken.'²³⁶

Verkenning-Van Ark/Koolmees

Vervolgens vonden Rutte en Kaag in korte tijd respectievelijk Tamara van Ark (VVD, demissionair minister van Medische Zorg) en Wouter Koolmees (D66, demissionair minister van Sociale Zaken) bereid om 'een verkenning uit te voeren naar de verschillende opties die er zijn om, op basis van de voorlopige verkiezingsuitslag, tot de vorming van een nieuw kabinet te komen'. Uit een telefonische sondering onder de fractievoorzitters door Kamervoorzitter Arib en Rutte bleek 'breed draagvlak' voor dit duo. Arib informeerde vervolgens koning Willem-Alexander. Aan het eind van de middag ontving Arib in de Stadhouderskamer Van Ark en Koolmees, voor overleg over en overhandiging van hun opdracht.

Aan het begin van de avond verklaarden de nieuwe verkenner tijdens een kort 'persmoment' aan de media hun intenties: ze wilden helemaal opnieuw beginnen, met een nieuwe reeks gesprekken met de zeventien fractievoorzitters, en zich beperken tot een verkenning van de

²³⁵ Zie: <https://www.kabinetsformatie2021.nl/documenten/publicaties/2021/04/01/vragen-mrsk2>.

²³⁶ <https://www.kabinetsformatie2021.nl/kabinetsformaties/kabinetsformatie-2021/nieuws/2021/03/25/mededeling-verkenner-jorritsma-en-ollongren>.

mogelijke combinaties.²³⁷ Er moest vertrouwen worden teruggewonnen, zo vond bijvoorbeeld ook CDA-leider Hoekstra.

Oppositie fracties wilden echter voorafgaand aan de hervatting van de verkenning een debat met de oud-verkenner Jorritsma en Ollongren. Dat debat zou op zijn vroegst op 31 maart kunnen plaatsvinden, direct na de installatie van de nieuwe Kamer. Wilders kondigde aan op die dag in een extra regeling van werkzaamheden om een debat te vragen. 's Avonds laat verklaarde Rutte voor de camera's van RTL en NOS dat een reglementaire basis ontbrak voor een dergelijk debat met oud-verkenner; hij stelde dat het daarom niet mogelijk was dat verantwoording zou worden afgelegd over de afgebroken verkenning. Tevens verklaarde hij tijdens het gesprek met verkenner Jorritsma en Ollongren niet gesproken te hebben over Omtzigt en dat hetzelfde gold, zo had zij Rutte gezegd, voor Kaag.²³⁸

Vrijdag 26 maart groeide echter de druk om toch een Kamerdebat te houden met Jorritsma en Ollongren over hun verkennende werkzaamheden, waarna uiteindelijk ook CDA, D66 en VVD het aangekondigde verzoek steunden. Arib trad hierover in overleg met een aantal fractievoorzitters en met de oud-verkenner. Aan het begin van de middag verzocht de voorzitter Jorritsma en Ollongren om een 'zo volledig mogelijk verslag [...] over de wijze waarop u uw opdracht hebt opgevat en uitgevoerd en over de inzichten tot welke u op basis daarvan bent gekomen.' Tevens verzocht Arib beide voormalige verkenner 'beschikbaar te zijn voor het verschaffen van inlichtingen tijdens een debat' met de nieuwe Kamer.²³⁹

Later die dag overlegden de nieuwe verkenner met de Kamervoorzitter over de stand van zaken. Zij hadden inmiddels ook met hun voorgangers gesproken. Die hadden daarbij toegelicht dat het abusievelijk geopenbaarde vertrouwelijke stuk 'een inventariserende voorbereidingsnotitie' was, die 'geen weergave is van de gevoerde gesprekken met de zeventien gewezen lijsttrekkers en op geen enkele wijze met de gewezen lijsttrekkers is besproken.' Volgens Jorritsma en Ollongren, zo schreven Van Ark en Koolmees, berustte de gewraakte passage 'op een inventarisatie vanuit meerdere invalshoeken, waaronder berichten in de media'. Aangezien tussen de verkiezingsdag en de publicatie van de ANP-foto nergens in de media gerefereerd was aan een andere 'positie' voor Omtzigt, wekte de laatste toevoeging bevreemding. Van Ark en Koolmees schreven dat hun inzet erop gericht was 'het vertrouwen te herstellen en herhaling van de ontstane situatie te voorkomen.'²⁴⁰ Aan het eind van de middag verklaarden de verkenner tijdens een 'doorstep' bij het Kamergebouw dat de nieuwe reeks verkennende gesprekken zou worden uitgesteld tot na het Kamerdebat dat gepland was voor 31 maart. Niettemin zouden Van Ark en Koolmees op 1 april aan de Kamervoorzitter schrijven dat zij op vrijdag 26 en maandag 29 maart gebeld hadden met alle fractievoorzitters om te sonderen hoe zij het vervolg van de verkenning voor zich zagen. Ook die belronde bevestigde de wens bij de fractievoorzitters om de werkzaamheden op te schorten tot na het Kamerdebat over de afgebroken verkenning.²⁴¹

Op maandag 29 maart dienden Jorritsma en Ollongren het eindverslag van hun afgebroken verkenning in bij de Kamervoorzitter. Zij beschreven hun werkwijze tijdens de gesprekken met de beoogd fractievoorzitters: aan alle zeventien was gevraagd om 'een duiding van de verkiezingsuitslag, (inhoudelijke) thema's die zij van belang achten voor het Tweede Kamerdebat over de verkiezingsuitslag en voor de coalitievorming, om coalitie-mogelijkheden en -onmogelijkheden inclusief de positie van de betrokken partij daarin'. Voor de vermelding van Omtzigt in een vertrouwelijke ambtelijke notitie namen de verkenner de volle verantwoordelijkheid

²³⁷ <https://www.kabinetsformatie2021.nl/kabinetsformaties/kabinetsformatie-2021/documenten/mediateksten/2021/03/25/persmoment-aanstelling-verkenner-wouter-koolmees-en-tamara-van-ark>.

²³⁸ <https://nos.nl/artikel/2374158-rutte-kaag-en-ik-hebben-tijdens-verkenning-niets-gezegd-over-cda-kamerlid-omtzig>.

²³⁹ Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 2 (brief voorzitter aan Jorritsma/Ollongren, 26 maart 2021).

²⁴⁰ Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 3 (brief Van Ark/Koolmees aan de voorzitter, 26 maart 2021).

²⁴¹ Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 11.

(‘zeer ongepast’). Over de totstandkoming van het memo verklaarden de oud-verkenneren: ‘Geen van de fractievoorzitters heeft met ons gesproken over de heer Omtzigt. Geen van de fractievoorzitters heeft met ons gesproken over de onderhandelingsstijl van de heer Hoekstra. Geen van de fractievoorzitters is verantwoordelijk voor het aandragen van welke gesprekspunten dan ook. Evenmin zijn de media indirect verantwoordelijk voor de woorden “functie elders” over de heer Omtzigt – deze eerder onbedoeld gewekte suggestie nemen wij graag weg. Er zijn slechts twee mensen verantwoordelijk voor het bestaan en de inhoud van het memo en dat zijn wij [...]’ Ten slotte verklaarden Jorritsma en Ollongren zich ‘in alle deemoed’ bereid de Kamer tijdens een debat inlichtingen te verschaffen.²⁴²

Nadat op dinsdag 30 maart de oude Tweede Kamer was uitgeluid (van 69 leden werd afscheid genomen), volgde op woensdag 31 maart de installatie van de nieuwe.²⁴³ Het geplande debat over de afgebroken verkenning werd uitgesteld nadat PVV-fractievoorzitter Geert Wilders, die het debat met de oud-verkenneren aanvroeg (en daarvoor brede steun van de Kamer kreeg) tijdens vier regelingen van werkzaamheden had gevraagd om alle documentatie van de afgebroken verkenning. Die stukken werden uiteindelijk toegezegd, na contact van de voorzitter met de oud-verkenneren Jorritsma en Ollongren en de verkenneren Van Ark en Koolmees.²⁴⁴

Een voorstel van VVD-fractievoorzitter Rutte om alleen het verslag van zijn eigen gesprek met de verkenneren te openbaren en de andere gespreksverslagen te laten scannen door de Kamervoorzitter op vermeldingen van ‘Omtzigt’, kreeg nauwelijks steun van andere fracties. Rutte stelde dat zijn voorstel geboren was uit ‘grote zorgen’ over de gevolgen van openbaarmaking van alle stukken, die de onderlinge verhoudingen en daarmee de voortgang van de formatie konden schaden. Het voorstel van Rutte om het Kamerdebat over de verkenningsfase met een dag uit te stellen, kreeg wel steun.²⁴⁵

Voorafgaand aan het Kamerdebat kregen de fractievoorzitters op 1 april van 9:00 tot 10:00 uur de gelegenheid om de stukken te zien die betrekking hadden op hun eigen gesprek met de verkenneren Jorritsma en Ollongren. Indien bezwaar bestond tegen openbaarmaking, kon dat dan worden kenbaar gemaakt.²⁴⁶ Enkele van de gesprekspartners (de 17 fractievoorzitters en de beide Kamervoorzitters) maakten van de inzagemogelijkheid gebruik, niemand maakte bezwaar tegen (volledige) openbaarmaking. Slechts BBB-fractievoorzitter Van der Plas voegde aantekeningen toe aan haar samenvattende verslag. Om 11:00 uur stuurden de verkenneren alle stukken naar de Tweede Kamer. De verkenneren Van Ark en Koolmees berichtten de Kamervoorzitter dat zij pas op woensdagavond 31 maart, voorafgaand aan verzending van de brief aan de Kamer over de overdracht van de gevraagde gespreksverslagen en aantekeningen, deze stukken inzagen. Tot dan gold deze documentatie als behorend tot de vorige verkenning, die conform de gebruikelijke ‘compartimentering’ niet toegankelijk was in de volgende fases. De verkenneren lazen toen dat in het gesprek van Rutte met Jorritsma/Ollongren de naam Omtzigt wel degelijk was genoemd. Omdat dit in strijd was met wat de oud-verkenneren op 29 maart in hun brief hadden geschreven aan de Kamervoorzitter, informeerden Van Ark en Koolmees hen hierover.²⁴⁷

²⁴² Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 4 (verslag Jorritsma/Ollongren, 29 maart 2021). Als bijlage bij de brief gingen de schriftelijke adviezen van veertien van de zeventien beoogd fractievoorzitters.

²⁴³ Op deze dag trad ook het nieuwe Reglement van Orde van de Tweede Kamer in werking. De bepalingen ten aanzien van de kabinetsformatie, die tot dan verzameld waren onder artikel 139, staan sindsdien in hoofdstuk 11.

²⁴⁴ Handelingen II 2020/21, 31 maart 2021, nr. 63, items 6, 7, 8 en 9.

²⁴⁵ Handelingen II 2010/21, 31 maart 2021, nr. 63, item 9.

²⁴⁶ Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 7 (brief Van Ark/Koolmees aan de voorzitter, 31 maart 2021).

²⁴⁷ Kamerstukken II 2020/21, 35 788, nr. 11 (brief Van Ark/Koolmees aan de voorzitter, 1 april 2021). Deze brief werd rondgedeeld tijdens het Kamerdebat van 1 april, terwijl Hoekstra aan het woord was. Van Ark en Koolmees informeerden Ollongren op 31 maart in de late avond over de onjuistheid in de brief van 29 maart; Jorritsma was toen niet meer bereikbaar. Kort na 8 uur ‘s ochtends lichtten Van Ark en Koolmees een en ander toe aan Ollongren en Jorritsma. Opmerkingen Ollongren en Koolmees, Handelingen II 2020/21, 1 april 2021, nr. 64, item 3, p. 61 en 96.

HET JAARVAN

woensdag 17 november 2021 ·

KAJSA

OP 25 MAART WORDT KAJSA OLLONGREN (54), MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN VICE-PREMIER, GEFOTOGRAFEERD MET EEN A4'TJE ONDER HAAR ARM. DAAROP VOLGT EEN VULKAAN-UITBARSTING

Sheila Sitalsing

(fragmenten)

PANIEK. DAT WAS HET, ZEGT KAJSA OLLONGREN. PANIEK DOET HAAR OP DONDERDAGOCHTEND 25 MAART IETS NA NEGEN UUR

haar papieren bij elkaar grissen, de Stadhouderskamer aan het Binnenhof in Den Haag uitstormen en met grote passen naar de ministersauto lopen; de chauffeur staat al te wachten. Een afstand van nog geen twintig meter over de kinderhoofdjes. Dat Bart Maat, persfotograaf voor het ANP, die in de miezerregen staat te wachten, zijn lens opricht en haar haastige aftocht vastlegt, merkt ze niet. “Ik was in shock. Ik wilde weg. Ik zag alleen de route naar de auto, dáár moest ik heen.”

In de auto, op weg naar huis in Amsterdam, slaat ze aan het bellen. Met haar vrouw, met de huisarts, met de GGD. Tussen het bellen door krijgt ze een foto toegestuurd op haar telefoon. Daarop ziet ze zichzelf lopen met een stapel papieren tegen zich aangeklemd. “Toen heb ik Stephan Schrover (de directeur

van de Rijksvoorlichtingsdienst die assisteert bij de kabinetsformatie – red.) gebeld: ‘Stephan, er is iets te lezen op dat papier. Ik weet niet wat.’”

Paniek en shock zijn grote woorden voor Kajsa Ollongren. Iedereen aan wie je het vraagt, zegt dat de D66-minister van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties in het derde kabinet-Rutte, tevens vicepremier, de evenwichtigheid zelf is. Een baken van stabiliteit, niet gek te krijgen. Zo praat ze ook. Ze formuleert zorgvuldig, spreekt rap in informatiedichte, afgewogen zinnen. Dat ze die ochtend toch paniek voelt – ze zegt het preciezer: ‘een vorm van paniek’ – komt doordat de GGD haar uit de vergadering belde: ‘U bent positief getest op het coronavirus.’ “Ik kamp met twee autoimmuunziektes en ben vorig jaar bijna zes maanden uitgeschakeld geweest door ziekte. Corona kon ik er echt niet bij hebben. Dus was ik extra voorzichtig. Haast niemand was gevaccineerd in die tijd. Annemarie, naast wie ik zat toen de GGD belde, is 71 en had ook nog geen prik gehad.” Het begint ermee dat staatssecretaris Mona Keijzer corona krijgt. Daardoor moet het hele kabinet zich laten testen. Ollongren voelt zich prima. “Hooguit een beetje moeig. Dat vond ik logisch want de verkiezingen waren net achter de rug, en we hadden op het ministerie keihard gewerkt om die coronaproof te laten verlopen. Ik schatte de kans dat ik besmet was op nul komma nul.”

Een week daarvoor is ze, samen met VVD-coryfee Annemarie Jorritsma, door de Tweede Kamer aangewezen als verkenner voor de kabinetsformatie. VVD en D66 hebben de verkiezingen gewonnen en samen zullen de vrouwen het voorwerk verrichten: noteren welke conclusies partijleiders uit de verkiezingsuitslag trekken, de eerste wensen inventariseren. Ze zijn drie dagen bezig als Bart Maat de knop van zijn fototoestel indrukt. Op het briefje blijkt van alles te lezen. ‘Positie Omtzigt, functie elders’, bijvoorbeeld. Pieter Omtzigt is een volksvertegenwoordiger die met grote vasthoudendheid bestuurlijke fouten blootlegt. De suggestie die van het briefje uitging: iemand die aan tafel heeft gezeten met de verkenners – Mark Rutte? – probeert een lastige parlementariër te lozen. Een uur later leggen Ollongren en Jorritsma hun functie als verkenner neer. Zelf zeggen de verkenners niet te weten hoe het zinnetje op papier is be-

land. Het document is opgesteld door een ambtenaar. Het is, zo blijkt later, vermoedelijk ‘als aandachtspunt’ gedestilleerd uit onder meer het verkennende gesprek met VVD-leider Mark Rutte. Rutte zegt daar later over, als hij het zich weer herinnert nadat hij het even vergeten was, dat hij misschien had bedoeld dat Omtzigt minister zou kunnen worden als hij dat zou willen.

Als historici later een punt in de geschiedenis moeten aanwijzen dat de vertrouwenscrisis in de Nederlandse politiek symboliseert, dan zullen ze in koor zeggen: die foto! Er breekt een vulkaan open. Er komt knallende ruzie van, moties van wantrouwen en afkeuring tegen de premier, ijzige verhoudingen. Een bonte stoet prominenten wordt ingevlogen om te proberen het gedeukte vertrouwen te herstellen en, in godsnaam, een nieuw kabinet te formeren.

Op het moment dat dit interview plaatsvindt, eind september, is er na tweehonderd dagen modderen voor het eerst uitzicht op een begin van onderhandelingen voor een nieuwe regering. Ollongren zit allang weer in haar werkkamer op het ministerie van Binnenlandse Zaken. Daar heeft ze andere problemen: het tekort aan huizen, de roep om veel meer openheid van de overheid.

“Wat als dat A4'tje in een map had gezeten? Die film heb ik voortdurend in mijn hoofd afgespeeld. Het stomme is dat ik juist altijd degene ben die er bij anderen op let, ik ben erin getraind. Ik had Annemarie kort daarvoor nog gewaarschuwd: draai je papieren om voordat je naar buiten loopt. Vertrouwelijke documenten open en bloot onder je arm houden is een beginnersfout. Heel dom.” Na thuiskomst moet ze meteen in quarantaine. “Ik heb bijna een week in isolatie doorgebracht. Niemand mocht erbij, m'n partner niet, de kinderen niet. Ik zat in mijn uppie met mijn telefoon in een kamertje. De hele dag bel-

len en appen. Ja, ook met Pieter Omtzigt heb ik appcontact gehad. Thuis afwachten, in die kamer, tot ik er weer uit mocht.” Na het briefje, de foto en de quarantaine moet ze nog één keer optreden in haar rol als verkenner. Op 1 april, als de Tweede Kamer zestien uur lang debatteert over ‘Pieter Omtzigt, functie elders’ en over de vraag of er gelogen is. “Ik had me tevoren voorgenomen in alle openheid zo precies mogelijk te vertellen hoe alles is gegaan. Als de Tweede Kamer dat niet overtuigend zou vinden, dan zou ik aftreden als minister en het kabinet verlaten.”

Maar niemand vraagt om Ollongrens hoofd, de Kamerleden zijn vooral druk met het bekritisieren van Mark Ruttes vergeetachtigheid en met het eisen dat hij vertrekt.

Als u toen was afgetreden, was het onmogelijk geworden voor Mark Rutte om aan te blijven. Dan was hij waarschijnlijk ook vertrokken? “Ik ben daar geen seconde mee bezig geweest.”

Voor haar is de affaire daarmee afgesloten. Alhoewel: “Ik zal er nooit van ver-lost zijn. Onlangs won de fotograaf nog een belangrijke prijs, terecht natuur-lijk. En als ik ergens kom roept er weleens iemand: ‘Ik ken u! U bent van die foto!’”

Jorritsma blikt terug op 'Pieter Omtzigt, functie elders': 'We konden daar helemaal niets aan doen'

AD/Algemeen Dagblad.nl

20 augustus 2022

Copyright 2022 DPG Media B.V. All Rights Reserved

Jan Hoedeman

[Fragment]

Hoe kijkt u terug op de kabinetsformatie met uw duo-verkenning met Ollongren, waardoor 'Positie Omtzigt, functie elders' naar buitenkwam?

„Dat was gewoon pijnlijk. Vooral voor Kajsa, ik ben redelijk buiten schot gebleven, maar ik heb zeer met haar meegedaan en mee geleden. Verschrikkelijk wat daar gebeurde. We konden daar ook helemaal niets aan doen. Al was het maar dat wij niet eens wisten dat het op papier stond. We hadden dat hele papier nog niet gezien, dat lag op onze tafel klaar om te gaan behandelen. Toen kwam ze erachter dat ze corona had en heeft ze dat papier van tafel afgesleurd. Had ze het maar laten liggen. Dan was er niets gebeurd en hadden we het waarschijnlijk weggebonjourd.“

Zaterdag 10 juni

Verkenners zagen Omtzigt als probleem en risico voor de formatie

Jan Kleinnijenhuis, Irene de Kruijf, Nynke de Zoeten

De verkenners Annemarie Jorritsma (VVD) en Kajsia Ollongren (D66) zagen toenmalig CDA-Kamerlid Pieter Omtzigt vanaf het begin van de formatie in 2021 als een probleem en een risico voor de stabiliteit van een toekomstig kabinet. Tijdens een vertrouwelijk en informeel gesprek met toenmalig Kamervoorzitter Khadija Arib sorteerden zij voor op kabinetsdeelname van het CDA, en concludeerden tegelijk dat de positie van Omtzigt onhoudbaar was.

Dit blijkt uit een reconstructie van *Nieuwsuur* op basis van achtergrondgesprekken, vertrouwelijke en openbare documenten.

Jorritsma en Ollongren zagen zich op 25 maart, een week na aanvang van hun verkenning, gedwongen hun opdracht terug te geven, nadat Ollongren gefotografeerd werd met een notitie onder haar arm waarop "positie Omtzigt, functie elders" stond genoteerd. De positie van premier Mark Rutte (VVD) wankelde nadat was uitgekomen dat zowel hij als de verkenners ten onrechte hadden ontkend over Omtzigt te hebben gesproken. Rutte overleefde ternauwernood het nachtelijke debat op 1 april, nadat uit vrijgegeven aantekeningen was gebleken dat Omtzigt wel degelijk ter sprake was gekomen in zijn gesprek met de verkenners.

Al vanaf tweede werkdag

Verkenners worden aangesteld om gesprekken te voeren met de fractievoorzitters, en hun te vragen hoe zij de verkiezingsuitslag duiden. Maar uit de reconstructie van *Nieuwsuur* blijkt dat Jorritsma en Ollongren al direct bij hun aanstelling Omtzigt als probleem voor de aankomende formatie zagen. Al op hun tweede werkdag, vrijdag 19 maart, vroegen zij om meer tijd voor hun opdracht in een informeel en vertrouwelijk gesprek met toenmalig Kamervoorzitter Khadija Arib. De verkenners wilden afwachten of Omtzigt meer stemmen zou halen dan CDA-leider Wopke Hoekstra. Kort na de verkiezingen was de officiële uitslag nog niet bekend en daarmee het aantal voorkeursstemmen ook niet.

Bekijk hier de video waarin de nieuwe bevindingen van *Nieuwsuur* naar voren komen: [Verkenners zagen Omtzigt als probleem en risico voor de formatie \(nos.nl\)](#)

In een vertrouwelijk document staat dat Jorritsma in dat gesprek uitgebreid is ingegaan op de positie van Omtzigt, hem een probleem noemt en stelt dat hij onhoudbaar zou zijn. Kamervoorzitter Arib wilde niet meegaan in het verzoek om uitstel omdat ze het ongepast vond zo vroeg in de formatie over personen te praten. De verkenner maken in hun eindverslag van 26 maart geen melding van het gesprek met Arib. Ook tijdens het debat op 1 april over "functie elders" verzwijgen zij dat de positie van Omtzigt uitgebreid ter sprake kwam.

Nieuwsuur legde de verkenner voor deze reconstructie een reeks vragen voor over het gegeven dat zij de positie van Omtzigt direct hoog op de agenda hebben gezet. Annemarie Jorritsma laat weten "niet inhoudelijk te willen reageren", omdat er "niets toe te voegen is aan wat al gemeld is". Ollongren vindt het "niet passend als minister opvattingen te delen over het formatieproces". "We hebben over de kabinetsformatie verantwoording afgelegd in een Kamerdebat en een onafhankelijke commissie heeft op verzoek van het Presidium van de Tweede Kamer de kabinetsformatie geëvalueerd. Ik laat het debat daarover dus graag aan Kamerleden en wetenschappers", aldus de huidige minister van Defensie.

Het gaat over mensen en machtsspelletjes en niet over het oplossen van de grote en lastige vraagstukken."

Pieter Omtzigt

Oud-Kamervoorzitter Khadija Arib laat weten dat zij het "niet correct vindt" om nu vragen te beantwoorden en stelt dat het aan de huidige Tweede Kamer is "om te bepalen hoe om te gaan met het evaluatierapport en de rol van de verkenner."

Pieter Omtzigt zegt in reactie op de reconstructie: "Het was overduidelijk dat er na de val van het kabinet-Rutte III en de verkiezingen veel over mij gesproken is. De verkenner hebben dat ontkend, ook tegenover mij, maar dat was altijd al zeer ongeloofwaardig. Het raakt de kern van de Nederlandse politiek: het gaat over mensen en machtsspelletjes en niet over het oplossen van de grote en lastige vraagstukken."

De commissie die op verzoek van de Tweede Kamer de kabinetsformatie heeft geëvalueerd, zet grote vraagtekens bij de handelwijze van Jorritsma en Ollongren. "Het leek wel of de verkenner al in de rol van informateurs zaten en er al werd voorgesorteerd op een bepaald kabinet", aldus de onderzoekers.

Politiek duider Nynke de Zoeten van Nieuwsuur:

"Het 1-april-debat is voor velen in Den Haag een klein trauma. Het leidde bijna tot de val van Mark Rutte, en droeg bij aan het wantrouwen in de politiek. Nooit werd duidelijk waarom "Positie Omtzigt, Functie Elders" in de stukken van de verkenner stond. Was het een poging een kritisch Kamerlid weg te werken?"

In de maanden voor de formatie liep de spanning tussen Omtzigt en het kabinet al op. Het CDA-Kamerlid werd in de toeslagenaffaire niet van informatie voorzien door het kabinet. Dit leidde tot wantrouwen. In de CDA-campagne voer hij zijn eigen koers.

Nu blijkt dat de verkenner dus ook zelf al vanaf de start Omtzigt als probleem zagen en bespraken, wat in het debat is verzwegen. Dit bevestigt wat velen al vermoedden: de positie van Omtzigt was een breder onderwerp van gesprek. Oppositiepartijen willen hier opheldering over. En dit versterkt ook de wens van veel partijen om geen verkenner meer te benoemen die zo dicht op de politiek zitten."

Tijdens de persconferentie na hun aanstelling zegt Ollongren nog alleen te willen "luisteren". "Wij zijn gevraagd om te verkennen. Ik vind: wij moeten ons heel dienstbaar opstellen en goed luisteren naar wat de nieuwe fractievoorzitters ons melden", zegt zij na vragen over mogelijke coalitievoorkeuren van partijen.

Onhandig en flapuit

Maar bij de evaluatiecommissie erkennen Jorritsma en Ollongren dat zij vanaf de start het CDA een "spilfunctie" toekenden. "De gedachte bij de verkenner was dat "als er bij een partij iets in de weg zit" om te komen tot een coalitie - en dat kon ook een persoon zijn - dat die omstandigheid dan aan de orde kon komen in een gesprek", concluderen de onderzoekers. Verschillende bronnen vertellen *Nieuwsuur* dat Jorritsma als verkenner heel politiek opereerde. Meerdere mensen noemen haar "onhandig" en "een flapuit".

Nieuwsuur heeft op basis van de Wet open overheid (WOO) bij de Tweede Kamer een verzoek tot openbaarmaking van de gespreksverslagen met de hoofdrolspelers rond de formatie gedaan. De behandelend ambtenaar van het verzoek verwacht komende week een besluit te nemen.

Politici van de oppositie hebben geen goed woord over voor het nieuws dat verkenner Annemarie Jorritsma (VVD) en Kajsa Ollongren (D66) al bij de start van de formatie Pieter Omtzigt als probleem en risico voor een toekomstig kabinet benoemden.

SP-leider Marijnissen noemt het 'stuitend' dat de verkenner dit nooit hebben gemeld aan de Tweede Kamer. Niet in hun verslag, maar ook niet in het uren durende debat dat op 1 april 2021 werd gevoerd over de gefotografeerde notitie met daarop 'positie Omtzigt, functie elders'. "Dit had natuurlijk gemeld moeten worden."

PVV-leider Wilders noemt het "totaal onacceptabel" dat de verkenner onmiddellijk Omtzigt als probleem en risico typeerden, en spreekt van 'politieke manipulatie'. "Als dit bekend was geweest had dat de hele zaak kunnen veranderen. Wist premier Rutte of anderen van de VVD hiervan?", vraagt Wilders zich af. Marijnissen sluit zich daarbij aan: "Wie of wat heeft de verkenner op dit pad gezet? Wat is er gewisseld met de politiek leiders hierover?"

BBB-leider Caroline van der Plas wil opheldering over de kwestie en zegt "direct een debat aan te vragen". "De verkenner laten zien totaal geen respect te hebben voor de uitslag van de verkiezingen, en voor de persoon Pieter Omtzigt." Dat Jorritsma en Ollongren hier niets over hebben gezegd tijdens het debat van 1 april noemt Van der Plas "een hele dikke middelvinger naar de hele samenleving, naar Pieter Omtzigt en naar de Tweede Kamer".

Ollongren herinnert zich niet over Omtzigt te hebben gesproken

13 June 2023

Kajsa Ollongren kan zich niet herinneren dat zij in 2021 met collega-verkenner Annemarie Jorritsma in het begin van de verkenning heeft gesproken met toenmalig Kamervoorzitter Khadija Arib over de positie van Tweede Kamerlid Pieter Omtzigt, die toen nog lid was van het CDA.

Volgens de huidige minister van Defensie was er wel contact met Arib omdat de Kamer de opdrachtgever van de verkenners was, maar kan ze zich de bewuste bijeenkomst niet herinneren. Daar zouden volgens Nieuwsuur de verkenners Omtzigt als een risico voor een toekomstig kabinet hebben omschreven.

Ollongren zegt alle informatie die zij als verkenner had, heeft gedeeld met de Kamer. "Ik heb daar helemaal niets aan toe te voegen." De Tweede Kamer wil opheldering van Arib en de oud-verkenners. Als de Kamer meer wil weten is Ollongren daartoe altijd bereid, zegt ze.

Door: ANP (uit: Noordhollands Dagblad)

35 788 Kabinetsformatie 2021

Nr. 212 BRIEF VAN DE OUD-VERKENNERS

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 19 juni 2023

Dank voor uw brief van 14 juni 2023 met het bijgesloten stenografisch verslag van de Regeling van Werkzaamheden van uw Kamer van 13 juni jongstleden (Handelingen II 2022/23, nr. 92, Regeling van Werkzaamheden). Tijdens de regelingen heeft het lid mevrouw Van der Plas een aantal vragen gesteld over de verkenningsfase van de kabinetsformatie 2021. Naar aanleiding van uw verzoek om een reactie, berichten wij u graag als volgt.

Op 19 maart 2021 voerden wij als verkenner van de kabinetsformatie een informeel gesprek met de voorzitter van de Tweede Kamer, mevrouw Arib, die aan ons op 17 maart 2021 had gevraagd te verkennen welke coalities er mogelijk waren. Dit gesprek betrof het proces en de planning van de verkenning. Een aantekening van dit gesprek maakte deel uit van de op 1 april 2021 aan uw Kamer verstrekte en openbaar gemaakte stukken (<https://www.kabinetsformatie2021.nl/documenten/publicaties/2021/04/01/aantekeningen-ambtelijke-ondersteuning>). In het debat op 1 april 2021 (Handelingen II 2020/21, nr. 64, item 3) is uitgebreid stilgestaan bij de ontstane situatie in de verkenning. Indachtig het daar besprokene herhalen wij wat we destijds ook hebben benadrukt, namelijk dat er gedurende de verkenning, met het oog op coalitievorming, is stilgestaan bij de positie van het CDA en dat in die context de naam van het lid de heer Omtzigt is gevallen. Zoals ook toen gesteld past het verkenner niet zich te bemoeien met interne partij-aangelegenheden en daarvoor hebben wij onze excuses aangeboden.

Vanzelfsprekend zijn wij bereid om in een ronde tafel nadere vragen van uw Kamer te beantwoorden.

A. Jorritsma
K.H. Ollongren

35 788 Kabinetsformatie 2021**Nr. 213 Brief van een oud-Kamervoorzitter**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 21 juni 2023

Tijdens de Regeling van Werkzaamheden van 13 juni 2023 (Handelingen II 2022/23, nr. 92, Regeling van Werkzaamheden) heeft de Tweede Kamer het verzoek gedaan een aantal vragen over de verkenningsfase 2021 aan de voormalige verkenners en de oud-Kamervoorzitter voor te leggen. De Tweede Kamer wil weten hoe het gesprek is verlopen tussen de twee verkenners, mevrouw Jorritsma en mevrouw Ollongren en mij als toenmalig Kamervoorzitter.

Op vrijdag 19 maart 2021 omstreeks 14 uur heeft er in de Commissiekamer op het voormalige Binnenhof, op initiatief van de verkenners mevrouw Jorritsma en mevrouw Ollongren, een ‘informeel’ gesprek plaatsgevonden dat ongeveer 15 minuten duurde. Mijn weergave van dat gesprek is als volgt:

- Er waren bij dit gesprek vijf personen aanwezig: mevrouw Jorritsma, mevrouw Ollongren, ikzelf, een hoge ambtenaar van het Ministerie van Algemene Zaken en een ambtenaar van de Tweede Kamer. De namen van de laatste twee aanwezigen noem ik niet in deze brief gezien hun functie als ambtenaar.
- De hoge ambtenaar van het Ministerie van Algemene Zaken was als raadsadviseur toegevoegd aan het formatieteam. Dat hij aanwezig zou zijn bij het gesprek, wist ik van tevoren niet. Ik heb toen een ambtenaar van de Tweede Kamer verzocht ook bij dit gesprek aanwezig te zijn, in verband met mogelijke vragen over de procedure en het te plannen debat over het verslag van de verkenners.
- Aan het begin van het gesprek vroeg ik wat de status van het gesprek was, en of er verslag van zou worden gemaakt. De verkenners verklaarden nadrukkelijk dat het een ‘informeel’ gesprek betrof waar ook geen verslag van zou worden gemaakt.
- Mevrouw Jorritsma en vervolgens mevrouw Ollongren gaven aan dat het niet zou lukken het verslag over de verkenningsfase op de geplande datum af te krijgen. Zij gaven als reden dat de Kiesraad pas op 26 maart 2021 met een definitieve uitslag van de verkiezingen zou komen. De verkenners uitten hun zorgen over de positie van CDA-lijsttrekker Wopke Hoekstra en het CDA. Zij vreesden dat de heer Omtzigt, die op nummer 2 van de CDA-lijst stond, meer stemmen zou halen dan de heer Hoekstra. Volgens mevrouw Jorritsma kon dit “een probleem” en “een risico” voor het te vormen kabinet worden.
- Ik heb daarop geantwoord dat het in deze verkenningsfase niet om personen ging. Ik stelde dat het bovendien geen probleem hoefde te zijn dat de nummer 2 meer stemmen krijgt en dat ik als nummer 2 op de kandidatenlijst van de PvdA ook meer stemmen zou kunnen krijgen. Ik maakte bezwaar dat personen onderwerp werden van het gesprek.
- Namens de Tweede Kamer heb ik benadrukt bij de verkenners dat op de afgesproken dag verslag diende te worden uitgebracht, conform de opdracht. Ook heb ik in dit gesprek bezwaar gemaakt tegen het feit dat de verkenners als eerste met de voorzitter van de Eerste Kamer op die vrijdag 19 maart 2021 hebben gesproken in plaats van met de fractievoorzitters.

Nadat op 25 maart 2021 mevrouw Ollongren werd gefotografeerd met de notitie “functie elders” achter de naam van de heer Omtzigt gaven de verkenner hun opdracht terug en werden de ministers mevrouw van Ark en de heer Koolmees als nieuwe verkenner aangewezen. De Tweede Kamer heeft vervolgens gevraagd om openbaring van alle onderliggende documenten over de eerste verkenningsfase.

In verband hiermee heeft de heer Koolmees mij gebeld met de mededeling dat er toch aantekeningen waren gemaakt van het “informele” gesprek met de eerste verkenner. Ik kreeg de mogelijkheid om die in te zien en daar eventueel opmerkingen bij te maken. Ik heb de heer Koolmees laten weten daar geen gebruik van te maken. De aantekeningen zijn later openbaar gemaakt. In mijn gesprekken met mevrouw van Ark en de heer Koolmees, is de heer Omtzigt niet ter sprake gekomen.

Bovenstaande informatie heb ik ook gedeeld met de onderzoekers van de “Evaluatie kabinetsformatie 2021/2022”.

K. Arib

From: "5.1.2.e"
Sent: 7/2/2023 3:08:43 PM
To: "Voorzitter Tweede Kamer" <voorzitter@tweedekamer.nl>
CC: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Vragen hoorzitting
Attachments:

Ha Vera,

Zie hierbij mijn antwoorden, ik zal naar aanleiding van jouw reactie het draaiboek daarop aanpassen.

1. Moet ik nog bij de start aangeven wat de aanleiding was? Zo ja, welke?
Ook voor de kijkers is dat wel handig.

Als aanleiding kun je de uitzending van Nieuwsuur noemen van 10 juni, waarin werd bericht dat er al eerder dan bekend in de verkenningsfase gesproken zou zijn over de positie van Omtzigt.

2. In het laatste blok mogen de gasten dus ook op elkaar reageren?

Ja, in hun antwoorden op de vervolgvragen. Het is niet de bedoeling dat ze elkaar gaan interrumpen, maar ze kunnen wel reageren op wat de ander eerder heeft gezegd. Het verloop van dat blok is ook afhankelijk van hoe de eerdere drie blokken zijn verlopen en of er nog heel veel nieuwe vragen zijn naar aanleiding van de beantwoording (daarom ook de iets langere schorsing).

3. Het is een strak programma qua tijd. Het stopt dus echt bij elk blok op tijd? Moet ik dat ook niet aangeven expliciet?

De timing is inderdaad vrij strak, het is wel goed om bij de drie eerste blokken aan te geven dat er maximaal drie kwartier voor staat. Ik denk zelf dat drie kwartier nog best ruim is, omdat het aantal vragen dat je hierover kunt stellen uiteindelijk niet onbeperkt is, de vragen kort moeten zijn en ik ook niet verwacht dat de gasten enorm zullen gaan uitweiden. Mochten we eerder klaar zijn met een blok, dan kunnen we dus eventueel versnellen (wel steeds met een korte schorsing).

4. Hoe zitten de genodigden? De bode is geïnstrueerd?

Ze zitten aan dezelfde zijde van de tafel (aan jouw rechterzijde, tegenover de leden aan de andere kant) op enige afstand van elkaar, met steeds 1 of 2 stoelen ertussen. Ik spreek het morgen vooraf nog even goed door met de bode.

5. Wordt er een verslag gemaakt door DVR? Lijkt mij wel.

Ja, er komt een verslag.

6. Hoe eindigt het? Ik kan geen conclusies trekken. Maar wat kan ik zeggen over het vervolg? Anders is het wat raar, toch als ik daar niets over zeg.....

Hoe het eindigt is ook een beetje afhankelijk van het verloop: als leden heel ontevreden zijn en alsnog een mini-enquête zouden willen, dan kun je bv. wel concluderen dat ze daartoe zelf met een voorstel moeten komen. Anders is eigenlijk het enige wat je over het vervolg kunt zeggen dat er nog een plenair debat over de verkenning en de formatie zal volgen na het zomerreces (met jou in vak-K), want dat is op dit moment het enige wat bekend is.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: Voorzitter Tweede Kamer

Verzonden: zondag 2 juli 2023 12:40

Aan: 5.1.2.e

CC: 5.1.2.e

Onderwerp: Vragen hoorzitting

5.1.2.e

Over de hoorzitting nog een paar vragen.

1. Moet ik nog bij de start aangeven wat de aanleiding was? Zo ja, welke?
Ook voor de kijkers is dat wel handig.

2. In het laatste blok mogen de gasten dus ook op elkaar reageren?

3. Het is een strak programma qua tijd. Het stopt dus echt bij elk blok op tijd? Moet ik dat ook niet aangeven expliciet?

4. Hoe zitten de genodigden? De bode is geïnstrueerd?

5. Wordt er een verslag gemaakt door DVR? Lijkt mij wel.

6. Hoe eindigt het? Ik kan geen conclusies trekken. Maar wat kan ik zeggen over het vervolg? Anders is het wat raar, toch als ik daar niets over zeg.....

Dank!

Vera Bergkamp

Voorzitter Tweede Kamer

Postbus 20018

2500 EA Den Haag

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 6 Jul 2023 17:32:50 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: FW: Voorstel wijziging reglement van orde
Attachments: Kabinetsformatie verkenning.docx, Wijziging rvo kabinetsformatie.docx

Ter info...

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 6 juli 2023 17:26
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

De Griffier vraagt of jij bijgaande notitie en concept wijziging van het rvo zou kunnen uitwerken tot een voorstel met toelichting. Graag plant hij na zijn vakantie een afspraak met je in om dit verder te bespreken; wellicht kun jij vast een aanzet doen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +5.1.2.e /+5.1.2.e

E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

VERKENNER

In het rapport over de evaluatie van de kabinetsformatie 2021-2022 komt onvrede tot uitdrukking over de gang van zaken rond de benoeming van twee maal twee verkenner voorafgaand aan de eerste formele beraadslaging over de verkiezingsuitslag van de Tweede Kamer in nieuwe samenstelling. De hele verkenningsperiode is overschaduwd door de kwestie 'Omtzigt: functie elders'. Toen verkenner Ollongren wegens Coronaverschijnselen onverwacht het formatiekwartier moest verlaten, kwam een notitie naar buiten die deed vermoeden dat de verkenner in hun gespreken over het kamerlid Omtzigt hadden gesproken. De verkenner zagen aanleiding onmiddellijk hun functie neer te leggen. Zij werden vervangen door twee nieuwe verkenner die slechts kort aanbleven, doordat hun benoeming werd overruled door de benoeming van een informateur door de Kamer in nieuwe samenstelling.

De onderzoekers doen in hun rapport geen inhoudelijke uitspraak over de kwestie 'Omtzigt, functie elders'. Zij bevelen wel aan een volgende keer niet twee, maar één verkenner te benoemen, een persoon die wat verder afstaat van de dagelijkse politiek. De onderzoekers achten een wijziging van het Reglement van Orde in verband met de verkenner niet nodig.

Als Voorzitter meen ik wel dat de Kamer scherper moet regelen hoe een benoeming van een verkenner onmiddellijk na de verkiezingen tot stand komt. Staatsrechtelijk is de situatie bijzonder, omdat na de verkiezingen de nieuwe Kamer nog niet meteen aantreedt.

Verdedigbaar zou zijn dat tot na de installatie van de kamer in nieuwe samenstelling er nog geen stappen in de formatie worden gezet. De oude Kamer een rol geven bij de benoeming van een verkenner doet geen recht aan de nieuwe politieke verhoudingen. Evenwel is voortvarendheid geboden om de formatie op gang te brengen. Dat vergt actie onmiddellijk na de verkiezingen.

Ik meen dat de Voorzitter als hoeder van het instituut Tweede Kamer een rol toekomt in de aanloop naar de eerste beraadslaging van de Kamer in nieuwe samenstelling. Zij zou de verkenner moeten aanwijzen, maar daarbij moeten afgaan op de meerderheidsopvatting van de in nieuwe Kamer gekozen partijleiders.

Een wijziging van het Reglement van Orde zou de volgende kant uit kunnen gaan:

Aan artikel 11 lid 1 van het Reglement van Orde wordt het volgende toegevoegd:

De voorzitter wijst, gehoord de partijleiders van de volgens de voorlopige verkiezingsuitslag in de Tweede Kamer verkozen partijen, binnen twee dagen na de verkiezingen een verkenner aan ter ondersteuning van de voorbereiding van de beraadslaging bedoeld in het tweede lid en stelt zijn opdracht vast. De voorzitter zendt de rapportage van de verkenner voorafgaand aan de beraadslaging aan de Kamer toe.

Een eventueel aangewezen verkenner is bij de beraadslaging aanwezig.

Aldus is (anders dan nu) reglementair verankerd hoe de benoeming van een verkenner tot stand komt.

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 7 Jul 2023 20:57:18 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Fwd: RE: Verkenner
Attachments: verkenner in artikel 11.1.docx

Hoi 5.1.2.e
Na het lezen van het nieuws over de zeer waarschijnlijke kabinetsval, op de valreep toch nog even een korte update over het verzoek van de Griffier rondom het het RvO regelen van de rol van de verkenner in de kabinetsformatie: Ik heb 21 augustus om 14.30 's middags een gesprek met hem en 5.1.2.e Ik heb nog geen gelegenheid gehad om te kijken of de door hen opgestuurde stukken overeenstemmen met het eerdere stuk dat jij had ontvangen (onderstaande mails). Het uitgewerkte stuk heb ik dus ook sowieso nog niet opgestuurd. Zal wel onnodig zijn, maar ik dacht toch voor de zekerheid maar even een update te geven. Verder natuurlijk een hééle fijne vakantie toegewenst!
Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

----- Doorgestuurd bericht -----

Van: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Datum: 6 jun. 2023 17:35
Onderwerp: RE: Verkenner
Aan: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc:

Hoi 5.1.2.e

Bijgaand het huidige voorlopig concept, waarbij ik de tekst tijdelijk over een paar pagina's heb verspreid om de opmerkingen leesbaar te houden. Wellicht kunnen we het er te zijner tijd een keer over hebben.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 13:31
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Fwd: Verkenner

Geen directe haast dus

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e @tweedekamer.nl>

Datum: 2 juni 2023 om 12:31:54 CEST

Aan: "5.1.2.e" <5.1.2.e @tweedekamer.nl>

Kopie: "5.1.2.e" <5.1.2.e @tweedekamer.nl>, "5.1.2.e" <5.1.2.e @tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Verkenner

Beste 5.1.2.e

De mail was bedoeld als enige inhoudelijke input voor de notitie. Ik had inderdaad begrepen dat de Voorzitter nu geen concreet tekstvoorstel voor een wijziging van het RvO in de notitie wil opnemen.

Ik zie je concept graag komen.

Hartelijke groet,

Geert Jan

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 11:47

Aan: Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e @tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @tweedekamer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e @tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Verkenner

Beste Geert Jan,

Bij het bespreken van het procesvoorstel voor de CvdW heeft de Voorzitter mij gisteren laten weten dat ze zal afzien van een eigen voorstel voor het vastleggen van de rol van de verkenner in het RvO. Dit naar aanleiding van de discussie daarover in de CvdW afgelopen dinsdag, zoals ze die avond ook per mail heeft laten weten. Wel wil ze aankondigen met een eigen notitie te komen met haar visie op de verkenningfase. Dat is dan ook wat ik wil opnemen in het procesvoorstel voor de commissie. Dit procesvoorstel zal ik later vandaag nog per mail aan jullie voorleggen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 10:41

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Verkenner

Hi 5.1.2.e en 5.1.2.e

Hierbij de tekst die ik in gedachten had voor regelen **verkenner** in het RvO. Graag meenemen bij voorbereiding notitie voor CvdW.

Groet,

Geert Jan

5.2.1

Verstuurd vanaf mijn iPhone

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 11 Aug 2023 14:41:39 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: FW: Voorstel wijziging reglement van orde
Attachments: Kabinetsformatie verkenning.docx, Wijziging rvo kabinetsformatie.docx, 002 Voorstel over verkenner.doc

Hoi 5.1.2.e

Bijgaand (stuk 002 Voorstel) de huidige uitwerking voor het voorstel ten aanzien van de verkenner (nu incl. een neutrale toelichting), waarvoor is geput uit de overige twee stukken (die inhoudelijk inderdaad volledig aansluiten bij de eerdere mails van begin juni). Misschien kunnen we het er begin volgende week even over hebben.

Fijn weekend alvast!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e
Verzonden: donderdag 6 juli 2023 17:33
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: FW: Voorstel wijziging reglement van orde

Ter info...

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 6 juli 2023 17:26
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

De Griffier vraagt of jij bijgaande notitie en concept wijziging van het rvo zou kunnen uitwerken tot een voorstel met toelichting. Graag plant hij na zijn vakantie een afspraak met je in om dit verder te bespreken; wellicht kun jij vast een aanzet doen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + 5.1.2.e / + 5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 15 Aug 2023 09:47:57 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Attachments: 002 Voorstel over verkenner.doc

Met vriendelijke groet,

mr. 5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(5.1.2.e) | E 5.1.2.e@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Sent: Tue, 15 Aug 2023 12:25:40 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Dankjewel 5.1.2.i

Groeten van 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 15 augustus 2023 12:00
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Donderdag moet lukken. Ik zal jullie het dus mailen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 15 augustus 2023 11:46
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

In aanvulling op onderstaande mail; het wordt inderdaad een digitaal overleg. Als het lukt, zou het mooi zijn om je voorstel komende donderdag voor 17.00 uur te ontvangen. Dan kan het mee in de tas van de Griffier. Lukt dat niet, is dat ook begrijpelijk hoor, maar ik wil het wel hebben doorgegeven.

Hartelijke groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 15 augustus 2023 11:37
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Ha 5.1.2.e

Hoe was je vakantie? Ben je inmiddels weer aan het werk?

A.s. maandag staat er een afspraak gepland met de Griffier (dit zal overigens waarschijnlijk digitaal worden) om te kijken naar het voorstel voor wijziging rvo inzake de formatie. Heb jij hier al naar kunnen kijken en wellicht al iets op papier kunnen zetten? Dan zouden we dat graag van tevoren al ontvangen om even naar te kijken. Als je nog vragen hebt, hoor ik het natuurlijk ook graag!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +5.1.2.e / +5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 6 juli 2023 18:47

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

Interessant!

Ik ga er nader naar kijken, en zal gaan werken aan de verzochte aanzet. Dat zal echter niet op hele korte termijn zijn, aangezien ik de komende 3 weken (t/m 1 augustus) met vakantie ben (naar China, dus ik ben helaas ook slecht te bereiken).

Mocht er tussentijds toch al iets moeten gebeuren, dan kunnen jullie terecht bij mijn collega's via 5.1.2.e@tweedekamer.nl en 5.1.2.e@tweedekamer.nl

5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 6 juli 2023 17:26

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>

CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

De Griffier vraagt of jij bijgaande notitie en concept wijziging van het rvo zou kunnen uitwerken tot een voorstel met toelichting. Graag plant hij na zijn vakantie een afspraak met je in om dit verder te bespreken; wellicht kun jij vast een aanzet doen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +5.1.2.e / +5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Wed, 16 Aug 2023 11:27:31 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: RE: Voorstel wijziging reglement van orde
Attachments: 002 Voorstel over verkenner.doc

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e

Bijgaand het verzochte conceptvoorstel, dat ook is afgestemd met 5.1.2.e 5.1.2.e (zie cc). In het conceptvoorstel staan uiteraard nog de nodige beslispunten/alternatieven, die we maandag dus kunnen doorspreken.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e
Verzonden: dinsdag 15 augustus 2023 12:00
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Donderdag moet lukken. Ik zal jullie het dus mailen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e (Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 15 augustus 2023 11:46
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

In aanvulling op onderstaande mail; het wordt inderdaad een digitaal overleg. Als het lukt, zou het mooi zijn om je voorstel komende donderdag voor 17.00 uur te ontvangen. Dan kan het mee in de tas van de Griffier. Lukt dat niet, is dat ook begrijpelijk hoor, maar ik wil het wel hebben doorgegeven.

Hartelijke groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 15 augustus 2023 11:37
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Ha 5.1.2.e

Hoe was je vakantie? Ben je inmiddels weer aan het werk?

A.s. maandag staat er een afspraak gepland met de Griffier (dit zal overigens waarschijnlijk digitaal worden) om te kijken naar het voorstel voor wijziging rvo inzake de formatie. Heb jij hier al naar kunnen kijken en wellicht al iets op papier kunnen zetten? Dan zouden we dat graag van tevoren al ontvangen om even naar te kijken. Als je nog vragen hebt, hoor ik het natuurlijk ook graag!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +5.1.2.e / +5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl) | www.tweedekamer.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

Verzonden: donderdag 6 juli 2023 18:47

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

Interessant!

Ik ga er nader naar kijken, en zal gaan werken aan de verzochte aanzet. Dat zal echter niet op hele korte termijn zijn, aangezien ik de komende 3 weken (t/m 1 augustus) met vakantie ben (naar China, dus ik ben helaas ook slecht te bereiken).

Mocht er tussentijds toch al iets moeten gebeuren, dan kunnen jullie terecht bij mijn collega's via 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl) en 070-3183034.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

(Bureau Wetgeving)

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

Verzonden: donderdag 6 juli 2023 17:26

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

CC: Griffier Tweede Kamer <Griffier@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Voorstel wijziging reglement van orde

Beste 5.1.2.e

De Griffier vraagt of jij bijgaande notitie en concept wijziging van het rvo zou kunnen uitwerken tot een voorstel met toelichting. Graag plant hij na zijn vakantie een afspraak met je in om dit verder te bespreken; wellicht kun jij vast een aanzet doen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Stafbureau Voorzitter/Griffier
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +5.1.2.e / +5.1.2.e

E 5.1.2.e @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 2 Jun 2023 11:33:32 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Fwd: Verkenner

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Datum: 2 juni 2023 om 10:41:23 CEST
Aan: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>, "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Kopie: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Verkenner

Hi 5.1.2.e en 5.1.2.e

Hierbij de tekst die ik in gedachten had voor regelen verkenner in het RvO. Graag meenemen bij voorbereiding notitie voor CvdW.

Groet,

Geert Jan

Hoofdstuk 11. DE KABINETSFORMATIE

Artikel 11.1 Aanwijzing van verkenner en kabinets(in)formateur(s)

1. De voorzitter belegt binnen twee dagen na de verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal een vergadering met de lijsttrekkers van de volgens betrouwbare peilingen in de Tweede Kamer verkozen partijen. De vergadering voert overleg over de aanwijzing van een verkenner en de aan de verkenner te verlenen opdracht ter voorbereiding van de beraadslaging bedoeld in het tweede lid. Na het overleg benoemt de voorzitter een verkenner en stelt hij diens opdracht vast. De voorzitter zendt de rapportage van de verkenner voorafgaand aan de beraadslaging aan de Kamer toe.
2. De Kamer beraadslaagt na aanvang van een nieuwe zitting zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk na een week, over de verkiezingsuitslag. Een aangewezen verkenner is bij de beraadslaging aanwezig. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de vergadering wordt bereikt, besluit de Kamer daarover zo spoedig mogelijk in een volgende vergadering.
3. Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.
4. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidelijk formateur aan.
5. De beraadslagingen of onderhandelingen die onder leiding van een verkenner, informateur of formateur plaatsvinden, zijn vertrouwelijk.

6. De aanwijzing van een informateur of formateur vindt plaats onder toepassing van de artikelen 8.25 tot en met 8.30.
7. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het tweede tot en met zes lid is dan van overeenkomstige toepassing.

Verstuurd vanaf mijn iPhone

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 2 Jun 2023 13:31:07 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Subject: Fwd: Verkenner

Geen directe haast dus

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: "Hamilton, G.J.A." <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Datum: 2 juni 2023 om 12:31:54 CEST
Aan: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Kopie: "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>, "5.1.2.e" <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Verkenner

Beste 5.1.2.e

De mail was bedoeld als enige inhoudelijke input voor de notitie. Ik had inderdaad begrepen dat de Voorzitter nu geen concreet tekstvoorstel voor een wijziging van het RvO in de notitie wil opnemen.

Ik zie je concept graag komen.

Hartelijke groet,
Geert Jan

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 11:47
Aan: Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e@tweedekamer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Verkenner

Beste Geert Jan,

Bij het bespreken van het procesvoorstel voor de CvdW heeft de Voorzitter mij gisteren laten weten dat ze zal afzien van een eigen voorstel voor het vastleggen van de rol van de verkenner in het RvO. Dit naar aanleiding van de discussie daarover in de CvdW afgelopen dinsdag, zoals ze die avond ook per mail heeft laten weten. Wel wil ze aankondigen met een eigen notitie te komen met haar visie op de verkenningsfase. Dat is dan ook wat ik wil opnemen in het procesvoorstel voor de commissie. Dit procesvoorstel zal ik later vandaag nog per mail aan jullie voorleggen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)

Van: Hamilton, G.J.A. <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 10:41

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>; 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e [@tweedekamer.nl](mailto:5.1.2.e@tweedekamer.nl)>

Onderwerp: Verkenner

Hi 5.1.2.e en 5.1.2.e

Hierbij de tekst die ik in gedachten had voor regelen verkenner in het RvO. Graag meenemen bij voorbereiding notitie voor CvdW.

Groet,

Geert Jan

5.2.1

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Datum 2 februari 2010
 Van De Griffiers van Eerste en Tweede Kamer
 Aan De Voorzitters van Eerste en Tweede Kamer
 Referentie Src2010.008
 Onderwerp Parlementaire conferentie over het formatieproces

MEMO

Geachte Voorzitters,

Hierbij bieden wij u een voorstel aan voor een Parlementaire conferentie over het formatieproces¹. Door een dergelijke conferentie te houden wordt uitvoering gegeven aan een wens vanuit de Tweede Kamer die is geuit tijdens de behandeling van het rapport van de stuurgroep Parlementaire zelfreflectie.

Achtergrond

Mede gelet op de parlementaire conferentie over het rapport van de stuurgroep Parlementaire zelfreflectie "Vertrouwen en zelfvertrouwen"² op 25 maart 2009 en het nota-overleg³ in de Tweede Kamer over het rapport op 8 juni 2009, wordt beoogd de conferentie zowel een educatief als innovatief karakter te geven. Over het formatieproces is in de loop van de tijd immers veel geschreven en gesproken. Er leven veel vooronderstellingen over het formele kader en er zijn vele pogingen gedaan op onderdelen een andere praktijk te realiseren. Het formatieproces roept elke keer weer vragen op en telkens weer uiten politici onvrede over de gang van zaken. Andere politici zien echter geen of nauwelijks alternatieven.

Vorbereidende reader

Het voorstel is om een voorbereidende reader samen te stellen, met in ieder geval een voortreffelijk algemeen, beschrijvend artikel over het formatieproces. Daarnaast zullen buitenlandse voorbeelden en voorbeelden uit de andere bestuurslagen opgenomen kunnen worden (leerzame buitenlandse voorbeelden zijn Denemarken, België en Duitsland). De reader moet niet te omvangrijk zijn, maar ook een goed beeld geven van wat er door de jaren heen al is bedacht rondom de formatie maar nooit van de grond is gekomen.

Opzet van de conferentie

Het voorstel is om een tweetal sprekers te vragen.

De *eerste spreker* zou uitsluitend een beschrijving moeten geven van het proces van de kabinetsformatie, in historisch perspectief, dus ook met aandacht voor (ideeën voor) veranderingen in het proces die in de loop der tijd hebben plaatsgevonden of zijn geuit. Daarnaast geeft deze spreker ook aan welke spelregels tot het staatsrecht behoren en welke tot de (parlementaire) gebruiken of conventies.

De *tweede spreker* zou zijn zienswijze op het formatieproces kunnen geven, met vernieuwende elementen (bijvoorbeeld: wat zou in het huidige formatieproces genormeerd kunnen worden?), maar ook denkend in scenario's na de eerstvolgende verkiezingen.

¹ Dit voorstel is voorbereid in ambtelijke werkgroepen bestaande uit vertegenwoordigers van Eerste en Tweede Kamer, de Raad van State, en de ministeries van AZ en BZK.

² Kamerstuk 31 845 nr. 3

³ Kamerstuk 31 845 nr. 8

Datum
Onderwerp opzet conferentie

De sprekers wordt uitdrukkelijk gevraagd om in hun bijdrage in te gaan op de volgende elementen:

- de benoeming en opdracht van/aan een (in)formateur(s),
- de openbare verantwoording over diens werkzaamheden,
- de openbare verantwoording door onderhandelende partijen,
- de rol van het demissionaire kabinet, de controversiële onderwerpen,
- het (karakter van het) regeerakkoord,
- de feitelijke formatie: de keuze van personen en de verdeling van de posten, en bij elk van deze elementen de rol van de leden van Eerste en Tweede Kamer te belichten.

Na de beide sprekers krijgen de conferentiedeelnemers kort de gelegenheid om verduidelijkende vragen te stellen.

Na de tweede spreker zullen vervolgens enkele coreferenten de gelegenheid krijgen om te reageren op diens bijdrage. Het betoog van de eerste spreker leent zich, door het beschrijvende karakter ervan, hier minder voor.

Na een pauze nemen sprekers en coreferenten plaats als forum en begint het debat met de deelnemers, beginnend met korte reacties van de sprekers op elkaar. Een actieve, stimulerende dagvoorzitter betreft de deelnemers in de zaal bij het debat en poogt tot statements te komen.

Het programma van de conferentie ziet er dan als volgt uit:

- 13.00-13.30 lunchbuffet
- 13.30-13.40 opening door Voorzitter Tweede Kamer en dagvoorzitter
- 13.40-14.10 spreker 1
- 14.10-14.25 reacties van conferentiedeelnemers
- 14.25-14.55 spreker 2
- 14.55-15.20 reacties van 3 coreferenten op spreker 2 (ieder plm. 7 minuten)
- 15.20-15.40 pauze
- 15.40-16.00 discussie tussen de sprekers en coreferenten
- 16.00-16.50 discussie tussen hen en de conferentiedeelnemers
- 16.50-17.00 afsluiting door de Voorzitter van de Eerste Kamer
- 17.00-18.00 receptie

Suggesties voor sprekers, coreferenten en dagvoorzitter

Voor de rol van *eerste spreker* bevelen wij prof. Carla van Baalen aan. Zij moet, als hoogleraar parlementaire geschiedenis, bij uitstek in staat geacht worden om het historische en formele perspectief te schetsen als boven omschreven.

Voor de rol van *tweede spreker* bevelen wij prof. Joop van den Berg aan, eveneens deskundig op het gebied van de parlementaire geschiedenis en bereid om innovatieve gedachten rondom de formatie te verdedigen.

Als coreferenten bevelen wij ^{5.1.2e} [redacted], prof. Friso Wielenga en prof. James Kennedy. Zij hebben gemeen dat zij niet alleen veel kennis hebben over de Nederlandse formatietraditie, maar ook over die in resp. België, Duitsland en de Verenigde Staten.

Datum
Onderwerp opzet conferentie

Voor de rol van *dagvoorzitter* bevelen wij mevr. Clairry Polak aan, bekend als bekwaam discussieleider met name over politieke onderwerpen.

Conferentiedeelnemers

Wij stellen voor de deelnemers te laten bestaan uit:

- leden van de Tweede Kamer (verwachte opkomst max. vijftig)
- leden van de Eerste Kamer (verwachte opkomst max. vijentwintig)
- een aantal vertegenwoordigers van het kabinet
- een aantal vertegenwoordigers van de Raad van State
- oud-formateurs en –informateurs
- de secretarissen-generaal van de ministeries plus enkele specifieke topambtenaren
- vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (werkgevers- en werknemersverbonden, VNG, IPO enz.)
- vertegenwoordigers van wetenschappelijke instituten (universiteiten, planbureaus, adviesbureaus, wetenschappelijke bureaus van politieke partijen enz.)
- vertegenwoordigers van de parlementaire pers

De voorgestelde locatie (zie verderop) beperkt het aantal deelnemers tot ten hoogste 200.

Datum, locatie en kosten

Wij stellen voor de conferentie te laten plaatsvinden op woensdag 2 juni a.s., gedurende de middag en wel in de Oude Zaal van de Tweede Kamer.

De kosten van de conferentie zullen worden gedragen door het ministerie van Algemene Zaken, waarbij zij aangetekend dat de Tweede Kamer de gebouwelijke en een aantal personele lasten niet zal doorberekenen. De kosten worden geraamd op plm. € 20.000.

Tot slot

Deze conferentie zou de tweede zijn die over een staatsrechtelijk onderwerp in de Tweede Kamer wordt gehouden (de vorige betrof de Trias Politica). Wellicht kan een traditie van “parlementaire conferenties” groeien, waarin elke twee jaar een dergelijke conferentie wordt gehouden, waarin gereflecteerd wordt over het “levende” staatsrecht.

5.1.2.e

G.J. Hamilton

Annotatie gesprek commissie voor de Werkwijze d.d. 13 juni over de evaluatie van de kabinetsformatie 2021/2022

In de vergadering van de commissie voor de Werkwijze d.d. 30 mei is besloten om de commissie die de kabinetsformatie 2021/2022 heeft geëvalueerd uit te nodigen voor een gesprek waarin zij een toelichting geeft op de evaluatie.

Namens de evaluatiecommissie nemen deel aan het gesprek:

Carla van Baalen (voorzitter), Alexander van Kessel en Paul Bovend'Eert.

Mark van Twist kan er niet bij zijn.

De commissie zal eerst een korte toelichting geven, waarna er gelegenheid is voor vragen van de aanwezige Kamerleden.

Ter voorbereiding op het gesprek is de onderzoeksopdracht voor de evaluatie per e-mail verspreid onder de leden van de commissie voor de Werkwijze. Renske Leijten heeft hiernaar gevraagd, in het bijzonder naar de vertrouwelijkheid van de gespreksverslagen en de onderzoeksvragen die gekozen zijn.

Na afloop van het gesprek met de evaluatiecommissie kan desgewenst geïnventariseerd worden hoe de leden van de commissie voor de Werkwijze denken over de verdere behandeling van de evaluatie. Daarbij zijn drie procesontwikkelingen relevant:

- een notitie van de Voorzitter over de verkenningsfase (deze zal na het zomerreces worden aangeboden en komt in plaats van het eerder aangekondigde voorstel om de verkenningsfase in het Reglement van Orde vast te leggen)
- een besloten gesprek van de commissie Binnenlandse Zaken met de minister over onder andere de vertrouwensregel, waarin ook kan worden ingegaan op haar eventuele rol bij kennisbehoeften over de kabinetsformatie in breder perspectief
- de inbreng voor een nader verslag op 20 juni over het initiatiefvoorstel-Omtzigt/Eerdmans/Dassen over termijnen verbinden aan formatieopdrachten

GEANNOTEEERDE AGENDA COMMISSIE VOOR DE WERKWIJZE 30 MEI

Mededelingen

Brw

1. Besluitenlijst vergadering commissie voor de Werkwijze d.d. 14 februari 2023

Brw

2. Voorstel van de leden Omtzigt, Eerdmans en Dassen tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met het invoeren van termijnen voor de opdrachten van (in)formateur(s)

Dit initiatiefvoorstel is ingediend in december 2021 ingediend, nog tijdens de formatie. De commissie heeft toen heel snel schriftelijke inbreng geleverd. Het antwoord daarop van de initiatiefnemers is vorige week ontvangen. Daarbij is ook een nota van wijziging ingediend waarmee het voorstel geheel herzien is: in plaats van een minderheidsrecht op een debat met de (in)formateur, wordt nu voorgesteld om termijnen aan de opdracht van de (in)formateur te verbinden. Dat wordt ook aanbevolen in de evaluatie van de kabinetsformatie, waar we nog over te spreken komen. Omdat het zo'n ander voorstel geworden is, wordt in overweging gegeven om een nader verslag uit te brengen, zodat de commissie de initiatiefnemers ook schriftelijk kan bevragen over dit gewijzigde voorstel. Er kan daarbij gekozen worden voor een inbrengdatum op korte termijn, bijvoorbeeld over een week (gebruikelijk is twee tot drie weken).

[Indien de commissie besluit geen nader verslag uit te brengen: dan wordt het voorstel aangemeld voor plenaire behandeling. Over de samenloop met een breed debat over de kabinetsformatie en de volgorde daarin komen we bij agendapunt 5 te spreken.]

3. Voorstel van het Presidium tot wijziging van het Reglement van Orde in verband met een mogelijkheid voor vijftig leden tot uitnodiging van een inspecteur-generaal voor een rondetafelgesprek, hoorzitting of technische briefing

Brw

4. Moties met een verzoek aan het Presidium tot wijziging van het Reglement van Orde

5. Eindrapport 'Evaluatie van de Kabinetsformatie 2021'

In februari heeft een evaluatiecommissie op verzoek van de Kamer en in opdracht van het Presidium de evaluatie van de kabinetsformatie gepresenteerd. Zoals gebruikelijk heeft het Presidium deze evaluatie doorgeleid naar de commissie voor de Werkwijze, omdat de spelregels voor de formatie deels zijn vastgelegd in hoofdstuk 11 van het Reglement van Orde. In tegenstelling tot de vorige evaluaties, wordt in dit rapport de aanbeveling aan de Kamer gedaan om in debat te gaan over de regierol die de Kamer sinds 2012 heeft bij de formatie. De evaluatiecommissie beveelt aan om dit debat toe te spitsen op drie onderwerpen: termijnen voor opdrachten aan de (in)formateur – waar ook de heren Omtzigt, Eerdmans en Dassen een voorstel over hebben ingediend –, de vertrouwelijkheid van de formatie en de verkenningsfase. Het voorstel is om de Kamer voor te stellen dit brede debat over de kabinetsformatie te voeren, waarbij ook over de andere aanbevelingen kan worden gedebatteerd.

Daarnaast kan de commissie voorafgaand aan dat debat ook nog in gesprek gaan met de leden van de evaluatiecommissie voor een toelichting op hun rapport. Heeft de commissie daar behoefte aan?

Dan is er nog de samenhang met het eerder besproken voorstel-Omtzigt/Eerdmans/Dassen. Dat spitst zich toe op 1 onderdeel van de formatie, namelijk termijnen voor de opdrachten. Samenvoegen van het brede debat over de evaluatie en het debat over hun voorstel is niet logisch, omdat de initiatiefnemers van het voorstel dan in vak-K zouden plaatsnemen, terwijl zij natuurlijk niet de opdrachtgever van de evaluatie zijn. Bovendien zullen zij waarschijnlijk ook als woordvoerder willen deelnemen aan het brede debat. Daarom wordt een volgorde voorgesteld: eerst het brede debat over de kabinetsformatie, daarna het debat over het voorstel-Omtzigt/Eerdmans/Dassen. Als de plenaire agenda het toelaat, zou er naar gestreefd kunnen worden deze debatten kort na elkaar in te plannen.

Tot slot ligt er ook nog een aangenomen motie-Segers. Deze is aangenomen na het debat over de verkenningsfase op 1 april 2021 en verzoekt om de positie van de verkenner in het Reglement van Orde vast te leggen. Ik werk als Voorzitter momenteel een voorstel uit om dit te doen. Dit zal te zijner tijd voor behandeling terugkomen in de commissie voor de Werkwijze.

6. Regels afgesplitste Kamerleden

7. Stand van zaken aanbevelingen Rathenau Instituut om de toegankelijkheid en transparantie van petitie en burgerinitiatieven te vergroten

8. Motieteksten in Debat Direct

Brw

9. Concept-brief aan de vaste commissies over het aantal tweeminutendebatten

Brw

Rondvraag

Brw

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stappenplan

De parlementaire betrokkenheid bij de kabinetsformatie is vastgelegd in de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvO).

Sinds 1 juli 2015 luidt de tekst van deze artikelen als volgt:

HOOFDSTUK XIA. KABINETS(IN)FORMATIE

Artikel 139a. Aanwijzing van kabinets(in)formateur(s)

1. Onverwijld na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer, maar uiterlijk een week na de installatie, beraadslaagt de Kamer in plenaire zitting over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de desbetreffende vergadering kan worden bereikt, besluit de Kamer daarover in een volgende vergadering, zo spoedig als dat mogelijk is.

2. Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.

3. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.

4. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met het derde lid zijn van overeenkomstige toepassing.

5. De aanwijzing van een informateur dan wel formateur geschiedt onder toepassing van de artikelen 69 tot en met 73.

Artikel 139b. Vragen van inlichtingen aan kabinets(in)formateur(s)

De Kamer kan tijdens de uitvoering en na afronding van een opdracht tot kabinets(in)formatie besluiten om een formateur of informateur dan wel formateurs of informateurs uit te nodigen om over het verloop van die kabinets(in)formatie inlichtingen te verschaffen.

1. In de (drie) maanden voorafgaande aan de verkiezingen¹:

a. de Voorzitter bespreekt de uitgangspunten en het stappenplan met de fractievoorzitters afzonderlijk. Daarbij komt in ieder geval aan de orde de vraag van wie

¹ Ingevolge de Kieswet zullen ten minste drie maanden verstrijken tussen het besluit om Tweede Kamerverkiezingen uit te schrijven en de datum van deze verkiezingen.

datum 27 juni 2016

een voorstel voor een 'verkenner' als bedoeld onder 2 wordt verwacht dan wel een ander voorstel inzake de voorbereiding van het Kamerdebat bedoeld onder 2.

b. de Voorzitter en de Griffier maken afspraken met de minister-president/minister van Algemene Zaken over de detachering van raadsadviseurs bij de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer vanaf de dag van de verkiezingen tot aan de beëdiging van een nieuw kabinet, om ondersteuning te bieden aan de (in)formateur(s)².

2. Op de maandag voor de verkiezingen (15 maart):

De Voorzitter stelt aan de fractievoorzitters voor (telefonische en/of via mail) om de dag na de verkiezingen (18 maart) bijeen te komen (en daarvoor ook de lijsttrekkers van de waarschijnlijk nieuw gekozen fracties uit te nodigen) ter bespreking van:

-de datum van het Kamerdebat over de verkiezingsuitslag zoals bedoeld in art. 139a eerste lid RvO;

-de spreektijden tijdens dat debat en de volgorde van de sprekers;

-de voorbereiding van dat debat, al dan niet door een 'verkenner'.

3. Op de eerste dag na de verkiezingen (18 maart):

a. de Voorzitter ontvangt, nadat in de ochtend de besprekingen in de fracties zijn gevoerd, 's middags de (beoogde) fractievoorzitters/ en lijsttrekkers voor een overleg als bedoeld onder 2;

b. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, wordt tevens bepaald wie daarvoor zal worden aangezocht door de Voorzitter, hoe de opdracht luidt, op welke termijn de verkenning moet worden afgerond en hoe de werkzaamheden zullen worden vastgelegd. De 'verkenning' zal aan de Voorzitter worden aangeboden;

c. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, verstrekken de fractievoorzitters/lijsttrekkers aan de verkenner een schriftelijke verklaring waarin deze ingaan op de volgende vragen:

-wat betekent de verkiezingsuitslag;

-welke opties zijn te onderscheiden;

-welke optie zou als eerste moeten worden onderzocht;

-door wie zou dit onderzoek moeten worden uitgevoerd?

d. de Voorzitter zal in een persconferentie mededeling doen over de uitkomsten van het overleg.

e. na het in ontvangst nemen van een 'verkenning' zal de Voorzitter die openbaar maken.

² De detachering van raadsadviseurs in 2012 is positief geëvalueerd. Niet alleen zijn dit ambtenaren met toegang tot de departementale informatiekkanalen, zij vormen voor de formateur, na diens aantreden als minister-president, ook de aansluiting bij het formatieproces.

datum 27 juni 2016

4. Op de dertiende dag na de verkiezingen (30 maart)

Laatste vergadering Tweede Kamer in oude samenstelling, waarin de ontwerp-profielchets voor de Voorzitter wordt vastgesteld en afscheid genomen wordt van de vertrekkende leden.

5. Op de veertiende dag na de verkiezingen 31 maart:

Eerste vergadering van de Kamer in nieuwe samenstelling, met daarin:

- verslag van het onderzoek van de geloofsbrieven
- beëdiging van een tijdelijk Voorzitter en van de Leden
- vaststelling van de profielchets voor de Voorzitter
- vaststelling termijn kandidaatstelling Voorzitterschap
- debat over de verkiezingsuitslag (tenzij besloten wordt tot een debat uiterlijk een week later, zie art. 139a):

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met conclusies en advies van de Verkenner;
- instemming met de benoeming van (in-)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht, en bepaling van wijze van verslaglegging; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) besluit tot een vervolg debat, uiterlijk één week later;

6. 20 dagen na de Tweede Kamerverkiezingen (rond 6 of 7 april)

a. verkiezing van een nieuwe Voorzitter

b. (eventueel) debat over de verkiezingsuitslag (zie onder 5) (31 maart, 1 april of 6 april?)

7. Tijdens de informatie:

a. Aanbieding van het deelverslag door informateur(s) aan de Kamer tijdens een plenaire vergadering³.

b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde

c. Debat over het deelverslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met het advies van de (in)formateur(s);

³ Om de transitie momenten in het formatieproces duidelijker te markeren (een van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie), is het aanbieden van verslagen van (in)formateur(s) tijdens een plenaire vergadering te verkiezen boven het aanbieden tijdens een persconferentie.

datum 27 juni 2016

- instemming met de voortzetting door de informateur(s) van de opdracht;
- verduidelijking of aanvulling van de opdracht;
- benoeming van nieuwe informateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

8. Na afronding van een informatieopdracht :

- a. Aanbieding van het verslag door informateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde
- c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met de voortzetting door formateur(s);
- formulering van de opdracht;
- benoeming van een formateur inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

9. In de eindfase van de formatie:

- a. Aanbieding van het verslag van de formateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde
- c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de formateur(s);
- indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen; indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

datum 27 juni 2016

Kanttekening: een debat over het verslag van een formateur kan worden beschouwd als een vooruitlopen op het debat over de regeringsverklaring van het nieuw gevormde kabinet en ligt daarom niet in de rede. In Nederland is het immers gebruik dat een nieuw kabinet geacht wordt het vertrouwen te genieten van de Staten-Generaal, zolang het tegendeel niet is gebleken. Indien de Kamer om deze reden afziet van een debat met de formateur, kan de Koning de minister-president en de ministers benoemen (art. 43 GW). (N.B. De minister-president en de ministers zijn verantwoordelijk voor de aanvaarding van hun benoeming (art. 48 GW)).

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stappenplan

De parlementaire betrokkenheid bij de kabinetsformatie is vastgelegd in de artikelen 139a en 139b van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvO).

Sinds 1 juli 2015 luidt de tekst van deze artikelen als volgt:

HOOFDSTUK XIA. KABINETS(IN)FORMATIE

Artikel 139a. Aanwijzing van kabinets(in)formateur(s)

1. Onverwijld na de installatie van een nieuw verkozen Tweede Kamer, maar uiterlijk een week na de installatie, beraadslaagt de Kamer in plenaire zitting over de verkiezingsuitslag. Het doel van de beraadslaging is een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan te wijzen en de door hen uit te voeren opdracht vast te stellen. Indien dat doel niet in de desbetreffende vergadering kan worden bereikt, besluit de Kamer daarover in een volgende vergadering, zo spoedig als dat mogelijk is.

2. Indien een informatieopdracht wordt afgerond, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van afronding een formatieopdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer formateurs aan.

3. Indien de aangewezen informateurs of formateurs hun opdracht teruggeven, formuleert de Kamer in beginsel binnen een week na de dag van teruggave een nieuwe opdracht, en wijst zij voor de uitvoering daarvan een of meer informateurs onderscheidenlijk formateurs aan.

4. Na een tussentijdse val van het kabinet kan de Kamer beraadslagen over de wenselijkheid of richting van een nieuwe kabinetsformatie. Het eerste tot en met het derde lid zijn van overeenkomstige toepassing.

5. De aanwijzing van een informateur dan wel formateur geschiedt onder toepassing van de artikelen 69 tot en met 73.

Artikel 139b. Vragen van inlichtingen aan kabinets(in)formateur(s)

De Kamer kan tijdens de uitvoering en na afronding van een opdracht tot kabinets(in)formatie besluiten om een formateur of informateur dan wel formateurs of informateurs uit te nodigen om over het verloop van die kabinets(in)formatie inlichtingen te verschaffen.

1. In de drie maanden voorafgaande aan de verkiezingen¹:

a. de Voorzitter en de Griffier (of Plv. Griffier) bespreken de uitgangspunten en het stappenplan met de fractievoorzitters afzonderlijk. Daarbij komt in ieder geval aan de

¹ Ingevolge de Kieswet zullen ten minste drie maanden verstrijken tussen het besluit om Tweede Kamerverkiezingen uit te schrijven en de datum van deze verkiezingen.

datum 27 juni 2016

orde de vraag van wie een voorstel voor een 'verkenner' als bedoeld onder 2 wordt verwacht dan wel een ander voorstel inzake de voorbereiding van het Kamerdebat bedoeld onder 2.

b. de Voorzitter en de Griffier maken afspraken met de minister-president/minister van Algemene Zaken over de detachering van raadsadviseurs bij de ambtelijke organisatie van de Tweede Kamer vanaf de dag van de verkiezingen tot aan de beëdiging van een nieuw kabinet, om ondersteuning te bieden aan de (in)formateur(s)².

2. Op de dag van de verkiezingen:

De Voorzitter stelt aan de fractievoorzitters voor om de volgende dag bijeen te komen (en daarvoor ook de lijsttrekkers van de waarschijnlijk nieuw gekozen fracties uit te nodigen) ter bespreking van:

-de datum van het Kamerdebat over de verkiezingsuitslag zoals bedoeld in art. 139a eerste lid RvO;

-de spreektijden tijdens dat debat en de volgorde van de sprekers;

-de voorbereiding van dat debat, al dan niet door een 'verkenner'.

3. Op de eerste dag na de verkiezingen:

a. de Voorzitter ontvangt, nadat in de ochtend de besprekingen in de fracties zijn gevoerd, 's middags de (beoogde) fractievoorzitters/ en lijsttrekkers voor een overleg als bedoeld onder 2;

b. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, wordt tevens bepaald wie daarvoor zal worden aangezocht door de Voorzitter, hoe de opdracht luidt, op welke termijn de verkenning moet worden afgerond en hoe de werkzaamheden zullen worden vastgelegd. De 'verkenning' zal aan de Voorzitter worden aangeboden;

c. indien tot aanwijzing van een 'verkenner' wordt besloten, verstrekken de fractievoorzitters/lijssttrekkers aan de verkenner een schriftelijke verklaring waarin deze ingaan op de volgende vragen:

-wat betekent de verkiezingsuitslag;

-welke opties zijn te onderscheiden;

-welke optie zou als eerste moeten worden onderzocht;

-door wie zou dit onderzoek moeten worden uitgevoerd?

d. de Voorzitter zal in een persconferentie mededeling doen over de uitkomsten van het overleg.

² De detachering van raadsadviseurs in 2012 is positief geëvalueerd. Niet alleen zijn dit ambtenaren met toegang tot de departementale informatiekkanalen, zij vormen voor de formateur, na diens aantreden als minister-president, ook de aansluiting bij het formatieproces.

datum 27 juni 2016

e. na het in ontvangst nemen van een 'verkenning' zal de Voorzitter die openbaar maken.

4. Op de achtste dag na de verkiezingen:

Laatste vergadering Tweede Kamer in oude samenstelling, waarin de ontwerp-profielchets voor de Voorzitter wordt vastgesteld en afscheid genomen wordt van de vertrekkende leden.

5. Op de negende dag na de verkiezingen (op zijn vroegst):

Eerste vergadering van de Kamer in nieuwe samenstelling, met daarin:

- o verslag van het onderzoek van de geloofsbrieven
- o beëdiging van een tijdelijk Voorzitter en van de Leden
- o vaststelling van de profielchets voor de Voorzitter
- o vaststelling termijn kandidaatstelling Voorzitterschap
- o debat over de verkiezingsuitslag (tenzij besloten wordt tot een debat uiterlijk een week later, zie art. 139a):

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- o instemming met conclusies en advies van de Verkenner;
- o instemming met de benoeming van (in-)formateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht, en bepaling van wijze van verslaglegging; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- o (indien besluitvorming niet mogelijk is) besluit tot een vervolg debat, uiterlijk één week later;

6. 13 dagen na de Tweede Kamerverkiezingen :

- a. verkiezing van een nieuwe Voorzitter
- b. (eventueel) debat over de verkiezingsuitslag (zie onder 5)

7. Tijdens de informatie:

- a. Aanbieding van het deelverslag door informateur(s) aan de Kamer tijdens een plenaire vergadering³.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde
- c. Debat over het deelverslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- o instemming met het advies van de (in)formateur(s);

³ Om de transitie momenten in het formatieproces duidelijker te markeren (een van de aanbevelingen van de evaluatiecommissie), is het aanbieden van verslagen van (in)formateur(s) tijdens een plenaire vergadering te verkiezen boven het aanbieden tijdens een persconferentie.

datum 27 juni 2016

- instemming met de voortzetting door de informateur(s) van de opdracht;
- verduidelijking of aanvulling van de opdracht;
- benoeming van nieuwe informateur(s) inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

8. Na afronding van een informatieopdracht :

- a. Aanbieding van het verslag door informateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde
- c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de informateur(s);
- instemming met de voortzetting door formateur(s);
- formulering van de opdracht;
- benoeming van een formateur inclusief opdracht en eventueel een termijn voor de uitvoering van de opdracht; artt. 69 – 73 RvO (stemmen over zaken) zijn hierbij van toepassing;
- (indien besluitvorming niet mogelijk is) een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

9. In de eindfase van de formatie:

- a. Aanbieding van het verslag van de formateur(s) aan de Voorzitter tijdens een plenaire vergadering.
- b. Overleg van de Voorzitter met de fractievoorzitters over tijdstip van een debat, spreektijden en sprekersvolgorde
- c. Debat over het verslag

Mogelijke uitkomst van dit debat:

- instemming met de conclusies en het advies van de formateur(s);
- indien de Kamer niet instemt met het advies van de formateur kan de Kamer besluiten om de (in)formatie te vervolgen; indien besluitvorming niet mogelijk is een vervolg debat, uiterlijk één week later, te agenderen.

datum 27 juni 2016

Kanttekening: een debat over het verslag van een formateur kan worden beschouwd als een vooruitlopen op het debat over de regeringsverklaring van het nieuw gevormde kabinet en ligt daarom niet in de rede. In Nederland is het immers gebruik dat een nieuw kabinet geacht wordt het vertrouwen te genieten van de Staten-Generaal, zolang het tegendeel niet is gebleken. Indien de Kamer om deze reden afziet van een debat met de formateur, kan de Koning de minister-president en de ministers benoemen (art. 43 GW). (N.B. De minister-president en de ministers zijn verantwoordelijk voor de aanvaarding van hun benoeming (art. 48 GW)).

Tot slot

De in 2012 gevolgde handelwijze waarbij (afschrift van) het formatiedossier zowel bij de Tweede Kamer als op het departement van Algemene Zaken kwam te berusten, verdient navolging.

Op de (in)formateur rust de verplichting tenminste bij zijn eindverslag alle documenten openbaar te maken, die relevant zijn voor de beoordeling van dat verslag.

Bij de aanvang van de onderhandelingen zouden de betrokken partijen ook afspraken moeten maken over de bestemming van het dossier in het geval van een mislukking van de informatiepoging. Deze afspraken zouden moeten worden meegedeeld aan de Tweede Kamer.

FvD
1 december 2016

**Annotatie extra vergadering commissie voor de Werkwijze –
woensdag 21 juni | 16.30-17.00**

Mevrouw Van der Plas (BBB) heeft naar aanleiding van de uitzending van Nieuwsuur over de verkenningsfase tijdens de formatie van 2021 verzocht om een hoorzitting en daarvoor uit te nodigen: oud-Kamervoorzitter Arib en de oud-verkenners Jorritsma, Ollongren, Van Ark en Koolmees. Dit verzoek is toegelicht tijdens de regeling van werkzaamheden, waarbij mevrouw Van der Plas hier ook een debat over heeft aangevraagd.

Tijdens de regeling van werkzaamheden ontstond een discussie over de vorm: een hoorzitting of een rondetafelgesprek. Bij een hoorzitting worden personen na elkaar (en in principe ook afzonderlijk van elkaar) gericht bevraagd, en in beginsel stellen slechts de Kamerleden de vragen. Bij een rondetafelgesprek vindt meer een algemene gedachtewisseling plaats tussen de genodigden en deelnemende Kamerleden. Beide vormen zijn mogelijk in dit geval.

Om hiervoor een voorstel uit te werken, kan een voorbereidingsgroep worden gevormd, waar in ieder geval mevrouw Van der Plas (BBB) als initiatiefnemer aan deelneemt, en daarnaast nog 1 of 2 andere leden. De voorbereidingsgroep kan daarbij dan ook de reacties betrekken op het informatieverzoek dat tijdens de regeling van werkzaamheden aan de oud-Voorzitter en oud-verkenners is gedaan. Ook kan de voorbereidingsgroep kijken bij welke commissie deze activiteit het beste past. Ik merk daarbij op dat de commissie voor de Werkwijze qua karakter en geschiedenis niet passend is. Het is immers een interne gerichte adviescommissie van de Kamer. Het lijkt mij goed om dit karakter te behouden. Dit

onderwerp, wat met name gaat over waarheidsvinding en waarbij mogelijk staatsrechtelijke aspecten aan de orde zijn, zou meer passend zijn bij de commissie Binnenlandse Zaken.

Voordat ik de leden hierover hoor, geef ik eerst mevrouw Van der Plas het woord om een toelichting te geven op haar voorstel.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp :

Gesprek met oud-informateurs Kabinetsformatie 2021/2022

Opgesteld door :

Voorzitter

1. Aard van de bespreking ¹

Ter bespreking

2. Beknopte samenvatting

Naar aanleiding van een gesprek tussen de Voorzitter en één van de informateurs hebben de informateurs – Mariëtte Hamer, Wouter Koolmees, Johan Remkes, Herman Tjeenk Willink - aangeboden in gesprek te willen gaan met het Presidium over hun ervaringen.

Tijdens de Presidiumvergadering van 8 maart 2023 is het evaluatierapport over de Kabinetsformatie doorgestuurd naar de Commissie voor de Werkwijze voor verdere behandeling. De Commissie zal dit rapport en de wijze waarop daar gevolg aan wordt gegeven bespreken op 24 mei 2023.

Voorafgaand aan deze behandeling in de Commissie voor de Werkwijze spreken de oud-informateurs met het Presidium. Ten behoeve van dit gesprek vindt u bijgevoegd enkele kanttekeningen betreffende de evaluatie van kabinetsformaties, opgesteld door de heer Tjeenk Willink. Hij heeft deze opmerkingen eerder gedeeld met de evaluatiecommissie. Daarnaast zijn ook de belangrijkste aanbevelingen uit het rapport: *de evaluatie van de kabinetsformatie van 2021/2022* bijgevoegd.

De Voorzitter kan, indien gewenst, in de Commissie voor de Werkwijze verslag doen van het gesprek met de oud-informateurs. De heer Remkes heeft te kennen gegeven niet aanwezig te zullen zijn bij het gesprek.

3. Financiële consequenties

n.v.t.

4. Formulering te nemen besluit

1

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informerend

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

n.v.t.

5. Status besluit ²

B

2

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Enkele kanttekeningen betreffende de evaluatie van kabinetsformaties*.

Evaluatie of geschiedschrijving?

Doel van een evaluatie van de kabinetsformatie is: inzicht in het formatieproces door een deugdelijke analyse, op grond waarvan de Tweede Kamer zelf conclusies kan trekken en verbeteringen kan aanbrengen. De evaluaties van de formaties 2012 en 2017 voldoen niet aan die eis. Zij zijn vooral rapportages van hetgeen is voorgevallen. Die rapportages zijn hoofdzakelijk gebaseerd op gesprekken met de bij de formatie direct betrokkenen. Hun bijdragen zijn niet los te zien van de uitkomst van de formatie en hun eigen positie ten opzicht van de nieuwe coalitie. 'Elke volgende formatie begint direct na de vorige'. Een handicap bij het verkrijgen van een waarheidsgetrouw beeld.

Centraal in de rapportages staat tot nu toe de (gedepoliteerde) vraag of 'de procedure (van het in 2012 gewijzigde artikel 139 a van het reglement van orde van de Tweede Kamer) naar behoren heeft gefunctioneerd' en of de achtereenvolgende stappen in de formatie hebben 'bijgedragen aan de realisatie van het einddoel: een kabinet dat geacht mag worden de steun te hebben van een meerderheid in de Tweede Kamer'. De conclusies van beide 'evaluaties' (2012 respectievelijk 2017) zijn positief. De aanbevelingen zijn vooral van procedurele aard. Ze geven tot nu toe geen aanleiding tot (publieke) discussie. Een politiek inhoudelijk debat in de Tweede Kamer naar aanleiding van de 'evaluatie' en de aanbevelingen vindt tot nu toe evenmin plaats. Ook de vroeger gebruikelijke verantwoording over het gehele formatieproces in het debat over de regeringsverklaring – om de ministeriële verantwoordelijkheid 'rond' te krijgen – is in de loop der jaren tot een minimum beperkt. Een feitelijke constatering die in de 'evaluaties' van 2012 en 2017 opmerkelijk genoeg ontbreekt.

Evaluatie is iets anders dan parlementaire geschiedschrijving met commentaar. Het nut van dat laatste voor een beter functioneren van de Kamer blijkt in de praktijk beperkt. Je kan ook te dicht op de geschiedenis zitten. Daardoor staan de 'baten' in geen verhouding met de 'lasten' (niet alleen in geld maar ook in tijd). De 'evaluaties' 2012 en 2017 zijn daarmee ook een voorbeeld van de 'prioriteiten' die de Tweede Kamer in haar werkzaamheden stelt. De relatie met de grote problemen waarvoor politiek en bestuur zich gesteld zien is vaak zwak.

Kan het anders?

Een oordeel over het verloop van een kabinetsformatie is niet los te zien van de politiek bestuurlijke context, de dagelijkse politiek-bestuurlijke praktijk, waarbinnen die formatie plaatsvindt. Degenen die met de evaluatie worden belast moeten kennis hebben van die context en liefst ervaring in die praktijk. Dat is tot nu toe niet het geval. Daarnaast is actieve betrokkenheid van de Tweede Kamer, tenminste bij de vraagstelling, nodig. Evalueren is geen vrijblijvende exercitie. De Kamer moet met de uitkomst van de evaluatie iets (willen) doen. Waarop zou de evaluatie zich meer in het bijzonder moeten richten? Daarvoor zouden de fractievoorzitters gericht gevraagd kunnen worden naar hun bevindingen. Toch iets anders dan een gesprek over eigen opstelling en inbreng gedurende de formatie, gekleurd door 'de kennis van nu'.

Wat valt op?

In de loop van vele jaren is de kabinetsformatie 'geparlementariseerd': de betrokkenheid van de Kamer werd groter. De wijziging in het proces van aanwijzing van (in) formateurs (door de Kamer en niet meer door de Koning) werd als een (voorlopig) eindpunt van die 'parlementarisering' beschouwd. Die wijziging gaat uit van de Kamer als instituut, maar miskent dat dat instituut juist de laatste decennia ernstig is verzwakt. ('Terugtrek van de overheid' was per saldo toch vooral een

terugtrek van de politiek). De 'parlementarisering' van het formatieproces resulteerde in de praktijk in een 'partijpolitiserings'. De positieve beoordeling van de wijziging in de evaluaties 2012 en 2017 miskent die praktijk en gaat uit van de formele werkelijkheid, de Kamer als instituut. Dat klemt vooral in de eerste verkennende fase van de formatie. We weten inmiddels uit 2017 en 2021 dat een ongelukkige verkennende fase in de rest van de formatie doorwerkt. Die verkennende fase kent sinds 2012 een structurele zwakte. Omdat de nieuw verkozen Kamer pas acht dagen na de verkiezingen bijeenkomt, een openbaar debat niet mogelijk is en de Kamer, zelfs als ze dat zou willen, geen regie kan voeren, ligt het initiatief bij de fractievoorzitter (designatus) van de grootste partij. Tot nu toe heeft zijn voorstel voor aanwijzing van een verkenner vrij eenvoudig een meerderheid gekregen. Geen van de andere fractievoorzitters had belang bij een tegengeluid. Dat is echter in de toekomst allerm minst vanzelfsprekend als het politieke midden nog kleiner wordt en er blokken zouden ontstaan die elkaar uitsluiten. Zijn er dan voor de aanwijzing van een verkenner verschillende stemrondes nodig? En hoe vinden die dan plaats zonder formeel gremium? Het argument voor de wijziging van het reglement van orde in 2011/2012 was toch: meer transparantie en publieke verantwoording? Zelf heb ik die wijziging altijd ook beschouwd als 'een' voorbeeld van de 'staatsrechtelijke losbandigheid' (Annemarie Kok) waarmee de laatste 40 jaar met ons staatsbestel is omgegaan. Over een aantal consequenties is onvoldoende nagedacht.

De aanwijzing van een verkenner op voorstel van de fractievoorzitter van de grootste partij heeft echter ook nu al nadelen. Tot nu toe heeft dat voorstel steeds geresulteerd in de aanwijzing van personen die een vertrouwensrelatie met fractievoorzitter van de grootste partij onderhouden en nog een actieve rol in de politiek spelen. Uiting van de 'partijpolitiserings'. Voor 2012 werd dat door de Koningin in haar gesprekken met de fractievoorzitters met klem van argumenten afgeraden. Het belemmert de noodzakelijke objectivering en het bevorderen van een 'gelijk speelveld' (vooral belangrijk voor kleinere partijen), doet afbreuk aan het gezag bij andere partijen (gevolg van partijpolitiserings) en bevordert de introspectie in het formatieproces. 'Omtzigt functie elders' is een direct gevolg daarvan. Aantoonbaar ten onrechte – maar niet ongebruikelijk – toegeschreven aan ondersteunende ambtenaren.

Ook het alternatief dat wel is geopperd, aanwijzing door de Kamervoorzitter, kan niet op brede steun in de Kamer rekenen. Bij de start van de formatie is de voorzitter de 'oude' voorzitter, gekozen door de 'oude' Kamer. De kans dat de uitslag van de verkiezingen de partijpolitieke verhoudingen drastisch gewijzigd heeft is echter groot. Dat de oude voorzitter herkozen wordt is allerm minst zeker. De verkiezing van een voorzitter verloopt ook moeizamer (in 2021 was daarvoor een debat van zeven uur nodig). Zal de 'oude' Voorzitter desondanks voldoende gezag hebben juist in een uiterst politieke situatie waarin ieder, ook letterlijk, 'partij' is?

De wijze van aanwijzing van een verkenner in de eerste fase van de formatie is dus een belangrijk onopgelost probleem, dat in de toekomst groter dreigt te worden. Dat probleem is tot nu toe in de evaluatieverslagen onvermeld gebleven. Behalve een grotere rol van de Voorzitter zou een mogelijke oplossing kunnen zijn het – uitsluitend voor de verkennende fase - ongedaan maken van de praktijk zoals die na de wijziging van het RvO in 2012 is ontstaan. Het gaat om de periode van 8 dagen waarin de Kamer nog niet bijeen kan komen en dus ook nog geen regie kan voeren. Dat zou betekenen: aanwijzing van de verkenner door de Koning na consultatie van alle fractievoorzitters. Het doel van de wijziging – de regie in handen van de Kamer – blijft volledig overeind. De tekst van artikel 139 a RvO hoeft niet gewijzigd te worden. Maar, evenals het alternatief waarin de Voorzitter alle fractievoorzitters consulteert en een verkenner aanwijst zal ook de partiele terugkeer naar de oude situatie niet op brede steun in de Kamer kunnen rekenen. De aanwijzing van een derde (de Vice-

President van de Raad van State bijvoorbeeld) zal waarschijnlijk niemand in de Kamer bevredigen. Het is ook een motie van wantrouwen ten aanzien van zowel de Koning als de Voorzitter.

Voor een structurele oplossing is een bredere context nodig. De Staatscommissie Parlementair stelsel biedt, in haar analyse en aanbevelingen, die context. Zij bepleit een gekozen formateur. Daarmee worden de problemen in de verkennende fase – de periode waarin de nieuw verkozen Kamer nog niet bijeen kan komen – weggenomen. Kan een echte evaluatie van de formatie 2021 het rapport van de Staatscommissie en deze aanbeveling negeren?

Een partiële oplossing zou overigens gevonden kunnen worden in meer duidelijkheid over het profiel van de ‘verkenner’: op afstand van de dagelijkse politiek, onafhankelijk en weten van de ‘hoed en de rand’ in formatieland, één geen twee.

Een meer algemene les uit de wijziging in 2012 zou kunnen zijn dat het minder verstandig is, zonder een inhoudelijke discussie over alternatieven, via het reglement van orde eenzijdig in te grijpen in de constitutionele verhoudingen.

Wat verder opvalt en tot nu toe onvermeld bleef.

Het bereiken van het doel van de wijziging uit 2011/2012 (regie in handen van de Kamer) wordt ook belemmerd door het ontbreken van inhoudelijk debatten over de eindverslagen van de informateurs. Ook dat is in de evaluaties 2012 en 2017 niet opgemerkt. Toch is het opmerkelijk. De informateur krijgt een opdracht van de Kamer, maar aan het resultaat van die opdracht wordt door de Kamer inhoudelijk geen aandacht geschonken. De Kamer laat zo de kans lopen op inhoudelijke invloed op het formatieproces. Beleidsaccenten (via moties) worden niet gelegd. De burgers worden niet inhoudelijk geïnformeerd. Regie ontbreekt. Een inhoudelijk politiek debat, met argumenten en tegenargumenten, uitmondende in een gemeenschappelijke conclusie is echter essentieel in een parlementaire democratie. Het legitimeert de uitkomst. Als ‘formerer fasen’ is, dan moet per fase openbaar worden vastgesteld hetgeen is bereikt en daarover verantwoording worden afgelegd. Dat vereist een inhoudelijk debat over elk eindverslag. Misschien is het ontbreken van dat debat ook de verklaring voor het feit dat de opdracht aan de nieuwe informateur zelden aansluit op de conclusies en aanbevelingen van de voorganger. De Kamervoorzitter constateert dat manco ook niet. Het is een punt dat in een echte evaluatie niet mag ontbreken.

De vraag rijst of een actievare rol van de (oud-) informateur tijdens de plenaire beraadslagingen over zijn/haar eindverslag niet aan een meer inhoudelijk debat zou kunnen bijdragen. In het RvO is diens aandeel in de beraadslagingen beperkt tot het desgevraagd verschaffen van inlichtingen. Er wordt haar/hem tot nu toe echter weinig gevraagd. Maar de (oud-) informateur zou ook kunnen beginnen met te wijzen op de hoofdpunten in het verslag en met een toelichting op de lijn die zij/hij in het proces heeft proberen te volgen. Zo heb ik zelf als informateur in 2017 een duidelijke verbinding proberen te leggen tussen de persconferentie aan het begin van de informatie (kern: ‘zie de formatie in een bredere context’), mijn interventie tijdens het debat in de Kamer over mijn tussenverslag (kern: ‘begin de onderhandelingen steeds met de vraag: is er overeenstemming over het probleem?’) en de bijlage bij mijn eindverslag (kern: ‘besteedt meer aandacht aan de uitvoerbaarheid en de uitvoering van de afspraken in het regeerakkoord’). Door het ontbreken van een debat over mijn eindverslag is het me niet gelukt die verbinding nog eens duidelijk te maken en te verdedigen. In de ‘evaluatie’ 2017 is zij genegeerd.

Klein beginnen.

Voor een echte evaluatie moet er dus nogal wat veranderen. In plaats van een algemene opdracht tot geschiedschrijving te geven aan onderzoekers zonder politiek bestuurlijke ervaring, zou de Kamer gericht te werk kunnen gaan. Zo zou een kleine commissie uit de Kamer kunnen beginnen de informateurs, al dan niet gezamenlijk, te horen. Zij werden door de Kamer aangewezen en voerden een door de Kamer geformuleerde opdracht uit. Wat zijn hun ervaringen? Wat viel hen op? Wat kan naar hun oordeel anders en beter? Hoe kunnen die verbeteringen worden bereikt? Op basis van de resultaten van die gesprekken kan de Kamer nader bepalen wat (verder) nodig is voor een beter inzicht van de Kamer in haar eigen functioneren tijdens kabinetsformaties en welke opdrachten daarvoor eventueel aan externe onderzoekers gegeven moeten worden.

PM.

Voorbeelden van andere punten die in een evaluatie aandacht verdienen en die aandacht in 2012 en 2017 niet kregen:

- de vraag of opdrachten door partijen eenduidig worden geïnterpreteerd (geeft elke informateur op de eerste persconferentie een toelichting op de opdracht die hij/zij heeft aanvaard?)
- De invloed van onderhandelende fractievoorzitters die ook andere (ministeriële) verantwoordelijkheden hebben.
- De rol van secondanten en de verschillende wijzen waarop met fractieteams wordt omgegaan.
- De aard van het regeerakkoord. Is die ieder duidelijk?
- De 'blokkades', vooraf en tijdens.
- De rol van de pers en het gebruik dat door partijen van de pers wordt gemaakt ('Met de Telegraaf aan tafel').
- De eisen aan bewindslieden te stellen en de rol van de Kamer bij de voordracht.

De belangrijkste aanbevelingen

1) Introduceer deadlines in de formatieprocedure: verbind termijnen aan de opdrachten van informateurs. Neem in art. 11.1 van het Reglement van Orde op dat aan informatieopdrachten een termijn verbonden is waarbinnen de opdracht moet worden afgerond.

De uit de evaluatie gebleken grote onvrede over de lange duur – het was de tweede formatie op rij die een ‘duurrecord’ vestigde – leidt tot de aanbeveling (in)formatiefases aan termijnen te verbinden:

Verbind deadlines aan informatieopdrachten, na afloop waarvan een eindverslag bij de Kamer wordt ingediend. De Kamer voert over dat verslag een debat en verstrekt vervolgens een nieuwe opdracht, ofwel aan een nieuwe informateur, ofwel aan de ‘oude’ informateur met als doel zijn/haar nog niet voltooide werk af te ronden, ofwel aan een formateur. De voordelen zijn evident: het voorkomt eindeloze informatiefases, geeft de Kamer meer controle over het proces en creëert meer duidelijkheid over de voortgang. Zo wordt tevens de ‘spanning’ op het proces gehouden en blijft de urgentie behouden.

2) De vertrouwelijkheid tijdens de formatiegesprekken wordt consequent in acht genomen.

Het vastgestelde ongemak over het openbaar worden van vertrouwelijke stukken (met alle gevolgen van dien) tijdens de formatie 2021 alsook de overweging dat voor het welslagen van onderhandelingen openbaarheid niet behulpzaam is, leiden tot de aanbeveling dat de vertrouwelijkheid van formatiegesprekken consequent in acht genomen moeten worden:

Alle tijdens de kabinetsformatie gevoerde gesprekken zijn vertrouwelijk, zowel die plaatsvinden onder leiding van een verkenners als die onder leiding van informateurs en formateur. Vertrouwelijkheid is een voorwaarde voor succesvolle gesprekken en onderhandelingen. Betrokkenen kunnen gezamenlijk besluiten welke informatie wél naar buiten wordt gebracht.

Verantwoording over het proces vindt plaats tijdens de Kamerdebatten aan het eind van elke fase, waarna een nieuwe fase kan starten. Tijdens die ‘transitiemomenten’ in het proces wordt maximale openheid betracht. Dat gebeurt door middel van de eindverslagen van verkenners, informateur(s) en formateur, en in de debatten die de Kamer hierover voert.

3) Houd de verkennende fase ‘klein’.

Hoewel het mislopen van de verkennende fase in 2021 primair werd veroorzaakt door het toevallig openbaar worden van een vertrouwelijk stuk (een incident), werd daardoor wel zichtbaar welke onderwerpen er allemaal op de agenda stonden, wat tot het ongenoegen leidde dat de verkennende fase inmiddels te ‘groot’ was geworden. Het leek wel alsof de verkenners al in de rol van informateurs zaten en er al werd voorgesorteerd op een bepaald kabinet (waarin in ieder geval de partijen van de twee verkenners zouden zitten: VVD en D66). Dit leidt tot de aanbeveling de verkenning in het vervolg weer wat ‘kleiner’ te maken:

Houd de verkennende fase klein. In de eerste dertien dagen na Tweede Kamerverkiezingen, waarin de officiële verkiezingsuitslag nog niet is vastgesteld, kunnen slechts informele, inventariserende activiteiten plaatsvinden. Zolang de nieuwe Tweede Kamer niet is geïnstalleerd, is er immers geen bevoegde instantie om de formatie te starten. In 2012 is het gebruik ontstaan dat in deze fase op

voorstel van de grootste partij een verkenner aan de slag gaat om het debat van de nieuwe Kamer over de verkiezingsuitslag en de aanwijzing van de informateur(s) voor te bereiden.

Voortzetting van dit gebruik, inclusief de wijze waarop de verkenner wordt aangewezen (in een bijeenkomst met alle gekozen lijsttrekkers onder leiding van de 'oude' Kamervoorzitter) lijkt ons gewenst. Nadere reglementering is niet nodig. Wij adviseren om de verkenning te laten verrichten door één persoon. Bij voorkeur is deze persoon, voorgedragen door de grootste partij, een prominent en ervaren (oud-)politicus met enige afstand tot de actuele politiek. De gesprekken die hij/zij voert met alle gekozen lijsttrekkers dienen ter voorbereiding van het Kamerdebat over de verkiezingsuitslag; aan allen wordt gevraagd (mondeling en schriftelijk) advies uit te brengen over de gewenste regeringscoalitie in het algemeen en over de aan te wijzen (in) formateurs en hun opdracht in het bijzonder.

4) Voer ruim vóór de volgende verkiezingen, dus los van de hectiek van verkiezingscampagnes, een debat over de betekenis van het voeren van regie over de kabinetsformatie door de Tweede Kamer.

De uit de evaluatie gebleken onduidelijkheden bij betrokkenen over de vraag wat 'regie' voeren over de kabinetsformatie door de Tweede Kamer nu eigenlijk betekent, leidt tot de aanbeveling dat de Kamer daarover een debat voert:

Voer een debat over de betekenis van het voeren van regie over de kabinetsformatie. Het doel daarvan is duidelijkheid te verkrijgen over de regierol die de Kamer als instituut in 2012 op zich heeft genomen ten aanzien van de kabinetsformatie. Het is gewenst en zelfs noodzakelijk dat er een einde komt aan de bestaande onduidelijkheden en tegenstrijdige opvattingen over onder meer 1) de rol van de Kamer als instituut in het formatieproces, 2) de rol van de voorzitter daarin, 3) de mate van transparantie in het proces en 4) de inhoud en betekenis van de 'verkennende fase' waarin de formatie al wel van start gaat maar de nieuwe Kamer nog niet geïnstalleerd is.

5.1.2e

Van: 5.1.2e @gmail.com
Verzonden: vrijdag 9 september 2022 10:26
Aan: Voorzitter Tweede Kamer
Onderwerp: afspraak 12 september 2022
Bijlagen: Buiten reikwijdte ; kanttekeningen bij evaluatie kabinetsformatie.docx

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Met vlag

Beste Vera,

Aanstaande maandag spreken we elkaar naar aanleiding van mijn lezing op 2 juni 2022 en de gevolgtrekkingen die daaruit meer in het bijzonder door de Kamer getrokken zouden kunnen worden. De tekst van die lezing voeg ik, voor alle zekerheid, hierbij.

Je stelde voor van de gelegenheid gebruik maken om ook, kort, te spreken over de nu (opnieuw) gekozen opzet van de evaluatie van de kabinetsformatie 2021. Zoals je weet hadden de vier informateurs daar andere gedachten over. Ik heb geprobeerd dat in een notitie te verwoorden. Die notitie gaat hierbij. De drie andere informateurs kunnen zich in deze lijn vinden. Ze zouden het, met mij, op prijs stellen op een geëigend moment over hun ervaringen en de daaruit te trekken conclusies met een delegatie uit de Tweede Kamer te spreken. In prettige weekeinde toegewenst en tot maandag.

Met hartelijke groet,

Herman